T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

YUNUS EMRE'NİN DÜNYASINDA

İNSAN-ALLAH İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Aydın KAYAER

ANKARA – 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

YUNUS EMRE'NİN DÜNYASINDA İNSAN-ALLAH İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Aydın KAYAER

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

ANKARA – 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

YUNUS EMRE'NİN DÜNYASINDA

İNSAN-ALLAH İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU	…………………….
Prof. Dr. Mustafa AŞKAR	…………………….
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ	…………………….

Tez Sınavı Tarihi:17.08.2010

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNSÖZ

Anadolu coğrafyası, tarihin hemen her döneminde fikrî, siyasî ve askerî hareketliliklere sahne olmuştur. Çeşitli medeniyetler, çeşitli milletler bu coğrafyanın sahibi olabilmek için çarpışmışlar, kendi medeniyet ve görüşlerini hâkim kılabilmek için mücadele etmişlerdir. Bu mücadelelerin içinde, hem kendi dönemlerinde yaşayan insanları, hem de kendilerinden sonra gelenleri etkileyebilecek güçte büyük insanlar da yetişmiştir.

Yunus Emre, Anadolu coğrafyasında yetişen büyük insanlardan, büyük sufîlerden birisidir.

Büyük düşünebilen insanlar, söylediklerinin zamanla sınırlı kalmamasına özen göstermişlerdir. Zaten büyük olmalarının, büyük sayılmalarının ardındaki önemli ayrıntı da işte bu noktadır. Yunus Emre de zaman ve mekânları aşacak değerde büyük düşünmüş, kendi dönemiyle sınırlı fikirler üretmemiş, gelecekte de insanların kullanabilecekleri düşünce ürünlerinin sahibi olmuştur.

Yunus Emre'nin düşüncelerinin temelini, İslam Dininin temel kaynaklarından oluşturmuştur. O, hem Kur'an'ı hem de Peygamberimizin (s.) hadislerini iyi anlayıp, iyi yorumlayabilen ve anladıklarını sade bir dille çağdaşlarına anlatabilen iyi bir şâir, müstesna bir düşünce insanıdır.

Yunus Emre, kendine yol olarak tasavvuf yolunu seçmiştir. Allah'la arasındaki ilişkinin adını dostluk yani velâyet koymuş ve Allah'a olan sevgisini bir âşık gibi yaşamış, bir âşığa yakışan şeyler söylemiş ve nihayet maşukuna kavuşmuştur. Onun manevî hayatından, bugünler için çıkarılabilecek önemli dersler vardır.

Yunus Emre üzerinde düşünmelerim ve çalışmalarımın teşvik kaynağım bilim ve gönül insanı Sayın Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu Hocam'dır. Bu tez çalışması yönetme lütfunu benden esirgememiş ve elinizdeki bu tez ortaya çıkabilmiştir. Kendisine her zaman müteşekkirim. Arapça kaynakların çevirisi konusunda bana yardım eden Doç. Dr. Zafer Kızıklı hocama ve yardımlarını hiç esirgemeyen, Yrd. Doç. Dr. Ensar Yılmaz, Hamza Şeker, Elif Dursun, Melek Dikmen, Burhan Uluışık, Osman Kayaer, Mehmet Gökalp, Ayşe Ersay, Asiye Kayaer ve Ailemi burada şükranla anmak isterim. Ayrıca çalışmam boyunca yardımlarını gördüğüm bütün Hocalarıma da ayrı ayrı teşekkür ederim. Tasavvufi halleri, makamları, düşünceleri döneminin arı Türkçesiyle ve özellikle şiir diliyle açıklayarak günümüzde hala hatırlanan ve üzerinde yüzlerce araştırmaya konu olan Yunus Emre'yi de rahmetle anıyorum.

02 Ağustos 2010 Aydın KAYAER

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser.
a.g.m	:adı geçen makale.
b.	: ibn.
bkz.	: bakınız.
çev.	: çeviren.
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
DİB	: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı.
h.	: hicri.
Hz.	: Hazreti.
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı.
ö.	: ölümü.
s.	: sayfa.
(s)	: sallallahu aleyhi ve sellem.
Terc.	:Tercüme.
TDK	:Türk Dil Kurumu.
vb.	: ve benzeri.
Yay.	:Yayınlar

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Araştırmanın konusu; Yunus Emre'nin Düşünce Dünyasında İnsan-Allah İlişkisidir. Bu ana konunun içine Yunus Emre'nin yetiştiği ortam, tahsil hayatı, düşüncesini şekillendiren ve oluşturan temel belirleyiciler gibi hususlar da girmektedir. Dolayısıyla tezin konusunu Yunus Emre'nin hayatını göz ardı ederek ya da dikkate almayarak ortaya koymaya kalkışmanın ciddi mahzurları olacağı düşünülmektedir. Bu mahzurların başında, ulaşılacak sonucun sıhhati, tartışmalarıyla çalışmanın bilimsel kriterlere uygunluğu konusundaki ciddiyetinin ne ölçüde sağlanabileceği soruları gelmektedir. Bu gibi olumsuzlukları ortadan kaldırabilmek ve tezin mantıksal çerçevesini iyi oturtabilmek için Yunus Emre'nin düşünce hayatının, bunu şekillendiren etkenlerin ortaya konulabilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan tezin konusunun aynı zamanda bu detaylarla da desteklenmesinin gerekli olduğuna inanılmaktadır.

Yunus Emre Hak aşığı bir mutasavvıf, ana dilini bütün yalınlığıyla kullanan bir sufî şair ve bir gönül insanıdır. Hak aşığı bir gönül adamının düşünce dünyasında, onun Allah'la olan ikili ilişki biçimi hiç şüphesiz önemli bir yer tutar. Zaten onun gönül dünyasını, zihnini şekillendiren bu ilişkidir.

Eserlerine bakılırsa Yunus Emre'nin Allah'la arasındaki ilişkinin birbirini seven, birbirine güvenen ve birbirine dost iki varlığın ilişkisi olduğu söylenebilir. Yunus'un kendi dünyasında oluşturduğu bu ilişki biçimini diğer insanlara da önerdiği, divanındaki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

İnsanın kendini yaratan varlıkla olan ilişkisi, üç türlü olabilmektedir. Bunlardan birincisi Yaratıcı gücün kayıtsız şartsız egemenliği karşısında hiçlik ve bu duruma

boyun eğiş, ikincisi, Yaratıcı gücü tanımama, O'nun egemenliğini kabullenmeme ve dolayısıyla her durumda O'na kul olmamadır. Üçüncü tür ilişki biçimi ise Yaratıcı gücün egemenliğini kabul ama Onun bu egemenliği karşısında O'nunla diyalog içinde olmaktır. Bunun adı "iki dost ilişkisi"dir. Bu araştırma, Yunus Emre'nin düşünce dünyasında bu ilişki biçimlerinden üçüncü sırada bahsedilen ilişki biçiminin işlendiği düşüncesinden yola çıkılarak yapılmaktadır.

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında sufîlerin rolü tartışılmazdır. Bu gönül insanlarının devrede olmadığı bir Türkleşme ve İslamlaşmanın, ne kadar süre içinde gerçekleşebileceği ve böyle bir durumda ne oranda başarılı olunabileceği, ayrı bir tartışma konusudur.

Bununla birlikte Anadolu Coğrafyasının bu Allah dostlarıyla kısa sayılabilecek bir zaman süreci içerisinde Türkleştiği ve İslamlaştığı, bu konuda çalışma yapan, birikimi olan ve vicdan sahibi herkesin üzerinde ittifak ettiği hususlardandır.

Bu kişilerin halkın içinde, onlarla aynı ortamı paylaşan örnek yaşantıları, halkı etkileyen sözleri, arı-duru ve öz Türkçeleri, mütevazı tavırları, halkın içinde onlar gibi yaşayışları, onlarla bütünleşmeleri ve yol gösterişleri ciddi anlamda halkı etkilemiştir.

Yunus Emre, bahsedilen nitelikteki sufîlerden bir tanesidir. Yunus Emre'nin hayatı ve düşünce dünyasının bu bakış açısıyla incelenebilmesi ve onun düşünce dünyasında insan-Allah ilişkisinin ortaya konulabilmesi, onun ve onun konumunda olanların yaptıklarının öneminin ve büyüklüğünün anlaşılabilmesine ciddi katkı sağlayacaktır. Tezin bu noktada bir katkı sağlayacağı ve Tasavvuf Tarihi açısından önemli bir belirleme ortaya koyacağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Ortaya konulan bu tezle Yunus Emre'nin düşünce dünyasında insanı ve Allah'ı konumlandırmasına çalışılmış ve bu ikisi arasındaki ilişkinin temel nitelikleri ortaya konulmuştur.

Gerçekten de Tasavvuf Tarihinde insanla Allah'ın birbirlerine kıyasla konumları ve aralarındaki ilişki biçimi, algı ve zihniyet oluşumunda belirleyici bir durum olmuştur. Allah'la insan arasındaki ilişkinin Yunus Emre'nin düşünce dünyasında ortaya konulan biçimi, dinin olmasını istediği insan-Allah ne derece yansıtmaktadır. İşte bu ve benzeri sorulara cevap aramak, tezin temel amaçları arasında yer almaktadır.

İlave edilmesi gereken bir başka husus da şudur: Yunus Emre, kendi döneminde kimilerince korku unsuru haline getirilmiş olan Allah-insan ilişkisini, aşk ve dostluk temelinde oluşturmuş ve bu ilişkinin nasıl gerçekleştirilebileceğinin örneklerini vermiştir. Söylediği şiirleriyle bunu anlatmaya çalışan Yunus Emre'nin, etkisi, sadece o dönemle sınırlı kalmamış, çağları aşarak günümüze kadar güçlü bir şekilde gelmiştir.

Yunus Emre gibi düşünen sufiler ondan öncede sonrada olmuştur. Hemen her sufide olduğu gibi onun üslubu ve ifadeleri ney-i şahsına munhasırdır.

Yunus Emre'nin yolu, bir sufîye uygun olarak hiçbir zaman Cedel ve kavga yolu olmamıştır. Yola kavga etmek için çıkmamış, kavgayı bir yöntem olarak hiç benimsememiştir.

Kendi varlığını "*Ete kemiğe büründüm / Yunus diye göründüm*"[1] sözleriyle ortaya koyan Yunus Emre'nin yolu, Teorik bir düşünce veya iddiayı ispat yahut kabul ettirme

---

[1] Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Külliyatı* (Tahlil), Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2005, I, s. 19.

yolu değildir; münazara yapmak, tartışmak onun metotları arasında yer almaz. O kavganın karşısında sevginin yanındadır:

"*Ben gelmedim davi için, Benim işim sevi için*
Dost'un evi gönüllerdir, gönüller yapmağa geldim"[2]

" H.7/M.13. yüzyılda, Anadolu, ruhî, siyasî ve sosyal bakımdan yeni bir mayalanma ve yoğrulma çağının, döneminin başındadır. İlkin batıdan gelen ve aralıklarla birkaç yüzyıl süren haçlı, sonra doğudan gelen Moğol akını, Anadolu'yu ve Anadolu insanının zihnini ve gönül dünyasını karıştırmış, en korkunç usullerle donanmış dış savaş bitince, iç savaş başlamıştı. Batıdan ve doğudan esen bu kavurucu yeller olmasaydı, Türk ruhunda İslam'ın en samimi bir gerçekleşmesi olan Selçuk Medeniyeti, Anadolu için tam bir sulh ve zeytin altı yaşayışı olarak sürüp gideceğe benzerdi. Selçuk yaşama tarzı, yani Selçuk Medeniyeti, kelimenin tam anlamıyla yemişli bir medeniyetti. Batıdan başlayarak haçlılarla, doğudan itibaren de Moğollarla çarpıştıkları halde, Anadolu'yu parça parça medrese, çeşme, kervansaray, cami ile örmeyi bilmişti, Selçuklular Halktan kopmamışlardı. Halkı içinden aydınlatmışlardı. Her eserin bittiği yerde halkın gönlü başlıyordu. Sanki Anadolu Türk halkının ruhu, bir ateş kayasından ibaretti ve uzanan alevler sırlı bir simya ile birden camiye, çeşmeye, türbeye, medreseye dönüşüyordu, çevriliyordu."[3]

---

[2] Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*, Odunpazarı Belediyesi Yay., İstanbul 2006, s. 150; Tatcı*, a.g.e.,* II, s. 176.
[3] Bkz. Sezai Karakoç, *Yunus Emre*, Diriliş Yay., İstanbul 2009, s. 8.

3. ARAŞTIRMANIN METODU

Yunus Emre 13. yüzyılda Anadolu coğrafyasında yaşamış sufî bir şahsiyettir. Yaşarken halk tarafından sevilmiş, ölünce de halkın kendisine olan sevgisi azalmamıştır. Onunla ilgili yapılacak bir çalışmada yararlanılacak pek çok kaynak olabilir, ancak bunların içinde en güvenilir ve en sonuca ulaştıracak olanı elbette kendi düşüncelerinin yer aldığı divanı olacaktır. Yunus Emre'yi anlatanlardan Yunus Emre'nin düşünce dünyasını öğrenmek yerine, ana kaynak olarak O'nun divanına yönelmek daha bilimsel bir yöntem olmalıdır. Bunlar söylenirken, Yunus Emre'ye atfedilen divanın, gerçekten ona ait olup olmadığı tartışmalarına bu tezin sınırları içinde değinilmesinin gerekli olmadığı düşünülmektedir. Zira bu husus daha önce yeterince tartışılmıştır.

Bir insanı, bizzat kendi eserleriyle tahlil etmenin ve düşünce dünyasını eserlerinden yola çıkarak anlamaya çalışmanın daha öncelikli ve tercihe şayan bir yöntem olduğu sonucu ortadadır.

Tezin konusu kısmında da belirtildiği üzere Yunus Emre'nin şahsıyla ilgili bilgiler aktarıldıktan sonra, onun söylediklerinden hareketle, düşünce dünyasında Allah-insan ilişkisinin nasıl olması gerektiğine dair detaylar aranmaya ve bu ilişki biçiminin sınırları, keyfiyeti ortaya konulmaya çalışılacaktır. Tezin başlığı zaten tezin konusunu sınırlandırmakta, çerçevesini çizmektedir. Çizilen bu çerçeve hayli kapsamlı olmasının yanında içeriği belli olan bir çerçevedir. Belirlenen sınırın dışına çıkılması hem konunun başka mecralara kaymasına sebebiyet verebilir, hem de araştırmacıyı bir an önce sağlıklı bir biçimde sonuca götürmeye engel teşkil edebilir. Bu gerekçelerden

dolayı, tezin başlığıyla belirlenen çerçevenin ideal olduğu ve bu çerçeve içinde kalınarak tezin çalışılacağını belirtmek isteriz.

Yunus Emre üzerine ülkemizde yapılmış bir hayli çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların hepsinin görülmesi, incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiği kuşkusuzdur. Dolayısıyla gerek kütüphane ortamı denilen somut ortam ve gerekse internet ortamı denilen soyut ortamın tezin hazırlanmasında yararlanılacak kaynakları ihtiva edebileceği düşüncesinden hareketle her ikisinden de azami derecede yararlanıldığını ifade etmek isteriz.

4. ARAŞTIRMANIN PLANI

Tezimiz giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, önemi, amacı ve metodu başlıkları altında bu konularla ilgili bilgiler sunulmuştur.

Birinci Bölüm'de Yunus Emre'nin Hayatı ve Düşünce Dünyası Ana Başlığı altında iki başlık açılmış ve birincisinde Yunus Emre'nin Hayatı incelenmiştir. Burada kısa biyografik bilgi verilmiş, okur-yazar olup olmadığı üzerinde durulmuş Divan'ı ile Risâletu'n-Nushiyye'si hakkında özet bilgiler aktarılmıştır.

Birinci Bölümün ikinci alt başlığı Yunus Emre'nin Düşünce Dünyası'dır. Burada da Yunus Emre'nin düşünce dünyasını oluşturan ögelerin neler olduğuyla bu düşünce dünyasının ana başlıkları olan sevgi-aşk, insan, ölüm-ölümsüzlük, varlık, ümid, bilgi-iman ve islam konularına değinilmiştir.

İkinci Bölüm'ün başlığı, Yunus Emre'nin Düşüncesinde Allah-İnsan İlişkisi'dir. Bu bölüm de kendi içinde üç alt başlığa ayrılmıştır. Bunların ilki; Yunus Emre'nin Düşüncesinde İnsan'dır. Şiirlerinden yola çıkılarak İnsanın Kul Oluşu ve Acizliği bu başlık altında işlenmiştir.

İkincisi; Yunus Emre'nin Düşüncesinde Allah başlığıdır. Burada da Allah'ın yegâne sığınılacak güç olması, Allah'ın kâinatın hâkimi olması, Allah'ın sevgi, şefkat ve merhamet sahibi olması ve Allah'ın hesap gününün sahibi olması alt başlıklarına dair Yunus Emre'nin şiirleri belirlenmiş ve bunlardan anlaşılanlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İkinci Bölümün üçüncü başlığı ise Yunus Emre'nin Düşüncesinde Allah-insan ilişkisi'dir. Bu ilişkinin nasıllığı anlatırken de alt başlıklar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu alt başlıklar; Allah'ın yüce kudreti karşısında boyun eğen insan, Allah'ın hesap gününde yargılayacağı günahkâr insan, Allah'la dost olan insan ve insanın yücelişi – Allah'a vuslatı'dır

BİRİNCİ BÖLÜM

YUNUS EMRE'NİN HAYATI ve DÜŞÜNCE DÜNYASI

I. YUNUS EMRE'NİN HAYATI

A. Kısa Biyografisi

Günümüzden asırlarca önce yaşamış bir şahsın doğum yerinin neresi olduğu bilgisinin elde edilebileceği en güvenilir kaynak, incelemeye konu edilen şahsın kendi yazdıklarında, söylediklerinde geçen ifadeler olmalıdır. Yunus Emre için de Anadolu'nun çeşitli yerlerinde doğduğu, oralarda yaşadığı yönünde inanışlar vardır ve hatta Anadolu'nun pek çok yerinde Yunus Emre Türbesi adı altında inşa edilmiş; Eskişehir'in Mihalıççık ilçesine bağlı Sarıköy; Karaman'da Yunus Emre Camii avlusu; Bursa; Aksaray ile Kırşehir arası; Ünye; Kula'da Emre köyü; Erzurum, Dutçu köyü; Isparta'nın Gönen ilçesi; Afyon'un Sandıklı ilçesi; Sivas yakınında bir yol üstü. Ayrıca Tokat'ın Niksar ilçesinde mekânlar bulunmaktadır[4]. Bu yerlerin büyük kısmı resmi belgelere dayanarak tespit edilmiş yerler değildir. Halk arasındaki çeşitli rivayetlere, Yunus Emre'den yüzyıllarca sonra yazılmış bazı kitaplardaki kayıtlara dayanmaktadır. Sonraki kitaplarda yer alan bu bilgiler, halk söylentilerine ve menkıbelerine dayanmaktadır.

---

[4] Cahit Öztelli, *Yûnus Emre* Özgür Yay., İstanbul 2009, s. 31-38; Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1991. s. 23; Hasan Sami Bolak, *Yunus diye bir dervişti O*, Erciyes Gazetesi, 23.04.1998; Yunusemre.info Yunus Emre'nin hayatı ve kişiliği.

Yunus Emre'nin yaşadığı yerin neresi olduğu konusunda bugün en fazla üzerinde durulan iki yer Karaman ve Sarıköy'dür.[5]

Doğramacı'ya göre, divanında geçen şiirler ve bir takım yazmalara göre yapılan incelemelerde Yunus Emre'nin doğduğu beldenin Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi Sarıköy (Yunus Emre Köyü) olduğunda ittifak edilmiştir. Şiirlerinden ve Bektaşi yazmalarından Sakarya nehri ile Porsuk çayının birleştiği havzada yaşadığı anlaşılmaktadır.[6]

Tatcı'ya göre ise Yunus Emre'nin tarihî kişiliği menkabeler içinde kaybolup gitmiştir. Kaynaklar Ondan bahsederken daima rivayetleri aktarmaktadır. Bu sebeple Yunus'un hakiki kimliğini araştırırken menkabelerden hareket etmek zarurî olmaktadır.[7]

Bu menkabelerin hulasasından elde edilen iki sonuç vardır. Bunlar Yunus Emre'nin Sarıköylü yahut Karamanlı olduğu yönündedir. Tatcı, Yunus Emre'nin doğum tarihi ve doğum yeriyle ilgili rivayetleri inceledikten sonra şu sonuca varır: "Yunus'un doğum yeri hakkındaki bilgilerimiz yetersizdir. Rivayetlere dayanan görüşler tutarsızdır. Hacı Bektaş-ı Velî Vilayet-nâme'si, Yunus'u, Sivrihisar'ın Sarıköy adlı bir köyünde doğmuş gösterir."[8]

Yunus Emre'nin yaşadığı yer ile ilgili ikinci kuvvetli tahmin de Karaman üzerinde yoğunlaşmaktadır. Karaman'ı, dünü, bugünü, kültür, tarih ve coğrafyasıyla kaleme alan eserde yer alan bilgiler de dikkate değerdir. Uysal, Alodalı ve Demirci'nin iddialarına göre Yunus Emre'nin mezarının 1947'de Sarıköy'de bulunduğuna dair özellikle Halim Baki Kunter'in yazdıkları çelişkilerle doludur. Bu üç araştırmacı, Yunus Emre'nin Karamanlı olduğuna dair kendi delillerini sunmakta ve iddialarını destekleyen pek çok

---

[5] Abdullah Uysal-Necati Alodalı-Musa Demirci, *Dünü ve Bugünüyle Karaman Kültür-Tarih-Coğrafya*, Karaman Yunus Emre Kültür Derneği Yay., Karaman 1992, s. 552 ve devamı.
[6] Mehmet Doğramacı, *Bizim Yunus, Yunus Emre Hayatı ve Divanı,* Kitsan Yay., İstanbul tarihsiz., s. 15.
[7] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 9.
[8] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 23.

delili sıraladıktan sonra kararlarını Yunus Emre'nin Karamanlı olduğunu yönünde ifade etmektedirler.[9]

Yunus Emre'nin biyografisiyle meşgul olanların karşısına birbirinden çok farklı diyebileceğimiz tarihi bilgiler çıkmaktadır. Tarihe mal olmuş her kişi gibi Yunus Emre hakkında da onun yaşadığı zaman dilimi ve mekân olarak değişik görüşler ileri sürülmüştür. Mesela; onbeşinci yüzyıl tarihçisi Âşıkpaşazâde Yunus Emre'nin Sultan Orhan (1326-1362) ya da onun oğlu Birinci Murat (1362-1389); On altıncı yüzyıl bilginlerinden Taşköprü-zâde (öl.1561) Yıldırım Bayezid (1389-1402) zamanlarında yaşadığını bildirmektedirler. Bazı hal tercümesi yazan kaynaklar da 1425 ve 1439 tarihlerini ölüm yılı olarak kabul etmişlerdir. Batılı tarihçilerden Kanuni devrine kadar getirmiş olanlar da vardır. *Risâletu'n-Nushiyye'*deki bir beyte bakarak E.J.W. Gibb ile Fuat Köprülü, on üçüncü yüzyılın ikinci yarısı ile on dördüncü yüzyılın ilk yıllarında yaşadığını ileri sürmüşlerdir.[10]

Yunus Emre'nin ailesinin çiftçilikle meşgul olduğu, Yunus'un da köyde yaşayan bir Türkmen (Yörük) delikanlısı olduğu düşünülmektedir.[11] Bu düşünce, rastgele ortaya atılmış bir düşünce değildir. "Moğol istilası zamanında ve Osmanlının kuruluş döneminde yaşadığı kabul edilen Yunus Emre'nin toprağa bağlı bir hayat sürdürdüğü, çiftçilik ve hayvancılık yaptığı şiirlerinden anlaşılıyor. Onun ayrıca çok gezdiği Anadolu, Suriye, Azerbaycan ve Kafkasya bölgelerini dolaştığı görülüyor. Şiirlerinde Osman Gazi ve Orhan Gazi devri mutasavvıflarından Geyikli Baba ve Balım Sultan'ın

---

[9] Abdullah Uysal-Necati Alodalı-Musa Demirci, *a.g.e.*, s. 551-561, Yunus Emre'nin mezarının Anadolu'nun farklı bir çok yerinde olmasını, Yunus'un Türk halkının içine sindiğinin göstergesi olarak yorumlayan Çubukçu'nun Yunus Emre ve düşüncesiyle ilgili diğer görüşleri için bkz. İbrahim Agah Çubukçu, *Yunus Emre ve Düşüncesi*, Kılıç Kitabevi, Ankara 1984, s. 15 ve devamı. Yunus Emre'nin hayatı ile ilgili ayrıca bkz. Mehmet Bayrakdar, *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1994, s. 1-12.

[10] Şehabeddin Tekindağ, *Yunus Emre Hakkında Araştırma*, *Belleten*, Sayı: 117, Ocak 1966.

[11] Doğramacı, *a.g.e.,* s. 15, Bu konuda ayrıca bkz. Cahit Öztelli, *Yunus Emre*, Özgür Yay., İstanbul 2009, s. 17; Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, Selçuk Yay., Ankara 1991, s. 4.; Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1961, s. 72-73.

adları geçer. Bütün bu bilgilerden Yunus Emre'nin, Anadolu'nun hareketli bir devrinde, ancak payitahtlardan uzak, kendi hususi dünyasında ve iç âleminde yaşadığını anlıyoruz."[12]

Tatcı'nın araştırmalarına göre, Yunus Emre'nin evlenip evlenmediği, çocuklarının olup olmadığı, tam olarak bilinmemektedir. Bu konuda, kaynaklarda yeterli bilgi mevcut değildir.[13]

Yunus Emre için doğum tarihi vermek gerekirse bu tarihin 1237-1240 yılları arasında olması gerektiği görüşü hakimdir. Ölümü için ise 1320-1321 tarihleri kayıt düşülmektedir.[14]

Yunus Emre hakkında dilimizde en detaylı araştırmalardan birini yapan Abdülbâki Gölpınarlı'nın incelemelerine göre Yunus hicri 638 yılında doğmuştur. Bu tarih miladi 1240'a tekabül eder. Bu tarih dikkate alındığında Yunus Emre'nin, Mevlana'nın ölüm tarihinde 34 yaşında olduğu sonucu çıkar. Yunus Mevlana'yı gençlik çağında görmüş, onun meclislerinde bulunmuştur. Barak Baba'nın şehadeti de Yunus'un vefatından on üç yıl önceye rastlar ve Yunus, Risâletu'n-Nushiyye'sini yazdığı o tarihte altmış dokuz yaşındadır.[15]

Gölpınarlı, devamla şunları kaydeder: "Taptuk'un vefat tarihini bilmiyoruz, ancak "Risale" de adı geçmediğine göre belki de bu tarihten önce vefat etmiştir. Barak Baba, Berzali'ye göre h. 705/m. 1300'de Şam'a gelmiştir ve şeyhi, on beş yıl önce, h. 691/m. 1291 civarında vefat etmiştir ki, Yunus bu tarihte elli üç, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'nin vefatında da yirmi dokuz yaşındadır. Barak Baba, kırk-kırk bir yaşlarında öldüğüne göre

---

[12] Mehmet Nuri Yardım, *Yunus Emre Divanı*, Kahraman Yay., İstanbul 2006, s. 8.
[13] Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 27.
[14] Doğramacı, *a.g.e.,* s. 15, Bu konuda ayrıca bkz. Öztelli, *a.g.e.*, s. 17.
[15] Bu bilgiler için bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009, s. XXVIII, Yunus Emre'nin hayatıyla ilgili bir başka önemli araştırmacı da Mustafa Tatcı'dır. Tatcı'nın Yunus Emre ile ilgili görüşleri için bkz. Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1991, s. 13-30.

h. 666/m. 1267'de doğmuştur ve Yunus'tan küçüktür. Yunus'un şeyhinin şeyhi olan Barak Baba'nın Yunus'tan daha genç oluşu bu işi bilmeyenlere göre olmaz bir şey görünebilir. Fakat şunu bilmek gerekir ki, insanın şeyhi, biyolojik babası değildir; kendinden genç, çok genç olabilir. İhtiyarlık çağına ermiş nice kişiler görmüşüzdür ki pek genç, hatta ergenlik çağına yeni girmiş yahut çocuk denecek yaşta bir şeyhe intisap etmiştir."[16]

Kesin tarihlerin bu verilen dilimler arasında olduğu hususu belki abartılı bulunabilir. Ancak, böyle abartılara yer vermek istemeyen araştırmacılar da vardır ve onlar daha temkinli konuşmayı tercih ederler. Dolayısıyla konuşurken yıldan bahsetmek yerine çağdan bahsetmenin daha isabetli olacağını düşünürler. Bunlara göre "Yunus Emre'nin yaşadığı çağ, 13. asrın sonları ile 14. asrın ilk çeyreğidir. Bu dönem Anadolu Selçuklularının son devriyle, beylikler ve Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarına tekabül eder."[17]

Aslında bu süreç tarihin işleyişi açısından bakılırsa, olaylar açısından zengin sayılabilecek bir dönemdir. Belirtilen süreç içerisinde Anadolu üç önemli hadiseyle karşı karşıya gelir. Bunlar; Haçlı seferleri, Moğol saldırıları ve Babailer isyanıdır.[18]

Yunus Emre'nin yaşadığı döneme tekabül eden bu süreç içerisinde meydana gelen yukarıdaki olaylar, Anadolu'da çok büyük çapta sosyal, siyasal ve dini kargaşalığa sebep olmuşlardır. Bu türden olumsuz sayılabilecek olayların önünde bir yaprak misali savrulup gitmemek, güçlü ve sağlam kökleriyle toprağa tutunarak ayakta kalmayı

---

[16] Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. XXVIII. Yunus Emre'nin yaşadığı dönemin tespitinde kullanılan başka bilgiler ve bunların kritiği için bkz. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. XXIX ve devamı, ayrıca bkz Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Divanı Metinler, Sözlük*, *Açıklama*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1943, s. 1-8.
[17] Mustafa Özçelik, *Bizim Yunus*, Odunpazarı Belediyesi Yay., Eskişehir 2007, s. 10; Bu dönemin genel özellikleriyle ilgili olarak ayrıca bkz. Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 9-19.
[18] Mehmet Demirci, *a.g.e.*, s. 6.

başaran asırlık çınarlar gibi olmak, bunun için de sağlam, derin, tutarlı ve diriltici düşüncelere ihtiyaç vardı.

Yunus Emre'nin misyonu işte buydu. O, çiftçilikle meşgul bir ailenin çocuğu olarak o zamana kadar duyulmamış, yeni, orijinal sayılabilecek bir düşünce, bir felsefi sistem ortaya koymadı, koyması da beklenemezdi. Yeni bir fikir hareketi, sosyal ve siyasi dinamizm başlatmadı, O, sahip olduğu geleneğin getirdiklerine sahip çıktı. Geleneğinin kendisine kadar getirdikleriyle yetindi ve o diriltici kök yeterliydi. Zaten başka bir şey aramasına da gerek yoktu.

Mutlak Hakikat'e tutunmak ona yetecekti ve öyle oldu. Sadece o hakikate inandı ve güçlü bir şekilde sarıldı. O, insanları unuttukları hakikate ve değerlere yeniden çağırdı. Kendi düşünce dünyasını oluştururken kavganın değil, sevginin yanında olduğunu hep söyledi. "Bir 'davi'nin değil, adına 'sevi' dediği bir gayenin insanı olarak hareket etti. Unutulan bir gerçeği yeniden ama yeni bir dille hatırlattı. Yani Onu bu anlamda Mutlak Düşünce'nin bir 'yenileyicisi', 'yeni bir yorumcusu' olarak görmek gerekir. Onun önemi, büyüklüğü, işte buradan gelmektedir."[19]

Akıl sahibi olmak, aklını, düşünce üretmek üzere faal halde kullanıyor olmak, içinde yaşanılan toplumda destekçiler kazandırdığı gibi karşıtların oluşmasına da yol açar. Dolayısıyla düşünce sahibinin, kendi düşüncesini savunması, gerektiğinde mücadele etmesi kaçınılmazdır. Mücadelede kavga bazen kaçınılmaz son olarak ortaya çıkabilir. Ancak kavgayla sonuçlanmayan mücadeleyi benimsemek, diğer yöntemler bittiğinde kavgayı son çare olarak benimsemek de erdemdir.

Yunus Emre'nin yaşadığı çağ, "iddia" çağıdır. Her iddia, kendisine bunu dile getirecek sözcüler arar, yine her iddia benimsenilmek ister. İddiaların benimsenmesi,

---

[19] Özçelik, *a.g.e.*, s. 10.

kavgayı, karışıklığı ve mücadeleyi beraberinde getirir. Yunus Emre'nin yaşadığı döneme dek etkileri süren, harareti daha düşmemiş olan en önemli siyasi olay Haçlı seferleridir.[20] Haçlı seferleri de Anadolu'nun Türkler tarafından işgal edildiği iddiasıyla kızıştırılmıştır. Her iddia gibi bu seferler de büyük kavgaları ve yıkımları beraberinde getirmiştir. Nitekim Anadolu toprakları Haçlı seferleri sayesinde büyük yıkımlar yaşamıştır.

Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde var olan yıkımın ikinci önemli sebebi de Moğolların Anadolu'daki yıkım faaliyetleridir.[21] Anadolu'da İslam'ı yayan, gönüllere sevdiren, imar ve inşa faaliyetlerinde bulunan Anadolu Selçuklu devleti, Moğol saldırılarıyla yıkılmıştır.

Bütün bunlarla birlikte Babaîlerin hem dinî hem de siyasi yönü ağırlıklı olan ayaklanmalarını da sırası gelmişken zikretmek gerekir. "Dinin zahirini küçümseyen, imanı sulandıran ve din bağını zayıflatan"[22] bu menfi anlayış da Haçlı seferleri ve Moğol isyanı gibi Anadolu'nun dokusunda ciddi yaralar açmış, kargaşa ve belirsizlik ortamına zemin hazırlamıştır. Yunus Emre bu yıkımların izlerinin varlığını devam ettirdiği bir dönemde Anadolu'da yaşamıştır.[23]

---

[20] Haçlı Seferleri ile ilgili olarak bkz. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Dünya Aktüel Yay., İstanbul 2007; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev.: Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1986, Arapların Haçlı Seferlerine bakışı ile ilgili olarak yine bir Arap yazarın görüşleri için bkz. Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2008.

[21] Moğollar ve Anadolu'daki yıkımlarının boyutları ile ilgili olarak bkz. Faruk Sümer, Anadolu'da Moğollar, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Basım Yeri Yok, Ankara 1970, Moğollarla ilgili olarak ayrıca bkz. Abraham Constantin Mouradgea D'ohsson, *Moğol Tarihi*, (çev.: Bahadır Apaydın), Nesnel Yay., İstanbul 2008.

[22] Demirci, *a.g.e.*, s. 7.

[23] Bu bilgiler ve daha fazlası için bkz. Özçelik, *a.g.e.*, s. 10-13, Yunus Emre'nin Karaman bağlantısı ve Kirişçi Baba ile ilişkisi konusunda; "Ankara Eski Eserler Belgeliğinde, Karaman eyaleti vakıflarının içine alan defterde Lârende (Karaman ilçesi) bölümünde (yaprak 39 B) "Vakf-ı zâviye-i Yunus Emre İbn İsmail Meşhur bi-Kirişçi Baba der Lârende" başlığı vardır. Kirişçi Baba olarak tanındığını, zâviyesinin Lârende'de bulunduğunu bu kayıttan öğreniyoruz. Ancak bu yazı, Arap Dili kurallarına göre yazıldığından Kirişçi Baba, zâviyenin değil, vakfı yapanın şöhretini göstermektedir" bilgileri için bkz. Öztelli, *a.g.e.*, s. 17.

Yunus Emre, eline kalem almış birisi değildir. O, hiçlik yolunu benimseyen her sufî gibi gönlünü Rabbine açmıştır ve gönül kitabını okur:

Yunus Emrem oldu fakir / Ecel ensesini dokur

Gönül kitabından okur / Eline kalem almadı[24]

Ümmî tabiri, annesinden doğduğu huy, tabiat üzere kalmış ve okuma yazma öğrenmemiş kimse anlamındadır.[25] Yaratılışındaki safiyet ve fıtrat hiç değişmeden olduğu gibi kalmış, sonradan yeni değişikliklere uğramamış ve hiç değişmeden kalmış kimseler için kullanılır. Ümmîlik, sıradan insanlar için kullanıldığında genellikle ilim eksikliğini anlatan bir noksanlık vasfıdır. Bu sıfatın Hz. Peygamber için de kullanıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber için kullanıldığında okuyup yazanlardan daha bilgili olması, Allah tarafından ilâhî bilgilerle donatılmış olması sebebiyle, onun fıtratının yüceliğine delâlet eder. Zira O'nun ümmîliği çalışıp çaba göstermeden Allah tarafından ilâhî bilgilerle donatılmış olması anlamındadır.[26]

"Sufî indinde Ümmîlik kavramı apayrı bir manâ ve mahiyet taşımaktadır" diye söze başlayan Tatcı'nın, Yunus'un ümmî olmadığı halde Hz. Peygamber'in vasfıyla vasıflanmak için Ümmî bilindiğini anlatırken *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye* yazarı Sâdık Vicdânî'den naklen şöyle devam eder[27]: Peygamber Efendimiz Hazretleri gerçekte ümmî bir Nebî fakat ilk ve son bütün ilimleri bilen, kâinatın efendisi, varlığın tek iftihar kaynağıdır. Kâinatın fahri efendimize has bir özellik olduğundan ayrı bir üstünlük olan

---

[24] Tatcı, *a.g.e.*, s. 32.
[25] İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1990, c. XII, s. 34; Asım Efendi, Kamus Tercümesi, İstanbul h. 1305, IV, 177-178.
[26] Mehmet Soysaldı, Songül Şimşek, *"Kur'anda Ümmî Kavramının Semantik Analizi ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber'in Ümmîliği Meselesi",* EKEV Akademi Dergisi, Yıl:7, S. 16, Ankara 2005, s. 90-91; Remzi Kaya, *"Kur'an'da Hz. Peygamber'in Beşer ve Ümmî Oluşu"* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 11, s. 1, Bursa 2002, s. 34-35.
[27] Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 32.

Ümmî ünvânını –gerçekte ümmî olmadıkları halde- sufî ve şeyhler arasında mahlas olarak kullananlar olmuştur. Meşhur Şeyh Yunus Emre bunlardandır.[28]

"*Taptugun tapusunda, kul olduk kapusunda*
Yunus ***Miskin*** *çigüdük, bişdük Elhamdü lillah*"[29]

Yunus Emre'nin, yukarıya örnekleri alınan, şiirlerinde geçen "Miskin Yunus", "Ümmi Yunus" gibi ifadelerden onun okur-yazarlığı bile olmayan, cahil, ya da teknik ifadesiyle "ümmi" bir halk ozanı olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu ikiliğe dikkat çeken Tatcı, Yunus Emre'nin bazı beyitlerinin tahsiliyle alakalı olduğunu, bazılarının ise ümmîliği ile alakalı olduğunu belirttikten sonra, O'nun "ilim"den "alet ilimleri" kastettiğinin anlaşıldığını söyler.[30]

Ancak gerçekten de Yunus Emre'nin "ümmi" birisi olup olmadığı tartışılmalıdır. Tatcı da bu hususta kendi kanaatini söylerken; "İlahî bilgiyle donanan kişinin hem âlim hem de âriftir!" sonucuna varmıştır.[31] Kendisine Miskin diyen Yunus Emre'nin, bu sözünden yola çıkılarak onun iş güç yapmaz, asalak yaşayan birisi olduğu nasıl anlaşılmamalıysa "Cahil Yunus" demesinden de mektep-medrese görmemiş olduğu sonucu çıkarılmamalıdır.

Yunus Emre'nin hayatını yazan birçok kişinin ortak kanaati, Yunus Emre'nin kendisiyle ilgili olarak bu terimleri bilinçli kullandığı, ancak maksadının bizim bu kelimelerin bugünkü karşılıklarına göre anladığımızdan başka olduğudur. "Yunus Emre

---

[28] Tatcı'nın yukarıda zikredilen alıntısı için bkz. Sâdık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye,* (Tarikatler ve Silsileleri), (Haz.: İrfan Gündüz), Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.
[29] Tatcı, *a.g.e,* II, s. 281; Toprak, *a.g.e.*, s. 143.
[30] Tatcı, *a.g.e,* I, s. 33.
[31] Hem bu bilgiler hem de Ümmîlikle ilgili geniş açıklamalar için bkz. Tatcı, *a.g.e.*, s. 34 ve devamı.

bu tabirleri tevazusundan kullanır. Benimsediği Melamilik[32] yolunun gereği de budur.[33] Şiirlerinden hareketle Arapça ve Farsça'ya iyi derecede vakıf olduğu söylenebilir hatta Yunan-Roma mitolojilerine göndermeler yaptığı bilinir. İslam Kültürünün yanında İran Edebiyatı ve Hint Felsefesi (Ezoteriya) hakkında ciddi malumatı olduğu anlaşılan Yunus Emre'yi, elinde sazı ile köy köy dolaşarak çalıp söyleyen sıradan bir halk ozanı olarak düşünmek Ona haksızlık yapmak olur."[34]

Yunus Emre'nin söyledikleri ortadadır. Onun kendi yazdıklarından hareketle onun ilimle tanışık olmadığı sonucu kesinlikle çıkmaz. Şiir yazan birinin iyi kelime bilgisine sahip olması gerekir. Hatta sadece kendi diline dair kelime dağarcığının geniş olması yetmez, aynı zamanda çağının popüler dillerinden kendi diline geçmiş kelimelere de vâkıf olması gerekir. M. Nuri Yardım'ın şu tespitleri konumuz açısından önemlidir: "Bazı araştırmacılar Yunus'un ümmî yani okumamış olduğunu iddia ederken, ilim adamlarının büyük çoğunluğu Yunus'un Arapça ve Farsça dillerinin yanı sıra, İslam tarihini ve diğer ilimleri tahsil ettiği hususunda ittifak etmişlerdir. Şiirlerinden Yunus'un yüksek bir kültüre sahip olduğunun kolayca anlaşıldığına dikkat çekilirken, onun

---

[32] Tasavvuf yolunun önde gelenlerinden bir kısmının melamet yolunu tuttuğu, muhabbetin halis olmasında melametin büyük bir tesiri ve tam bir meşrebi mevcut olduğu, Hak ehli olan bir zümrenin ki bunlar ümmetin ulularıdır, halkın levmine maruz kaldıkları ve melamet konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Abdulkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, (Hazırlayan: Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul 1981, s. 380, Bu konuda ayrıca bkz. Himmet Konur, *Tasavvuf Ahlakı ve İlahî Ahlak İnsana Yolculuk*, H Yay., İstanbul 2009, s. 21-24.

[33] Bu konuyla ilgili olarak; "Dönemindeki Tasavvuf anlayışına göre, tarikat yolcularının âlim olsalar bile, içte ümmî olmaları gereklidir. Onlar görünüşte şeriata uymak, yani içte görünmeyen yanları ile (bâtın) ümmî olarak Allah'tan doğrudan doğruya bilgi alırlar. İşte bu kavrayış, Yunus'a bu sözleri söyletmiştir. Bu anlayış birçok mutasavvıf şairlere adlarını bile ümmî olarak almalarına yol açmıştır: Kemal Ümmî, Sinan Ümmî gibi" değerlendirmesi için bkz. Öztelli, *a.g.e.*, s. 63, Yunus Emre, Melâmet yolunun yolcusu olduğunu, kendi şiirlerinde de dile getirmiştir:
"*Kanaat hırkasın geydim, selâmet başını çektim*
Melâmet gömleğin biçtim, ârif olup giyen gelsin"
Bu satırlar için bkz. Toprak, *a.g.e.*, s. 89. Mutasavvıfın telvîne girdiği, "ilim-din" öğrendiğini veya bundan rücu edip şirk beslediğini söylemesinin tamamen vahdet-i vücud'la ilgili olduğu konusunda bkz. Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 34.

[34] Doğramacı, *a.g.e.,* s. 16.

Konya'da eğitim gördüğü, Mevlana ile görüştüğü ve Anadolu'yu gezdiği ifade edilmektedir."[35]

"*Kişinin nefsi, nefesinden belli olur*" denilir. Yunus'un da nefsi, nefesinden yani söylediklerinden, yazdıklarından ortaya çıkar. Yunus Emre, İslam'ın iki temel kaynağını iyi özümsemiş, onlardan aldıklarını şiirlerinde kullanmaktan geri durmamıştır. O'nun Kur'an ayetlerine direkt atıf yapabildiğini ve Peygamberimizin hadislerine de şiirlerinde rahatlıkla göndermede bulunabildiğini bir-iki örnek vererek anlatmak yerinde olacaktır:

Yunus Emre der ki;

"*Tağlar yirinden ırıla heybetinden gök yarıla*
Yılduzlar bagı kırıla düşe yire perrân ola"[36]

Yunus'un bu telmihzesinin kaynağı 81.Tekvir Suresinin 3. Ayetidir. Ayette; "*Güneşin defteri dürüldüğünde, yıldızlar sönüp döküldüğünde, dağlar yürütüldüğünde, ... (işte o zaman) her can ne hazırladığını (yakinen) bilir*" buyrulmaktadır. Bu ayetleri bilmeyen, yukarıdaki mısraları söyleyemez. Ayeti bilen ve bunu mısralarına aktarabilene de ümmî denilebilir mi?

İlim adına araştırmacıların Yunus Emre'nin okur-yazar olmaması, cahil bir kimse olduğu yönündeki görüş ve kanaatler ortaya koymalarına işaret eden ve bu durumun eleştirisini yapan Toprak, sözlerini şöyle sürdürür:

"İlim altı yüz elli yıldan beri Yunus Emre'ye hiçbir hizmet etmemişse de, onun şahsiyetini acınacak bir tarzda deforme etmiştir. İlkin Yunus Emre'nin ümmiliğini besbelli bir gerçekmiş gibi göstermiş, Yunus'u tabiatla barıştırmış ve koca şairi halk

---

[35] Yardım, *a.g.e.*, s. 7; Yunus Emre'nin mürşidine intisabı konusunda bkz. Tatcı, *a.g.e.*, s. 37-46.
[36] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 26.

mürşidi, vaizi yapmış, nihayet Yunus'u bir tarikat kuracak düşünce kabiliyeti gösterememekle suçlamıştır."[37]

Yunus Emre hakkında günümüzde en ciddi araştırma yapanların başında gelen Tatcı, Yunus Emre'nin tahsiliyle ilgili başlığın altında yine Yunus Emre ile ilgili ciddi araştırma eserleri ortaya koyan Abdülbâki Gölpınarlı, Fuat Köprülü ve Faruk K. Timurtaş'tan nakiller yapıp, Onun ciddi bir tahsil dönemi geçirdiği sonucuna varır.[38] Bu tezi yazarken yaptığımız araştırmalar neticesinde bizim de vardığımız sonuç, Tatcı'nın sonucuyla paraleldir.

Sözü Gölpınarlı'nın şu tespitleriyle bitirmek isabetli olacaktır: "Yunus, Hind-İran, Yunan-Roma mitolojisinden Kur'an-ı Kerim'deki peygamberlerin kıssalarından, hususiyetlerinden, Uveys, Huseyn b. Mansur, İbrahim b. Edhem gibi erenlerden, hatta Nasûh, Şeyh-i San'an gibi hikâyelere kahraman kesilenlerden, sûfî menkıbelerinden, Leyla-Mecnun, Ferhad-Şirin ve Hüsrev gibi İslami klasik edebiyata geçmiş âşıklardan bahseder; şiirlerinin çoğu heceyle olmakla beraber aruzla yazdığı şiirlerde de vezni, devrine göre pek güzel kullanır, halk diline, fazlasıyla ehemmiyet vermekle beraber Arapça, Farsça sözleri, terkipleri de kusursuz dile getirir"[39].

Tatcı'nın tespitlerine göre, Yunus Emre'nin gezip dolaştığı yerleri kesin olarak belirtmemiz ve belgelememiz mümkün değildir. Yunus'un şiirlerinde geçen seyahatleri ve buradaki yer isimlerinin mecazî anlamda kullanılmış olabileceği üzerinde duran Tatcı, beyitlerde geçen mekan isimleri gönül açısından ele alınmıştır, demektedir. Bu söylediklerini örneklerle destekleyen Tatcı, "gönül sana Bağdad yakın" denilirken sufînin, mekândan lâ-mekân'a geçişinin dile getirildiğini, bunun yanında gurbet

---

[37] Toprak, *a.g.e.*, s. 23.
[38] Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 28-37.
[39] Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, s. XXXV, Bu konuda ayrıcı bkz. Doğramacı, *a.g.e.*, s. 45.

kelimesinin Yunus Emre'nin dilinde dünya anlamında, garîb kelimesinin de tevhîd ehli mukabili kullanıldığını ifade etmektedir.[40]

Yunus Emre'nin şiirlerinde geçen ve kendisine müritlik yaptığı bilinen Tapduk Emre'yle ilgili vesikaların rivayetlerden ibaret olduğunu vurgulayarak, böyle bir kişinin yaşayıp yaşamadığının bilinmediği yönündeki kanaatini ifade eden Timurtaş'a[41] rağmen, Tatcı, bu fikrin geçerli olmadığını, zira tasavvuf tarihi ve din psikolojisi tetkiklerinin, bir mutasavvıfın ancak bir mürşid-i kâmil kontrolünde yetişebileceğini gösterdiğini Hökelekli'den yaptığı atıfla[42] ifade etmiştir. Yunus Emre'nin aşağıdaki beytini de bu söylediklerine delil olması için veren Tatcı, kaynaklarda Yunus Emre'nin Tapduk'un dergâhında kırk yıl hizmet ettiği bilgisini de yorumlamaktadır.[43]

Tatcı'nın bahsettiği ve yukarıya da alınan beyit, bir kez daha hatırlamak gerekirse, şöyledir:

"*Tapduğun tapusında kul olduk kapusında*
Yunus miskîn çiğ idük pişdük elhamdülillah"[44]

Tatcı, Yunus Emre için de dile getirilen "kırk sene hizmet kültürü"nün, manevi olgunluğu ifade etmek için kullanılan bir tabir olduğunu Annamarie Schimmel'den yaptığı alıntıyla açıklar.[45]

---

[40] Bu bilgiler için bkz. Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 36.
[41] Timurtaş'ın bu görüşleri için bkz. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 17; Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Tatcı, *a.g.e.*, s. 45.
[42] Hayati Hökelekli, "Din Psikolojisi Açısından Şeyh-Mürid İlişkileri ve Yunus Emre-Tapduk Emre", *Fikir ve Sanatta Hareket*, İstanbul Mart 1981, VII. Devre, s. 23 (Nakleden Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 45.)
[43] Tatcı'nın değerlendirmeleri için bkz. Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 45.
[44] Tatcı, *a.g.e,* II, s. 281; Toprak, *a.g.e.*, s. 143.
[45] Schimmel'in bu görüşü için bkz. Annamarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, (çev.: Ender Gürol), Adam Yay., İstanbul 1982.

Yunus Emre'nin uzunca sayılabilecek bir süre yani 82 yıl yaşadığı, Gölpınarlı, Timurtaş ve Tatcı'nın incelemeleri sonucunda ortaya konulmuştur.[46] Bu sonuca göre Yunus'un h. 720/m. 1320-1321 senesinde vefat ettiğini söylemek mümkündür.[47]

Yaygın anlamıyla "ümmî" bir halk ozanı olmayan Yunus Emre, 82 yıllık ömrü boyunca pek çok şiir söylemiştir. Ancak bu şiirlerini bir divanda toplama, kendi adına bir divan tertip etme işine girişmemiştir. Toprak, bu durumu, onun "susmanın ve meçhul kalmanın güzelliğini ömrünün sonunda anlamasına" bağlar ve devamında şu yorumu yapar: "Hatta eserini inkâr etmek büyüklüğünde bulundu. Belki de bütün hayatının jurnali olan bu otobiyografisi'ni kimsenin okumasını istemiyordu"[48].

Her şair, kendinden önceki dönem yahut dönemlerdeki düşüncelerden, şairlerden, şiir mekteplerinden beslenir, etkilenir. Şiirlerini bu beslenme ve etkilenmelerle oluşturur. Bu durum eskiden olduğu gibi günümüzde de böyledir. Mehmet Akif'in İran'lı Sadi'den etkilenmiş olması, Necip Fazıl'ın Abdülhak Hamit'ten, Eşrefoğlu Rûmî'den etkilendiği aşikârdır. Çünkü şiir denilen olgu bir nehir gibidir. Çeşitli akarsu kaynaklarından içine su alır ve başka nehirlere, kendi içinden sular verir. Büyük bir ummana benzetebilecek kültürel yapı da zaten böyle kurulur. Üstelik bu hadise sadece şiir için değil edebiyat ve sanatın bütün kollar ve ilim sahası için de geçerlidir.

---

[46] Bu konuda bkz. Adnan Erzi, Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1950, XVI, sayı: 53, s. 85-89. (Nakleden: Tatcı, *a.g.e.,* s. 48, 137. Dipnot.)

[47] Tatcı*, a.g.e.,* I, s. 48.

[48] Toprak, *a.g.e.*, s. 31.

B. Eserleri

Yunus Emre bir eren-şairdir[49], yahut ıstılah anlamıyla o bir sûfi şairdir.[50] Şairler, dönemlerinin düşünce akımlarını, tartışmalarını, öne çıkan konularını şiirlerine yansıtırlar.[51] Nitekim Yunus Emre de öyle yapmıştır. Demirci'nin yorumuyla o; "Devrinin tasavvuf düşüncesini şiirlerinde kudretle aksettirmiştir. Onun tasavvufî hayatı ve bu yoldaki eğitimi (seyr ü sülûkü) tamamen menkıbe bulutlarıyla kaplıdır. Halkımız asırlardır bu konudaki rivayetleri zevkle ve hayranlıkla anlatıp dinlemektedir. Buna göre Yunus başlangıçta hiçbir şeyin farkında olmayan saf gönüllü bir kimsedir. Fakat katıksız teslimiyeti, ferâğati, bu yolda yıllar süren samimi ve ihlâslı hizmetleri sonucu büyük mertebelere ulaşmış, kemale ermiş, kilidi çözülmüş ve Hak âşığı Yunus Emre olmuştur."[52] Dilinin çözülen kilidi sayesinde Rabbine olan aşkını beyitlere aktarabilmiş ve böylelikle elimizdeki Divan'ı ve Risâletu'n-Nushiyye'si ortaya çıkmıştır. Bayrakdar'ın deyimiyle "Bugün Yunus'a ait olduğundan hiç şüphe edilmeyen iki eser vardır. Birincisi Divan', ikincisi Risâletu'n-Nushiyye'dir."[53] Yunus Emre'nin gönül dünyası bu denli zengin olmasaydı bugün kendisine atfedilen eserlerin ortaya çıkması da mümkün olamayacaktı.

Özçelik, Yunus Emre'nin tek başına bir sufî-şair olarak tanımlanmasına karşı çıkar. Tasavvufun[54] bir hâl ilmi olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir fikir sistemi olduğunu söyler ve Yunus'un bu sisteme hem hal hem de fikir planında bağlı bir sufi

---

[49] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Demirci, *a.g.e.*, s. 8.
[50] Özçelik, *a.g.e.*, s. 88.
[51] Yunus Emre'nin İslam'ın derinliğine ve Türkçe'nin inceliklerine nüfuz etmiş bir sufî şair olduğu hususunda bkz. Mustafa Tatcı, *Dervişler Hümâ Kuşu Yunus Emre Yorumları*, H Yay., İstanbul 2009, s. 149-162.
[52] Demirci, *a.g.e.*, s. 8.
[53] Bayrakdar, *a.g.e.,* s. 12.
[54] Tasavvuf kelimesi, tasavvufun algılanış biçimi ve tasavvufun menşei ile ilgili rivayetlerin geniş bir tahlili için bkz. Süleyman Ateş, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992, s. 5-41.

olduğundan hareketle Onun hem bir mutasavvıf hem de bir tefekkür şairi olarak tanımlamanın daha doğru olacağını belirtir.[55]

Yunus Emre'nin tefekkürden uzak, sade bir mutasavvıf olduğu söylenirse kendisine haksızlık edilmiş olur. O aynı zamanda döneminin önemli bir mütefekkiridir. Tefekkür adamı olmak, düşüncesine kaynaklık edecek temellerle bağ kurmak ve bu bağı diri, canlı tutmak demektir. Temelsiz tefekkür, dayanaksız düşünce insanları etkilemeyeceği gibi aynı zamanda başı sonu belli bir sistem de ortaya koymaz. Bu bakımdan mütefekkirin sağlam dayanakları olması gerekir. Yunus Emre'nin dayandığı kaynak ise bütün büyük sûfilerde olduğu gibi İslam'ın temel kaynaklarıdır. Bunlar da en başta Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerdir.

Yunus Emre'nin Divanındaki şiirlerinin çoğunluğu dinî içerikli mistik şiirlerdir. Zaten kendisi de tasavvufî düşünceyi iyi özümsemiş, o düşünce içerisinde iyi yoğrulmuş, prensiplerini iyi kavramış ve bunları hayatına aktarmıştır.

Şiirlerinde işlediği konuları ve telkinleri hayatın içinden seçmiştir. Yunus Emre, sabır[56], kanaat, hoşgörülük, cömertlik, iyilik, fazilet değerlerini, en iyi şekilde özümseyen, anlayan ve şiirlerinde işleyen bir halk şairidir. Bunun yanında tasavvufun hemen her alanına dair söz söylemiş, tasavvuf düşüncesinde sorun sayılan hususları yalın, kolay ve anlaşılır bir dille ifade etme başarısını göstermiştir.

Özçelik bu konuda şöyle der: "Türk tasavvufunun, dilde ve şiirde kurucusu olan Yunus Emre'nin şiirlerinde, ahlak, hikmet, din, aşk konuların hemen hepsi tasavvuftan

---

[55] Bu konuda bkz. Özçelik, *a.g.e.*, s. 88.

[56] Sabrın kısımlarından olan kulun iradesi ile kazandığı şeylere gösterdiği ve kulun iradesi dahilinde olmayan şeylere gösterdiği sabır hususlarında bkz. Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 323-334, Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *el-Luma fi't-Tasavvuf*, Mısır 1960, s. 49 ve devamı, Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, Mısır 1961, I, s. 324 ve devamı. Gazzali, sabır ve şükür konularına müstakil bir kitap ayırmış ve sabrın fazileti, hakikati ve manası konularının izahından sonra Sabrın imanın yarısı olduğuna dair açıklamalar yapmıştır. Kuvvet ve za'fı bakımından sabrın bölümlerini, zorluk ve kolaylık bakımından sabrın çeşitlerini anlatan Gazzali, sabra ihtiyaç olduğu sanılan ve hiçbir halde kişinin kurtulamadığı hususları da kitabında açıklar. Bu konuda bkz. İmâm Gazzali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Bedir Yay., İstanbul 1974, IV, s. 113-150.

çıkar ve tasavvur görüşü çerçevesinde, bir yere oturtulur. Yunus Emre "gönül kırmamak" konusuna, ayrı bir önem verir, şiirlerinde bu konuyu özenle işler."[57]

Yaşadığı dönem itibariyle Yunus Emre, bir geçiş dönemi şairi sayılabilir. O dönemin genel bir karakteristiği olarak özümseme, yoğurma, sentez yapma ve birbirinin yerine farklı dil ve kültürlerdeki imgeleri kullanma becerileri Yunus Emre'de de gelişmiştir. Gölpınarlı bu hususu şöyle tespit eder: "Yunus, Farsça'dan Türkçe'ye geçiş devrinin bir şairidir; Osmanlıca dediğimiz üç dilden mürekkep lisan henüz tam olarak kurulmamıştır. Bu bakımdan Sultan Veled'de olduğu gibi Yunus'ta da Türkçe, Arapça, Farsça sözler yerine göre, hatta bazı kere vezin yüzünden üç dilde de kullanılmıştır. Sözgelimi, Allah-Tanrı-Çalab, cennet-uçmak, cehennem-tamu, aşk-sevgi, günah-suç ve cürüm, günahkâr-mücrim-yazıklı-eksikli, kâr-assı, mest-esrik, şarap-suci, şirk-ikilik, Azrail-Canalıcı sözlerini onda kolayca ve kucak kucağa bulur ve bu örnekleri sahifelerce çoğaltabiliriz."[58]

Her şair, yaşadığı dönemin dilini şiirlerinde yansıtır. Yunus Emre'nin şiirlerinde de yaşadığı dönemin dilindeki geçiş döneminin izleri, yukarıya alınan örneklerle ifade edildiği şekilde görülmüştür.[59]

Yunus Emre, yaşadığı dönemin zirve bir ismi olduğu kadar, aynı zamanda halk ve tekke şiirinin kurucu ismi sayılır.[60] Bu öylesine sağlam temeller üzerine kurulmuş bir yapıdır ki asırlar boyunca halk ve tekke edebiyatı onun açtığı yolda yürümüş, bilhassa tekke şiirinde onu aşmak bir yana, ona yaklaşan bir şair bile yetişmemiştir.

---

[57] Özçelik, *a.g.e.*, s. 122; Yunus Emre'nin ahlak felsefesi konusunda özet bilgiler için bkz. Çubukçu, *a.g.e.*, s. 35 ve devamı.

[58] Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, s. XXXVII, Bu konuda ayrıca bkz. Öztelli, *a.g.e.*, s. 66 ve devamı.

[59] Yunus Emre'nin şiirlerinin genel bir yorumu için bkz. Mustafa Tatcı, *İşitin Ey Yarenler Yunus Emre Yorumları,* H Yay., İstanbul 2009, s. 57-70.

[60] Yunus Emre'nin hem görüşleriyle hem de yazdıklarıyla İslam ve Batı dünyasına beklenmedik bir şekilde etki ettiğini belirten Bayrakdar, bu görüşlerini Yunus Emre'nin şiirleriyle destekler. Bu konuda bkz. Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 14.

Şimdi de Doğramacı'nın konuyla ilgili değerlendirmesini görelim: "Yunus'un, hece ve halk ağzı ile yazması, Onun klasik halk şairi şeklinde bilinmesine sebep olsa da aslında divan şairidir".[61] O bu tespitiyle Yunus'un, halk şairi imajıyla öne çıkmasını; arı-duru Türkçe kullanmasına, örneklerini anlaşılması zor, ağdalı bir üslup içerisinde değil de deyişler ve günlük konuşma dilinden seçtiği örneklerle ortaya koymasına bağlar.

Sûfi düşünce sisteminin[62] şiir alanında Türkistan sahasındaki en önemli temsilcisi hatta kurucusu kuşkusuz Ahmet Yesevi'dir (ö.h. 562/m. 1166). O, "hikmet" adını verdiği manzumeleriyle tasavvufi fikirlerini etrafına yaymış ve bu hikmetler kısa zamanda halk tarafından çok sevilip benimsenmiştir. Şifahi kültürün egemen olduğu bir toplumda böyle olması da çok doğaldır. Üstelik bunlar sade Türkçe ve milli nazım şekilleriyle söyleniyor olması bu benimsenmeyi daha da kolaylaştırmıştır.[63]

Ahmet Yesevi'nin şiirleri daha sonra dervişleri vasıtasıyla geniş bir coğrafyaya ve tabi ki Anadolu'ya da yayılmıştır. Sûfilik düşüncesinin bilinmesinde ve benimsenmesinde bu şiirlerin gerçek anlamda etkili oldukları hususu, ispata gerek olmayacak kadar açık bir şekilde bilinmektedir.[64]

Yunus Emre de Ahmet Yesevi'nin bu şiirleri okuyan, bilen, onlardan fikri anlamda beslenen bir şairdir. Dolayısıyla Ahmet Yesevi, Yunus Emre'nin fikirlerinin kaynağı olmuş bir üstadıdır. Bu durumda Yunus Emre'nin üstadının izinden giderek onun geleneğini devam ettirmesi beklenir. Ancak böyle olmamıştır. Yunus Emre, Yesevi'ye olan bu yakınlığına rağmen, kendisine mahsus özel bir şiir yapısı inşa

---

[61] Bu konuda bkz. Doğramacı, *a.g.e.*, s. 47.

[62] Sufî düşünce sistemi, Kuşeyrî'nin tasavvuf anlayışı, tasavvuf-şeriat ilişkileri, tasavvuf-ilim-amel ilişkileri konusunda detaylı bilgi için bkz. Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 20-28.

[63] Bu bilgiler ve devamı için bkz. Ali Çelik, *Halkın Hadis Bilgisi ve Bilgi Kaynakları*, Emin Yay., Bursa 2009, s. 47 ve devamı.

[64] "Türklerin başlangıçta İslamiyet'i normal şartlarda bilginler eliyle değil de daha çok mistik yönü ağır basan dervişler eliyle öğrendikleri" konusunda bkz. Çelik, *a.g.e.,* s. 47.

etmiştir. Dolayısıyla onun şiiri, kendisiyle başlayan, temelleri kendisi tarafından atılan bir yapıyla ortaya konmuştur. Bu anlamda, önünde birebir taklit ettiği bir ustası, üstadı yoktur.

İçinden şiir yazmak gelmeyen, gönlü şiire yatkın olmayan insanların şiir söylemeleri beklenemez. Şiir yazmak, duygusal yoğunluk ve gönül dinginliği ister. Yunus Emre'de bu söylenenler ziyadesiyle vardır. Hiç şüphesiz onun şair tabiatı şiirlerinin içtenliğinde önemli katkı sağlamıştır.

Özçelik Yunus'un şiirlerinin gücüyle ilgili olarak şunları kaydeder: "Yunus'u dünyanın büyük lirik şairleri arasına katan özelliği işte sufizme getirdiği bu aşk ve coşku boyutudur. İçtenliktir. Bunda vahdet-i vücut anlayışına bağlı bir sufi olması elbette etkilidir ama bu durum yine de büyük ölçü de onun fıtratıyla, samimiyetiyle ilgilidir. Tasavvuf, Yunus Emre'nin dilinde bir "aşk felsefesi"ne[65] dönüşmüştür. Kendinden önceki pek çok sufinin yaptığı gibi o meselenin teorik tartışmalarıyla hiç meşgul olmamış, içselleştirdiği sufilik düşüncesini bize gönül diliyle, şiirin imkânlarıyla sunmuştur."[66]

Bu sunuş, dil, uygarlık ve söyleyiş bakımından son derece özgün ve mükemmel olduğu için de çok benimsenmiştir. Bu benimseme olayı iledir ki geriye dönüp baktığımızda hala canlılığını ve güzelliğini koruyan bir şiir okumak istediğimizde dilimizden dökülen mısralar yine Yunus'un şiirleri olmaktadır. Çünkü bu şiirler bir su misalidir. Su kavramında hem hareketlilik, hem berraklık, hem saflık, hem musiki, hem renk hem koku birlikte bulunur. Yunus'un şiiri de işte öyledir. Hem kendi devrini yansıtır. Hem de ardından bulunduğu devri aşar ve geleceğe uzanır. Bu, fikirlerin

---

[65] Yunus Emre'nin "aşk felsefesi" ile ilgili müstakil bir çalışma için bkz. Bayrakdar, *a.g.e.,* s. 21-43.
[66] Özçelik, *a.g.e.*, s. 123.

sonsuz manasıyla birlikte bunları ifade etmedeki kudretiyle de ilgili bir durumdur. O, her dem yeni olma sırrına böyle ulaşmıştır.

C. “Divan”ı

Divan, hiç kuşkusuz Yunus Emre’nin şiirlerinin toplandığı en önemli eseridir. Yunus Emre hakkında araştırma yapanların, Divan’ı Yunus Emre’nin kendisi tarafından mı yoksa kendisinin vefatından sonra başkaları tarafından mı derlendi noktasında tartışmaları vardır.[67]

Tatcı, Yunus Emre’nin Dîvan’ının, kendi yaşadığı devirde istinsah edilmiş bir nüshası bulunmadan mükemmel olarak ortaya konamayacağını söyleyerek bu konudaki zorlukları ortaya koyarken şunları kaydeder: “Yunus Dîvan’ındaki çözümlenmesi gereken en önemli mesele, hangi şiirin Yunus’a, hangisinin Âşık Yunus’a, veya bir başka Yunus’a ait olup olmadığının tespitidir. Yazmalardaki bu menfi husus mevcut yayınlara da, aksettiği için bugüne kadar mükemmel bir divan ortaya konulamamıştır.”[68]

Toprak’a göre ise Yunus Emre, kendi divanını tertip etme zahmetine girmemiştir. Toprak bu söylediğini delillendirmek sadedinde şunları da söyler: “Hatta eserini inkâr etmek büyüklüğünde bulundu. Belki de bütün hayatının jurnali olan bu otobiyografisi’ni kimsenin okumasını istemiyordu. Onun bütün insanlığın denemelerini yapan büyük şahsiyetine âşık olanlar belki bir asır, belki iki asır sonra eserini yazıp meydana çıkardılar. Ama bu şahesere neler karışmadı? (…)”[69]

---

[67] Yunus Emre Divanı adıyla piyasada bulunan kitapların başında bu tür tartışmalardan bahsedilir ve her divan yazan, bu tartışmalara değinir. Burda tartışmadan ziyade konunun uzmanlarının görüşlerine yer vermenin uygun olacağı düşünülmüştür.
[68] Tatcı, *Yunus Emre Divanı,* I, s. 65 ve devamı.
[69] Toprak, *a.g.e.*, s. 31.

Abdülbâki Gölpınarlı Yunus'un aşağıya alınan beyitlerinden hareketle "kuvvetle ihtimal dâhilindedir ki bahsettiği divanını, bizzat kendisi yazmış olsun. Esasen şiirleri, kendisi tarafından yahut kendi yaşarken toplanmamış olsa eski divan nüshalarına rastlamamız icap ederdi"[70] sonucuna varmaktadır.

Buna karşın Öztelli, Yunus Emre'nin şiirlerini kendisinin bir araya topladığını ve Divan meydana getirdiğini, Onun kendi dizelerinden alıntılarla destekleyerek ifade eder:

"Yûnus oldıysa adum pes ne'aceb
Okuyalar defter ü divânumı"[71]

Ve yine bir başka şiirinde;

"Yûnus miskin anı görmiş eline bir dîvân almış
Âlimler okıyamamış bu mâ'nîden tuyan gelsün"[72]

Öztelli, Yunus Emre'nin kendi sağlığında şiirlerini toplayıp bir araya getirmesini mantıkî çıkarımlarla da destekler: "Şiirlerini toplayıp divan yapması olağandır. Çünkü daha yaşarken her yana yayılmış, elden ele dolaşmış bir şeyhin şiirlerini bir araya getirip yayması gereklidir."[73]

Konuyla ilgili olarak Köprülü'nün değerlendirmesi şöyledir: "Yunus divanı kendisinden asırlarca sonra, ona bağlı bir derviş tarafından tertip ve tanzim edilmiştir"[74]. Fuat Köprülü'yü destekler mahiyette Nihat Sami Banarlı, "Yunus'tan sonra ve Yunus

---

[70] Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1975, s. 133.
[71] Öztelli, *a.g.e.,* s. 46; Tatcı, *a.g.e.,* II. s. 375.
[72] Öztelli, *a.g.e.,* s. 46; Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 231.
[73] Öztelli, *a.g.e.*, s. 46-47; Aynı ifadeler ve aynı şiirle istişhad için bkz. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 133.
[74] Köprülü, *a.g.e.*, Ankara 1991, s. 290.

tarzında söylenmiş daha birçok şiirlerin, Yunus'un sanılarak bu nüshalara ilave edildiği muhakkaktır"[75] değerlendirmesini yapar.

Yunus Emre hakkında araştırma yapan, hatta çalışma hayatının büyük bir kısmını bu araştırmalarla geçiren yazarların görüşlerinin yanında bu tezin sahibinin bunlara katılmaktan ve araştırmacının emeğine saygı duymaktan öte yapabileceği fazla bir katkı yoktur. Özetle Yunus Emre'ye aitliği noktasında tartışmalar bulunan *Divan*'ın elimizdeki nüshalarının içeriğine güvenmek durumundayız ve bunlar içerisinden tercih yapmak gibi bir lüksümüz olmadığının bilincindeyiz.

Yunus Emre'nin bütün fikir dünyası ve sanatının mükemmelliği bu eserde ortaya çıkar. Yunus Emre'nin şairlik gücünün divanında ortaya çıktığı muhakkaktır.[76]

Divanda yer alan şiirler genellikle hece vezniyle yazılmıştır fakat aralarında aruzun değişik kalıplarıyla yazılmış olan şiirlerde mevcuttur. Şiirlerini genellikle gazel ve ilahi tarzında kaleme almıştır. 300 – 350 kadar şiirden meydana gelmektedir. Fakat ona isnad edilen şiirlerin sayısı bini geçmektedir.[77]

Yunus'un düşünce dünyasında insan-Allah ilişkisinin çalışıldığı bir tezin sınırları içerisinde, Onun Divan'ı baştan sona defalarca okunmuş ve şiirlerindeki ihtişama, sözü ifade etmedeki gücüne, anlatmak istediğini nasıl yalın ve dolambaçsız anlatabildiğine ve fikirlerinin asıl kaynağının, İslam'ın ana kaynakları olduğuna şahit olunmuştur.

Divanın Türk milleti tarafından çok okunmuş ve çok sevilmiş olması sebebiyle birden çok nüshaları yazılmıştır. Bu durum gerçek nüshanın tespitini zorlaştırmaktadır. Ayrıca elde bulunan nüshalardaki şiirlerin tamamının Yunus Emre'ye ait olduğunu söylemekte imkânsızdır. Çünkü Yunus Emre'den başka Yunuslarında aynı tarzda

---

[75] Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2001, I, s. 334.
[76] Bu konuda bkz. Özçelik, *a.g.e.*, s. 149.
[77] Detaylı bilgi için bkz. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 287-292, Yunus Emre'nin Dîvan'ının şekil yapısı ile ilgili geniş açıklamalar için bkz. Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 71-83.

söylemiş oldukları şiirlerin, Yunus Emre ye ait zannedilerek divana dâhil edilmiş olması muhtemeldir.

Yunus Emre Divanı ilk olarak 1939 yılında Burhan Toprak tarafından yayınlamıştır. Daha sonraki iki neşirden birincisi, 1943 yılında Abdülbâki Gölpınarlı tarafından sonuncusu ise Faruk Kadri Timurtaş tarafından yapılmıştır. Bu arada Cahit Öztelli tarafından hazırlanan Divan'ı da unutmamak gerekir. Ancak Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan ve ilki 1997 yılında ikincisi 2005'te Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları arasında basılan Yunus Emre Divanı'nı burada özellikle zikretmek gerekir. Zira iki cilt halinde yayınlanan bu Divan'ın gerçekten ciddi mesailer harcanarak ve çok titiz bir çalışmanın sonucunda ortaya çıktığı ortadadır.

Yukarıda adı geçen Divan'lar kıyaslandığında ortaya çıkan bir durumun, "hakkın sahibine teslimi" adına ortaya konması zarureti kuşkusuzdur. Bu zaruret, Tatcı tarafından hazırlanan Divan'ın, diğerlerine kıyasla çok daha titiz bir çalışma ve emek mahsulü olduğudur. Hatta ikinci cildin sonuna konulan kelime fihristinin araştırmacılar için sağladığı kolaylığı ve karşılaştırma imkânı sunmasını, araştırmacıya şükran ifadeleri arasında belirtmek gerekir.

İfade edilmesi gereken bir başka husus da şudur: Bu tez hazırlanırken isimleri verilen Divan'ların tamamı incelenmiş, okunmuş ve yeri geldiğinde şiirlerin karşılaştırmaları yapılarak bu durum dipnotlarda gösterilmiştir.

Divanı 1939'da ilk kez basan Toprak bu eseri meydana getirmek için yaptığı çalışmayı şöyle anlatmaktadır: "Bu eseri meydana getirmek için İstanbul'da, Ankara'da, Konya'da, özel koleksiyonlarda ve kütüphanelerde mevcut olan divanların hepsini inceledik. Tamam veya noksan dokuz yüz kadar şiir topladık. Bunların içinde, biraz önce divana yabancı şiirlerin karıştığını söylerken verdiğimiz örneğe benzeyen yüzlerce

parça vardı. (…) Bu cins şiirlerin Yunus Emre'ye ait olmayacağını anlamak herhalde büyük bir zekâ işi değildir. Tabii bu takım tekerlemeleri attık. Bunun için elimizdeki parçaları ciddi bir eleştirmeye vurunca, sayısı bastığımız miktara düştü. Belki bulamadığımız, elimize geçmeyen daha eski divanlarda ve göremediğimiz cönklerde daha başka şiirler vardır. Fakat gerçeği çok yakın ihtimalle Yunus'a ait şiirlerin bundan fazla olmayacağına inanıyoruz."[78]

Günümüzde insanların elinde "*Yunus Emre Divanı*" adıyla dolaşan divanların, derleyenine bakılmaksızın edebi yönden incelemesi yapıldığında çıkan sonuçların neler olduğunu, Timurtaş'ın satırlarından yararlanarak şöyle ortaya koyabiliriz:

"Divandaki dil Azeri lehçesiyle büyük bir yakınlık ve benzerlik içindedir. Türkçe, Yunus'ta bu çağın edebi dili haline gelmiştir. Bunda Türkçe'nin işleniş şeklinin, felsefi düşünceleri ifade edici bir özelliğe ulaştırmanın payı büyüktür. Bu bakımdan Yunus'u Eski Anadolu Türkçesi'nin en büyük temsilcilerinden biri saymak gerekir."[79]

"Yunus, divanında hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır. Daha çok şöhret kazanan şiirleri, hece vezniyle yazılmış olanlarıdır. Bu şiirlerde hece ölçüsünün hemen her kalıbı kullanılmıştır. Öbür yandan Divan'da mesnevi, gazel, musammat şeklindeki divan nazım biçimlerine de rastlanır."[80]

---

[78] Toprak, *a.g.e.*, s. 34-35.
[79] Timurtaş, *a.g.e.*, İstanbul 1972, s. 35.
[80] Özçelik, *a.g.e.*, s. 150. Bu alıntının devam eden satırlarında, Divandaki şiirlerin kafiyesi konusunda da Özçelik, Mehmet Kaplan'ın *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar* isimli eserinden (I, s. 120) naklen şunları söyler: "Kafiye konusunda genellikle halk ve tekke şiirindeki geleneğe uyarak daha çok yarım kafiye kullanmış ve redife başvurulmuştur. Nazım şekli genellikle dörtlüktür. Nazım birimi olarak zaman zaman beyit de kullanılmıştır. Divan'daki şiirlerde mecaz ve mazmun özellikleri de dikkat çekmektedir. Bunlar arsında halk şiiri geleneğinde yer alan ortak mecazlara, sembollere rastlamakla birlikte oldukça orijinal olanları da vardır. Çok sık kullanılan imaj ve semboller" ekincilik, bağ ve bahçecilik hayatından alınanlardır." Özçelik, yaptığı bu alıntının ardından şu değerlendirmeyi yapar: "Dolayısıyla benzetmeler de hep tabiata dayalıdır. Derviş, meyveli bir ağaçtır. Diken asiliği, gül uysallığı ve olgunluğu temsil eder. Şair, bülbüldür, temizlenmemiş gönül dikenli bir bahçedir. Aşksız adam odun misalidir."

Önceki baskıları inceleyen ve buralarda gördüğü okuma hatalarını, nüsha eksikliklerini ve diğer hususları kendi hazırladığı Divan'da gidermeye çalıştığını ifade eden Tatcı'nın ortaya koyduğu eser, gerçekten de, söylenenleri doğrulayan bir titizliğin ve emeğin ürünüdür.

Yunus Emre, Hak âşığı bir sufî, "bir tasavvuf düşüncesi adamı olup, onun prensiplerini yaşayan ve çok iyi anlatan"[81] birisi olduğundan, Divanındaki şiirleri büyük çoğunlukla tasavvuf ağırlıklıdır. Mutasavvıf bir şairin şiirlerinde de sanat kaygısından ziyade dini kaygılar ön plandadır. Ancak bu durum, sanatın ötelenmesi, sanatın en güzel örneklerinin verilememesi anlamında değildir.

Biz, bir edebiyat eleştirmeni yahut Divanlar ile ilgili yorum yapabilecek donanıma sahip olmadığımızdan sözü yine konunun uzmanlarına bırakıyoruz: "Yunus'un şiirlerinde İslam şairi niteliğine uygun olarak sanat kaygısı değil din gayreti ve tasavvuf neşesi hâkimdir. Fakat bu durum, şiirlerinin birer sanat şaheseri olmasına engel teşkil etmemiştir. Söz yoğunluğu, rahat söyleyişleşen belli başlı konular ise, İslam'ın inanç, ibadet esaslarının yorumu, aşk, fanilik, ölüm, gurbet, tabiat, hasret gibi temalar ve ahlakî öğütlerdir. Yunus'un şiirini dünden bugüne getiren özelliği, sağlam bir düşünceye bağlı olmasıyla birlikte bu düşünceyi üstün bir sanat gücüyle ifade etmiş olmasıdır."[82]

Yunus Emre, güçlü şairliğinin yanı sıra döneminin dilini kullanmakta gösterdiği başarı, düşünceleri ve işlediği konularla halk ve tekke şiirinden başka Divan şiirini de etkilemiş, etkisini ve ününü günümüze kadar sürdürmüş bir mutasavvıf şair, Anadolu'nun yetiştirdiği bir bilge insandır.[83]

Yunus Emre'nin Divan'ına dair söylenebilecekler elbette bu kadarla sınırlı değildir. Konunun uzmanı olan hemen herkesin bundan başka söyledikleri ve

---

[81] Demirci, *a.g.e.*, s. 8.
[82] Özçelik, *a.g.e.*, s. 150-151.
[83] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 64.

söyleyecekleri de olabilir. Yunus Emre’nin bir diğer eseri olan “Risâletu’n-Nushiyye”den bahsedilecektir.

D. Risâletu’n-Nushiyye

Yunus Emre’nin Divan’ından sonra, hatta onunla aynı öneme sahip ikinci eseri “Risâletu’n-Nushiyye”sidir. Yunus Emre’den geriye kalan manzum yığının içinde binlerce satır şiir vardır. Bunlar, Yunus’un eliyle ve bizzat kendisi tarafından şekillendirilmemiş, tasnifi yapılmamış ve iki kapak arasına alınmamıştı. Bu durumu “sanatını, söz kudretini, ortaya koyduğu şiirlerini canlı birer varlık gibi özgür bırakmış, azad etmişti. Çünkü bu şiirler, hayat boyu karşı durduğu, savaştığı nefsine bir paye verebilirdi”[84] şeklinde yorumlayanlar vardır. Ama bizce bu, onun mahviyet, yokluk duygusundan kaynaklanmış olmalıdır. Zira tasavvufun temel dinamiklerinin başında bu gelir. Nitekim Peygamberimiz (s.) de “Fakirlik öğüncümdür!”[85] buyurmuş ve kendisini fakr u mahv da ve fenada görmüştür. Yunus’ta da bir Peygamber (s.) takipçisi olarak bu duygu fazlasıyla mevcuttur.

Düşünen bir aklın elbette ortaya koyacağı ürünleri olacaktır. Bu ürünler, dönemin şartlarına göre yazılı, basılı, sözlü ürünler olabileceği gibi mimari eser türünden yapıtlar da olabilir. Ancak söz konusu kişi Yunus Emre gibi bir gönül insanı, tasavvuf yolunun önde gelen bir yolcusu, bir maneviyat üstadı olursa o zengin gönlün ortaya koyduklarının Anadolu halkı ve bütün insanlık tarafından sahiplenilişi de başka olacaktır.

---

[84] İnci Şahin, *Yunus Emre* Semerkand Yay., İstanbul 2007, s. 119.

[85] İbn Teymiyye, Ehadisu’l-Kusas, Beyrut 1988, I/76; Alî el-Karî, el-Esrâru’l-Merfua Fi’l-Ahbari’l-Mevzua, Daru’l_Emane, Beyrut 1971, I/255; es-Sâhâvî, el Makâsıdu’l-Hasene, Mektebetu’l-Hancı, Mısır 1956, I/480; el- ‘Aclûnî, Keşfu’l-hafâ ve muzîlu’l-ilbâs, Mektebetu’l-Kudsi, Kahire 1351, II/87.

Risâletu'n-Nushiyye, Yunus Emre'nin bir sanat kaygısı taşımadan, ömrünün sonlarına doğru, Peygamberimizin "Din nasihattır"[86] sözüne ve devrin mesnevi söyleme geleneğine uyarak eğitici bir risale hazırlama arzusunun sonucu olarak ortaya koyduğu eseridir. Mesnevi şeklinde yazılmış, tasavvufî bir nasihat-nâmedir.[87] Eserin sonlarına doğru yer alan

"*Târih dahı yidi yüz yidi idi / Yunus cânı bu yolda kodı idi*"[88]

beytinden hareketle yazılış tarihinin h. 707/ m. 1307 dir.[89] Buna göre Yunus Emre bu eserini vefatından on iki-on üç yıl önce yani olgunluk döneminde yazmıştır.[90]

Göçgün, Yunus'un ümmîliği tartışmalarını hatırlatarak, onun Risâletu'n-Nushiyye'sinin çok esaslı bir kültür ve dini bilgi birikimine sahip birisi olduğunun en önemli kanıtı olduğunu söyler. "Ayrıca onun tam anlamıyla ahlakçı bir mutasavvıf hüviyetiyle edebiyat ve kültür tarihimizde seçkin bir yer tuttuğunu, diğer taraftan sadece bir derviş değil, asıl tam bir mürşid, rehber, yol gösterici olduğunu ve özellikle akla verdiği büyük değeri, önemi açıkta ortaya koymakta akıl ile gönül sentezini de başarıyla gerçekleştirdiğini göstermektedir"[91] sözleriyle de bu sefer Risâletu'n-Nushiyye üzerinden Yunus Emre tahlili yapar.

Yunus Emre'nin Risâletu'n-Nushiyye isimli eseri üzerinde bugüne dek fazla durulmamış, üzerinde fazla konuşulmamış olmasının gerekçesini, eserin dili olduğunu savunan Özçelik, eserin Divan'dan epeyce farklı olarak Arapça ve Farsça kelimelere ve

[86] Müslim, Îmân 95. Ayrıca bk. Buhârî, Îmân 42; Ebû Dâvûd, Edeb 59; Tirmizî, Birr 17; Nesâî, Bey'at 31, 41.
[87] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 47.
[88] Şiirin bu haliyle geçtiği yer için bkz. Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 47.
[89] Bu konuda bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Risâletu'n-Nushiyye ve Divan*, İstanbul 1965, s. 37, Aynı görüş için ayrıca bkz. Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 63.
[90] Bu değerlendirme için bkz. Özçelik, *a.g.e.*, s. 148.
[91] Önder Göçgün, *Dünden Bugüne Yunus Emre*, Ankara 1995, AKM Yay. s. 66.

tamlamalara daha fazla yer verdiğini ayrıca anlatımların da daha sembolik bir dille ve soyut kavramların kişileştirilmesi yöntemiyle yapıldığını dile getirir. Bu üslubun daha ziyade destanlarda karşılaşılan "destansı" bir üslup olduğunu da ekler.[92]

Tasavvufun temel meselelerini, yine tasavvufun kavramlarıyla anlatmaya çalışmıştır. O, "yıllarca şiirle söylediğinin özünü bir de yazıyla söyledi. Binlerce şiirin içinde gizli öğüdü, en açık en yalın haliyle hakkı tavsiye sorumluluğunu tamamlamak, ilahi sorgudan emin olmak arzusuyla bir kez de yazıyla söyledi. Kendince söylediğini, Yunusca söylediğini, aşkın söylettiğini bir de akla, bilgiye söyletti. Kendini tamam, vasiyetini açık eyledi. Sözlerini, varlığını ne yolda harc eylediğini belgeledi."[93]

Risâletu'n-Nushiyye'de kişisel duyguların etkin ve coşkulu bir anlatımı[94] demek olan lirizm daha geri plandadır. Buna karşılık didaktizm ağır basar. Edebiyat eleştirmenleri bu yönüyle eseri, sanat değeri bakımından Divan'la ölçülecek nitelikte bulmazlar.[95] Buna ilave olarak sözgelimi Kaplan, Risâletu'n-Nushiyye'yi hissi değil, fikri ve öğretici bir eser olarak yorumlar.[96] Yunus burada tam bir mürşit gibidir. İrşad işini en iyi şekilde yapar. Hatta Onun o gün ele aldığı kavramlar o gün olduğu gibi bugün de önemini koruyan, değerini yitirmeyen güncel kavramlardır. "Allah'a duyulan özlem, O'na inanmak ve güvenmek, sabırlı olmak, onurlu olma, cömert ve hayâ sahibi olmak. Öbür yanda riya, acelecilik, büyüklenme, şehvet, öfke, cimrilik… gibi diğerlerine zıt huylar ve bunlar arasındaki mücadele, insanlığın ezeli ve ebedi meseleleridir."[97]

---

[92] Bu bilgiler için bkz. Özçelik, *a.g.e.*, s. 149.
[93] İnci Şahin, *a.g.e.*, s. 119.
[94] Türk Dil Kurumu, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB. Yay., İstanbul 2000, III, s. 1861.
[95] Nihat Sami Banarlı bu görüştedir. Bkz. *a.g.e.*, I, s. 334.
[96] Kaplan, *a.g.e.*, s. 215.
[97] Mustafa Özçelik, *a.g.e.*, s. 150.

Risâletu'n-Nushiyye, Yunus Emre'nin ömrünün sonlarına doğru yazdığı eseri olması, muhtevasındaki mana olgunluğunun seviyeli olduğunun göstergesidir. "Yunus'a, bir halkın küllerinden yeniden doğuşuna şahit olmak, dirilişi yaşamak nasip olmuştu son günlerinde. Yunus bu dirilişin yeni bir zamana, yeni bir insana ihtiyacını görmüştü. Savaşçılığın, cengâverliğin, yiğitliğin tek başına değer olmadığını insanı kurtarmadığını anlamıştı. İnsan daha içeriden, daha derinden kuşanmalıydı silahlarını. Kendiyle olan ezeli savaşını bitirmeliydi önce. Kendi barışını, güvenliğini sağlayamayan, kendiyle baş edemeyen insanların, sağlam bir medeniyet kurmaları mümkün değildi. Yunus, Risâletu'n-Nushiyye'de toplumdaki sosyal hadiseleri, sosyal yapıyı, insanı anlatmakta sembol olarak kullandı. İnsanı imar etmenin, insanı yeniden kurmanın örneğini bir şehir düzeni içindeki kavramları kullanarak gösterdi."[98]

Risâletu'n-Nushiyye, Tatcı'nın kaleminden son olarak yeniden yayına hazırlanmış ve basılmıştır. Ondan önce Gölpınarlı 1943 ve 1965 yıllarında iki defa eseri yayınlamış olsa da Tatcı, kendinden önce yayınlanan nüshaları inceleyerek eseri yeniden yayınlama gereği duymuştur. Tatcı'nın ifadesiyle; "baştaki on üç beyitlik kısımda Yunus, insanın Allah tarafından nasıl yaratıldığını anlatır: İnsan, anâsır-ı Erbaa ve cândan ibarettir. anâsır-ı Erbaa, insan ölünce tekrar asıllarına dönerler; huy, cân, (ruh) ölmez; ebedidir. İnsan bu dünyaya yaratılış sırrını öğrenmek için gelmiştir. Onun terkibindeki toprakla sabır ve iyi huy; Tanrı'ya dayanmak, halka iyilik etmek, izzet ve şerefini korumak; suyla arılık, cömertlik, lütufta bulunmak ve Tanrı'yla buluşmak sıfatlarının geldiği; yelle yalancılığın, sahte gösterişin, tezlikle nefsin; odla da kibrin, şehvetin tama'ın ve hasedin geldiği bildirilir. Can ile insana gelen şeyler de şunlardır: İzzet, vahdet, utanma ve hal edepleri!"[99]

---

[98] İnci Şahin, *a.g.e.*, s. 120.
[99] Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 62.

Yunus Emre, Risaletün-Nushiyye ve divanındaki bütün şiirlerinde, imtihan âlemi olan bu geçici dünyada insanın nefsi ile mücadelesini, bu mücadelede özü unutmadan, kâmil insan olmanın yollarını anlatmaktadır. İnsan, ancak bu dünyada Allah'a karşı görevlerini yapabilir. Varoluşunun sebebi istikametinde yalnız bu âlemde yol alabilir. İnsanın kurtuluşu ve helaki bu dünyadadır. Varlık ve yokluk kavramları bu dünyaya aittir. İnsan bu âlemi, İslam tasavvufunun öngördüğü tarzda yaşayarak bu âlemde hakikati aramaya, Allah'ı anlamaya, kendi sırrını çözmeye mecburdur. Herkes, kendi hayatını yaşamakta ve kendi mazhariyetinde olanı izhar ederek vazifesini ifa etmektedir.

İlahi ahenge, anlamla değil imanla ulaşan Yunus Emre, ömrü ve hayatı tasvir ederken geçici dünyada kısa süren misafirliği sırasında, Allah'a karşı olan görevlerini yerine getirirken gerçek dost ve mürşitlere karşı duyduğu ihtiyacı ve hayatın amacını, Türkçe şiir gücüyle ile ifade etmiştir. İnsanı iç sefere davet ederek onun nefsi ile başa çıkabilmesi için kötü huyları ile yaptığı mücadeleleri gerçek savaş sahneleri gibi betimlemiştir. Nefsi terbiye etmek, benlik, gurur, kibir, hırs, öfke, gazap, tamah gibi insanı küçültücü, çevresindeki insanlara zarar verici huylardan vazgeçmekle mümkün olacağından bahsetmektedir.

Risâletu'n-Nushiyye, Yunus Emre'nin en önemli ikinci eseri olarak uzmanların gözünden bu şekilde tanımlanmakta ve anlatılmaktadır.

II. YUNUS EMRE'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASI

A. Yunus Emre'nin Düşünce Dünyasını Oluşturan Öğeler

Eser meydana getirmiş insanların ortak yönleri vardır. Hepsi de eser verecek düzeye gelinceye kadar belli bir takım merhalelerden geçmiş, çeşitli kaynaklardan beslenmiş, farklı yönlerde birikim sağlamışlardır. Daha sonra bu birikimleri taşacak düzeye gelince onları sistemli bir şekilde söze yahut yazıya dökmüşler ve böylece eserlerini ortaya koymuşlardır.

Mutasavvıf bir şair olan Yunus Emre de tasavvuf yolunun başından itibaren kat edilmesi gereken bütün merhaleleri kat etmiş, daha sonra olgunlaşarak bir mürşid sıfatıyla eser vermeye başlamıştır.[100]

Yunus Emre'nin düşünce dünyasını oluşturan kaynak, diğer büyük sufilerde ve İslam büyüklerinde olduğu gibi İslam'ın temel kaynaklarıdır. Bu temel kaynakların birincisi Kur'an-ı Kerim, ikincisi ise Peygamberimizin hadis-i şerifleridir.[101]

Yunus Emre'nin şiirlerine dikkatlice bakıldığında onların içerdiği mesajın ya bir ayetten ya da bir hadis-i şeriften alındığı rahatlıkla görülebilecektir. O, ayet ve hadislerden anladıklarını, tasavvufî yorumlarla örmüş ve böylece şiirlerinde tasavvufî açıdan yapılmış İslamî yorum metinleri ortaya çıkmıştır. Onun bütün şiirleri bu hususu yeterince teyit eder.

Yunus Emre, vahdet-i vücut (varlığın birliği) öğretisine ulaşan varlık anlayışını benimsemiştir. Yunus Emre bütün mutasavvıflar gibi vahdet-i vücuda kavuşmak ve böylece insan-ı kâmil olmak için çalışmıştır.

---

[100] Yunus'un, mesnevi ve ilahileriyle İslamî ahlakı yaymaya çalıştığı ve onun sözlerinin öğretici mahiyette olduğu hususunda bkz. Köprülü, *a.g.e.,* s. 300.

[101] Yunus Emre'nin Tasavvuf anlayışıyla ilgili özet bir değerlendirme için bkz. Esad Coşan, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Seha Neşriyat, İstanbul 1995, s. 75-89.

Yunus Emre’nin düşünce dünyasını oluşturan öğeler arasında insan önemli bir yer tutar. O şiirlerinde Allah’ın varlığı, birliği gibi Tasavvufun en önemli başlıklarının yanında insana dair değerlere de değinmiştir. Sevgi, yaşama sevinci, ölüm, olgunluk, alçak gönüllülük gibi insana dair durumlar, onun şiirlerine konu olmuş ve Yunus, diğer hususlardan daha ziyade bu konular üzerine konuşmuştur. İşin içinden çıkılamaz zannedilen, bütün zor konuların altından O, insanların anlayabileceği yalın anlatımlarla kalkmış ve anlaşılabilir yalın ifadelerle meramını ifade etmesini bilmiştir.

Yunus Emre denildiğinde Onun felsefesinin özünün ilk anda Yaratanı ve yaratılanı sevmek olduğu ortaya çıkar. Yunus Emre yaratılanı sever ancak bunun gerekçesi salt bir sevgi budalalığı değildir. O yaratılanı Yaratan’dan ötürü, yani Allah yarattığı için sever. Sevginin amacı O’na göre, Yüce Yaratıcıyla bütünleşmektir. Sevginin olduğu yerde öfke, kırgınlık, kızgınlığa da yer bulunmaz. Sevginin değerini yalnız seven takdir edip bilir. Sevmek bilgelik ister. Bilgelik de tek başına yetmez çoğu zaman. Bununla birlikte sevgi emek, olgunluk ister. Allah’tan mahrum, O’nu tanımayan, onun birliğine ulaşmayan, zayıf, kurak bir gönülde sevginin yeri yoktur. Yaratılan bütün varlıkları birbirine bağlayan, onları ilahî bütünlüğe yönelten sevgidir.

Yaşamak hayat için gerekli bir takım nesnelere malik olmak, onları elinde bulundurmak, sadece gelip geçici varlıklarla aynı ortamı paylaşmak değildir. Sevginin uzağında, bir takım şeyleri arzu ederek, onlara ulaşmak gayesiyle sürdürülen bir yaşamın kişiye bir faydası dokunmaz. Aynı zamanda böyle bir tercih, kişiyi Yüce Yaratıcıdan uzaklaştırır.

Yunus Emre’nin düşünce dünyasında yok olmak anlamında ölüm yoktur. Ona göre ölüm, en yalın anlatımıyla, ruhun bedenden ayrılıp yaratıcısına dönmesidir. Bu

nedenle ölüm, seven insanın, Sevdiği Varlıktan ayrılması asla değildir, ruhla beden arasında bir ayrılıktır ve bu ayrılık aslında insanı Yaratanıyla buluşturan bir ayrılmadır.

Tasavvuf yâr olup bâr olmamaktır / Gül-i gülzâr olup hâr olmamaktır.[102]

Bunun anlamı; herkese dost olmak, hiç kimseye yük olmamak, gül bahçesinde bir gül olmak ama diken olmamak; güzel bakabilmek; düşünebilmek; kul olduğunun farkına varabilmek ve onun dayanılmaz hafifliğini yaşayabilmektir Sorun değil çözüm olmak, düğümleyen değil düğümü çözen olmaktır. Ancak bu durum çoğu zaman yanlış anlaşılmıştır. "Bu durum pasif bir hayat tarzına sahip olmak değildir. Üstün bir ahlaka sahip olmak, hep verici olmak, cömert olmak demektir. Cömertlik her ne kadar bir gönül zenginliği ise de maddî tezahürü için varlıklı olmaya da ihtiyaç duyulmaktadır. Onun için iyi bir iş sahibi olmak, mal mülk kazanmış olmak da gerekir. Tasavvuf ehli deyince umumiyetle bir köşeye çekilmiş, münzevî hayattan kopuk, toplumla alakasını kesmiş tipler hatırlarız. Böylesi anlayış, tasavvufun icabı değildir. El işte gönül Hak'ta olmak esastır."[103]

Yunus Emre sufî bir mütefekkir olarak işte bu esasları dile getirir.

"Gerçek 'âşık olanlarun hemen dostı sever cânı

Unıdur kibr ü kinini ma 'şuka terk ider canı

Gerçek 'âşık olanlarun yüzinde nişân olur

Dün ü guni turmaz akar gözleri yaşınun kanı"[104]

---

[102] Dede Ömer Rûşenî'ye ait bu manzumenin tamamı için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 2004, III, s. 417.
[103] Demirci, *a.g.e.*, s. 11.
[104] Tatcı, *a.g.e.,* II, 364.

"İbrahîm'e Nemrûd odın 'ışkdur gülistân eyleyen

'Işkdan çün irdi bir nazar gül-zâr oldı nâr olmadı

Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostlıgına

Levlâk ana delîl durur ansuz yir ü gök olmadı"[105]

O, aslında "yaşanabilir bir aşk felsefesinin kurucusudur. Bu felsefe, meselenin teorik tartışmalarıyla uğraşmak yerine, gündelik, pratik davranışları hayata geçirmeyi gaye edinir. Başka bir ifadeyle yaşanabilir bir ahlak modelidir. İdeal insanı yetiştirmeyi hedef alır. Uzun vadede ise ideal toplumu hedefler. Çünkü ideal insanlar yetişmeden ideal toplum da oluşmaz. Yunus'un yaşadığı zamanın olumsuz şartları hatırlanacak olursa böyle bir hedefin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır."[106]

Yunus Emre bir sufî tefekkür insanı[107] olarak her ne söylediyse, ne yazdıysa bunların menşei tamamen Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimiz'in hadis-i şerifleridir. O, "bu düşünceyi kişisel yorumlarıyla zenginleştirmiş, güzelleştirmiş, imanı bilgi ve sanatla ahenkli bir tarzda birleştirerek ondan yeni bir hayat ve insanî görüş çıkarmıştır. Onda şairlik ve dervişlik bir aradadır. Fikirle kalp[108], akılla gönül ahenk içerisindedir.[109] Fakat fikrî unsuru duygunun potasında eritmeyi bildiği için hem gönle hem de zihne seslenir. Bu bakımdan biz onda sadece fikrî olanı aramayız. Fikir bile bir ruh güzelliğinde karşımıza çıkar."[110]

---

[105] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 372.
[106] Özçelik, *a.g.e.*, s. 88.
[107] "Sûfî" sözcüğü, Sûfî/sûfîliğin mahiyeti ve özellikleri hakkında bkz. İbrahim Emiroğlu, *Sûfî ve Dil*, İnsan Yay., İstanbul 2005 (II: Baskı), s. 83-98.
[108] Kalp, ruh, nefis ve akıl kelimelerinin anlamları, bunların birbirleri arasındaki farklar ve tasavvufta bu lafızların farklı yansımalarının neler olduğu konusunda bkz. İmâm Gazzali, *a.g.e.*, III, s. 8-13.
[109] Sûfinin bilgisi, tecrübesi ve sözünün karakteri ile ilgili bkz. Emiroğlu, *a.g.e.*, s. 98-115.
[110] Özçelik, *a.g.e.*, s. 89.

Yunus Emre tasavvufla, dolayısıyla dinle ilgili, dine dair mevzularda, çoğu zaman coşan bir ruh haliyle, zaman zaman da öğretici şiirler yazmıştır. Onun ele aldığı konular bu çizilen çerçevenin dışına pek de çıkmaz. Yunus'un farkı şuradadır. O, anlatımlarını yaparken kendi zihninde bir soyut dünya kurarak değil de, yaşadığı maddî dünyanın çağrışımlarıyla, unsurları ve bileşenleriyle yazdığı için, şiirleri başkalarına göre daha sıcak, daha içtendir. Yazdıkları, dinle ilgisi belli bir düzeyin üstünde olan kitleye elbette sempatik, duygu yüklü ve hatta çok önemli gelir ama Onun farklı bir yönü de vardır. Çağdaş dünyanın, dinden uzak zamanların ürettiği modern, dinle bağları zayıflamış insanı da onun şiirlerinden etkilenmekte, sıcak ve duygu yüklü bulmaktadır. Dini, onun anlatımıyla tanıyan ve seven pek çok kişi vardır. Yaşamın merkezinden kopmadan soyut konuları yazabilen ve böylesine hayatın içinde kalabilen bir yazarın da toplumda sevilmesi kaçınılmazdır. Yunus'un bu yönünde, aldığı tasavvufî terbiyenin katkısı ise kuşku götürmez bir gerçekliktir. Tasavvufun o derin sevgi gücünü, bağışlama ve hoş görme ilkelerini onun şiirlerinde yeterince ve doyuncaya kadar bulmak mümkündür.

B. Yunus Emre'nin Düşünce Dünyasının Ana Başlıkları

Yunus Emre gibi bir mütefekkir sufînin düşünce dünyasında pek çok ana başlık saymak mümkündür. Zira o, seksen yılı aşan ömründe zaman ve zemine göre düşündüklerini, duygularını açıklamış bunları dizelere dökmüştür. Bu tez çerçevesinde, ana konu, Yunus Emre'nin genel manada düşünce dünyasını incelemek olmadığı için, aşağıdaki birkaç başlık çerçevesinde Onun düşünce dünyasının bir kısmı aktarılmaya çalışılacaktır.

a. Sevgi-Aşk

Aşk, lügatte "şiddetli ve aşırı sevgi, bolluk ve bereket, bir kimsenin kendisini sevdiğine tamamıyla vermesi, sevdiğinden başka güzel görmeyecek derecede ona düşkün olması" demektir. Aşk, gündüz sefası veya çitsarmaşığı anlamına gelen aşeka isimli otun adından gelmektedir. Sarmaşığın kuşattığı ağacın suyunu emerek soldurup zayıflatması hatta bazen kurutması gibi aşırı sevgi de sevenin sevdiğinden gayrısı ile ilişkisini kestiği için aşk olarak adlandırılmıştır."[111] Kâinatın temelinde aşk ve sevgi yer almaktadır. Zira tekvinin (yaratılış) sebebi, sevgidir. Kenz-i Mahfî hadisi olarak bilinen ve kutsî hadis olduğu söylenen "Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi sevdim ve kâinatı yarattım."[112] Şeklindeki rivayet, buna işaret etmektedir. Bu bağlamda aşk, âlemin temelinde ve özünde yer alan ilkedir denilebilir. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, "Göklerin dönüşünü aşkın dalgalarından bil, zira aşk olmasaydı dünya donar kalırdı."[113] Demektedir. Bu ifadesiyle yaratılışın aşkla gerçekleştiğini ve dünyanın aşk esası üzerine bina edilmiş bir düzen içerisinde döndüğünü anlatmaktadır. Tatcı'ya göre, özde bir iken, parçalarda bin bir renkte tecellî eder. Kiminde feryada kiminde gözyaşına dönüşür. Kiminde zulüm, kiminde bela olur.[114]

"Yunus'un bütün felsefesini özetleyen bu anahtar sözcüğün tek bir cümleyle veya cümleciklerle tanımı imkânsızdır. Zira Yunus'a göre aşk her şeydir. "Tanrı aşktır,

---

[111] İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Dar-ı Sadr, Beyrut: c. X, s. 251-252; Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul 1276, III, s. 19.

[112] Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîli'l-İlbâs Amma'ş-Tehere Mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Beyrut 1351, c. II, s. 132. İbn Teymiye hadis hakkında ne zayıf ne de sahih senet taşımaz, uydurmadır demektedir. (İ. Hakkı Aydın, *"Kenz-i Mahfî*, DİA., Ankara 2002, c. XXV, s. 259). Aliyyü'l-Kârî ise, hadis olmamakla beraber sahip olduğu anlam itibariyle "İns ve cini bana ibadet etsinler diye yarattım" meâlindeki Zariyat suresinin 56. ayetine uygun olduğu için ayetteki "bana ibadet etsinler" ifadesini bazı müfessirlerin "beni tanısınlar" şeklinde yorumladığını söylemektedir. İbn Arabî'ye göre, "Gizli bir hazine idim" ifadesi nakil açısından sabit değilse de keşfen sahihtir. Bu görüş pek çok mutasavvıf tarafından benimsenmiştir. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yay., Ankara 2000, s. 98.

[113] Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, MEB. Yay., İstanbul 1973, c. V, 3855, s. 580.

[114] Mustafa Tatcı, *Aşk Bir Güneşe Benzer*, H Yay., İstanbul 2009, s. 20.

yaratılış aşktır, doğa ve doğa olayları aşktır, insan aşktır, insanın bütün duyguları aşktır, din ve iman aşktır, küfür ve isyan aşktır, yaşam ve ölüm aşktır, cennet ve cehennem aşktır, yokluk ve varlık aşktır. Kısacası her şeyin özü aşktır ve her şey aşkın eseridir."[115]

Allah, kâinatın temelini aşkla atmıştır. Her şey aşkla başlar, aşkla devam ederse biter. Sevginin karışmadığı hiçbir başarı yoktur. Fuzili'ye göre de, âlemde ne varsa aşktır. İlim bile aşksız olmuyor. Benliğin meydan okuması, bir takım sırların insanda konuşması ilimle aşkla ortaya çıkıyor. Yunus Yaratılışın temelini de bu ilahi aşka bağlamıştır.[116]

Kur'ân ve sünneti, düşünce dünyasının mihenk taşı olarak belirleyen Yunus Emre, bu iki kaynaktan beslenmesini sürdürmüş ve eserlerine de bunu yansıtmıştır. Kur'an ve sünnet esaslarından hareketle, şiirlerinde insanları Allah'ı zikretmeye ve kardeşliğe davet eden Yunus Emre, bunlarla birlikte ölüm, fanilik, gurbet ve dervişlik vs. gibi konuları da işlemiştir.

Bütün bunların yanında Onun şiirlerinde en çok işlediği konu ilahi aşktır.[117] O'na göre "aşk makamı" yüce bir makamdır.

'Işk makam-ı 'âlidür, 'ışk kadîm ezelîdür / 'Işk sözini söyleyen cümle kudret dilidür.[118]

Demirci'nin tabiriyle, vahdet-i vücud inanışına göre, nasıl ki her zerre Allah'ın isim ve sıfatlarının birer suretle tecellisi ise, her varlık aynı zamanda bu ezelî aşkı kendi dilleriyle terennüm etmektedir."[119]

---

115 Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 21.
116 Vahap Kabahasanoğlu, *Yunus Emre'nin Şirinde Çağdaş Bir Yaklaşım*, Marmara Üniversitesi AEF.Yay., İstanbul 1993, s. 31-32.
117 Yunus Emre'nin şiirlerinde işlediği ilahî aşkla ilgili yorumlar için bkz. Mehmet Demirci, *Yunus'ta Hak ve Halk Sevgisi*, H Yay., İstanbul 2008, s. 43-109.
118 Tatcı, *Yunus Emre Divanı,* II, s. 39.
119 Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de İlahî Aşk ve İnsan Sevgisi*, s. 11.

Mevlana'ya "aşk nedir?" diye sorulunca onu açıklamaya çalışmamış, sadece "benim gibi ol da bil!"[120] cevabını vermiştir. Yunus da aşkı tarif edilmez olarak gösterir:

'Işkı hiçbir nesneye mesel bağlasam olmaz / Dünyâ vü ahretde ne dutısar 'ışk yirin[121]

Yunus Emre, aşkını öyle içten ve öyle derinden yaşar ki kendi canını Allah'ın yolunda feda etmekten hiç çekinmez. Zaten Ona göre canı, Canan'ın yoluna feda etmeye hazır olmayan birinin Canan bulması da mümkün değildir.

"*Yunus ver canını Hak yoluna / Can vermeyince Canan bulunmaz*"[122]

"*Işkdur bu derdin dermanı, ışk yolına virdüm canı*
Miskin Yunus dir ya Ganî, bir dem ışksuz kalmayayın"[123]

Yunus Emre'nin Canan'ından istediği şey, benliğinin O'nda yok olup tamamen O'na ait olması, aşk susuzluğunu ancak böyle doyurma arzusudur. Aşkı bu düzeyde yaşamak, Yunus'a göre ölümsüzlüktür, bu dünyada aşkı için ölen, yani benliğini nefsini, ölmeden önce öldürebilen artık gerçek ölümsüzlüğü yakalamış sayılır:

"*İlahi bir aşk ver bana, kandalığım bilmeyeyim*
Yavu kılayım ben beni, isteyu ben bulmayayım

---

[120] Tâhiru'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, İstanbul, 1963, I, s. 63. Bu konuda müstakil bir çalışma için bkz. İbrahim Emiroğlu, "Mevlânâ'da Aşkı İfade Etme İmkânı ve Aşk Betimlemeleri", *DEÜ. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 2009, Sayı: XXVII, Yıl: 2008, s. 1-40.
[121] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 250.
[122] Toprak, *a.g.e.*, s. 62.
[123] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 263; Toprak, *a.g.e.*, s. 63.

Al gider benden benliği, doldur içime senliği

Bu dünyada öldür beni, varıp anda ölmeyeyim

Şöyle hayran eyle beni, bilmeyeyim dünden günü

Daim isteyeyim Seni ayruk nakşa kalmayayım"[124]

Yunus'un anlatmak istediği, nefsin esaretinden kurtulmak, yaratılışın gereğine uygun olarak yoklukta var olmaktır. Dünyanın malı, mülke dair her varlığı hatta kadın ve çocuklar geçici olup[125], ölüm gibi tek gerçekten sapmaya birer vesile olsa da boştur. Allah sevgisinden başka hiçbir şeyi sevgilerin üzerinde tutmamak esastır. Yunus Emre şiirinde; Beni Sana ibadet etme konusunda Sana yaklaşma konusunda Seni zikretme konusunda öyle bir hale getir ki ben kendimden geçip geçmişe dair her şeyi unutayım daima Seni hatırlayayım. Senden başka sevecek, Senden başka sığınacak başka bir yaratıcıya bırakma. Sen Hâlıksın, her şeyi yaratansın. Sen yaratılmamış yaratmışsındır. Demektedir.

İnsan aslında bir "sevgi varlığı"dır. Sevginin yegâne kaynağı olan Allah, onu severek yaratmıştır ve ilk önce kendisi severek insana sevmeyi öğretmiştir.[126] İnsanın bedeni topraktan yaratılmıştır ve dolayısıyla ölümlüdür ama ruhu ölümsüzdür, bedende kaldığı süre içerisinde yani insan dünyadayken, geldiği öze yani aslına Allah'a dönme

---

[124] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 263; Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*, s. 63.

[125] O küfre sapan/inkâr edenlere gelince, onların ne malları ne de evlatları Allah'(ın azabın)a karşı kendilerine asla fayda vermeyecektir. Onlar ateş ehli (cehennemlik)dirler; onlar hep orada kalacaklardır. Bkz. Al-i İmran, 3/116; Kehf, 18/46.

[126] Yalnız sevgi üzerine kurulmuş bir ahlak olabileceğini söyleyen Ülken, sözlerine şöyle devam eder: "Eğer yaptığımız hareketi ondan hiçbir fayda ve hiçbir tatmin beklemeden yapıyorsak: yaptığımız hareketi yalnız içimizden gelen sonsuz bir şevkin kudretiyle icra ediyorsak, bu hareket gerçekten ahlâkî olabilir. Büyük ülkücüler (idealistler) aşk ahlakına ulaşanlardır. Yarın insanlığı fiil haline koyacaklarsa, yalnız aşk ahlakına ulaşanlar olacaktır". Bu bilgiler için bkz. Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlakı,* Demirbaş Yay., Ankara 1971, s. 72-73.

özlemi içindedir. Yunus da kendini “âşık” olarak niteler ve Dost’una kavuşmak istediğini her fırsatta yineler:

“Çün dost dosta kavuşdı yüz bin kelâm danışdı
Ümmetiyçün çalışdı oldur Resûl-ı Mutlak”[127]

“*Yunus Emre âşık olmış, maşuka derdinden ölmiş*
Girçek erün kapısında hâlim arz itmege geldüm”[128]

“*Âşıkların gönlü, gözü, mâşuk depe gitmiş olur*
Ayruk surette ne kalır, nice kılar zühd[129] *ü tâat*”[130]

Ölüm denilen olay vuku bulunca insanın bedeni dağılır, kendini oluşturan öğelere ayrılır. İçinde insanın da bulunduğu tüm varlık evreni, anâsır-ı erbaa denilen toprak, su, ateş ve hava olarak sayılabilecek dört temel unsurdan kurulmuştur. Aslına bakılırsa bu dört ilke yaratılmıştır, onları yaratan da Allah’ın bizzat kendisidir. Varlık âlemi, yaratılan bu dört ilkenin farklı oran ve evsafta karışımından oluşmuştur. Diğer varlıklardan farklı olarak insan, kendini yaratan Varlık ile iletişimini devam ettirir. Bu iletişim şekli “sevgi”dir. Ancak, insan, bu maddî dünyada Yaratanından ayrı kalmıştır. Bu ayrılık insanı, yaşamı boyunca Yaratıcısı’nı düşünme, ona özlem duyma, tekrar O’na dönebilme arzusuyla karşı karşıya getirmiştir.

---

[127] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 136.
[128] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 176.
[129] Tasavvuf erbabına göre haramda zühd şarttır, helalde ise fazilettir. “Çünkü kul haline şükreder, sabreder, Allah Teâlâ’nın kendisine ayırdığı kısmete razı olur ve Rabbı’nın ihsanına kanaat getirirse, bu durumda az mal ile iktifa etmek, dünyada zengin ve rahat olarak yaşamaktan daha mükemmel ve daha iyidir.” Kuşeyri’ye ait bu satırlar için bkz. Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 253.
[130] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 32; Toprak, *a.g.e.*, s. 102.

"*Ben ışksuz olımazan ışk olıcak ben ölmezem*

Işkdur hayâtım hâsılu ışkdan gayrısın bilmezem"[131]

Sevgi, ayrıştırıcı değil, insanda birleştirici, bütünleştirici bir eğilim niteliğindedir. Yunus Emre, sevgiyi Allah Teâlâ ve O'nun yarattığı tüm varlıklara karşı duyulan bir yakınlık, bir eğilim diye anlar. Sevginin gereği şudur: Yüce Yaratıcı'ya bir başka ifadeyle gerçekten Var olan ve Varlığı kendinden başka bir şeye muhtaç olmayana, ölümsüz olana kavuşmak, onun varlığında bütünlüğe ulaşmak, O'nsuz olamamaktır:

"*Yoluna basalıdan kadem, varlığımı kıldım âdem*

Gözden ırılma sen bir dem ki sensiz ben olumazam"[132]

Senin yoluna girdikten sonra, senin sevginin sevgilerin en güzeli olduğunu bildikten sonra benim varlığım yokluk haline geldi çünkü ben hiçlik âlemindeyim, sen her şeysin ben "hiç"im, senin karşısında bir damla bile değilim. Eğer Senin yolundan ayrılma noktasında bir yanlışlığa düşersem benden merhametini esirgeme beni yolundan ayırma. Çünkü ben sensiz manasızım. Sen olmadan benliğimi bilemem.

Bu bakış açısıyla insan, Allah'ın ahlakıyla ahlaklandığından ya da kendi varlığını O'nun varlığında yokluğa dönüştürdüğünden dolayı, kendini seven dolayısıyla Rabbini, Rabbini seven de bil vesile kendini sever. Zaten sevgi kendini başkasında, başkasını kendinde bulmaktır. Sevginin olmadığı yerde, öfke, kırgınlık, çözülme ve birbirinden kopukluk gibi olumsuz durumlar ortaya çıkar. Sevginin değerini sadece onu yaşayan yani "seven" bilir. Sevmek de bir olgunluk, bir farkındalık ve bilgelik gerektirir. Rabbinden gereği gibi habersiz olan, Onun nurundan istifade etmemiş bir gönülde

---

[131] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 193.
[132] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 189; Toprak, *a.g.e.*, s. 95.

sevginin de elbette yeri olmayacaktır. Gerçek manada sevmesini bilen kendini öncelemez, canını ikinci planda tutmasını bilir:

“‘Aklum başuma gelmedi ‘ışk şarâbın tatmayınca
Kandalığum bilimedüm girçek ere yitmeyince”[133]

“*Niderüz biz hayat suyun, canı yağmaya verdik*
Cevherleri sarraflara, madeni yağmaya verdik”[134]

Yunus için dünya nimetleri boştur. Hayat sana ulaşma noktasında zaman dilimlerine sıkıştırılmış ve gerçek kavuşma anını bekleyen bir vasıtadır. Biz kendimizden geçtik bu can senin yolunda her türlü acıyı ızdırabı çekmeye hazırdır ki canımızı senin yolunda vermiş olmamızdan dolayı ondan daha değerli olan nimetleri de senin yoluna gitmede engel ise şimdiden bırakmaya niyet ettik.

Sevgi, karşılıksız bir duygudur. Kesinlikle bir çıkar aracı değildir ve sayılamaz. İşte bundan dolayı seven kişi, bu yaptığının karşılığını beklemez. Dost olan kişi gerçek manada seven yani âşık olan kimsedir. Sevgiyi insana öğreten de zaten onu karşılıksız sevmiştir.

“*Ne bilmegün bilmekdürür, ne gülmegün gülmekdürür*
Son menzilin ölmekdürür, duymadınsa aşktan eser

---

[133] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 315.
[134] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 144; Toprak, *a.g.e.*, s. 90.

Ger bu sırrı duyaydın, ya bu gamı yiyeydin

Yerinde eriyeydin, gideydi senden bu kâr ü bâr

Bildik gelen geçer imiş, bildik konan göçer imiş

Aşk şarabın içer imiş bu manadan her kim duyar"[135]

Yunus Emre yukarıdaki beyitlerde şöyle der: Aşktan payesi olmayanların son durağı ölümdür. Ama âşıklar ölmez. Ölmek Hakka kavuşmak değildir. Hak, yaşanan dünyanın anındadır ama bu hak aşkının farkına varmaktır.

Biz senin bir cüzün olduğumuz için sen de el-Âlim sıfatına sahipsin. Her şeyi sen bilirsin her şeyden senin haberin vardır. Bizim bilgimiz senin müsaade ettiğin orandadır.

Ben bu küçük bilgimle sana ulaşma noktasında sıkıntı çekiyorsam bu bilgi de değildir. Sana ulaşma noktasında ulaştığım zevk de zevk değildir çünkü Sana ulaşmak noktasında daha gerçeği tanımlayamadım. İnsanın en son noktası kendi Yaratıcısına ulaşmaktır. Eğer Yaratıcıya kavuşmayı iki sevgilinin birbirine kavuşması olarak görürsen bu hiç zor gelmez insana.

Eğer bu sırrı duymuş olsaydın gamdan ve kederden kendine gelemezdin. Daima o büyük sevgiye, o büyük Yaratıcıya şükretme noktasında kendini sorumlu hissederdin. Onun verdiklerine karşı eğer içinde biraz akıl ve mantık varsa bizim hiçbir şey yapmadığımız konusunda utancından yer yarılıp içine girerdin. Keşke varlığını ve zenginliğini bırakıp esas varlığa ve esas "el-Ğanî"ye dönmüş olsaydın.

Şayet ilahi aşktan nasibin yoksa gerçek anlamda bir şey bilemezsin. Yani irfandan nasibin olamaz. Böyle insanların neşesi de ancak masıva ve dünyalık sebeplerledir.

---

[135] Toprak, *a.g.e.,* s. 124.

Hâlbuki gerçek neşe tasavvufî ve ilahî sebeplerle olanıdır. Bu coşku ve neşeden nasibi olmayan insanların dünyevi eğlencelerle geçirdikleri hayatları bir gün ölümle neticelenecektir. Daha kötüsü ise kalplerinin ölümüdür. Şayet hayatın hakikati olan sırrı duyabilseydin ya da bu sırra ulaşabilecek çile (gam) eğitiminden geçseydin ve orda fazlalıklarından kurtulup ruhen hafifleseydin (eriyeydin) sen dünya meşgalelerinden, yüklerinden (kâr ü bâr) kurtulurdun. Bunlar senden giderdi. Marifetullahtan nasiplenen insan ilahi aşk şarabından içecek kıvama bir gün ulaşır. Marifetullahın başlangıcı insanın bu dünyada geçici olduğunu ve her nefsin bir gün ölümü tadacağı şuurunu derinden hissedebilmesidir.

Bildiğimiz bir şey vardır bu dünya bir misafirhanedir. Buraya gelen insanlar misafirdir esas ebedi yer ahirettir. Bundan dolayı bu dünyanın alına hilesine aldanıp da gerçek aşkı, gerçek sevgiyi bırakma. Bu mana hazinesine dalanlar bu aşk şarabını bilenler bu sevginin tadına varmışlardır.

"Evet, aşk; her şeyin aslı, esası, yapanı ve yaratanıdır. Hakk'ın bir adı da aşktır. Her şeyi sevgi yaratmış her şey sevgiden tezahür etmiştir. Varlık, aşkın kuvveden fiile çıkmasıdır. Cenab-ı Hak kullarına, "Ben sizi seve seve yarattım" demektedir. Tezahür (görünen) eden varlık, bir adı da "Zâhir" olan Allah'tan ayrı mıdır? Tabii ki hayır! Zuhûrun sebebi aşk ise, mazharı (yani görünenleri) Allah için sevmek, gerçekten mâşuku sevmek demektir. Fakat nakşa aşksız ve Allahsız bakmak insanın perdeye takılıp kalması demek olacaktır. Hz. Mısrî'nin söylediği de budur:

Her şeye mahlûk gözüyle baksan ol mahlûk olur

Hak gözüyle bak ki bî-şek nûr-ı Yezdân andadır

Evvel ezel bezminde kim dost yüzin gördüyse

Anun cânıdır âşık sor ondan aşk haberin

(Ezel bezmi (elest meclisi)nde dost yüzünü ilk kim gördüyse, gerçek âşık odur, onun cânıdır / ruhudur/. Sen aşk haberini / Cenâb-ı Hakk'ın birlik sırrını / o kişiden sorup öğren!)[136]

Kendisi dışındaki yaratılmışlar, varlık âlemi, Sevdiğinin elinden çıkan mamuller hükmünde olduğundan, eren kişinin kendi dışındaki dünyayla ilişkisi, yine sevgi temelli olur. Oradaki her varlığa saygısı, sevgisi vardır. Bu erdeme ulaşmış, varlığı bu bakış açısıyla algılayabilen kişide ahlaki faziletlerden söz etmek mümkün olur. Erdem, alçakgönüllülük, eli açıklık, yetkinlik, olgunluk bir bütünlük içinde bu kişide bulunur. Eren için mal-mülk, bunların azlığı, çokluğu bir ölçü değildir:

"*Şunlar ki çoktur malları, gör nice oldu halları*

Son ucu bir gömlek imiş, anın da yoktur yenleri"[137]

Yunus yukarıdaki dizelerde, "Dünyanın malı, mülkü, saltanatı, sahip olunabilecek her şey, eşler, çocuklar ve ziynetlerin tamamı, tüm tutkular ve arzular kendini Allaha vermek isteyen için birer tuzaktır." der. Kişi ne zaman onların sevgisini cüzi, Allah sevgisini külli olarak hissetse doğru yolda olmaya yönelmiş demektir. Külli nefsin Zâikatu'l-Mevt ibaresince kendimizi gerçek sevgiye ve gerçek hesaba alıştırmalıyız. Dünya, sahip olduklarıyla ebedi kalacağını uman insanoğluna ölüm gibi bir gerçeği unutturmaya bir sebep olsa da; netice itibariyle gidilecek yer Onun huzurudur. Yunus,

---

[136] Tatcı, *Aşk Bir Güneşe Benzer*, s. 117-118.
[137] Tatcı, *Yunus Emre Divanı,* II, s. 354; Toprak, *a.g.e.*, s. 66.

dünya malının dünyada kalacağını, ölümden sonra bedenler dışında kişi ile gidebilecek tek cismani şeyin kefen olduğunu ve "anın da yoktur yenleri" diyerek içine düşülen çaresizliği, boşluğu, bir ibret olması yönüyle vurgular.

"İy 'ışk eri aç gözüni, yir yüzine kılgıl nazar
Gör bu latif çiçekleri, bezenüben, Hakk'a gider"[138]

Ayrıca beyitte insanın etrafına bakıp tefekkür etmesi ve Hâlık'ına ulaşması da tavsiye edilmektedir. Yeşerip renklenen tabiata bakıp güzellikleri temaşa ve tefekkür etme anlamının yanında canlanan hayatın bir gün sona ereceği de vurgulanmakta, insanın hayatının faniliği ifade edilmektedir. "(Peki, onlar) yeryüzüne hiç bakmazlar mı? Biz orada her çiftten /her çeşitten nice güzel bitkiler bitirdik"[139].

"*Benim bunda kararım yok, ben bunda gitmeğe geldim*
Bezirgânem metaım çok, alana satmağa geldim

Ben gelmedim davi için benim işim sevi için
Dost'un evi gönüllerdir, gönüller yapmağa geldim"[140]

"*Severim ben Seni cândan içeri / Yolun vardır bu erkândan içerü*
Şerîat[141]*, tarîkat yoldur varana / Hakîkat meyvesi andan içerü*

[138] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 42.
[139] Şu'arâ, 26/7.
[140] Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*, s. 150; Tatcı, *a.g.e.* II, s. 176.
[141] Tasavvufî ıstılahta; "ubudiyete sımsıkı sarılmak hakkındaki emir" anlamına gelen şeriatla mukayyed olmayan hiçbir hakikat makbul değildir. Şeriat, halka mükellefiyetler getirmiştir. Kuşeyrî'nin açıklamasına göre Şeriat; emredileni ifa etmek, hakikat ise Allah'ın kazasını, kaderini, gizlediği ve açıkladığı şeyi görmektir. Bu bilgiler için bkz. Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 216.

Dînin terk edenin küfürdür işi / Ol ne küfürdür, îmândan içerü

Beni bende demen, bende değilim / Bir ben vardır bende benden içerü"[142]

Yunus Emre yukardaki beyitlerde, Allah'a olan sevgisini öyle içten anlatır ki, "Seni ben canımdan çok severim, sana ulaşmak için bu yollardan geçmek gerekir." der ve devam eder: "Sana ulaşmak için şeriat ve tarikat ancak birer yoldur. Hakikat makamı bunlardan sonra elde edilir. (Şeriat- tarikat- marifet- hakikat) Dini terk edenin işi (durumu) küfürdür. (küfür, Arapça'da "örtmek" anlamındadır. Tasavvufi olarak küfür, yüce hakikatleri, Marifetullahı örtmek, yani sırrı fâş etmektir. O yüzden imandan içeridir. Beni bu gördüğünüz beden olarak algılamayın. Çünkü bende, görülmeyen bir (başka) ben vardır. Ben Hakk'ın varlığında kendi vücudumu yok etmişim, bu gördüğünüz sadece cesettir."

"*Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri*

İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni

Yunus'dürür benim adım, gün geçtikçe artar odum

İki cihanda maksudum, bana seni gerek seni"[143]

"*Bu dünyanın misali benzer bir değirmene*

Gaflet onun sepeti, bu halk onda öğüne"[144]

---

[142] Toprak, *a.g.e.*, s. 160; Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 278-279.
[143] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 368; Benzer ifadeler için bkz. II, s. 235, Toprak, *a.g.e.*, s. 114.
[144] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 303; Öztelli, *a.g.e.*, s. 59.

"*Aşkın odu ciğerimi, yaka geldi, yaka gider*

Garip başım bu sevdayı, çeke geldi çeke gider

Kâr etti firak canıma, âşık oldum ol Sultana

Aşk zincirin dost boynuma, taka geldi, taka gider"[145]

"*Her kim Dost sever ise, Dosttan yana gitmek gerek*

İşi gücü dost olucak, cümle işten olur âzat"[146]

Yunus Emre ne pahasına olursa olsun Sevdiğinden ayrılmak istemez. Hayatta tek isteği, "yara" olarak gördüğü, "Sevdiğinden ayrı olma" durumunu yaşamamak, yani O'ndan hiç ayrılmamaktır. Ölüme gelince; ölüm, O'nun zihninde ayrılığın değil, Yaradan'a kavuşmanın başlangıç noktasıdır:

"*Ayırma beni senden Yaradan*

Düşer ölürüm ben bu yaradan

Öldüğüm için gam mı çekerim

Alır canımı bir gün Yaradan"[147]

Allah'ın aşkı ile yaşamayı o denli özümsemiştir ki Divan'ının pek çok yerinde bu memnuniyetini izhar eden sözler söylemiş, Allah'ın aşkından mest olduğunu tekrarlamıştır:

---

[145] Toprak, *a.g.e.*, s. 101.
[146] Toprak, *a.g.e.*, s. 102.
[147] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 274; Toprak, *a.g.e.*, s. 125.

"*Adın dolalı ellere, senden nişan alımazam*

Aşkın ile mest olalı, Cennetlere kalımazam"[148]

Aşkın maddiyata dayalı yönü yoktur, olamaz. Kişi, sevdiği şeyi maddi bir beklentisi olduğu için seviyorsa bunun adına gerçek anlamda "aşk" denmez. Yunus Emre tam da bu noktada Allah'ın cennetini sevenin, kendi kastettiği anlamda âşık olamayacağını bildirir. O'na göre âşık olmak miskin olmaktır, Hakk'ın yoluna teslim olup bu teslimiyetini göstermektir.

Yunus aşağıdaki beyitlerde müminlerin özelliklerinden su şekilde bahsetmiştir; o, cennet beklentisinin müminler için bir tuzak olduğunu "Uçmak dahi tuzağımış mümin canların tutmağa" mısrasıyla dile getirmiştir. Çünkü Ona göre asıl önemli olan Allah'ın rızasını kazanmak ve cemâlullah'ı görmektir. Yunus' a göre müminlerin "şefkatli ve merhametli" olmasını dile getrir.

"*Âşık mı derim ben ana, Tanrı'nın uçmağın seve*

Uçmak hot bir tuzaktır, eblehler canın tutmağa

Âşık olan miskin olur, hak yoluna teslim olur

Her ne dersen boyun tutar, çare yok gönül yıkmağa

Hakk'ın gerçek âşıkları, istemezler Cennetleri

Cennetten dahi ileri gider, makamın tutmağa

---

[148] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 189; Toprak, *a.g.e.*, s. 95.

Bildik gelenler geçtiler, gördük konanlar göçtüler

Aşk şarabın içen canlar, uymaz göçmeğe, konmağa

Tutulmadı Yunus canı, geçti Tamu'dan, Uçmak'tan

Yola düşüp Dost'a gider, ol aslına uyakmağa"[149]

Yunus'a göre; Tasavvufi anlayışta bezm-i elest ruhların ana vatanıdır. Burada verilen sözdeki sadakatin sınanma yeri olan dünyaya gönderilen ruhlar, burada çeşitli engel ve tuzaklarla karşı karşıya kalırlar. Önemli olan bu imtihanı başarıp fenafillâha ulaşabilmektir.

Yunus, gerçek âşık için asıl hedefin, cemalullah olduğunu vurguladıktan sonra, bu yolda ne cennet arzusunun ne de cehennem korkusunun bir şey ifade edemeyeceğini ifade eder.

Bu satırlardan Yunus Emre'nin cennet gibi bir nimeti teptiği, hor gördüğü, mükâfat olarak istemediği gibi bir sonuç çıkarılması yanlış olur. Yunus Emre'nin anlatmaya çalıştığı şey; Allah'ı, cenneti olduğu için, mükâfat vereceği için sevmenin yanlış olduğudur. Allah Teâlâ sevilecekse, seviliyorsa bunun gerekçesi cennet olmamalıdır. Söylenmek istenen şey, verilmek istenen mesaj budur. Yoksa Yunus Emre de cenneti herkes gibi arzular. Ancak O, cenneti Allah'ın cemâlini görebileceği için ister:

"*Sensin benim canım canı, Sensiz kararım yokdürür*

Uçmak'ta Sen olmaz isen, vallah nazarım yokdürür"[150]

---

[149] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 18; Toprak, *a.g.e.*, s. 155.
[150] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 66; Toprak, *a.g.e.*, s. 145.

Benim canımın canı sensin. Sensiz varlığım, kişiliğim bile yoktur. Eğer sen yoksan yemin ederim cennette bile gözüm yoktur. Yunus bu beyitle tasavvufun asıl amacı olan marifetullâh ve fenafillâha işaret etmektedir. Cennet beklentisi ile yapılan ibadet ve taat sonuçta menfaat içermektedir. Oysa âşık sırf Allah'ı sevdiği ve O'nun rızası için yapar kulluğunu. Onun en büyük ödülü "Didar" olacaktır

Dervişlik, Hak âşığı olmak, dünyanın gösterişli ve insanı kendine çeken cazibeli yanına kıymet vermemeği gerektirir. Dünyada var olanların dünyada kalacakları bilincine sahip olmayı gerektirir. Gerçek olanla geçici olanın farkında olan Yunus Emre, dünya nimetlerinin Sultan Süleyman"a bile kalmadığını kendi şahsında insanlara anlatmak isterken şunları söyler:

"*Bu dünya kime kaldı, kimi berhudâr kıldı*
Süleyman'a olmadı, anın berhurdarlığı"[151]

Devamla, dünya varlığı güvenilecek, elde edildiğine sevinilecek bir varlık da değildir, geçicidir. Geçici olan elde edilince de sevinilmez. Sevginin batıp gidenlere, kaybolanlara, geçici olanlara yönlendirilemeyeceğini insanlığa öğreten sembol isim İbrahim Peygamberdir. O'nun açtığı yolda ilerleyen Yunus Emre'nin, dünyanın geçiciliğine dair söyleyecekleri vardır:

"*Gel imdi Miskin Yunus, nen var Hakk'a harc eyle*
Gördün elinden gider, bu dünyanın varlığı"[152]

---

[151] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 348; Toprak, *a.g.e.*, s. 127.
[152] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 348; Toprak, *a.g.e.,* s. 127.

Aşk öyle bir kimyaya sahip ki maşuk yoluna feda olmayı göze alan âşık, sevgilinin rengine bürünmeye başlar. Aksi halde sadece benliği eriterek, yokluk bir nişan sanılır. Oysa İsmail gibi Kur'ban olmayı göze alan kişi, Koç'un müjdesiyle, varlığını, insanlık tarihine altın harflerle yazdırır. Çünkü o, en güzele bağlılığın asla ona yokluk getirmeyeceğine derinden inanmıştır. Varlığa bağlanan var olur. Bu anlamda Yunus'a göre, İsmail'in kurban olmaya rıza gösterişi bir fidye olarak Koç'u, bir irtifa sembolü olarak Arafat'ı bahşeder. Zira Arafat, kendini bilmenin zirvesidir. (Arapça, arefe bilmek anlamına gelir). *"Arafat Dağıdır bizim dağımız/onda kabul olur bizim duamız"* diyen Yunus, Huzur'da kabul edilme ile insanın kendini bilmesini, bir dorukta kesiştirir. Asıl var olma da güzele hayran olarak, onun rengine bürünmekle mümkündür.

"Âşık oldum şol ay yüze, nisar oldum bal ağıza
Nazar kıldım kara göze, siyah oldum kaşa geldim"[153]

İşte aşk, seveni, karakaş olarak, güzelliğin bir parçası haline getirmektedir. Var olmanın en güzel yolu da budur. Çünkü bu sayede kişi, kendini güzel ve kusursuz olanın bir parçası olarak gördüğünden, benlik engeli hem kendiliğinden ortadan kaybolmakta hem de en noksansız şekilde kendi varlığını (bütünleşerek) seyretmektedir.[154]

Yunus Emre kendini tanımlarken "aşk eri" tabirini kullanır. Belki de kulluğunun farkında olan bir Allah dostunun kendini tanımlaması istendiğinde verilebilecek en

[153] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 226.
[154] Aliye Çınar, Yunus Emre'de Sufizim Çözümlemesi 'Olmak ya da Olmamak', *I.Ulusal Yunus Emre Sempozyumu, Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru*, Karaman Valiliği, Karaman 2010, s. 260.

güzel cevap budur. Yunus Emre, aşk eri olmaktan son derece memnun gözükmektedir çünkü O bu sayede Dost'tan yana olduğunu ortaya koymuş olmaktadır.

"*Ey aşk eri aç gözünü, yeryüzüne eyle nazar*
Gör bu latif çiçekleri, bezenüben, geldi geçer

Bunlar böyle bezenüben, Dost'tan yana uzanuben
Bir sor ahî sen bunlara, kancerudur azm-i sefer"[155]

Aşk ehli için Dünya, tuzaklarla dolu olsa da Allah'ın güzelliklerinin görüldüğü bir yerdir. Yunus yukarda ki beyitlerde dünyadaki güzelliklerin, gerçek âşık için, Dost'tan birer haber olduğunu vurgular.

Âşık Yunus'un fedakârlığı, Divan'ında çeşitli defalar okuyanların karşısına çıkar. Bir başka yerde Yunus Emre, yoluna canını feda edebileceği Rabbine şöyle dua eder:

"*Âşık Yunus'un budur işi, yoluna fedadır başı*
İman et bize yoldaşı, deyem ağlayu ağlayu"[156]

Yunus Emre ne aradığını bilen ve aradığını bulan bir tasavvuf yolcusudur. Aradığı şeyi bulunca, başka varlıkların hiçbiri onu ne sevindirir, ne de yok olanlar onu üzebilir. O, aşkıyla avunur ve sadece aşkını ister:

---

[155] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 42; Toprak, *a.g.e.*, s. 124.
[156] Toprak, *a.g.e.*, s. 128; Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 367.

"*Aşkın aldı benden beni, bana seni gerek seni*

Ben yanarım dün-ü günü, bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim

Aşkın ile avunurum, bana seni gerek seni"[157]

Âşık olan kişi, canını, kurban etmesini bilen kişidir. Canını ön planda tutan, sevdiği için, aşkı için fedakârlıktan kaçınan gerçek âşık olamaz. Aşk vermek ister. En değer verileni vermek ister. İnsan için de en değerli şey kuşkusuz candır. Bu açıdan, canını vermeye hazır olmayan, canını vermekten geri duranın aşkından kuşku duyulur. Yunus Emre, İslam geleneğinde bilinen İsmail'in çocuk yaşta canını kurban olarak vermeye hazır olduğunu göstermesi örneğine atıf yaparak Gerçek İsmail olmayı arzuladığını ifade eder:

"*Dost oldu bize mihman, bunca yıl bunca zaman*

Gerçek İsmailleyin, kurban olasım gelir

Erenleri nazarı toprağı gevher eyler

Erenler kademinde toprak olasım gelir

Miskin Yunus'un nefsi dört tabiat içinde

Aşka can sırrına, pinhan varasım gelir"[158]

---

[157] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 367; Toprak, *a.g.e.*, s. 114.
[158] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 60; Toprak, *a.g.e.*, s. 123.

Yunus Emre bir şeyden dolayı son derece mutludur: O, Allah'a âşık olmuş ve bu aşkına karşılık bulmuştur. Gerisi hiç de önemli değildir artık. Bu sevda, çekilmeye değer bir sevdadır. Hele Yunus Emre gibi bir garibin başına gelen bu durum, öyle hoş sonuçlar vermesi umulan, öyle can atılan bir durumdur ki; aşk bir zincir olsa Yunus Emre bu zinciri boynuna takmaya çoktan hazırdır:

"*Aşkın odu ciğerimi yaka geldi yaka gider*
Garip başım bu sevdayı, çeke geldi çeke gider

Kâr etti firak canıma, âşık oldum ol Sultana
Aşk zencirin dost boynuma, taka geldi, taka gider"[159]

Aşk zincirini boynuna takan Yunus Emre, dervişlik yoluna yolcu olmuş ve bu yolculuğun gereklerini yerine getirme çabası içine girmiştir. Yolculuk meşakkatlidir. Yolculuk sabır gerektiren bir süreçtir. Yolculuk çeşitli tehlikelere karşı tedbirli olmayı, bu tehlikelerden korkmadan mücadele edebilmeyi gerektirir. Yunus Emre bütün bunlara razıdır ancak Sevdiğinin rahmeti olursa, zorluk olarak gözüken durumların zorluk olmaktan çıkacağını da bilmektedir:

Sonuç olarak diyebilirizki aşk, Yunus Emre için hayatın özünü oluşturur. Ona göre aşksız bir hayat ve dünya düşünülemeyeceği gibi aşksız bir insan da dünyada yaşamıyor demektir. Yunus, hayatın aşkla değer kazanacağını ve aşkla canlanacağını savunur. O, bütün benliğini ilâhî aşk potasında eritmiş bir mutasavvıftır. İlâhî aşk, Yunus Emre'de hayatın gayesi olmuş ve o, ruhunu ilâhî aşk duygusuna tercih etmiştir.

---

[159] Toprak, *a.g.e.*, s. 101.

b. İnsan

Arapça olan insan sözcüğü "ins" kökünden türetilmiştir. "Beşer" anlamındadır. Erkek veya dişi her iki bireyi de ifade eder. Bu sözcüğün "enâsî", "ânâs ve "nâs" olarak çoğulu yapılır. Etimolojik açıdan "unutmak" anlamına gelen "nesy"den geldiğine yönelik rivayetler vardır. Bu bağlamda İbn Abbâs, "İnsan verdiği sözü unuttuğu için bu ismi almıştır" şeklinde bir yorum yapmaktadır. İnsan sözcüğünü, "alışmak, uyum sağlamak" manasına gelen "uns" sözcüğüyle ilişkilendiren dil bilginleri olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de 65 yerde insan, 18 yerde ins ve bir yerde de insî sözcüğü geçmektedir. Ayrıca Kur'ân'ın 76. sûresinin adı da "İnsan"dır.

Kur'ân'a göre insanın maddî ve manevî yaşamı 9 aşamada ele alınabilir. Çamurdan süzülmüş hulâsa ilk aşamadır. Bu aşama maden, bitki ve hayvan oluşumlarını da ihtiva eder. Rahimdeki nutfe aşamasında döllenme meydana gelir. Alaka aşamasında canlı rahime tutunur. Mudga denilen dördüncü aşamada organlar meydana gelmeye başlar. Beşinci aşamada kemik, altıncı da kas ve sinir sistemleri oluşur. Yedinci aşamada insanın biyolojik safhası tamamlanır. Sekizinci evrede ölüm, dokuzuncu ve son evrede öldükten sonraki diriliş gerçekleşir.[160] "İnsan Allahın hiç şüphesiz en büyük mucizesidir."[161]

Dersin: Kişinin tâkati neymiş, gücün ne?

Bir dev gibi davranan işlerin en gücüne!

"İnsan" dediğin, insan olur gerçekten,

Sahipse eğer kendini aşmak gücüne![162]

---

[160] İbn Manzûr, *Lisanu'l-'Arab*, "İns" ve "İnsan" maddeleri, Beyrut 1987; el-Fîrûzabâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, "İns" ve "İnsan" maddeleri, Kahire 1952; el-İsfahânî, Râgıb, *el-Mufredât*, "İns" maddesi, Kahire 1961; Kutluer, İlhan, "İnsan", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 321-323.

[161] Mahmut Sadettin Bilginer, *Allah ve İnsan*, Baha Yay. İstanbul 1969, s. 27.

[162] Arif Nihat Asya, Şiirler, s. 89 (*Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, II, s.1402'den naklen.)

Arif Nihat Asya'nın kaleminde bu dizelerde insanın tanımı kastediliyor değil ise gerçekten zor ve karmaşıktır. Çünkü insan, yapı itibariyle tekdüze değil, karmaşık ve çok yönlüdür.

İnsan Denen Meçhul'ün yazarı Alexis Carrel kitabının baş tarafında bu gerçeği dile getirir: "İnsan son derece kompleks ve parçalanamaz bir bütündür"[163]. Bu bütünlük içinde insan, kendini tanımaya çalışmıştır. "İnsanın, kendisini tanıma sorunu, dinin Tanrıyı tanıma sorunuyla atbaşı gitmektedir"[164]. Her bilim dalı, insan için, kendi alanının gözlüğüyle bir tanımlama yapmıştır. Örnek olarak "klasik ekonomi bilimine göre, sırf menfaatinden dolayı harekete geçen ve yalnızca üretici ve tüketici boyutuna indirgenen "homo economicus" vardır"[165]. Bu tek yönlü tanımlamalar acaba kompleks bir bütünlük olan insanı ne kadar tanıtırlar? Elbette çok sınırlı bir yönünü anlatabilir.

İnsanın kapsamlı bir tanımına ulaşmak da pek kolay görünmemektedir. "Her ne kadar herbir birey insan ırkını temsil etse, insan türünün özgül bir örneği, hem "kendisi", hem de "herkes" olsa ve özellikleriyle bir birey bu anlamda eşsiz olan insan, aynı zamanda insan ırkının tüm özelliklerinin temsilcisi sayılabilse de"[166], mensuplarının, duyguları, parmak izi, becerileri birbirinden ayrı olan bir topluluğun, efrâdını câmî 'ağyârını mâni' bir tanımına ulaşmak zor görünüyor.[167]

İnsanın tanımının zorluğunun yanında, onun yaşam tarzı da dikkat çekicidir. "Uygarlık tarihinde insanlar nerede boy göstermişse, bu hep toplu halde olmuştur, zaten toplu halde sürdürülmemiş hiç bir yaşam biçimi yoktur. Bunun sebebini açıklamak zor değildir. Hayvanlar dünyasında egemen bir yasa, temel bir kural vardır; buna göre,

---

[163] Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, Hayat Yay., İstanbul 1973, s. 9.
[164] Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, (Çev.: Işıtan Gündüz), Say Yay., İstanbul 2000, s. 39.
[165] Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, (Çev.: Cemal Aydın), Pınar Yay., İstanbul 2000, s. 144.
[166] Fromm, *Kendini Savunan İnsan*, (Çev.: Necla Arat), Say Yay., İstanbul 1998, s. 47.
[167] Ömer Müftüoğlu, *Vahiy Kaynaklı Metinler Bağlamında Dinin Bağlayıcılığı ve İnsanın Özgürlüğü,* Ankara Okulu Yay., Ankara 2006, s. 112.

doğada güçlü sayılmayacak türler bir araya gelerek yeni güçler edinir ve kendilerine özgü yeni bir biçimde dışa karşı etkinliklerini sürdürmeye çalışır. İnsanların da bir araya gelmesi, böyle bir amaca ulaşmak içindir; dolayısıyla, insan ruhu da toplu yaşamın koşullarıyla düpedüz yoğrulmuştur"[168].

Toplu halde sürdürülen bu yaşam, "sürüsel" bir yaşam olmamış, "insan, kişisel özelliklerini tanıyabildiği ölçüde kendini gerçekleştirebilmiştir. Bu anlamda kendini gerçekleştirme, bireyin, "ben kimin, konumum nedir, var oluş nedenim ve amacım nedir?" gibi var oluşsal sorulara vereceği cevaplar doğrultusunda şekillenir. Kişinin kendine sorduğu sorulara vereceği cevaplar, kendini ne kadar tanıdığını; sınırlılıklarını ve gücünü ortaya koyarak kendini gerçekleştirme sürecinde ulaşabileceği noktayı tayin eder"[169].

Birlikte yaşama, insanın önce kendi içindeki, sonra âlemdeki bütünlüğü yakalamasında önemli bir etken olmuştur. Bazen o, topluluk içinde yaşamını sürdürmesine rağmen kendi içinden çıkamamış, etrafındakileri anlamlandıramamış, yalnız kalmıştır. Bu yalnızlık onun kendi tercihinin sonucudur ve aslında kolayca aşılabilir. Söz gelimi; "başkalarına yardım etmediği sürece yapayalnız kalan"[170] insan, bu tutumundan vazgeçtiği zaman hemen "birliğine" entegre olur. Onun "birliği" bulmasının bir başka yolu da; "insanî özellikleri (akıl ve aşk) ortadan kaldırarak, hayvan olma safhasına gerilemeyi deneyerek köle ya da köle güdücü olarak, kendini bir "şey"e dönüştürmektir"[171]. Ancak bu, kullanılmış ve iyi olduğu sonucuna ulaşılmış bir yöntem, asla değildir. İnsanın kendini bulması özgürleşmesiyle doğru orantılıdır. "Özgür insan olabilmek için -yaşamın ana gayesi olan tüm potansiyellerinin gelişimi adına özgür,

---

[168] Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, (Çev.: Kamuran Şipal), Say Yay., İstanbul 1997, s. 45.
[169] Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din,* İnsan Yay., İstanbul 2002*,* s. 51.
[170] Fromm, *Sevme Sanatı*, s. 75.
[171] Fromm, *İtaatsizlik Üzerine*, (Çev.: Ayşe Sayın), Kariyer, İstanbul 2001, s. 34.

yalnızca zincirlerinden koparılmış değil- hemcinsleri ve doğa ile yeni bir birlik kurabilmek için kendi özgün insanî güçlerini olabildiğince geliştirerek, var oluşunu kendi üretici çabasına borçlu olan bir insana dönüşmek gerekir"[172].

Bu dönüşüm, insanın kendi kendine gerçekleştirebileceği kadar kolay mıdır? Tarihe bakıldığında bu soruya "kolaymış" cevabını vermek güçtür. İlahî irade yaratıp dünyada her şeyi emrine verdiği insanı hayat tecrübesinde yalnız bırakmayarak desteklemiştir. İnsanın kendi olabilme çabasında hep yanında olan bu ilahî desteğin en son şekli; Kur'an'ın devreye girmesi olmuştur. İşte bu anlamda "Kur'an'ın yeniden inşa ettiği ve ümmet olma vasfına eriştirdiği insan; insan, kâinat ve hayat üçlüsünün gerçek manasını kavramış, aralarındaki derin ilişkiler düzenine muttali olmuş bir kimliktir. Bu üçten birinin diğeriyle ilişkisi kopartılarak, tek düze bir anlayışın hâkim olduğu toplumlar, ıslah yerine ifsat, mutluluk yerine bedbahtlık yaşamışlardır. Vahyin inşa ettiği bu yeni kimliğin oluşturduğu toplumun en belirgin niteliği hayatı yaşanılır, temiz ve nezih hale getirmiş olmasıdır"[173].

Tanımlanmasında sıkıntı çekilen, tek düze bir yaşantısı olmayan, ortam ve şartlar değiştiğinde farklı davranışlar sergileyebilen ancak çok temel özellikleri birbiriyle aynı olan insan Kur'an'da genel hatlarıyla şöyle anlatılır:

Topraktan yaratılmıştır.[174]

Balçığın özünden yaratılmıştır.[175]

Anne ve babasının azıcık suyundan yaratılmıştır.[176]

---

[172] Fromm, *a.g.e.*, s. 34.
[173] Yaşar Düzenli, *Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, İFAV Yay., İstanbul 2000, s. 173.
[174] Secde, 32/7.
[175] Muminûn, 23/12; Hıcr, 15/26; Rahmân, 55/14.
[176] Târık, 86/5–7; ayrıca bkz. Nahl, 16/4; Yâsîn, 36/77; İnsân, 76/2; 'Alak, 96/2.

En güzel ve mükemmel bir kıvamda yaratılmıştır.[177]

Acı ve sıkıntı dolu bir hayata gönderilmiştir.[178]

Zayıf yaratılışlıdır.[179]

Huy itibariyle acelecidir.[180]

İnsan tamahkârdır.[181]

Aç gözlü ve tatminsizdir.[182]

Akılsızlığa, aklını devre dışı bırakmaya meyyaldir.[183]

Cedelci, mücadele etmeyi seven ve tartışmaya düşkündür.[184]

Başkalarının haklarını yiyen, hak sahibine hakkını vermeyendir (zalûm).[185]

Kendisine sunulan imkân ve nimetlere karşı her zaman son derece nankörce davranan bir karaktere sahiptir.[186]

Böyle davrandığı için de hep kaybedenlerden, hüsranda olmaya açık bir tiptir.[187] Zayıf yaratılışlı olduğu için kendisine dokunan zararlara karşı tek başına kaldığında, buna karşı koyacak gücü kendisinde bulamadığında Rabbine yönelerek dua eder, yalvarıp yakarır.[188]

Sıkıntısı gidince de "musibetler yakamı bıraktı" diyerek düzelmeyi kendinden bilir, boş bir sevince kapılır.[189]

---

[177] Tîn, 95/4.
[178] Beled, 90/4.
[179] Nisâ', 4/28.
[180] İsrâ', 17/11; ayrıca bkz. Enbiyâ, 21/37.
[181] İsrâ', 17/100.
[182] Me'ârîc, 70/19.
[183] Ahzâb, 33/72.
[184] Kehf, 18/54.
[185] İbrahim, 14/34; Ahzâb, 33/72.
[186] İbrahim, 14/34; İsrâ', 17/100; Hacc, 22/66; Şûrâ, 42/48; Zuhrûf, 43/15; ‘Adiyât, 100/6.
[187] Asr, 103/2.
[188] Zumer, 39/8-49.
[189] Hûd, 11/10.

Başına gelen sıkıntıdan dolayı Rabbine sanki hiç yalvarmamış gibi nankörce davranmaya devam eder.[190]

Kur'an'da insan için sayılan bu özellikler, genel olarak negatif görünümlüdürler. Ancak bunlar kötü oldukları, kınandıkları için Kur'an'da sayılıyor değildir. Zamanında ve zemininde kullanıldıklarında, dozu kaçırılmadıkça bunlar insanda olması gereken, bulunmaması eksiklik sayılabilecek özelliklerdir. Aceleci olmak, tamahkârlık, tatminsizlik, cedelcilik gibi yönler insanın iş bitirmesi, başarılı olması, kazanması ve hak sahiplerine haklarını teslim ederek daha çok kazanması, kazandıklarını paylaşması, iyiyi doğruyu, hakkı savunabilmesi için olması gereken ayrıcalıklardır. Zaten bütün bunlar biz istediğimiz, seçtiğimiz için değil, yaratılışımız gereği bizde vardırlar. İnsanlar olarak bizlerin önüne farklı seçenekler konmuş ve biz bunlardan kötü olanlarını seçip iyilerini seçmemiş değiliz. Dolayısıyla insanın bu yönlerini örtbas etmeye çalışmasına, saklamasına, bunlar yokmuş gibi davranmasına gerek yoktur. Sahip olunan bu vasıflar, inkâra kalkışıldığı zaman, bireyin kendini inkâr etmesi, kendi kendiyle barışık olmaması sonuçları doğabilir. Kendiyle barışık olmamanın diğer bir adı da "şirk"tir. Birey, kendinde olmamasını istediği halde var olan bu özelliklerini öne çıkararak insanlar arasından sıyrılıp, onlardan daha üst bir konuma söz gelimi yarı tanrılığa yönelebilir ya da bunları bir suç unsuru olarak algılayıp kendisini başkalarından daha aşağıda görmek isteyebilir. Bu sonuçların her ikisi de tehlikelidir.

İnsan, bu yönleriyle birlikte yaratılmıştır ve iyilik yolunda ilerleyecek, kâmil mertebeye ulaşacaksa aceleci, tamahkâr, tatminsiz ve mücadeleci yönüyle ulaşacaktır. Hayat bir dengeler sistemi ve her şey zıddıyla birlikte var olduğuna göre işleri oluruna bırakmanın karşısında acelecilik, olanlarla yetinmenin karşısına tamahkârlık, her şeyi

[190] Yûnus, 10/12.

kabullenmenin karşısına da mücadelecilik konmalıdır. İnsanın ahlakî zaaflarla olduğu kadar Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle de donatılarak yaratıldığı Kur'an'da ifade edilir.[191] Sadece iyi sayılan, iyi görülen özelliklerle donatılmış bir varlık, zıtlarına sahip olmadığı için seçme yapamayacağından özgür de olamayacaktır. Melekler, bu anlamda tek taraflı varlıklardır, onların seçme özellikleri yoktur, onlara dinî anlamda bir mükellefiyet de yüklenmiş değildir, dolayısıyla mükâfat ya da mücazat gibi bir sonuçla da karşılaşmayacaklardır.

İnsanın yapısal olarak zıtları bünyesinde barındırması, gerektiğinde bunları tercih edebilmesi, onun özgürlük macerasının yapıtaşını oluşturur. Yukarıda ortaya konduğu gibi özgürlük, salt olarak dilediğini yapma, sonuçları ne olursa olsun keyfî davranma edimi değil, seçenekler oluşturma ve bu seçeneklerden birini, sonuçlarına katlanmak pahasına seçebilmektir. İnsanın tanımı başlığı altında, konumuzla ilgili olarak belirtilmesi mutlaka gereken şey, insanın saldırganlık, mücadelecilik, acelecilik, nankörlük, iyilikleri çabucak unutma gibi özelliklerinin yanında açlık, susuzluk, cinsel iştah gibi ihtiyaçlarının da olduğu ve bunların meşru yollardan giderilmesi ya da giderilmemesi seçeneklerini tercihiyle onun sınanacağı gerçeğidir.

Varlık âlemi, insanın bilişiyle, insanın keşfiyle anlam kazanır, yoksa var olanın var olduğunu bilen birinin olmaması durumunda var olanın varlığının çok da anlamı olmayacaktır. İşte bundan dolayı bütün düşünce sistemleri, dinler, disiplinler insanı temel alır ve insana dair şeyler söyler, insanın karşılaştığı, karşılaşması muhtemel olan sıkıntılar ve olaylar üzerinde yorum yaparlar.

---

[191] Şems, 91/8.

Yunus da “çağının tanığı bir aydın kişi”[192] olarak insan üzerine konuşmaktan geri durmamış, bir mutasavvıf olması dolayısıyla özellikle de insan-ı kâmil olmanın yollarını ve faziletlerini anlatmaya büyük önem vermiştir. Aşk eri olarak isimlendirdiği bu prototipi anlatırken şöyle der:

“İnsân olan buldı Hakk’ı meclisi onun oldur sâkî
Hemân bu bi-çâre Yûnus ‘ışkıla âşinâymış”[193]

Yunus’a göre insan, aşkı tatmamış, aşkın lezzetine varmamış ise yapıp ettiklerinin çoğu amacı dışında ya da amacına ulaşamamış eylemler, davranışlar olarak kalır. Bu durumda yapılanların arzu edilen karşılıkları da görülmez:

”Çok cehd idüp istedüm yir ü gogi aradum
Hiç mekânda bulamadum buldum insân içinde”[194]

Yunus’un insanın zıtlarıyla birlikte duygu ve yetenekleriyle yaratılmış olmasına getireceği yorum da yine Yunusca olacaktır. O, hırslı, kavgası olan, her şeyi elde etmek ve elde ettikleriyle güçlü olmak isteyen herkese “sevgiyi” tavsiye edecektir. Zira insanı, insanca davranmaya yönlendiren asıl sâik “sevgi”dir. Sevginin olmadığı ortamlarda kavga, mücadele, savaş ve kötülük, kaçınılmaz bir şekilde gündeme gelecektir. Paylaşmanın ahlakî kuralları konmazsa insanlar, kendilerine sunulan imkanları, birbirleriyle mücadele etmenin sebebi sayar ve aralarında bunun yüzünden çıkan

---

[192] Özçelik, *a.g.e.*, s. 91.
[193] Tatcı, *a.g.e.*, II, 126; Toprak, *a.g.e.*, s. 124.
[194] Tatcı, *a.g.e.,* II, 326.

anlaşmazlıklarda enerji kaybeder, kan dökerler. Yunus bunların hepsine karşı çıkarken bu tezini şöyle dile getirir:

”Bu cümle erkânı koyup birlik yolun tutan benem

Hırs u tama‘ bende ırak hem arduma atan benem”[195]

Yaratdı Hak dünyayı Peygamber dostlgına

Dünyaya gelen gider baki kalası degül[196]

Yaratılış tek yönlü olmamıştır. “Hayatta her şey zıddıyla kaimdir. İyiliğin zıddı kötülük, güzelliğin zıddı çirkinliktir. Bir sûfi iyi ve güzel olanı daha da zenginleştirmek, kötü ve çirkin olanı ise ortadan kaldırmak için mücadele eder. Tasavvufta kemâlatın nefs mücadelesiyle ilgili oluşu bundan değil midir? Çünkü nefs, insanın hayırlı ve güzel olana değil kötü olana yönelmesini ister. Dolayısıyla nefis mücadelesini başaran kişi toplumsal nefsin arzularıyla savaşmayı da hayatının bir gayesi bilir. Bu savaşın topla tüfekle yapılması gerekmez. Nefsin bu anlamdaki hastalıklarının[197] ilacı tam zıddı davranışları yapmaktır. Bir ahlakçı olarak Yunus’un insanları sevme, onlara yardımcı olma, tatlı dille konuşma, güler yüzlü davranma, cahillikten uzak durma şeklindeki ahlaki öğütleri işte bütün kötülüklerin panzehiri olan davranışlardır.

“Benüm cânum uyanukdur dost yüzine bakan benem

Hem denize karışmaga ırmak olup akan benem

---

[195] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 217.

[196] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 157.

[197] Kalp hastalıkları, bu hastalıkları gidermenin yolları, insanların kendi kusurlarını bilebilmelerinin yolları konusunda bkz. İmâm Gazzali, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, III, s. 143 ve devamı.

Irmak gibi ben çaglaram gâh gülerem gâh aglaram

Nefsüm cigerin taglaram kîbr ü kîni yıkan benem

Kırdım nefsün çerisin bir itdüm burc u bârûsın

Pâk eyledüm içerüsin mülketini yuyan benem"[198]

İnsanoğlunun dünyadaki önemli mücadeleleri vardır. Bu mücadelenin sebeplerinin başında ise paylaşım gelir. İnsanlar mal elde etmek, daha fazlasına sahip olmak, elde ettiklerini muhafaza etmek gibi insanî zaaflar taşırlar. Bunlar, doğru yönlendirildiğinde ve iyiye kanalize edildiğinde herhangi bir olumsuzluğa yol açmazlar. Ne zaman gereğinden fazla önemli hale gelirlerse o zaman sıkıntı kaynağı olurlar. Bu sıkıntıların önüne geçmek için din, özellikle mülkiyet konusuna yeni bir tanım getirmiş ve sahip olmak yerine "emanetçisi olmak" anlayışını geliştirmiştir. İnsan, elde ettiği her ne olursa olsun bunların sahibi değil, emanetçisidir. Dolayısıyla emanete emanet edenin yetkileri ve istekleri çerçevesinde davranmak gerekir. Yunus bu felsefeyi şu ifadeleriyle özetler:

Mal sahibi mülk sahibi / Hani bunun ilk sahibi

Mal da yalan mülk de yalan / Var biraz da sen oyalan[199]

---

[198] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 187.

[199] Yunus Emre'ye ait olduğu bilinen bu dizelere, bu tezde kullanılan Yunus Emre divanlarında rastlanmamıştır. Ancak Yunus Emre'ye ait olduğu dilden dile dolaşan bu dörtlük, çekince gösterilmeden tezde kullanılmıştır. Ayrıca bkz. Mal, biriktirilip başkalarına baskı aracı olarak kullanılmadığı sürece olgun insan olma yolunda insana yardım edecektir. Ancak malın biriktirilmesi ve bu birikimin sağladığı imkânların baskıya dönüşmesi hiçbir şekilde kabul edilebilir bir durum değildir. Kur'an'da Tekâsur suresinde bu duruma vurgu yapılır. Tekâsur, 102/1-8.

İnsanların malla olan ilişkilerinin "emanetçi" düzeyinde tutulması, muhtemel problemlerin pek çoğunu ortadan kaldıracak, insanların birbirlerine karşı ilişkilerinin mal kaynaklı sorunlarla bozulmasını önleyecek en önemli anlayış tarzıdır ve Yunus Emre'nin bu basitleştirilmiş formülü sayesinde herkesin aklına yerleşmesi ve davranışlarına yansıması mümkün olabilecektir.

Önder kişi, içinde yaşadığı çağı gözlemler, içinde yaşadığı toplumun sorunlarına duyarsız kalmaz, bunlara çareler arar. Yunus Emre, çağının bu anlamda gerçek bir tanığıdır. Onun zihnini şekillendiren tasavvuf öğretisinde bütün varlığın yegâne yaratıcısı Allah'tır. Her şeyin sahibi O'dur. Dolayısıyla yeryüzündeki her şey de onun eseridir. Yeryüzüne halife olarak gönderilen insanoğlu da kendisini Halife tayin edenin eserlerine sahip çıkmalı, onlarla ilişkisini bu bilinçle şekillendirmelidir.

"Yunus dir eşkere nihân Hak toludur iki cihân
Gelsün berü dosta giden Hûr u Kusûr Burâk nedür"[200]

"İki cihanın Hak'la dolu olduğunu bilmesi insanları Hak rızasına uygun olarak önce kendi içlerindeki Allah'la olan ayrılıkları ortadan kaldırmayı gerektirir. Yüreğinde bu sevgiyi filizlendiren kişi, dış âleme baktığında yine Hakk'ın ayetlerini görecektir. Her şey O'ndan olduğuna göre yine bu varlıklara da ayrılığı gayrılığı kaldırma ihtiyacı doğacaktır. Yunus'taki birlik fikrini bu manada anlamak gerekir."[201]

"*Çün anda dirlik ola Hakk'ıla birlik ola*
Varlıgı elden koyup ere kullık gerekdür"[202]

---

[200] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 50.
[201] Özçelik, *a.g.e.*, s. 90.
[202] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 84.

"Birligile bir olam birlik benümle bir ola
Geh dönem derya olam katre olam 'umman olam"[203]

"Hakkın duragı gönülde âyatı var Kur'ân'da
'Arş'dan yukarı cânda 'ışk burcınun kulesi"[204]

Yunus, sadece iki cihanın değil, her şeyin Hak'la dolu olduğunu bilir. Bu doluluk öyle bir düzeydedir ki seven insanın içi ve dışı da Sevdiğiyle doludur.

Yunus Emre, insan ilişkilerinde hoş görülü olmaya, ufak sebeplerden dolayı gönül kırmamaya büyük özen gösterilmesini öğütler. Alttan almayı erkeklik, insanlar arasında laf taşımayı ise büyük bir edepsizlik sayan Yunus Emre'nin ilgili dizeleri şöyledir:

"Bir kez gönül yıktunısa bu kılduğun namâz degül
Yitmiş iki millet dahi, elin yüzin yumaz degül

Erenler gelüp geçdiler dünyâyı koyup göçdüler
Havâya agup uçdılar bular hümâdur kaz değil

Cân odur kim Hak'a ire ayak odur yola gire
Er oldur alçakda tura yüksekden bakan göz degül

Münkir ile müdde'îyi sayma buçuğa koyanı
Git ahâra tak buları her kim (ki) 'âşık-bâz degül

---

[203] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 203.
[204] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 365.

Togrı yola gitünise er etegin tutdunısa
Bir hayır da itdünise birine bindür az degül

Yûnus bu sözleri çatar sanki balı yaga katar
Halka metâ 'ların satar yüki güherdüz tuz değil"[205]

Yunus Emre yukardaki beyitlerde gönül kırmanın kul hakkı çerçevesinde değerlendirilen bir günah olduğunu ve Allah'ın kendisine taalluk eden günahları bağışlayabileceğini söylemekte; ancak kul hakkı yalnızca hak sahibini ilgilendiğini dile getirmektedir. Yeryüzünde bütün milletler hak veya batıl bir inanışa sahiptirler. Oysa İslam'ın bu inançlardan pek çok farkı vardır ve bunların en önemlilerinden biri "güzel ahlak" sahibi olmaktır. Gönül yapmak, (bir insanı mutlu etmek) bir hayır işlemek Allah'ın bire karşılık binle ödüllendireceği güzel davranışlardandır. Ancak bunun için bir er eteğine (bir mürşid-i kâmile) bağlanmanın en kestirme yol olduğu unutulmamalıdır. Bir erin (mürşid-i kâmil) nazarı insanın içini dışını duru (tertemiz, durulmuş) yapmaya yeter. İnsanlara iftira edip fitne çıkarmayan kişi apaçık kurtulmuş insanlar arasındadır. Gerçek erlik, mütevazılıkla, alçak gönüllülükle olur. Ayık (uyanmış) insan, olgunluk yolunda mesafe almasıyla anlaşılır. İnsanın görme kabiliyetine sahip olması gerçek bir görme değildir. Önemli olan Hakk'ı, onun esmasının tecellilerini görebilmek, onları fark edebilmektir. "Allah'ı bilmek, Allah'ı sevmek ona bağlanmak ve kulluğuna razı olmak, kendini bilen ve bulan kimsenin varacağı son duraktır."[206]

---

[205] Tatcı, *a.g.e.,* s. 163-164; Toprak, *a.g.e.*, s. 176.
[206] Hayati Hökelekli, *"İslam'a Giriş, Gençliğin İslam Bilgisi, 'Kendini Bilmek'"* DİB. Yay., İstanbul 2007, s. 19.

Yunus Emre, sözünü güzelleştirerek daha etkili hâle getirmeye çalışır. Söylediği sözleri taşıdıkları muhteva bakımından mücevher kadar değerli addeden Yunus, "Onların değerini anlayan insan, sarraf gibi onlara talip olur; bu insanlar bu sözleri mücevher gibi değerlendirip kozdan (ceviz) ayırt etmeyi bilir." demektedir.

c. Ölüm- Ölümsüzlük

Arapça karşılığı "mevt, vefât, helâk" gibi kelimelerle ifade edilen ölüm hayâtın karşıtı olup sözlükte "hayatın sona ermesi" anlamındadır. Tasavvuf ıstılahında ise nefsânî hazları terk etmektir.[207]

"Kâşânî'ye göre; nefsin arzusunun sökülüp atılmasıdır, nefsin arzularını gidermektir. Çünkü nefsin hayatı, hevâ (arzu) iledir. Bu heva ile nefis alçak, tabîi, isteklere, şehvetlere ve lezzetlere meyleder. Bu durumda nefs-i nâtıkayı kendine celbeder. Bu halde kalp, ilmî hayat hakikatinden mahrum kalır, bunun sebebi nefsin cahilliğidir. İmam Cafer-i Sadık 'Tevbe ediniz, nefsinizi öldürünüz' (Bakara/54) âyetini esas alıp, tevbeyi ölüm olarak kabul eder. Ölümün çeşitli şekilleri vardır. Bunlar:

Mevt-i Ahdar**:** Arapça, yeşil ölüm demektir. Yamalı elbise giymek anlamındadır.

Mevt-i Ebyaz: Beyaz ölüm anlamına Arapça bir kelimedir. Açlık için kullanılır. Sûfilere göre az yemek, içi aydınlatır, kalbin yüzünü parlatır. Bu durumdaki kişinin anlayışı, firaseti açıktır.

Kızıl Ölüm: Nefse karşı çıkmak, isteklerine dur demek anlamındadır.

[207] Cahid Baltacı, *Tasavvuf Lügatı*, Elif Neşriyat, İstanbul 1981, s. 120; Salime Leyla Gürkan, *"ölüm"* DİA., İstanbul 2007, c. 34, s. 32-34; Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara 2006, s. 440; Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimler Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul 1995, s. 363-364.

Mevt-i Esved**:** Arapça, siyah ölüm demektir. Halkın eza ve cefasına katlanmayı ifade eder. Fenafillâh makamına uygun bir haldir. Halktan gelen ezayı Hakk'tan bilmek, bu makamdadır."[208]

Tasavvufta ölmeden önce ölmek de önemli kavramlar arasındadır. Bu, "kalpte, Allah'tan gayri bütün istekleri yok etmek anlamına gelir. Bu, isteğe bağlı ölümdür, mecburî ölüm (son nefesle ölüm) değildir. Bu şekilde, kendi iradesiyle ölenler, manâ âleminde yeni bir yaşantıya kavuşurlar. Ab-ı hayat denilen ölümsüzlük suyu da işte budur."[209]

"Din, ölüme, bilimin verdiği anlamdan daha çok anlam katıyor. Din için ölüm, hayatın sonu değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Ruh vücutla birlikte yok olmayıp, yükselmeye devam etmekte, şahsiyetini yitirmeden Allah'ı düşünmekte ve ona ulaşmaya çalışmaktadır"[210]

İlâhi aşktan sonra, Yunus Emre'nin düşünce dünyasında, en köklü yere sahip olan fikirlerden bir diğeri de, ölüm fikridir.[211] Yunus Emre insanı aşka yönlendirirken ve onu bir maşuka bağlamaya çalışırken amaçladığı şey, ölüm düşüncesinin yok oluş anlamını, korkunçluğu bertaraf etmek istemesidir. O, aşk ile ölümü, sevgiliye kavuşmak olarak güzel bir olay olarak görür.

İnsanın ölmemekten hoşlanması, ölmek istememesi, sonsuzluğu araması doğaldır, her insan sonsuzluk düşüncesinden hoşlanır. Fânilik elbette tercihe şayan bir durum olmayacaktır. "Ölmeden evvel ölme sırrına erenler, daha bu dünyada iken ölümsüzlüğe adım atmış kimselerdir. Hakk'ı sevenler, Hak'la bâki olmuşlardır, dolayısıyla

---

[208] Bu bilgiler için bkz. Ethem Cebecioğlu; *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997, s. 506-507; Uludağ, *a.g.e.*, s. 364; Baltacı, *a.g.e.*, s. 121.
[209] Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 573.
[210] Alexis Carrel, *Başarının Sırları*, Hayat Yay. , İstanbul 1997, s. 120.
[211] Tasavvuf anlayışında ölümün anlamlandırılışı, ve din büyükleri başta olmak üzere ümmetin içinde tasavvuf yolunda öne çıkmış ulu kişilerin ölüm anlarında yaptıkları ve söyledikleriyle ilgili olarak bkz. Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 479-487; Bu konuda ayrıca bkz. et-Tûsî, *a.g.e.*, s. 209.

ölümsüzlüğü yakalamışlardır."[212] yani kişi neyi severse onda fanî olur ve fanî olduğu varlığın bir takım özelliklerini kabiliyeti oranında içselleştirir.

Yunus Emre de tasavvuf yolunun her yolcusu gibi ölümü, yok olmak şeklinde değil de Sevilene buluşmak şeklinde algılar. Mevlana'nın düğün gecesi benzetmesi ile ölüm olayını değerlendirmesine paralel olarak Yunus Emre de Hakk'a âşık olan kişinin ölmeyeceğini[213] söyler:

Âşık öldü deyu sala verirler / Ölen hayvan olur, âşık ölmez.[214]

Yine bir başka şiirinde ölümle ilgili olarak Yunus Emre şunları söyler:

"*Ol can kaçan ölüser, Sen ana can olasın / Ölmüş gönül dirile, andaki Sen olasın*

Ölmeği dirlik ola, ölmesiz dirlik bula / Ölmüş gönül dirile, andaki Sen olasın

Sen olduğun gönüller, her dem canın yeniler / Güç olmaz o divanda, hâkimi Sen olasın

Cân bedenden uçucak, menziline göçücek / Ol cihâna geçicek, göze âyan olasın

Tozunu yel almaya, bir zerre ırılmıya / Âşık cânı ölmeye, maşuku Sen olasın

Yûnus sen âşık isen, âşka muvafık isen / Korkma ulaşık isen, ne olursan olasın"[215]

---

212 Demirci, *Yunus Emre'de İlahî Aşk ve İnsan Sevgisi*, Selçuk Yay., Ankara 1991. s. 90.
213 Kur'an'da her nefsin ölümü mutlaka tadacağı bildirilmektedir. İlgili ayetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebut, 29/57.
214 Toprak, *a.g.e.*, s. 155.
215 Toprak, *a.g.e.*, s. 156; Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 256-257.

Yunus Emre bu dizelerinde de hak aşığını öyle güzel ifadelerle anlatmaktadır ki; "Hak aşığı öldü diyerek sala verdiklerinde aslında ölen bedendir, harekettir, cismani canlılıktır. Ruh, gerçek sahibine varmıştır zaten. Mevlana'nın düşündüğü gibi hak aşığı için ölüm vuslattır, sevgiliyle kavuşmaktır. Hak âşığı ne zaman ölecek olursa Allah'ım ondaki can, sadece seni düşünen, senle olan bir can olsun." der.

Ölmüş gönül dirildiğinde yani ruh bedenden ayrılıp Hakk'a yürüdüğünde hep seninle olmak, seni görmek ister. Ölmeyi seni görmek için bir kurtuluş telakki eder.

Ölmek âşık için kurtuluştur bu beden hücresinden kurtulup ona acı veren bu hayvan olan bedenden kurtulup hakka doğru kavuşmakta kendini rahat hissetmektir. Ölmek kurtuluştur ama esas erdem ölmeden önce ölerek rahat huzur gönül hoş olup bulmaktır. Ve hak yolunda aşığın ondan başka bir şeye tevessül etmediğini göstermektir.

Yunus Emre Rabbine; Allahım Senin olduğun kalpler, seninle çarpan kalpler her zaman hayat doludur, kendinden emindir ve huzurludur. Kalplerde olman dolayısıyla da o yüce divanda hâkim sen olduğun için sen seni hesaba çekmezsin der.

Ömür sürelidir, her canlı bu süreyi uzun ya da kısa bir şekilde tamamlayarak bir gün can, beden kafesinden ayrılıp esas ebedi diyarına gidecek ve o ebedi diyara giderken orada Senden başka hiçbir şeyi görmeyen bu Hak âşığına sahip çık, diyen Yunus, Rabbine seslenmeye devam eder:

İnsan kendini tamamen Allaha verdiği ve onu sadece sevmek için cennet veya cehennem için değil sadece sevmek için sevdiği zaman iman bakımdan öyle kuvvetlidir ki ondan dünya nimetleri bir küçük toz kadar bile onun Allah yolundan çeviremez. Beden ölür can ölmez, bu ölmeyen aşkında sevgilisi sen ol kalpler de senin sevginden başak hiçbir şey bırakma.

Ey Yunus, eğer sen âşık isen yani Allah'ı hiçbir karşılık gütmeden sırf o olduğu için seviyorsan[216] bunda da bütün engelleri aşma konusunda iradeliysen, ona gönül dünyan da ulaşmış ise diğer hiçbir şeyden korkma! O seninledir.

Yunus Emre, ölümsüzlüğü ön plana çıkarmıştır. O'na göre ölümsüzlük, aşkın içinde kaybolmak, maşûka varmak, maşûku bulmaktır. Tabi onun maşûk dediği, hiç şüphesiz ki Allah'tır. Maşûkunu bu şekilde bulan âşık ölümsüzlüğe kavuşmuş ve ölüm tehlikesi onun için bitmiştir. Olaya bu noktadan bakıldığında aslında ne varlık sevinilecek, ne de yokluk üzülünecek şeyler değildirler. Bunların hepsi geçici durumlardır. Geçici durumların da insanı sevindirmemesi veya üzmemesi gerekir. Kur'an'da "elden kaçırdıklarınıza aşırı bir şekilde üzülmeyesiniz, ele geçirdiklerinize de aşırı sevinmeyesiniz diye takdir etmiştir. Nitekim Allah hiçbir kendini beğenmiş şımarığı sevmez"[217].

"*Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim*
Aşkın ile avunurum, bana seni gerek seni

Aşkın âşıkları öldürür, aşk denizine daldırır
Tecellî ile doldurur, bana seni gerek seni"[218]

Ölüm kavramı, Yunus Emre'nin beyitlerinde ölümsüzlük ile birlikte kullanılmıştır. Yani o, insana bir ölümlü bir de ölümsüz tarafı olmak üzere iki yönünden bakmıştır. Yunus, beşerî yönüyle insanın ölümlü olduğunu, ruhî açıdan ise ebedî olduğunu belirtmiştir.

---

216 Muhabbet:Allahı bir sebebe bağlı olmaksızın, seviniz, Bu bilgiler için bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 480-481.
217 Hadîd, 57/23.
218 Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 367; Toprak, *a.g.e.*, s. 156.

"Ko ölmek endişesin 'âsık ölmez bâkîdür

Ölmek senün nen ola çün canın îlâhîdür"[219]

Burada Yunus, Hak âşığı olan için ölüm düşüncesinin ve korkusunun bulunmadığını ifade etmektedir. Kendi canındaki ilâhî yönü bulan için ölüm endişesinin olmayacağım vurgulamaktadır. Amacı Allah'a ulaşmak olan için ölüm, korku değil sevinç sebebidir.[220]

"Gözümden kanlu yaş akıdan sensün

Ölüm sana niçün dermân bulunmaz

'Aklumı fikrümi tagıdan sensün

Ölüm sana niçün dermân bulunmaz

Dâvud'ı tahtından indüren sensin

Koyunı kuzudan ayıran sensin

Genci vü kocayı götüren sensin

Ölüm sana niçün dermân bulunmaz

Bugünki toganlar gine tolanur

Kimi aglar kimi yaşın silinür

Cümle dertlilere dermân bulunur

Ölüm sana niçün dermân bulunmaz

---

[219] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 47; Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, s. 80.
[220] İhsan, Soysaldı, "Yunus Emre'nin İnsan Anlayışı" *Diyanet ilmi Dergi* Ankara 2005, 41,2, s. 99.

Yûnus Dedem bunı böyle söyledi

Daldı ‘ışkun deryâsına boyladı

Görün dostlar ölüm bana neyledi

Ölüm sana niçün dermân bulunmaz”[221]

Yunus Emre'nin ölüm algısı, ölümsüzlük olduğundan ve kendisi aşk yolunu tuttuğundan dolayıdır ki diye öldükten sonra, salih ameller işleyenlere vaat edilen mükâfat yurdunun bile Yunus'un algı dünyasında yeri bellidir. Cenneti bile isteyenlere bırakarak sadece tek maksadını ortaya koyar. O Rabbini, hiçbir şeye tercih etmez.

“Ölümden korkmazam behey yarenler

Budur korkum yarenden ki ayrılam ben”[222]

“Cânum kurbân kılam ana ger can kabûl kılurısa

Kaçanısa ölesiyem niçe bunda diri turam

Şükrâne cânum üstine ben dost içün ölürsem

Ölmek lâzımdur kamuya ben ölmedin kanca varam

Ol dostıla benüm işüm ölmegile bitmeyiser

‘Amelümdür bile varur tapraguma tuta girem”[223]

---

[221] Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 54.
[222] Tatcı, *a.g.e.*, IV, s. 94.
[223] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 210-211.

Yunus'un bu sözlerinin çok cüretli ifadeler olduğunu söyleyen Coşan, sözlerini şöyle sürdürür: "Biraz da Allah'a olan sevgisinden dolayı, bizim hürmet ettiğimiz bazı şeyleri de küçümser gibi bazı ifadeler kullanıyor; insanın yüreği ağzına geliyor. *Cennet cennet dedikleri Birkaç köşkle birkaç hûri; İsteyene ver anları Bana seni gerek seni.* Şimdi bu çok cüretli bir söz ama sonu tatlı bağlandığı için bir şey de diyemiyoruz. Allah'ı o kadar çok seviyor ki, cenneti, hûriyi ve sâireyi de düşünmüyor."[224]

Yunus, ölüm hâdisesini, dünya hayatının faniliğiyle bitişik olarak açıklar. Ona göre dünyaya bağlanıp ölümü unutan insanlar gerçekten aldanmışlardır. Bu insanlar hakikatten uzaktırlar. Yunus, insanları bu dünyadan soğutmak için şiirlerinde söylenmesi gereken sözleri söylemiş, ama âşıklar için ölümsüzlüğü vurgulamıştır. Ona göre âşıkların bedeni terk edişleri bir an önce sevgiliye kavuşmayı istemelerindendir.[225]

Âşık, zamanı aşmış, zamanın üstüne çıkmış kimsedir. Ancak bu bir sarhoşluk, kendini bilmezlik ve gerçeği görmezden gelme hali değildir. İnsan olarak yaratılmış herkes diğer yaratılmışlar gibi ölümü tadacaktır. Bu yaratılmış olmanın bir sonucudur ve her fâni gibi Yunus da ölecektir. Bunun farkında olan Yunus Emre, günün birinde öleceğini ve ölümünden sonra yapılacak muhtemel işleri anlatır:

"İy yârânlar iy kardaşlar ecel ire ölem birgün
İşlerüme pişmân olup kendözüme gelem birgün

Yanlaruma kona elüm söz söylemez ola dilüm
Karşuma gele 'amelüm n'itdümise görem birgün

[224] Coşan, *a.g.e.*, s. 63-64.
[225] Cahit Öztelli, *Yunus Emre Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, Özgür Yay., İstanbul 2006, s. 58-60.

Oglan gider dânışmâna saladur dosta düşmâna

Şol dört tekbîr namâzıla (vaktum) tamâm kılam birgün

Beş karış bez durur tonum ılan-çıyan yiye tenüm

Yıl geçe obrıla sinüm unıdılup kalan birgün

Başuma dikeler hece ne irte bilem ne gice

'Âlemler ümidi hâce sana fermân olam birgün

Yûnus Emre sen bu sözi dahı tamâm itmemişsin

Tek yüriyeyin n'eyleyem üstâduma gelem birgün"[226]

Yunus Emre, yukarıdaki dizeleriyle insanlara öyle derinden seslenmektedir ki; Ey dostlar, yarın sizin karşınıza çıkacak kötü alışkanlıklardan uzak durun, mutlaka her canlı ölecek ve her hesap da sorulacaktır. Allah'tan dileğim bu yaptıklarımdan beni çok yakın bir zamanda pişman ettirip onun yaptıklarımı affetme konusunda, benim de tövbe etme konusunda ve tekrar aynı şeyleri yapmama konusunda kendime getirmesidir, demektedir.

Bir gün öleceğim ve cepsiz bir kefene sarılacağım. Dünyaya ait ne varsa burada kalacak bunların hiç birisini kendimle götürmeyeceğim. Bu dünyadaki yaptıkları ahiret sorgusunda karşıma delilleriyle getirecekler. "Herkes bir toz zerresince iyilik yaparsa karşılığını görecek bir toz zerresi kadarda kötülük yaparsa karşılığını görecek"[227]. Orada sağ el sol ele sol göz sağ göze fayda etmeyecek bütün organlar birbirine şahit olacak.

---

[226] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 239; Toprak, *a.g.e.*, s. 112.
[227] Zilzal, 99/7-8.

Oğlan gider âlime insan öldüğü zaman salalar okunur ve dost düşman herkes birinin öldüğünü bu yolla anlar insanın bu dünyadaki tek saltanatı musalla taşında dört tekbirlik namazdır. Herkes musalla taşının önünde el pençe durup, er kişinin niyetine namaz kılarlar

Bu dünyadan kendimle götüreceğim sadece beş karış kefen bezidir eğer bu dünyadaki amellerim doğru yönde değilse kabir aşaması benim için bir zindan bir cehennem olacak vahşi hayvanlar bana kabir azabı çekmemde ön plana çıkacaklardır. Bu süreç içerisinde şükür ve istiğfarla günahlarımdan kurtulup sana saf ve temiz ruhumla dönmeyi nasip et.

Kabir âleminde yüzlerce mezar vardır hepsinin künyesi başındaki dikilen taşlardır. Eğer amellerin iyi ise o kabir âlemini senin için daima gündüz, parlak ve nurlu olur. Adeta cennet bahçelerinden bir yer olur. Eğer amelin iyi değilse de o mezar senin için karanlık, korkunç ve ürpertici olur. Âlemlerin ümidi olan şeyhim sana bir gün yanında bulunmam konusunda rabbimden ferman al.

Şair, sözü kendisine yöneltmekte; Yunus Emre, sen söylediğin sözleri bile hâlâ olgunluk makamına ulaştıramamışsın, demektedir. Çünkü bu âlem tek yürümekten tekte teki bulmaktan ibarettir. “Mürid, vuslattan önceki makâm ve menzile kendini tam olarak hasreder; zikir, tevekkül, fakr, muhabbet, mârifet konularında kâmil hale gelir.”[228] Önce kendini bul ki Rabbini bulasın, diye aydınlatıcı bilgiler vermektedir.

“Yunus'un ölümle ilgili fikirleri, İslam inancından kıl kadar sapmayan bir muvahhidin görüşleriyle aynıdır. Gönlüyle askın birlik evreninde, cismiyle fakr içinde ve kara toprak üstünde yasayan Yunus'un varlık muamması, ölüm kılıcıyla çözülür. Bu ölümde ne bir dehşet, ne de irkilme vardır. Yunus için ölüm; Münker, Nekir, Sırat,

---

[228] Ethem Cebecioğlu, *“Hacı Bayram Veli”* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, s. 148.

Zebani, Cehennem vs. endişesini geride bırakmış olgun bir ruhun, kavurucu bir yalınlıkla gözler önüne serdiği engin bir manzaradır. Onda ne korkunç ruh buhranları; ne amansız dehşet kasırgaları vardır”[229]

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Yunus Emre ilk başta ölümün korkunçluğunu anlatarak ölümün genç-ihtiyar, zengin-fakir demeden herkesi alıp götürdüğünden ve toprağa gömülen bedenlerin acizliğinden söz etmektedir[230]. Ona göre dünya ve ölüm birbiriyle bağlantılıdır. Yani dünyaya her gelen insan elbet bir gün ölecektir. Bundan dolayı Yunus Emre, şiirlerinde dünyanın bir imtihan yeri olduğunu ve dünyaya fazla meyledilmemesi gerektiğini ifade ederek insanları gafletten uyandırmak istemiştir. Ona göre insan, ölümlü olandan ölümsüz olana doğru yolculuk yapan bir yolcudur. Zira Yunus Emre âşıklar için ölüm olmadığını savunur. Âşıklara göre ölüm, ilâhî sevgiliye kavuşmadır. Yunus Emre, bir nevi ölüm korkusunu ilâhî aşk ve dost sevgisinde eritir. Yunus Emre'ye göre ölüm, ruhun beden denilen esaretten kurtularak onun asıl vatanına kavuşmasıdır."Yunus Emre, hayatı bir Tanrı nimeti olarak bütün sevinçli ve güzel yönlerinden yakalar." ‘Her nefis ölümü tadıcıdır'[231] İlahi kaidesinin ışığında ölüme geçişin trajiğini çizer ve bütün İslam mistisizmi açısından ölüm ötesine ışık tutar" [232].

d. Varlık

Varlık, insanın en çok merak ettiği ve meşgul olduğu konuların başında gelir. Yaratma, yaratan ve yaratılan ile ilgili meseleler tarihten bugüne dek üzerinde

---

[229] İskender Pala, “Yunus Emre’de Ölüm Düşüncesi” *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu,* Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1995, s.69, s. 540.
[230] Sezai Karakoç "Şiir (Yunus Emre’den) ", *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler,* MEB. Yay., İstanbul 1994, s. 314.
[231] Âl-i İmrân, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebut, 29/57.
[232] Karakoç, *a.g.e.*, s. 317.

durulmasına rağmen bütünüyle çözülebilmiş değildir. Eski Yunan'dan beri pek çok düşünür / filozof ve bilim adamı varlık konusunu ele almış, işlemiştir. Varlığın var edilişi, kim tarafından, nasıl, ne zaman var edildiği, varlığın sürekliliği gibi konulara verilen cevaplar, sadece farklı dönem ve dinlerde değil, aynı dönem ve aynı dinlerde hatta aynı okul (mektep) veya felsefî sistemlerde bile benzerliklerin yanında farklılıklar da arz etmiştir.[233]

Lügatta, var olma durumu (mevcudiyet), var olan şey bir şeyin bilgisi olma, para, mülk, vs. anlamlarına gelen[234] varlık İslam tasavvuf ve felsefe geleneğinde Tanrı merkezli ele alınmış ve Tanrı'ya kıyasla yaratılanların yokluğu üzerinde durulmuştur. Konu vahdet-i vücut[235] etrafında şekillenmiş ve Tanrı'nın varlığı ve özellikle de tevhid ilkesine halel getirmeme adına şeytanı dahi son kertede Tanrı'nın tecellisi olarak görme yolunu seçmişlerdir. Burada tam manasıyla bir vahdaniyet söz konusudur.

Öte taraftan felsefe tarihinde varlık, yokluğa karşıt olarak var olan şey; oluşa karşıt bir şey olarak değişmeden aynı kalan gerçeklik ve boşluğa karşıt olarak değişmeden mekânda bir yer işgal eden kalıcı gerçeklik anlamlarına gelir. Varolan her şey tarafından paylaşılan bir özellik veya fizik dünyanın üstünde ya da ötesinde varolan

---

[233] Mehmet Ulucan, Nîyazî-i Mısrî'nin Şiirlerinde Varlık Anlayışı, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bililer Dergisi,* Elazığ 2009, C.19, sayı 1, s. 32.

[234] Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay. Ankara 2005, s. 2079; Şaban Ali Düzgün, *Varlık ve Bilgi Aydınlanmanın Keşif Araçları*, Beyaz Kule Yay. Ankara 2008, s. 13.

[235] Vahdet-i vücudun en iyi tariflerden birisi, bilhassa İbnü'l Arabî ve takipçilerinin metinlerindeki kavramlar konusunda temayüz eden sözlüklerden birisi olan Abdürrezzak Kaşani'nin Tasavvuf Sözlüğü'ndeki tanımdır. Kaşani terime getirdiği tanımla vahdet-i vücudun evvelemirde filozofların ve kelamcıların varlık anlayışlarına karşın sufilerin varlık anlayışını anlatan bir terim olduğuna dikkat çeker. Bu itibarla Kaşani'nin tanımı, sufilerin yeni dönemde İslam metafizik geleneğinin takipçileri olmalarına vurgu yaparken aynı zamanda tasavvufun yeni dönemde kazandığı muhtevaya da dikkat çeker. Kaşani şöyle der: 'Varlığın *zorunlu* ve *mümkün* diye bölünmemesi. Varlık bu taifeye göre, filozof ve kelamcı akılcıların anladığı gibi değildir. Çünkü adı geçenlerin çoğu, varlığın bir araz olduğuna inanmaktadırlar; hâlbuki onların *araz* zannettikleri varlık, her mevcûdun hakîkatini gerçekleştiren şeydir ve böyle bir şey ise, Haktan başkası olamaz. Birlik özelliğiyle nitelenmiş zât'ın iki îtibarı vardır: Birincisi, zât'ın içermiş olduğu ve ihata ettiği hakikatlerin aynı olması îtibarıdır; bunlar kendisinden başka değillerdir. Varlık da söz konusu hakikatlerin birisi ve idrâk melekeleri için en barizi ve görünenidir. Bu durumda varlık, bu anlamda zat'ın aynı olmuştur. Bu bilgiler için bkz. Abdürrezzak Kaşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s. 576; Baltacı, *a.g.e.,* s. 176; Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 741-742.

bir nesne ya da alan için kullanılan varlık deyimi aynı zamanda var olan her şeyin varlık özelliğine sahip olmaktan ya da varlıkla belli bir ilişki içinde bulunmaktan dolayı üyesi olduğu cinsi ifade eder. Şu halde varlık deyimi felsefe tarihinde hem bir isim hem de bir sıfat olarak ele alınmıştır. Öte yandan varlığı bir isim olarak öğretinin, varlık alanıyla fenomenal dünyayı karşı karşıya getiren bir ikiciliği içerdiği unutulmamalıdır.[236]

Tasavvuf geleneğinde mutlak varlık tek ve benzersiz olan Allah'tır. O'nun gayrisi olanlar kendi kendilerine yeterli varlıkları olmayan, ancak varlık ya da var gibi görünmelerini asıl varlığa borçlu olan kesret âlemidir. Vücud-ı Mutlak olan Allah'ın bilinmesi ve tanınması için bizim varlık diye bildiğimiz, ancak esas itibarıyla yokluk olan adem-i mutlak yaratılmıştır. Âdem-i Mutlak, Vücud-ı Mutlak'a göre yok mesabesinde iken kendine nispetle var sayılmaktadır. Kainatın varlığı lâ (yok), illâ (var)'dan olmuştur. (Lâ-ilâheillallah) İspatın vücudu buradan sağlanır.[237] Gazzali'nin "La mevcude illa Hu" (O'ndan başka varlık yoktur) ibaresiyle ifade ettiği bu vahdet fikrine ulaşmak bireyin zorlu bir keşf yolculuğu sonucunda imkân dâhiline girer. Yunus Emre'de Tanrı'nın inayetiyle bu keşf yolculuğuna çıkan mutasavvıflardan biridir. Onun yolculuğu dört kapı, kırk makam ve yüz altmış menzilden oluşur. Yunus Emre dört kapıyı şöyle sıralar; ilk kapı şeriattır, emri nehyi bildirir, ikinci kapı tarikattır, doğru yolda olmak mürşidi kâmilin yargılamasıyla mümkündür, üçüncü kapı marifettir, dördüncü kapı hakikattir ki bu noktada sufinin gündüzü bayram, gecesi ise kadir olmuştur.[238] Makam-ı mahmut olarak da ifade edilen bu son makamla birlikte Yunus Tanrı'nın suret ve teni göynek edinip giydiğini O'nun hakkında konuşmalarımızın hep bu göynek ve ten hakkında olduğunu dile getirir. Ona göre insan ve âlem Tanrı'nın göynekleri, Tanrı'nın sıfatlarının tecelli ettiği alanlardır. Bu göynek ve teni, Zatın

---

236 Ahmet Cevizli, Felsefe Sözlüğü, Pradigma Yay. İstanbul 1999, s. 884.
237 Ulucan, *a.g.e.,* s. 33.
238 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 335-336.

sıfatlarının tecelli ettiği birer hologram gibi düşünebiliriz. İlahi zatla ilgili tecellilerin yansıdığı bu hologramların en küçük parçası bile, O'ndan olması hasebiyle ayrıntılı bilgileri barındırmaktadır. Halife olarak yaratılan insan da bu hologramların en özelidir. Bu nedenle insan, Tanrı'yı hologramı olan vücud bahrinde bulur. Tanrı bulununca da orda artık insan yoktur. Bulunan kendi sıfatlarından haber verir. Bunların başında da kendinin vahdaniyeti, diğer bir ifadeyle İslam'ın tevhid akidesi yer alır.

Yunus Emre'nin "bulduk" redifli eseri Varlık anlayışını beklide en mükemmel ve en güzel biçimde anlatıyor:

"Ma'nî bahrine talduk vücûd sırrını bulduk
İki cihan ser-te-ser cümle vücûdda bulduk

Bu çizginen gökleri tahte's-serâ yirleri
Yitmiş bin hicâbları cümle vücûdda bulduk

Yidi gök yidi yiri tagları denizleri
Uçmagıla Tamu'yı cümle vücûdda bulduk

Gice ile gündüzi gökde yidi yılduzı
Levhde yazılan sözi cümle vücûdda bulduk

Mûsâ'nun agdugı Tûr'ı yohsa Beytü'l-Ma'mûr'ı
İsrafîl çaldugı Sûrı cümle vücûdda bulduk

Tevrât'ıla İncil'i Zebur'da Furkân'ı

Bunlardagı beyânı cümle vücûdda bulduk

Bir ile iki üçi dördile biş ü altı

Yidi sekiz tokuzı cümle vücûdda bulduk

Yûnus'un sözleri hak cümle didügi sadak

Ne gördüysen kamu hak cümle vücûdda bulduk "[239]

Tasavvufun en temel hususlarından birisi de vahdet-i vücut nazariyesidir, yani varlığın tekliği meselesidir. Bu anlayışa gore varlık tektir, diğer varlıklar ise bu tek varlığın tecellisinden başka bir şey değildir. Bu sebepten varlık âlemindeki her şeyde tek olan varlığı görmek mümkündür, Yunus da yukardaki beyitlerde Mana âlemindeki tek alan yaratıcının sırrını bulduğunu ve her şeyde onu temaşa ettiğini, vurgulamaktadır.

Tasavvuftaki vahdet-i vücut nazariyesinin vücut bulmasını, Yunus'un bu şiirinde görmek mümkündür. Yunus'un ilk sözünden son sözüne kadar bunun tezahürünü müşahade edebiliriz. Mana denizine dalan insanın, vücud sırrına mazhar olacağını belirtir Yunus. Çünkü insan ve insanın dâhil olduğu varlık âlemi, hakikat denizinden bir damladır. Bu, damlanın ummana ulaşmasıdır. Aslından ayrılan parçanın yine aslına dönmesidir. Varlık sırrına erişen insan, insan-ı kâmil mertebesinde vahdet-i vücuda ulaşır, asıl varlığa dâhil olarak "tek"lik sırrına mazhar olur.

[239] Tatcı. *a.g.e.*, II, s. 134-135.

Baştanbaşa iki cihanı, yedi kat gökyüzü ve yeryüzünü, dağları, denizleri, gece ile gündüzü, gökteki cümle yıldızı, Cennet ile Cehennemi kısacası tüm mevcudatı tek bir vücutta bulduk der Yunus. Mevcudatın varlığı, var eden vücuda bağlıdır. Varlığa bakan, aslını görür. Bütün varlığı, tek bir vücutta görmek mümkündür. İnsan, cümle ayeti tek bir varlıkta okur. Yer ile gök ve ikisinin arasındaki tüm varlık, cümle zahiri ve batıni mevcudat, varlık sahibinin ayetleridir ve hakikati bu ayetlerden okumak mümkündür. Bütün varlık, hal lisanı ile Allah'ı tesbih, O'nun ayetlerini zikir ve kıraat etmektedir. Yunus da, tefekkür ehli için mana denizine dalan, O'nun yarattıklarını temaşa eden, gerçek vücudu bulur, O'nun varlığında kaybolur der ve devam eder: Musa peygamberin çıktığı Tur'u, İsrafil'in üfleyeceği Sur'u, bütün kutsal kitapların beyanını tek bir vücutta buldum. Kitapların adları, zamanları farklı olsa da söyledikleri tektir, tek bir yaratıcı tarafından indirilmiştir. Sayılar bile sonsuz olsa da hepsi tekten doğmuştur, hepsinin kaynağı tektir. Yunus'un bütün söyledikleri haktır, diyerek Yunus; tevriye sanatının çok güzel bir örneğini verir: Yunus'un bütün sözleri doğrudur, Yunus'un sözleri, hakikatin beyanından ibarettir. Aynı zamanda, Yunus'un bütün sözlerinin, bu sözleri sarf etmesinin tek bir sebebi vardır: O da "Hakk".

"Senlik-benlik terk idüp yoklık evine girüp
'Işkndan içüp esriyüp varlık terk ide misin"[240]

"Gel imdi miskin Yunus varun Hakk'a harc eyle
Gördün elünde kalmaz bu dünyanun varlıgı"[241]

---

[240] Tatcı. *a.g.e.*, II, s. 248.
[241] Tatcı. *a.g.e.*, II, s. 348.

"Dünyayı elden bırak olmagıl Hak'dan ırak

Ser-maye kendüs'olmış varlıklar yuyanlara"[242]

Yunus Emre'ye göre mevcudatta bir tek varlık vardır. Yaratılmış olan her şey mutlak zatın sıfatlarıdır. Yalnız insan bu bilinç düzeyine ulaşmakta zorlanır. Elest bezminde var olan birlik deminden dünyaya gelmeyle başlayan ayrılık vücut bahrindeki seyirle birlikte ortadan kalkmış ve Yunus'a kendini ve Tanrı'yı bilmeyle ilgili en etkili şiirlerinden birini iradettirmiştir.

"*Zihî deryâ ki katreden görindi*

Ne deryâdur ne katredür gör indi

'Acep katre ki deryâ anda mahfî

Bu mahfî sırrı sen senden sor indi

Murâdı on sekiz bin 'âlemün sen

Bu gaflet pes sana sendendür indi

Sana gel sen seni sende bulıgör

Sana bak sendeki bil kimdir indi

Fenâ ol kim bulasın zevk-i vuslat

*Bu sözüm dü*s *midür sana yor indi*

---

[242] Tatcı. *a.g.e*., II, s. 320.

Hicâb-ı nûru zülmet külli sende

Niçe sen sen niçe ben ben tur indi

Sana senden yakındur asrı tap bak

Yaran mülkine sultân ol yor indi

Asılda 'asık u ma'suk u 'ısk bir

Bu birden gerçi kim yüz bin görindi

Eger âyîne bin olsa bakan bir

Gören bir görünen bin bin görindi

Saladur kime gark olmak isterse

Yûnus bu bahre gavvas ol gir indi"[243]

Katrede derya görmek, kendinde Rabbi bulmak, kişinin hicap olması ve ayine. Bu benzetmeler oldukça etkilidir. Yunus biz kendimizi bilmez iken, Çalap'ın bizi kendinden eylediğini, bizi bilinir kılıp kendini gizlediğini dile getirir.[244] Gizli olanı görmek isteyenlere sözü 'ben bilirim kendi özümden'[245] öteye de geçmez. Ona göre kendi miktarını bilen, kendi özünü, kendi özünü bilen de, Rabbini bilir.[246] Yunus Rabbini bulma yolculuğunda sûretten sıfata geçme, yedi cehennemde yanıp, yedi zor kapıdan (nefis mertebeleri) geçmek gerektiğini ifade ettiği bir şiirinin son dizelerinde

---

[243] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 393-394.
[244] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 344.
[245] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 334.
[246] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 82.

bütün bu yolculuğun vücuttan dışarıda olmadığını, tefekkür kılanın bütün bunları vücut bahrinde, beninde, seninde bulacağını ve bu sözün Hak (gerçek) söz olduğunu dile getirir.[247]

Sonuç olarak, Yunus Emre'nin şiirlerini incelediğimizde onun vahdet-i vücud düşüncesini benimsemiş bir şair olduğunu görürüz. O, bütün yaratılmışların Allah'tan sudur ettiğini ve ona döneceğini savunur. O, vahdet fikrini imanın bir gereği olarak kabul eder. Ona göre ikiliği kabul etmek Allah'a ortak koşmak anlamındadır. O, Allah'ın zatı ile beraber başka bir şeyin mevcut olmadığını ifade eder. Yunus Emre, ruhların Allah'tan bir parça olduğunu ve bu nedenle de mutlak ve hakiki varlık olan Allah'ın insanın kendisinde gizli olduğunu söyler.

e. Ümid

Türkçe'de 'umut'; ümit, umulan şey, ummanın verdiği rahatlık ve güven duygusu gibi anlamlara gelir. Umut beslemek, bir şeyin olabileceğine inanmak, gerçekleşebileceğini beklemektir. 'Ümit' kelimesi ise, umut, bazı şeylerin olacağına dair beslenen his, geleceğe yönelik beklenti, kuvvetli arzu anlamlarında kullanılmıştır.[248]

Ümit insan için varoluşsal bir ihtiyaçtır; insanın doğasından kaynaklanır. Etkisiz olan ve bu etkisizliğinin bilincinde olan insan, ümit dürtüsü olmadan var olamazdı. Bununla birlikte ümit, temel erdemlerden birisidir, belki de içlerinde en önemli ve etkili olanıdır. İç ve dış uyaranların bireyde yarattığı değişme, etki ve tepkilerin bütününe duygulanım denir. Günlük yaşamda duygulanım alanı içerisinde olan durumlardan biri

---

[247] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 230-240-241.

[248] *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, M.E.B. Yay., İstanbul 2000, c. IV, s. 2975, 2311; *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara 2005, s. 2035,2057.

de ümittir. Ümit, bir istek ve amacın gerçekleşmesini beklemenin, buna inanmanın doğurduğu coşkusal haz, güven, rahatlık ve hoş bir durumdur. Ümit, gerçekleşmesi bize kesin gibi gelmeyen, önümüzdeki ya da geçmişteki bir şeyin imgesinden meydan gelmiş kararsız bir sevinçtir.[249]

Ümit, insanın kendi dünyasında var olan bir olgudur. İnsanın birikimleri bu olguyu güçlü ya da zayıf bir şekilde yaşatır. İnsan ümide ihtiyaç duyduğunda onu içinde bulabilir. Ümitle beraber yola çıkmak beraberinde sevinç ve sevgi dolu bir yaşam getirir.

Ümit, Yunus Emre'nin gönül dünyasında var olan bir olgudur. Yunus Emre Allah'ı görme isteği arzusu öyle büyümüş ki bunu büyük bir ümit içinde hakka kavuşmak kabul eder.

"*Kamu âlem ümîd tutar ahiretde görem diye*

Yûnus eydür derviş olan bunda Hakkı buldı gider"[250]

Ümidin insan doğasındaki varlığı korkudan bağımsız değildir. Bu yüzden Kur'ân'a, Allah-insan ilişkisinde ümidin yerini ele alırken onu korkuyla birlikte değerlendirmiştir. İnanç açısından ideal bir mü'min kişiliği hedefleyen tasavvuf disiplini de Kur'ân'ın önerdiği korku-ümit ilişkisinin insan tabiatında ortaya çıkışını tasvir eden açıklamalar yapmış, bazı âyetlerde de Allah'a duâ ederken bu iki duygunun nasıl hareket etmesi gerektiğini öğretmiştir.

---

[249] Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Ümit-İman İlişkisi" *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2006, sayı 18, s. 155.

[250] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 97.

Kur'ân'da "et-Tam'u" kelimesi bir şeyi ümit etmek, o şeyin gerçekleşeceği beklentisi içerisinde olmak anlamında kullanılmıştır.[251] Bu kelime bir âyette,[252] işveli ve edalı kadın sesine gösterilen cinsî eğilimi dile getirir. Yine bir âyette,[253] mal artırmaya ilişkin tamah ve açgözlülüğü ifâde eder. Bu anlamlar kelimenin kökünde hazza yönelme eğiliminin bulunduğunu göstermektedir.

Kur'ân'a göre mü'minin Allah'tan ümitli olması bir hayal ya da zayıf bir duygu değildir. Mü'minin Allah'a ümidi güçlü bir iman ile desteklemiştir. Kur'ân, mü'minlerin Allah'tan ümitli olmalarının temelinde, güçlü bir imanı ve bu imanın gereği olan yaşantıyı gösterir. İnanç ve ilâhî değerler doğrultusunda yaşamayı ümîdin koşulu sayar. Bu gerçeği birçok âyette tekrarlar.[254]

"Haber viriserem nefsün elinden

Ümîdün varısa gidesin andan"[255]

Kur'ân-ı Kerim ümidi iman ve onun gereklerini yerine getirmeyle ilişkilendirir. Mü'minlerin ümidini canlı tutan şeyin iman olduğuna işaret eder. Gerçek mânâda ümîdin imanla birlikte var olabileceğine vurgu yapar:

"Onlar ki inandılar, göç ettiler, Allah yolunda savaştılar; işte onlar, Allah'ın rahmetini umarlar. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir."[256]

Ümit, günah işlediği için bağışlanma istediğinde bir işe yaramayacağını düşünen kimseler için tedavi edici bir özelliğe sahiptir.[257]

---

251 Bakara, 2/75; Mâide, 5/84; A'râf, 7/46, 56; Ra'd, 13/12; Şuarâ, 26/51; Rum, 30/24; Secde, 32/16; Meâric, 70/38.
252 Ahzâb, 33/32.
253 Müddessir, 74/15.
254 Kasapoğlu, *a.g.m.*, s. 156.
255 Tatcı, *a.g.e.,* III, s. 30.
256 Bakara, 2/18.
257 Kasapoğlu, *a.g.m.*, s. 171.

"Bir kezden ol oldum ahi benden ümi yokdur bana

Ben olısam pes ol kanı ben bu sırra irimezem"[258]

"Bir Müslüman ne kadar zor ve sıkışık durumda olursa olsun Allahu Teâlâ'dan asla ümidini kesmez, iyimserliğini ve ümidini korur, karamsar ve ümitsiz olmaz. Ümidini kaybeden her şeyini kaybettiğinden Kur'an'da 'Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, kâfirlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez'[259] buyrulmuştur."[260]

Mutlak mânâda ümit, mü'minlere özgü bir niteliktir. Yetkin sıfatlara sahip olan Allah'a iman eden mü'min, O'ndan her şeyi umabilir. Oysa iman etmeyenler böyle bir ümit kaynağından yoksundurlar. Mü'min; inancı, ibadetleri ve iyi davranışları sayesinde Allah'tan her zaman ümitvar olmayı başarır.

Yunus Emre'ye göre keşf yolculuğuna çıkan bireyler bir mürşide intisap etmek zorundadır. Keşf yolculuğunun ikinci kapısı olan tarikatda da en önemli kılavuz mürşidi kâmildir. Mürşidin yol haritasına göre, talip, kendini sürekli yargılama halindedir. Talip bu yargılama sürecinde bazen korku ve endişeye bazen de ümide meyleden bir ruh hâli içindedir. Mürşidi, talibe havf (korku) ve reca da (ümit) ifrat ve tefrit noktasına kaçmadan kendini yargılamayı öğretir. Talibin mûtedil bir korku ve ümit sahibi olmasını sağlar. Mûtedil bir korku talibi Tanrı'nın rahmet, mağfiret ve nimetlerinden ümitsizliğe düşürmediği gibi, onun günah ve kötülüğe dalmasına da engel olur. Yunus'un Allah korkusu, insanın isyanı sebebiyle Allah'ın rahmet, sevgi, dostluk ve nimetlerinden mahrum kalmayı, ilahi huzurda hesap vermeyi ve dünya ve ahirette azaba uğramayı içinde barındıran bir korkudur. O, Tanrı'dan[261] ve ahirette ettiğini bulmaktan

---

[258] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 171.
[259] Yusuf, 12/67
[260] Süleyman Uludağ, *İslama Giriş (Temel Esaslar),* DİB. Yay., Ankara 2007, s. 374.
[261] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 382.

korktuğunu,[262] burada korkmayanın ahirette korkacağını,[263]birçok beyitinde dile getirir. Yunus, korkmayanı zamanının azılı düşmanı, kötülüğün simgesi Tatar'a benzetir.[264]Tanrı korkusunun içinden bir an bile çıkmadığını dile getiren Yunus, bu korku yüzünden dervişlerin benzinin sarı olduğunu dile getirir. Yalnız bu korku, Tanrı'yı görme ümidini yok edecek kadar büyük bir korku değildir. Yunus, Tanrı'yı görme/ulaşma ümidini dile getirir.[265] Ve bu vuslatla birlikte 'korkudan kurtulacağını,[266]korktuğuna yar olacağını,[267] varlıktan soyunma anında havf ve recayı yağmaya vereceğini'[268] dile getirir. Varlıktan soyunma anına kadar ise, havf ve reca arasında kurulan istikrarlı bir dengeyle nefis terbiyesine devam edilir

"Tekebbür nedür ana uyasın sen
Ümîdün yok mı Hakk'ı tuyasın sen"[269]

"Ümîdüm bu durur hocam katında
Lutfundan ümitsüz hiç olmayam ben"[270]

Mü'minin Allah ile olan ilişkisinde yaşadığı dinî tecrübede kendisini belli eden duyguların başında ümit gelir. Mü'min ibadet ve duâlarında Allah'a ümit duygusuyla yönelir. İsteklerine kavuşma, korktuklarından kurtulma ümîdiyle her zaman Allah'tan yardım diler. İnsanın ümit ve beklentileri onu Allah ile irtibatını sürdürmeye sevk eder.

---

[262] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 47-140-275.
[263] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 265-355.
[264] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 118-144-245.
[265] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 97-332.
[266] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 175-357.
[267] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 172.
[268] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 32-259-298.
[269] Tatcı, *a.g.e.,* III, s. 45.
[270] Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 94.

Kur'ân, insan tabiatında ümîdin ortaya çıkışının korkudan bağımsız olmadığını açıklar. İnsanın Allah ile olan ilişkilerinde korku ile ümit arasında denge gözetilmesini önerir. İnsan-Allah ilişkisinde ümit ile korkunun birbiriyle dengelenmesi ilkesi tasavvuf disiplininin temel prensipleri arasında yer alır. Allah-insan ilişkisinde korkuyla dengelenmeyen ümit, bir takım yanlış tasavvurlar, olumsuz tutum ve davranışlar geliştirmeye sebep olur. İnsan, istediklerini elde edememiş olsa bile, bu yolda ümit taşıdığı için rahat, huzurlu, kaygıdan uzak bir yaşam sürme imkânı bulur. Allah'tan hiçbir zaman ümîdini kesmeyen mü'min, karşılaştığı bütün sıkıntıları kolaylıkla aşar. Allah'a duyduğu ümit, mü'minin azim ve kararlılığını canlı tutar, hedef ve amaçlara ulaşmada cesaretini destekler. Ümit, mü'minin ruh sağlığını korur, iyimser bir kişilik sahibi olmasını sağlar.[271]

"Niçün nevmîd olam Bâri bilürem rahmetün çokdur
Ümîdüm kesmezem hergiz bu yolda özge râhum var"[272]

"Bu Yûnus'un temennâsı ümîdin münkâtı itmez
Resulu'llah gibi server şefâ'atçi penâhum var"[273]

f. Bilgi ve Îman

En genel anlamıyla bilgi, 'test edilmiş, doğrulanmış inanç'; aklın ve duyuların konusuna giren her şeyin tanınmasını sağlayan bir sıfat ve 'zıddına ihtimal

[271] Kasapoğlu, *a.g.m.*, s. 176.
[272] Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 39.
[273] Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 39.

verilmeyecek şekilde anlamlarını yani duyularla bilinenlerin dışındaki her şeyin birbirinden ayırt etme sıfatı' ayrıca denilebilir ki 'varlığın hakikatini idraktir.'[274]

Mutasavvıflar çoğu zaman Bilgi ve İlim kelimelerini eş anlamda kullanmaktadırlar. Zira onlara göre elde edilen bilgi, yaşanan tecrübenin sonunda elde edilen bir hakikattir ve bu da ilmin kendisidir.[275] "İlim (Bilgi) kavramının Kur'an'da dört anlamda kullanıldığını söyleyebiliriz:

1. Sözlük anlamında;
2. Allah'ın bilgisi anlamında;
3. Vahyin getirdiği bilgi anlamında ve nihayet;
4. Müminin vahiy yardımıyla elde ettiği imani bir bilgi anlamında.

Bunlardan ikinci ve üçüncüsünün, Allah'ın mutlak bilgisi olduğu açıktır. Ancak, vahiyle gönderilen ilim, Allah'ın bilgisinin sadece bir parçasıdır. Allah'ın kendi katındaki bilgisi, konumuzla ilgili olmadığından, bunu konun dışı tutarsak üç ve dördüncü kullanımları birleştirmek mümkündür. Bu yüzden bunları 'vahyî bilgi' adı altında tek bir sınıfta toplayabiliriz. O hâlde Kur'an'ın ilim kavramını bu ıslahı anlamda kullandığını söyleyebiliriz. Çünkü ilim, sözlükte 'bilmek' anlamına geldiğinden 'bilmek' de bir şeyi 'doğru olarak bilmek' olmalıdır. İlim, Allah katında olduğuna göre, bu kavramın sadece vahyî bilgiye hasredilmesi Kur'an açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kur'an, ilim kavramını, 'vahiy' dolayısıyla Allah'ın mutlak bilgisi anlamında kullanıldığı zaman harf-i tarifle, el-'ilim

---

[274] Düzgün*, a.g.e.,* s. 188-189.
[275] Şakir Gözütok, Tasavvufi Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi, *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf,* Ankara 2001, Özgür Yay. s. 92.

şeklinde kullanılmış olmasına rağmen, imani teemmülle müminin Kur'an'da çıkardığı bilgi anlamında kullanıldığı zaman harf-i tarifsiz (nekre) olarak kullanmıştır."[276]

Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin hadisleri, bilgi kavramına çok büyük önem vermektedir. Fakat önem verilen bilginin belli bir özellikle nitelendirilmesi gerektiğini Kur'an-ı Kerim titizlikle işlemektedir. "Kulları içinde Allah'a en çok saygı duyan, âlimlerdir"[277] demekle Kur'an, sadece bilginin önemini vurgulamakla kalmayıp aynı zamanda âlimler için ulaşılması gereken en yüce mertebeyi de belirlemektedir. "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"[278] ayeti de bilginin bilgi olarak değerini, en açık şekilde sergilemektedir. Diğer taraftan Peygamberimiz; "Rabbim, ilmimi arttır"[279] diye dua etmekle emrolunmuştur. Bu ayetlerde olduğu gibi diğer birçok ayetten de, dolaylı olarak bilginin önemini işaretle çıkarmak mümkündür.[280]

Bilginin önemini vurgulayan hadisler de sayı olarak büyük bir yekûn arz etmektedir. Bunlardan sadece birkaçına bakacak olursak görürüz ki, Buhârî'de 'bilginin (ilmin) azalması, cehaletin artması' dünyanın sonu (eşrâtu's-sa'e) olarak belirtilmiştir.[281] Ayrıca Peygamberimiz şöyle demektedir: Bilgi (ilim) peşinde koşanın, yaptığından memnun oldukları için melekler kanatlarını onlara açarlar. Âlim için, yerde ve gökte ne varsa, hatta denizdeki balıklar bile dua (istiğfar) ederler. Âlimin, ibadet eden bir kimseye üstünlüğü, Ay'ın, diğer yıldızlara (ışığıyla) olan üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Zira peygamberler para ve mal değil, ancak ilim

---

[276] Alparslan Açıkgenç, "İslam'da Bilgi Nazariyeleri", *İslam'a Giriş Ana Konuları Yeni Yaklaşımlar*, DİB Yay., Ankara 2007, s. 14-17.
[277] Fâtır, 35/28.
[278] Zümer, 39/9.
[279] Tâhâ, 20/114.
[280] Mesela bkz. Al-i İmrân, 3/18; Nisâ', 4/157; En'âm, 6/119, 140-144; Nahl, 16/25; Lokmân, 31/20.
[281] Buhari, İlim, 71-72.

miras bırakır. Bunu elde etmek isteyen, büyük bir memnuniyetle onun peşinden koşsun.[282]

Yunus Emre'nin bilgi ile ilgili görüşlerini daha iyi anlamak için sadece Kur'an ve hadislerin konuyla ilgili görüşleriyle yetinemeyiz. Konuyu daha iyi anlamak için sufi epistemolojisinde konunun nasıl ele alındığını da bilmek gerek.

Konu sufi epistemolojisinde marifet kavramı etrafında ele alınır. Hakikat yolundaki üçüncü kapı, ma'rifettir. Ma'rifet "sûfilerin ruhânî halleri yaşayarak, mânevi ve ilâhî hakikatleri tadarak (iç tecrübe ile ve vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfandır.[283] "Sûfilere göre Allah, kullarına, "Ben sizin rabbiniz değil miyim? (el A'raf 7/172) şeklinde soru sorarak kendisini, onlara ezelde tanıtmıştır. Bu anlamda marifet ezelidir."[284]

Ezeli olan bu ma'rifeti, sûfinin yeniden keşfi ahlâki bir arınmayla mümkündür. Çünkü sûfiler ma'rifeti "entelektüel bir çabanın sonucu olarak değil, ahlâki bir arınma ve yaşama sonunda sağlanan ilahi bir lütuf olarak görürler."[285] Bu lütuf sayesinde bilginin nihaî kaynağına, yani Tanrı'ya varılır. "Mutasavvıfın gözünde bu kaynağa nispetle duyular ile istidlâli aklın aczi apaçık olduğundan inceleme ve araştırmaya dayalı, dolaylı ve güvensiz olan nazari yola girmektense, kalbi her türlü kötü duygulardan temizleyerek ilâhî ilhama hazırlamak daha kestirme ve daha güvenilir bir yoldur."[286] İşte bu kestirme ve güvenilir yol, Yunus'un hakikat yolculuğunun üçüncü kapısını oluşturur. Ma'rifetle ilgili yukarıda değinmeye çalıştığımız hususların birçoğu Yunus da aynıyla mümkündür. Yunus'un marifetle ilgili iki önemli beyti vardır.

---

[282] Ebu Davud, İlim, 1; Tirmizi, İlim, 19; Nesali, 112, İbn Mace, Mukaddime, 17;İbn Hanbel, IV.239-241; V.196; konuyla ilgili diğer hadisler bkz. Ebu Davud, İlim, 1,9; Tirmizi, İlim, 2,19; İbn Mace Mukaddime, 17,224;1,81.
[283] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995, s. 347.
[284] T.D.V.İ.A. *" Marifet Maddesi",* cilt 28, s. 155.
[285] Necip Taylan*, "Bilgi*", T.D.V.İ.A. cilt 6, s. 160.
[286] Taylan, *a.g.e*, s. 160.

“Ma’rifet gönül ile dünü gün zârıyıla

Söylesem gelmez dile sırr-ı sıfat içinde

Ma’rifet gönül şehri makâmun bulur fakrı

Bahrî gerekdur bahrî bu ma’rifet içinde”[287]

İki dizede de dikkati çeken ilk şey “gönül / kalp” kavramıdır. Yunus’un ma’rifetle ilgili dile getirdiği her beyitte aşağı yukarı gönül kavramı geçer. Çünkü ona göre, ma’rifet gönül ile elde edilebilir. Aklın, ma’rifet alanında yol alması mümkün değildir. Yunus’a hocasından gelen hidâyetle, mürşidinin yol göstermesiyle ma’rifet kapısı açılmıştır.[288] Yunus’un hidâyetten kastı Eşâri âlimlerin hidâyet tanımına yakındır.

Yunus’un beyitlerinde aklın menfi kullanımları (aklı şaşmak, aklı yavı kılmak, akl ile fehm ermemek, aklı gitmek, aklı mat olmak v.b) genelde ma’rifet alanıyla ilgilidir. Bu menfi tavır, gönlün emrinde olmayan akıl için kullanılır. Gönlün emri altındaki aklın ise ma’rifete ulaşmada geçilmesi gereken ahlâki arınmayı sağlaması hasebiyle Yunus’ta önemli bir yeri vardır. Risaletü’n-Nushiyye’nin büyük bir kısmı bu ahlaki arınmada akla verilen önemi anlatır. Yalnız keşf veya vuslat ânında akıldan söz etmek mümkün değildir. Akıl, bu yolculukta belli bir yere kadar bizimle gelen yol arkadaşı gibidir. Miraçta, Cebrail’in yol arkadaşlığı nasıl bir yere kadar ise aklında durumu Cebrail gibidir. Vuslat anında Cebrail / akıl, âşıkla / bilen maşuk / bilinen arasındaki hicâb gibidir.[289] Bu hicâp kalmadan ma’rifetullah gerçekleşmeyecektir. Ledünni bilgiler / ilm-i bâtın elde edilemeyecektir. Bu yüzden de vuslat anında akıldan söz edilemez sadece gönülden söz edilebilir.

---

[287] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 284.
[288] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 180-234.
[289] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 60.

Yunus'a göre marifet âşıkla maşuk arasında doğrudan bir bilgidir ve bu bilgi akılla ilgili değil gönülle ilgilidir, bu bilginin elde edilmesi için nefisle bir savaşa girerek ahlâki bir arınma gerekir ve bu bilgi inayete tabi bir bilgidir. O çoğu kez *kâlû belâ* denmeden kadimden Tanrı'yı bildiğimizi dile getirerek de[290]marifetin ezeli olduğunu inanır.

Yunus'a göre marifetin elde edilmesinde aşılması gereken en önemli makam kendini bilme makamıdır. Yunus'un kendini bilme konusunda ki terminolojisi dikkate şayandır. O seyr-i afâkî için taşrada aramak terimini kullanır. Bunun boşa bir çaba olduğunu anladığında enfüsine yönelir. Seyr-i enfüside ise bende sende bulmak, benlik-senlik, kendi özünü bilmek, ben-ol ve onu bilmek ve vücut vb. terimlerini kullanır. Yunus ve kendini bilmek denince herkesin aklına ilimle ilgili şiiri gelir.[291] Yunus bu şiirinde ilimden kastın kişinin kendini bilmesi olduğunu, kendini bilmenin de hakkı bilmeyi beraberinde getirdiğini, tahsilin eğer bunu gerçekleştirmiyorsa kuru emekten öteye geçmediğin ifade etmiştir. Kuru emek sarf edenler ise onun gözünde hayvandan aşağı bir konumdadırlar.

Yunus'un kendini bilmekle ilgili oldukça geniş bir bilgi birikimi vardır. O "men arefe nefsehu feka arefe Rabbehü" şeklinde tasavvufta vecizleşen sözü iki şiirinde Arapça olarak,[292]nitekim ben beni bildim, dilediğim Hakk'ı buldum şeklindeki Türkçesini de birçok şiirinde kullanmıştır.[293]

O kendini bilen kişinin herkesten yüce olduğunu düşünür.[294] Ona göre kendini bilmenin başlangıcı ise kendi özünden vazgeçmektir. Yunus kendini bilip, Rabbini

---

290 Tatcı, *a.g.e.,* II, s 47.
291 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 101-245.
292 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 212-250.
293 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 129-244-357.
294 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 244.

bilenlere en iyi örneğin Hz. Muhammed olduğunu söyler. Zira o peygamber ki kendini bilmiş, cümle yerde hazır olan Rabbini görecek gözlere kavuşarak, Hakkı kendinde görmüştür.[295] Yunus, Hz. Muhammed gibi olmayıp sedefte ne cevher olduğunu fark edemeyen insanın, Tanrı'ya ulaşmada kendinin kendine hicap olmasını dile getirerek, bu hicapların yetmiş yedi tane olduğunu söyler. Bunların otuzu gözde otuzu da gönüldedir.[296] Diğer otuzu da sırdır. Oldukça zorlu bir seyr_i enfüsiyi gerçekleştirdikten sonra sultanını yakınında bulup, uzak sefere çıkmayan Yunus, kendinde gördüğünü, kendinden ayırmakta zorlanır. 'O ben isem, ben hani' der ve 'O olduğunu' söyler.[297] Yunus 'O olduğunu' söylediği beyitlerde Hallacı Mansur ve Elest Bezmi örneklerine de atıflar yapar. Mansur gibi Enel Hak şerbetini dost elinden içen Yunus'un kendini bilmede, yakin bilme kalıbını kullanması da oldukça dikkat çekicidir. Kendini bilmek can gözünün açık olmasıyla gözde, gönülde ve diğer uzuvlardaki hicap perdelerinin açılmasıyla mümkündür. Bu nikaplar açılınca, korkudan azad olunarak Tanrı bulunur.[298] Ve benlik- senlik, ikilik ortadan kalkıp yalnız O' kalır, benlik yağmaya verilir.[299] Yunus'ta kendini bilmek, Rabbini buldurur, Rabbini bulan hamlıktan kurtulup olgunlaşır ve tevhid'in aslına ulaşır.

Yunus'ta kendini bilmeyle ilgili dikkat edilmesi gereken bir husus daha vardır ki bu oldukça önemlidir. O insanda veya eşya da bulunan iyi sıfatlardan yola çıkarak Rabbim de bunların daha üstünü vardır mantığıyla hareket ederek, Rabbini bilmeyi gerçekleştirmez. Onun faaliyeti bakan, gören ve görünen ilâhın kendi tecellisiyle, yani bin bin görünen, kendini ilâh kılan durumu gösterir bir bilmedir. Ona göre bu konumdaki Rabbin, biz sadece bize gösterdiği (ilâhlık) yönünü bilebiliriz. Yoksa her

---

[295] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 364.
[296] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 250-251.
[297] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 356-357.
[298] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 172.
[299] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 108-239-240-295-356-357.

türlü kayıt ve bağıntıdan münezzeh bi zatihi Hakk'ı bilemeyiz. Aşikâr kıldığı kadarını, -ki insan onun en aşikâr tecellisidir- işte O'nu biliriz. Kendini pinhan ettiği gaybiyyet zamiri O hakkında bilgi edinemeyiz.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki Yunus'un ilimden kastı ilm-i ledündür. Bu bilgiye ulaşmakta gönül sayesindedir. Gönül kendini bilmeyle rabbini bilir. Kendinde saklı inciyi elde ederek onunla zinetlenir.

İMAN: "Arap dilinde korkunun ve ihanetin zıddı olan güven ve emniyet anlamındaki e-m-n kökünden gelen 'İman' kelimesi, lügat bakımından tasdik etmek, onaylamak, kabul etmek manalarına gelir. İslâm dininde 'İman' kelimesi 'güven', 'doğruluk', 'din', 'islâm', 'ihsan', 'sevgi', 'korku', "takva" gibi bir dizi kavramla birlikte düşünülür ve imanla birlikte dile getirilen en temel mefhum 'amel-i salih/yararlı eylem'dir. İslâm terminolojisinde 'İman' insanın en ayrıcalıklı özelliği olan akledebilme, kendini ve âlemi fark edebilme yetisinin merkezi olan kalbin bir eylemidir".[300]

Tasavvufî açıdan iman; "kısaca dil ile söyleme, İslâm'ı yaşama, kalple marifete ulaşmanın bir terkibi olarak değerlendirilebilir. Îman, bir kaç çeşit olarak değerlendirilir: 1 İlmî istidlal (ilmî deliller getirerek) ile meydana gelen iman ki buna 'iman-ı istidlâlî' denir. 2. İnanan kişide yakîn (güçlü inanç) bulunursa buna 'iman-ı yakînî' denir. 3. Kalb zevkiyle şuhuda erilirse bu îmana, 'iman-ı şuhûdî' adı verilir. 4. Sonuncusu Hakk ile mütehakkık olursa (Hakk vasıtasıyla Hakk'a ulaşır, onu gerçekleştirirse), buna 'iman-ı huzûrî' denir. Sûfiler, velîlerin imanını, 'vuslata ermek', 'ulûhiyyeti seyretmek', 'sadece bir olanı görmek' şeklinde değerlendirirlerken, imanın çok yüksek ileri derecelerini aşk ve hakikat olarak görürler."[301]

---

[300] M.Emin Özafşar, *İslam'a Giriş*, *(Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar)*, DİB. Yay., Ankara 2007. s. 128.
[301] Cebecoğlu, *a.g.e.,* s. 394-395; Uludağ, *a.g.e.,* s.265; Baltacı, *a.g.e.*, s. 99-100.

Buna göre imanın hakikati ve özü kalbin tasdikidir. Kalbin tasdiki imanın asli unsurudur. İmanın manası Allah'a ve Hz. Muhammed'in Allah tarafından haber verdiği şeylerin doğru olduğuna inanmaktır. Bunlara hem kalben inanmak hem de bunları dil ile söylemek şarttır.[302]

"Düşmiş idük ol kaldurdı birligin bize bildurdi
İçümüze 'ışk toldurdı dürüst oldı imanumuz."[303]

"İnsanlar, sadece inandık deyip de imtihandan geçirilmeden kurtulacaklarını mı sanıyorlar. Muhakkak ki sizden öncekileri, hangilerinin inancında doğru, hangilerinin yalancı olduklarını kesin olarak öğrenmek üzere imtihandan geçirdi".[304] İmanın bir kalp işi, kalbin tasdiki olduğunu gösteren âyette yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları halde, ağızlarıyla 'inandık' diyenler ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin"[305]

İman kesin olarak bir şeye güvenmek anlamına gelmektedir. İslâmî manada imanın özü Kur'an-ı Kerim ve sünnetullahta belirtilen hususları, kalben tasdik edilmesidir. Nitekim bir kişinin mü'min sayılabilmesi için önce dille ikrar sonra kalben tasdik etmesi gerekir.

"Dinüm-imanım ol durur ansuz olursam dünyede
Ne puta haça taparım ne din ü iman tutaram"[306]

---

302 Ahmet Hamdi Akseki, *Askere Din Kitabı*, DİB. Yay., Ankara 1980, s. 17; Komisyon, *a.g.e.,* s. 315.
303 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 120.
304 Ankebût, 29/2-3.
305 Maide, 5/4.
306 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 177.

Yunus Emre'nin imanının temelini Allah'ın birliği ve Hz. Peygamberin rasüllüğü oluşturur.[307] Tanrı'nın varlığı konusunda inanmayan insanlara değil de taklid ve ilim basamaklarındaki insanlara seslenir. İmanı sıkça küfürle birlikte anar. Ona göre nâkıs iman namazla düzeltilir.[308] Kâmil iman veya aşk sayesinde dürüst olan (tahkiki iman anlamında kullanır) iman kişiyi 'mânâ-yı küle', vahdete götürür.[309] Vahdet anında ise iman ve küfür yağmaya verilmiştir.[310] Burada yağmaya verilen iman taklîdî imandır. İman, onun dilinde günahla solan güle,[311] hakkı sevmeyen iman değer ifade etmediği için taşa, gönlü ayakta tutan iman ise asaya benzetilir. Bu benzetmeler farklı iman dereceleri içindir.

"İman kavramı Yunus Emre'nin hemen hemen bütün şiirlerinde küfür kavramı ile birlikte anılır. Çünkü 'Her şey zıddı ile bilinir' anlayışıyla, imanın olduğu yerde küfür, küfrün olduğu yerde de iman bulunacaktır. Küfrü yaşamak imanın olgunluğu için şarttır. Yunus, imanı üç kısma ayırır; Bunlardan birincisi, 'akılda yirlü'dür. Buna 'ilmel yakîn' denilir. Bu, insanın bir şeye aklı ile inanması demektir. İkincisi, 'aynel yakîn'dir. Bu ikinci iman 'gönülde yirlü'dür. Duygular (sevgiler, nefretler) bize bazı hakikatleri bildirir. Biz aklın yanı sıra duygularımıza da inanırız. Yunus'a göre üçüncü iman 'canda yirlü' olan 'hakk-el yakîn'dir. İnsan kendi manevi varlığını ve ruhunu tanımak suretiyle böyle bir imana ulaşır. 'canla olan iman canla bile gider.'"[312]

---

[307] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 122.
[308] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 139.
[309] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 120.
[310] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 145.
[311] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 235.
[312] Mehmet Kaplan, "Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü", *Yunus Emre ile İlgili Makalelerden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, sayı:1275. s. 206.

“Miskin gönlün ‘ışk elinden iki büküldi vücudı

Tevbe kapusından sundum ana iman tayağını”[313]

Yunus, kişi neyi severse onun imanı, sevdiği şeydir demektedir. O, iman ve dine ruh ve revnak verecek olanın sevgi ve aşk olduğunu söyler. Yunus'a göre insan sevdiğine inanır. Sevdiğinin hükmü altına girer. O, imanın tadına ancak ‘Allah ve Resulünü her şeyden çok sevmekle’[314] varılabileceğini ifade ederek sevgi ile imanı birbirine birleştirir.[315]

“İmân durur can çerağı gevde durur can turagı

Kin durur imana yagı gelse giderür imanı” [316]

Yunus, imanı bir nur olarak görür. Ona göre günahın çok olması bu nuru karartır. Kararmış olan iman nurunu parlatmak için, inâyeti ihtiyaç vardır. Çiçeğin bir ağaçta açması gibi imanın da çiçek açması kalbe bağlıdır. Kalbi kötü duygulardan arındırmanın yolu ise insanın nefsiyle mücadele etmesine bağlıdır. Ona göre iman, insanın nefsiyle mücadele etmesinde onun yegâne yardımcısıdır. Ayrıca iman ve nefis insanın içinde bulunan iki zıt kutuptur. Bu iki vasıf sürekli birbiriyle çatışma halindedir.[317]

"Ol dördün birisi cân biri din biri iman

Biri nefsümdür düşmân anda savaşıp geldüm"[318]

---

[313] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 364.
[314] Bkz.müslim, iman 69; buhari, iman, 9.
[315] Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de Hak ve Halk Sevgisi*, H Yay., İstanbul 2008, s. 86.
[316] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 395.
[317] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 280.
[318] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 248.

Bu beyitte Yunus, nefsini kendisi için düşman görmektedir. Yunus'a göre nefis, kötü şeyler yapması için insanı sürekli dürter. Bu durumda kişi, Allah'tan uzaklaşır. O da bu durumun farkında olduğu için nefsi ile sürekli mücadele etmektedir

Sonuç olarak diyebiliriz ki; İman, kalbin tasdik etmesi dilin de bunu doğrulamasıdır. Yunus Emre'ye göre iman bir nurdur ve bu nur gönüllerde biter. Yunus Emre'nin din anlayışında iman, merkezi bir konumdadır. Aynı zamanda o, hayat anlayışını da imana göre oluşturur. Çünkü iman onun için bir rehberdir. İman, her mü'minde bulunması gereken bir unsurdur. Ona göre iman sayesinde kararmış gönüller aydınlığa çıkar. Ona göre imanın sağlamlaşması nazar, tefekkür ve İslam dininin emir ve nehiylerine uyarak gerçekleştirilecek bir mücahede sonrasında elde edilen aşkla mümkündür. İnsanın yaratılışının temel amacı da Tanrı'yı bilmek yani hakkal yakin imana ulaşmaktır. İlmel yakin ve aynel yakın iman ise, insanın nefsini yok ederek kendini kemale ulaştırma ve ruhunu sûkuna ve huzura kavuşma yolculuğunun farklı basamaklarında rol alırlar. Hakkal yakin iman ise aşk'a kavuşmayla elde edilen canın Hakk'a ulaşmasıdır.

g. İslam

"İslâm, 'silm' ve 'selam' kökünden türeyen bir kelimedir. Silm; barış, güven ve huzur, selam da; mutluluk, esenlik ve güvenlik demektir." İslâm ise; Allah'a teslim olmak, boyun eğmek ve itaat etmek manasındadır. Kur'an'a göre İslâm, kulun kendisini sadece Allah'a teslim etmesi ve yalnız ona ibadet etmesidir. İslâm, insanlık için vazgeçilmez değerler olan inanç, ibadet, muamelat ve ahlak gibi temel prensipleri

sosyal hayatın gereği olarak kabul eden ekmel ve evrensel bir dindir."[319] Nitekim Kur'an'da Yüce Allah; “Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim” buyurmaktadır.[320]

İslâm dini, aklı rehber edinir. İslâm, aklı taklit zincirinden kurtarmaya çalışır. Yunus, İslâm’ı anlayan ve yaşayan hür fikirli bir şairdir. O, şiirlerini İslâm’ın ruhuna uygun bir şekilde dile getirmiştir.[321]

Yunus, İslâm inancında sadık bir müslümandır. O, öncelikle insanlara İslâm’ın esaslarına uymalarını tavsiye eder. Yunus, beyitlerinde sık sık beş vakit namaz kıldığından bahseder. Bu da onun İslâm’ın şartlarına uyduğunu göstermektedir. Yunus, beyitlerinde dini, derinliğine ele almış ve İslâm’ı mümkün olduğunca yüceltmeye çalışmıştır.[322]

"Yunus, bir İslâm velisidir. İslâm'a inanmayan ve İslâm'ı bilmeyen bir kişinin Yunus'u gerçekten anlayacağına inanmak güçtür." [323]

“Evvel bize vâcip budur hoş hulkıla ‘amel gerek

İslâm adı okınıcak yoldaşumuz imân gerek”[324]

Yunus, birinci dize de İslâm dinine olan gönülden bağlılığını ve imanın İslâm'ın yoldaşı olduğunu güzel amelde bulunmanın öneminden söz eder. İkinci dizede Yunus,

---

[319] Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay. Ankara 2007, s. 322-323; Cebecioğlu, *a.g.e.* s. 401; Uludağ, *a.g.e.,* s. 274.
[320] Maide, 5/3.
[321] Halil Aktüccar, *Yunus Emre Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Gökşin Yay., İstanbul 1984, s. 213-228; Ergün, *Yunus Emre'de Tasavvuf ve Eğitim*, Ocak Yay., Ankara 1997, s. 89.
[322] Ahmet Kabaklı, *Yunus Emre*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul 1983, s. 70-77; Faruk Yılmaz , *Yunus Emre Hayatı-Düşüncesi-Etkisi*, Marifet Yay., İstanbul 1992, s. 111-118.
[323] Mustafa Ergün, *Yunus Emre'de Tasavvuf ve Eğitim*, Ocak Yay., Ankara 1997, s. 13.
[324] Tatcı, *a.g.e.,* s. 141.

İslâm dininin diğer bütün dinlerden üstün tutulduğunu ve İslâm'ın yeryüzünde hâkim ve evrensel bir din olduğunu anlatır.

"Ümmete ümmet diyen ümmet kaydını yiyen
Eger ümmeti isen di İslâm dinine bak"[325]

Bu beyitler Hz. Muhammed'e ümmet olan herkesin, İslâm dinini onun öğrettiği şekliyle yaşaması gerektiğini anlatır. Yunus Emre, İslâm dinini insanlara bir yandan sevdirmeye çalışmış, diğer bir yandan da onları derin düşünmeye sevk etmiştir. Çünkü Yunus Emre, İslâm'ın dünya görüşünü, insanların yüreklerine yerleştirerek, onlardaki manevi boşluğu yok etmeye çalışmıştır. Yunus Emre, İslâm'ın gerçeklerini dile getirirken hem insanlığın iman dünyasını kurmuş hem de İslam'ın hoşgörüsünü ve evrenselliğini ortaya koymuştur.

Birinci Bölümde Yunus Emre'nin hayatı ve düşünce dünyası anlatılmaya çalışıldı. Öncelikle kısa biyografisi ve eserleriyle hayatına yer verildi. Divan'ı ve Risâletu'n-Nushiyye'si, bu eserleri bizzat inceleyenlerin yorumlarıyla aktarıldı. Bunlara kendi yaptığımız yorumlar eklendi. Bizim yorumlarımız alanın uzmanlarının yorumlarına paralel ve onların görüşleri dikkate alınarak yapılan yorumlardır. Özellikle ülkemizin önde gelen Yunus Emre uzmanlarından Tatcı'nın tespit ve değerlendirmeleri burada öncelikle ele alınarak hakkın sahibine teslimi noktasında gereken yapıldı.

Yunus Emre'nin Düşünce dünyası başlığı altında ise üç başlığa yer verildi. Bu başlıklar sevgi-aşk, insan, ölüm-ölümsüzlük, varlık, ümid, bilgi-iman, islam

---

[325] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 136.

başlıklarıydı. Yunus Emre'nin Divanından seçilen şiirlerle bu konularda Yunus Emre'nin düşünceleri ortaya konmaya çalışıldı.

Şiirlerin seçiminde hassas davranıldı. Ancak Yunus Emre'nin beyitlerinde aynı anda birden çok konu başlığının altına yerleştirilebilecek detaylar mevcut olduğu da kuşkusuzdur. Bu durumda incelenen konu başlığının altına konan beytin, o konu başlığına ait yönüne atıf yapıldı, diğer hususların açıklamalarının yapılması gibi bir yola girilmedi. Birbirine tedahül ediyor gibi görünen beyitlerin farklı başlık altında ele alınması da mümkün olabilirdi. Ancak tezdeki tercihlerle ilgili başlığın, şiire ya da şiirin temasına daha uygun görüldüğü için o başlık altında verilmesi uygun bulundu. Yunus Emre'nin düşünce dünyasının üç ana başlık altında incelenip başka başlıkların kullanılmaması da açıklanabilir bir durumdur. Şüphesiz bunun dışında başka başlıkların da buraya yerleştirilmesi mümkün olabilirdi. Ancak birinin diğerine öncelenmesi ve bu başlıkların çoğaltılıp tezin "doldurulması" gibi bir niyet içinde olunmadığından, yetinilmesi gereken noktada yetinildiği de belirtilmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

YUNUS EMRE'NİN DÜŞÜNCESİNDE İNSAN-ALLAH İLİŞKİSİ

Tezimizin Birinci Bölümünde Yunus Emre'nin Hayatı ve Düşünce Dünyası üzerinde durmuştuk. Bir düşünce insanının zihninde şekillendirdiği Allah-İnsan ilişkisini anlayabilmek için onun düşünce dünyasının iyi bilinmesi, düşünce dünyasını şekillendiren temel başlıkların tespiti gerekiyordu. Bu sebeple Birinci Bölüm'de bu hususu gerçekleştirmeye çalıştık. Böylece İkinci Bölümün alt yapısı oluşmuş oldu.

Allah-İnsan ilişkisinde öncelikle insanın konumunun ortaya konması gerekir. Bunu yapmak için Yunus Emre'nin insana dair görüşleri, sözleri, yazdıkları üzerinde durulmalıdır. Bu yapılırken de ele alınan konu hakkında onları söyleyen yahut yazanın düşünce dünyasının bütününün dikkate alınması ve bundan sonra bir kanaate varılması gerekir. Burada takip edilecek yöntem de bu minval üzere olacaktır.

I. Yunus Emre'nin Düşüncesinde İnsan

Yunus Emre, İslâm tasavvuf geleneği içinde yetişmiş bir kişi ve onun en yüksek mertebelerine ulaşmış bir velidir[326]. Dolayısıyla görüşleri de, tasavvuf geleneğine uygun, bu gelenekte bilinen, meşhur olan görüşlere paralel ve onların güzel bir yorumu sayılabilecek türdendir.

---

[326] "Veli"nin kim olduğu hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Demirci, *Yunus'ta Hak ve Halk Sevgisi*, s. 27-29; Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 754-755; Uludağ, *a.g.e,* s. 566.

İslamî bakış açısıyla insan, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan[327], kendisi dışında yaratılan her şeyin kendine musahhar kılındığı[328] irade ve tercih sahibi, görevleri ve sorumlulukları olan bir varlıktır. Bununla birlikte, insan en güzel bir kıvamda yaratılmıştır.[329] Allah da ona Kendi ruhundan bir nefha vermiştir.[330] "Hiçbir varlığın yüklenmeye cesaret edemediği emaneti insan yüklenmiş (…) insanda, diğer varlıklarda münferit ve dağınık biçimde bulunan Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisi topluca ve tam olarak bulunmuştur"[331].

Kendisine verilen bunca artı yönü ve değeri iyi fark eden, iyi kavrayan ve bu faziletlerle hayatına yön vermeye çalışan insan, kendisi dışındaki varlıklara hükmeder, onları kendi hizmetinde kullanırken, kendi hemcinsleriyle de bazı ahlakî normlar ve ilkeler çerçevesinde erdemli ilişkiler kurar. Ancak bu söylenilenlerin gerçekleşmesi, tekrar etmek gerekirse insanın erdemli davranışlar serdedebilme niyetine ve bu niyete uygun davranmasına bağlıdır. Bunun tersinin geçerli olduğu durumlarda, insan "esfel-i sâfilîn"e yuvarlanma, tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Tasavvuf terbiyesi, başladığımız yere, yani elest bezmindeki saflığa dönmek içindir. Âlây-ı illiyyîn, dairenin başladığı ve bittiği en mükemmel yerdir. İnsan mükemmellikten gelmiştir ve yeniden oraya dönmek istemektedir.

İnsan yaratılışındaki saflığa dönmek için, kirlendiği bu dünyadan sevgi desteğine ihtiyaç duyar.

Demirci'nin dediği gibi; "Bütün kâinat sevginin eseridir. Sevgiye bigâne olabilecek bir zerre bile yoktur. Mademki her şey Hakk'ın eseridir, O'ndan bir iz

---

[327] Bakara, 2/30 (Hani senin Rabbin meleklerine; "Ben yeryüzünde bir halife tayin edeceğim" dediği zaman da şöyle sormuşlardı: Biz seni hamd ile tesbih edip dururken yeryüzünde fesat çıkarıp kan döken birini mi atayacaksın? Allah cevap verdi: Şu kesin! Ben sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim).
[328] İbrahim, 14/32-33; Nahl, 16/12-14; Hacc, 22/65; Ankebût, 29/61; Lokman, 31/20-29; Fâtır, 35/13; Zumer, 39/5; Zuhrûf, 43/13; Câsiye, 45/12-13.
[329] Tîn, 95/4.
[330] Hicr, 15/29; Enbiyâ, 21/91; Sâd, 38/72; Tahrîm, 66/12.
[331] Demirci, *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, s. 107.

taşımaktadır, bütün kâinata sevgi gözüyle bakmak icap eder, bunların hepsi doğrudur, güzel tespitlerdir. Fakat varlıklar içinde insanın müstesna bir yerinin olması dolayısıyla sevgiden en büyük payı onun alması tabiidir. Zira sevgi, en çok tesiri insan üzerinde icra eder."[332]

Yunus Emre bu noktada rotasını en başta çizmiş ve kavgaların hâkim olduğu bu dünyada kavga ve iddiasının olmadığını, dediğim dedik tarzında bir yol izlemeyeceğini, tam tersine sevgiyi ön planda tutacağını açıkça ilan etmiştir:

"*Benim bunda kararım yok, ben bunda gitmeğe geldim*
Bezirgânem metaım çok, alana satmağa geldim."[333]

Yunus Emre, insanın yaratılış itibariyle zayıf, kötülüğe meyyal ve nefis sahibi olduğunun farkındadır. Nefsinin ağırlığıyla kötülüğe yönelebileceğini, elinden, dilinden kötülük sadır olabileceğini göz ardı etmez ve insanın bundan kurtulup iyi yönünün ön plana çıkartılmasını öğütler. Bunu başarmanın zor olduğunu da bilir. O, adeta iç içe sarmal haldeki iki kişilik düşünür. Bunlardan birisi kabuk olan nefsin tetiklediği kişiliktir, diğeri de seven, sevgiyle davranan, sevgiyi yayan iç kişiliktir:

"*Beni bende demen, bende değilim*
Bir ben vardır bende benden içeru

Beni benden alana, ermez elim
Kim kadem basa Sultandan içeru

[332] Demirci, *a.g.e.*, s. 108.
[333] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 176; Toprak, *a.g.e.*, s. 150.

Süleyman kuş dilin bilir dediler

Süleyman var Süleyman'dan içeru

Tecelliden nasip erdi kimine

Kiminin maksudu bundan içeru

Senin aşkın beni benden alıptır

Ne şirin dert bu, dermandan içeru"[334]

Yunus Emre'ye göre ahlâklı insan olmanın kriterleri vardır. Ahlak, insanın davranışlarına yansır ve başkaları tarafından onun ahlaklılığı fark edilebilir. Ancak bu anlamda gösterişin, insana kazandırdığı bir şey de yoktur. Gösterişçi bir süre kendini saklayabilir ancak uzun zaman içinde gösterişçiliğini devam ettirmesine imkân yoktur.[335] Bir de insanlar içinde tevazu sahibi olarak gezmek, mütevazı davranmak ve tevazudan ayrılmamak gereklidir. Yunus Emre bütün bu hususları şu iki mısraya ne güzel sığdırır:

---

[334] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 279, Toprak, *a.g.e.*, s. 160.

[335] Gösterişçi karakterin tasavvuf literatüründeki karşılığı riya'dır. Riya da kalbin hastalıklarından biridir. Gazzali riyanın dört derecesinden bahseder. Gazzali devamla, riyanın zararlarını bu hastalıktan nasıl kurtulunması gerektiğini de anlatır. Bu bilgiler için bkz. İmâm Gazzali, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*, III, s. 654 ve devamı.; Allahu Teâlâ için yapılması gereken amel ve ibadeti kullara gösteriş olsun diye yapma anlamında kullanılan bir ahlak terimidir. Bu bilgiler için Bkz. İbn Manzûr, *Lisanu'l-'Arab*, "Riyâ maddesi, Beyrut 1987; el-Fîrûzabâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, "Riyâ" maddesi, Kahire 1952; el-İsfahânî, Râgıb, *el-Mufredât*, "Riyâ" maddesi, Kahire 1961; Çağrıcı, Mustafa, "Riya", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV/137-138. Arapça "raâ" (görmek) anlamınaki sözcükten türemiştir. Hadislerde ve ahlaka dair eserlerde sum'a (şöhret peşinde olma) kelimesiyle birlikte "saygınlık kazanma, çıkar sağlama gibi dünyevî amaçlarla kendisinde üstün özellikler bulunduğuna başkalarını inandıracak tarzda davranma" şeklinde açıklanabilir. Riya kavramı, **ihlas** (samimiyet) ve **sıdk** (doğruluk) kavramlarının zıttıdır. Kur'ân'da riya sözcüğü üç âyette isim (el-Bakara 2/264; en-Nisâ 4/38; el-Mâûn 107/6), iki âyette fiil (en-Nisâ 4/142; el-Mâûn 107/6) olarak yer alır. Hadislerde riya küçük şirk olarak nitelendirilmiştir ve ibadetlerin riyadan arındırılması tavsiye edilmiştir. Başta mutasavvıflar olmak üzere birçok İslâm âlimleri tarafından riyâ gizli şirk ya da münafıklık olarak kabul edilmiştir. Riya, yapılan amellere zarar vermektedir. Zira amellerde esas olan, gösterişten uzak durmak ve gizliliktir. Bu bilgiler için Bkz. Müsned, V, 428, 429; Müsned II, 301, 435; Müslim "Zühd", 46; İbn Mâce "Zühd", 21; Bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.* s. 596; Uludağ, *a.g.e.,* s. 438.

"*Miskinlikte buldular kimde erlik var ise*

Merdivenden iterler, kim yüksekten bakar ise

Gönlü yüksekte gezer, dembedem yoldan azar

Dış yüzüne ol sızar, içinde ne var ise"[336]

Gönüle hitap eden Yunus, yukarda ki beyitlerde asıl erliğin alçak gönüllü olabilmekten geçtiğini vurgulamaktadır. Ey ruh! Asıl erlik alçak gönüllü tevazu sahibi olabilmektir. Erlik nefsine ve hiddetine sahip olabilmektir. Çünkü yüksekte duranlar eğer bu değerlere sahip değilse manevi âlemin merdiveninden itip onu bir hiç haline dönüştürürler.

Allahın en sevmediği davranış büyüklük ve kibirliliktir. Olgun insan alçak gönüllü ve mütevazı olur çünkü insan varlık âleminde yoktur. Kül âleminde cüzdür. Boş yere gurura kapılmasına büyüklük göstermesine gerek yoktur. İnsanın dış görünüşü kalbinin ayansıdır. Kalp Allah'ın evidir. Eğer Kalpte Allah sevgisi ve aşkı var ise o kalp nurunu dış güzelliğe yansıtır. Eğer kalpte Allah sevgisi yok ise o kalp çırasız bir ocak gibi karanlığını yine insanın yüzüne aksettirir demektedir.

İnsan ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken bir başka husus da alçakgönüllü olmak, insanlara karşı tepeden bakmamak ve her gönlü bir tecellîgâhı ilahî sayıp gönül kırmamaktır. Kırılan gönüllerin eski haline getirilmesi çok zordur. "Nihayet gönül, sevginin coşup taştığı yer olduğu gibi, aynı zamanda girip yerleşeceği, karar kılacağı mahaldir."[337] Gönül yıkmanın Yunus Emre'nin dünyasındaki karşılığı iki cihanda bedbaht olmaktır:

---

[336] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 289; Toprak, *a.g.e.*, s. 164.
[337] Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, s. 108-109.

“*Ak sakallı bir koca, bilmez ki hali nice*

Emek yemesin hacca, bir gönül yıkar ise

(...)

Gönül Çalabın tahtı, gönüle Çalab baktı[338]

İki cihan bedbahtı, kim gönül yıkar ise”[339]

Yunus Emre’nin insan sevgisi, Batı’da ortaya çıktığı anlamıyla salt bir hümanizm değildir, böyle de tanımlanamaz. “İslam tasavvufuyla, dolayısıyla Yunus düşüncesiyle çelişeceği açıktır. Bu düşüncede esas olan insanın egosunu, hayvani tarafını, bedene bağlı içgüdülerini, kısaca ‘nefs’ini azmanlaştırmak ve ilahlaştırmak değil, aksine onu ıslah etmek, ona hâkim olmak, insanı onun her türlü esaretinden kurtararak tam bir hürriyet ve bağımsızlığa kavuşturmaktır. İnsan ancak bu takdirde sonsuzluğa kanat açar ve ‘vuslat’ı Allah’a kavuşmayı gerçekleştirebilir.

Yunus düşüncesinde merkez nokta, her şeyi kuşatan Allah’tır. İnsan da merkezleşebilir; fakat bu, benliğinden ‘nefs’inden soyunup Allah’ta fani olmak ve onunla yeniden dirilmekle (beka) gerçekleşir. Başta belirttiğimiz gibi, Yunus’ta bunun yolu Allah aşkından geçer. Allah’ı seven, ondan eserdir diye her varlığı, her insanı sevecektir. Bu sevgi sadece teoride veya lafta kalmayacak davranış ve fiil şeklinde, ahlak kuralı olarak çevreye yansıyacaktır. İşte Yunus’un hümanizmi bu manada bir insancılıktır. Onun ‘Sevelim sevilelim’ daveti ile ‘Beri gel barışalım, yâd isen birleşelim’ çağrısı onun içindir.”[340]

İnsana saygı gösterilmesi ve gönenç sağlanması gerektiğini savunan bireyci Rönesans ülküsü, insanı insan etme çabalarının tümü insanın yaratıcı güçlerinin

---

[338] Allah Şeklinize değil kalbinize bakar. Bu bilgiler için Bkz. Müslim, Kitab’ül Bir 34.
[339] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 289; Toprak, *a.g.e.*, s. 164.
[340] Demici, *Yunus’ta Hak ve Halk Sevgisi*, H Yay., İstanbul 2008, s. 137.

geliştirilmesini, onu özgür ve gönençli kılmayı ve her bakımdan yükseltilip ilerlemeyi dile getirir. Marksçı insancıllık ya da toplumcu insancıllık bu ilk dönem insancıllığından temelden farklı olarak, bilimsel bir anlayıştır. Tarihin nesnel yanlarına dayanır. İnsanlık öncesi çağından, insanın özgürce gelişebileceği ve bütün insanlığın hızla ilerleyebileceği insanlık çağına geçişin özdeksel koşullarını sergiler ve yasalarını açıklar. Özel mülkiyeti değil, özel mülkiyetin anamalcı biçimini ortadan kaldırır. İnsanın insanı sömürmesine son verir. Bunları gerçekleştirecek sınıfın, eşdeyişle emekçi sınıfının ideolojisini saptar. Bir ülkü ya da bir öneri değil, bir gerçekleştirme yöntemidir. Marx'ın deyimi ile 'insanı aşağılamış, uzaklaşmış, hor görülmüş bir varlık olarak tutan tüm ilişkileri alaşağı eder.'[341]

Yunus'un farkı, yaratılmış olanı Yaratanından dolayı sevmesidir. O'na göre "insanların kimlikleri, milliyetleri önemli değildir hatta ve hatta dinleri de önemli değildir Yunus için. Önemli olan yaratılmış olması ve onu da bir Yaratanının bulunması yani Yüce Allah tarafından yaratılmış olmasıdır."[342]

"Yunus'un büyüklüğü, eşsiz bir şair oluşunun yanında, taşıdığı insancıl hüviyetinden gelir. Batı'da kökü çok eskilere dayanan ve insanın değeri noktasında odaklanan Hümanizm cereyanı, değişik devir ve bölgelerde farklı yorumlara sahip olmuş, ama hep teoride kalmıştır. Yunus'ta ve benzerlerinde ise insan sevgisi sadece sözde değil, bizzat hayatın içindedir. Özellikle Yunus Emre, çeşitli hümanizm teorilerini geliştiren ve bugünkü medeniyetin öncüleri olan milletlerin birbirini din, mezhep, ırk ayrılığı yüzünden boğazladıkları bir devirde, bütün insanların eşit olduklarını, hakiki

---

[341] Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar)* Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, c. III, s. 106-112; Süleyman Hayri Bolay, Felsefe Doktrinleri Sözlüğü, Ankara 1990, s. 282.
[342] Doğramacı, *a.g.e.*, s. 251.

olgunluğun 'yetmiş iki millete aynı gözle bakmak' suretiyle gerçekleşeceğini terennüm etmiş kimsedir."[343]

Yunus felsefesinde insan sevgisi Allah sevgisinden kaynaklanır. İnsanın yararı ve iyiliği için çalışmak Allah için yapılmış bir ibadettir. İnsan sırf varoluşsal durumundan dolayı sevilmeye layık bir varlıktır. Bu nedenle insanlara iyi, güzel muamele etmek her zaman ve zeminde esas bir davranış tarzıdır. Çünkü insan Allah'ın bir lütfudur bu nedenle de ayrım gözetmeksizin insanlara koşulsuz sevgi gösterilmelidir. Yunus'un bu insan sevgisi onun hayat felsefesini yansıtan umumi bir sevgiden gelir. Ama insanı ontolojik olarak sevgiye layık bulmasının temel nedeni de "Allah" algısıdır. Allah'ı varlıkların kaynağı olarak görünce, bu kaynağın kutsiyetinin yaratmış olduğu insana geçmesi de oldukça doğaldır.

Yunusun insan sevgisi onun İslam'ın temel ibadetlerini algılama biçimini de doğrudan etkilemiştir. İbadetlerin esas amaçlarının da ahlaki olgunluk olduğunu sürekli şiirlerinde vurgular ve bu amacı icra etmeyen ibadetleri değersiz görür ve eleştirir. Şiirlerinde insan sevgisi, insanlar arası iletişimde olgunluk ve ahlaklılık temeli üzerinde ısrarla durur.

Yunus, gelip geçici olan dünya hayatını kalıcı ve anlamlı kılacak olguların sevgi ve hoşgörüden geçeceğini, gerçek saadetin bu tarz bir yaşam sürmekle mümkün olacağını idrak etmiş bir halk ozanıdır. Onun hayat anlayışında kin, nefret, kırgınlık, küslük, haset vs. gibi gündelik hayatta insanların huzursuzluğuna neden olan kötü duyguların yeri yoktur. Olaylara ve olgulara daha yüksek bir perdeden ve engin bir bakış açısıyla bakarak, "basit, ucuz, gündelik" diye tabir edebileceğimiz ahlaki zayıflıklara takılarak, "asıl resmi görememe" probleminden insanları korumaya çalışır.

---

[343] Mümtaz Turhan, Yunus Emre'den Kalan, *Türk Yurdu Dergisi Yunus Emre Özel Sayısı*, Ocak, 1966, (Nakleden: Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, s. 110.)

Şiirlerinde de sürekli bu anlayışı destekleyecek, hem okuyanı şiirsel bir estetikle etkileyen hem de aklıyla ikna eden bir üslubu vardır.

Yunus'un insan algısının pozitifliğinin temelinde Yaratıcıya olan güveni gelmektedir. O insanları, Yaratanın bir armağanı olarak gördüğünden bu değerli armağan nasıl mutlu olur?, nasıl yaratılış gayesine uygun yaşar? Sorularına yanıt arayarak ve modern psikolojinin de izlemiş olduğu yöntemlerle tatmin edici, insan doğası ve psikolojisine uygun cevapları verir. O sadece temel problemleri eleştirel bir yaklaşımla ortaya koymaz, bunların çözüm yollarını, sanatsal kabiliyetini kullanarak, son derece etkili bir üslupla çözüm üretir. İfadelerinin ya da anlatım stilinin yalın ve basitliği ile insan için " zor ve aşılmaz" gibi görünen sorunların istenildiğinde çözülebilen, arızi durumlar olduğunu, insanın sürekli kendine şans vermesi gerektiğini belirtir. Günümüz çağdaş dünyasında hala pek çok toplum ve bireyin içinde kıvrandığı güvensizlik, amaçsızlık, anlamsızlık rahatsızlıklarını tespit eder ve yalın bir tarzda ortadan kaldırır. Gerçek mutluluğun beklentisiz bir şekilde Cennet arzusu ya da cehennem korkusu olmaksızın, Allah'ı bulan kişilerin yakalayabileceğini belirtir. Yunus varlıklar içinde en fazla insana değer vermiş ve onun üzerinde durmuş, insanları daima fani olana karşı ikaz etmişlerdir. Bu durumu Yunus'a, ölümünün ardından yüzyıllar geçmesine rağmen, içimizde yaşayan ve bize yardım etmek isteyen samimi bir bilge payesini verir.

A. İnsanın Kul Oluşu

İnsan, yaratılmış bir varlıktır. O'nu bir Yaratan vardır. Yaratılmasının da bir amacı bulunmaktadır. Amaçsız, gayesiz hiçbir şey olmadığı, özellikle insan gibi "ahsen-

i takvîm"[344] üzere yaratılmış bir varlığın asla gayesiz yaratılmadığı ortadadır. Bu gaye Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: "İnsanları ve cinleri, sadece Bana ibadet etsinler diye yarattım."[345]

İnsanın en önemli görevi, insanlık çizgisinin farkında olması ve bu farkındalığa göre davranmasıdır. "İnsanın sevgi ile bağlandığı bir insanı olursa dünyayı ve insanları gerçekten görebiliyor ve onları yaşayabiliyor demektir. Bir insan bir insanı seviyorsa, bu aynı zamanda insanlığı seviyor demektir."[346] Kişi, insanlığının bilincinde olduğu zaman, sınırlı olduğunun, sınırlı şeylere yetkisinin olduğunun ve sınırlarını aşmaması gerektiğinin farkında olur. O, Allah'ın karşısında tanrısal nitelikler taşıyan, bunu iddia eden, azgınca davranan bir zorba değil, Allah'ın sevgisinin bir sonucu olarak yaratılmış ve yetkilendirilmiş bir varlıktır. Bundan dolayı teslim olmayı seçer. Bu teslimiyet aşkın güce, sevilene, sevginin kaynağına teslimiyettir. Yunus Emre tam manasıyla teslim olmuş bir kuldur:

"*Âşık olan miskin olur Hak yoluna teslim olur*
Her ne dersen boyun tutar, çare yok gönül yıkmağa"[347]

Yunus bu beyitlerde; İnsan kul olarak aciz, miskin konumdadır. Acizliğini anlayınca güç ve kudret sahibi Allaha teslim olur. Âşık olan kişinin hakka teslim olduğunu, kim ne derse desin gönül kırmamak gerektiğini, müslümanım diyen kişinin Allah'ın emrine uyması gerektiğini ve eğer sözünde durmazsa dinin ona bir fayda vermeyeceğini ifade etmektedir. Tasavvufta miskinlik, dünya mal ve zevklerinden

---

[344] Tîn, 95/4.
[345] Zâriyât, 51/56.
[346] Kemal Demirel, *Tanrının Onuru İnsan, Yapı Kredi Yay.,* İstanbul 1997, s. 78.
[347] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 18; Komisyon, *Yunus Emre Divanı*, Dergah Yay., İstanbul 1981, s. 37.

vazgeçme, gösterişsiz bir hayat sürme anlamındadır. Bunu başaran Hak yoluna layıkıyla teslim olmuştur. Aksi takdirde hem bu dünyanın çekiciliğine aldanıp hem de tasavvuf yolunun ağır şartlarına uyabilmek imkânsızdır.

Bu yol iddiasızlık ve boyun bükme yoludur; insanların gönlünü hoş eyleme ve kalp yıkmaktan olabildiğince kaçma yoludur.

Teslim olan kul, artık "mümin" vasfını kazanmıştır. Görevi de hakiki imana ve İslam'a ulaşmaktır. Yunus'un diliyle "iman kuşağını kuşanmıştır". Teslim olunan Varlık, korku unsuru[348], teslim aldıklarına kötü muamele eden, onları ezen, onlara acımasız davranan bir varlık değil, tam tersine Rahim çok merhamet eden, acıyan, esirgeyen, affeden, koruyan, bağışlayan ve bol nimet veren mükâfatlandırıcı sıfatıyla muamele edendir.'[349] Dahası, "İnsanlar ne kadar günah işleseler, ne kadar Yaratıcılarının onlara çizdiği yoldan uzaklaşsalar da sevdiklerinden yani Allah'tan asla ümitlerini kesmezler"[350].

"*Rahîmdürür senin adın, rahîmliğin bize dedin*

Mürşitlerin mücdeledi, lâ taknetû hitap nedir"[351]

Yunus Emre, kendi kulluğunu her zaman hatırlar, bu durumundan da son derece memnundur. Çünkü kendi ifadesiyle "kemter kulu" olduğu Yüce Varlıkla aralarındaki ilişki biçimi "dostâne"dir:

---

[348] Korku kavramının Tasavvuf ıstılahındaki karşılığı "Havf"tır. "Havf, gelecekteki bir şeyle ilgili bir manadır. Çünkü insan ya başına hoşlanmadığı bir şeyin gelmesinden veya arzu ettiği bir şeyi elde edememekten korkar. Bu ise istikbalde, ileride husule gelecek olan bir husustan başka bir şey değildir. Halde mevcut olan bir şeyle korkunun ilgisi bulunmaz. Allah Teâlâ'dan olan korku kulun: Allah Teâlâ beni bu dünyada veya ahirette cezalandıracak diye korkması şeklinde olur." Bu açıklamalar için bkz. Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 263. "Havf" kavramı için ayrıca bkz. et-Tûsî, *el-Luma fi't-Tasavvuf*, s. 60; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, I, s. 457.

[349] Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Ankara 2006, s. 543; Cebecioğlu, *a.g.e.;* s. 106; Karagöz. *a.g.e.,* s. 326.

[350] Zümer, 39/53.

[351] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 99; Toprak, *a.g.e.*, s. 88.

"*Eydür Yunus yâr kulıyam dost bağçesi bülbüliyem*

Söyleyeyüm şimden girü gülzâruma irdüm bugün"[352]

Gerçek Dost ile dost olmanın tadını ancak bu ilişkiyi yaşayanlar bilir. Yaşamayanlar için aşktan bahsetmek, aşkın nasıllığını anlatmaya çalışmak boşuna bir iştir. Diğer taraftan âşık olmak Yunus Emre'nin dilinde öyle yüce bir netice ile sonlanacaktır ki âşık olan kişi, kul iken Sultan olacaktır:

"*Âşıklar bizden alalar, aşksızlar hod ne bileler*

Kimler ala kimler vere, ben bir ulu dükkân oldum

Yunus'a Hak açtı kapu, Yunus Hakk'a kıldı tapu

Bâkî devlet benimkiymiş, ben kul iken sultan oldum"[353]

"Kurıyıduk yaş olduk ayagıduk baş olduk

Kanatlanduk kuş olduk uçduk el-hamdüli'lah"[354]

Teslim olunan Varlık, gözle görülmez ama varlığından da hiç kuşku duyulmaz. Seven kişi, onu görmeyi elbette arzular, bu arzusunu dile getirir. Ancak kul olmak, sınırlı olmaktır aynı zamanda. Sınırlı olan da Sınırsızı göremez, tam anlamıyla idrak edemez. Nitekim ayette; " Hiçbir beşerî görüş ve tasavvur onu kuşatamaz hâlbuki O her türlü beşerî görüş ve tasavvuru çevreleyip kuşatır"[355] buyrulmaktadır. Bunun yanında

---

[352] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 239.
[353] Tatcı*, a.g.e.,* II, s. 173; Toprak, *a.g.e.*, s. 147.
[354] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 281.
[355] En'âm, 6/103.

sınırlılığını sorun da edinmez, iman ettiği Rabbinin şeriki olmadığını bilir, bütün kâinatın idarecisi, düzenleyicisi, kâinattaki sarsılmaz ve bozulmaz düzenin Hâlikı olduğuna hiç kuşku duymadan inanır:

"Sanurdum kendüm ayrıyam dost gayrıdur ben gayrıyam
Beni bu hayale salan bu sıfat-ı insanmış

İnsan sıfatı kendü Hak insandadur Hak togrı bak
Bu insanun sıfatına cümle 'alem hayranımış

Her kim ol insanı bile hayvanısa insan ola
Cümle yaradılmış kula insan tolu sultanımış

İnsan olan buldı Hakk'ı meclis anun oldur saki
Heman bu bi-çare Yunus 'ışkıla aşinaymış"[356]

Yunus, Rabbini görme arzusunu şiddetle yaşayan kullardan biridir. Bu arzusunu her fırsatta dile getirir. Ortada yaratılmış bunca nesne dururken, nizam kusursuz işlerken bunların yaratanını ve nizamı tesis edeni görememenin üzüntüsü sarar onu. Kendi kendine bedeninin varlığını gördüğünü ama canını göremediğini düşünerek, Allah'ın da görülemeyeceği sonucunu çıkarır:

---

[356] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 126.

"*Kanı bu mülkün sultanı pes ten ise kanı canı*

Bu göz görmek diler anı, bu merci' ü me'âb nedür

Yunus bu göz anı görmez, görenler hod haber virmez

Bu menzile 'akıl irmez, bu kodugun serab nedür"[357]

Kulluk, aynı zamanda sınırlılığa itiraz etmemektir. Sınırlılığa itiraz azgınlık alametidir.[358] Sevgi ile örülen ilişki biçiminde azgınlığın yeri yoktur. Azmak, Allah'tan uzaklaştırır insanı, aynı zamanda özgürlüğünü de zayıflatır. Azan insan kendini azdıran şeylerin üstünlüğüne güvenir ve zamanla onların altında ezilmeye başlar. Bu da ayrılığı getirir. Aslında Allah, insana hep yakın olduğunu söyler: "Biz ona şah damarından bile daha yakınız"[359]. Yunus bu yakınlığı o derece içinde hisseder ve yaşantısında gerçeğe dönüştürür ki okuyup-yazmasında bile Allah'ı en yakınında bilir:

"*Biz taliblerüz her dem 'ışk sebakın okuruz*

Tanrı virür sebakı 'ışk hod müderrisidür"[360]

---

[357] Tatcı, *a.g.e.,* aynı yer, Toprak, *a.g.e.*, aynı yer.

[358] Tasavvuf ıstılahında kulluğun karşılığı "ubudiyyet"tir. "Mükemmellik şartıyla taat (ve ibadet)leri hakkıyla ifa etmek, senden sâdır olan (amel ve ibadet)a eksik ve kusurlu nazarı ile bakmak ve senden husûle gelen güzel fiiller ve menakıbin ilahî tekdirin neticesi olduğunu görebilmektir" şeklinde ve daha başka şekillerde de tanımlanmaktadır. Bu tanımlar ve ubudiyet hakkında daha fazla malumat için bkz. Abdulkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 340-344, et-Tûsî, *el-Luma fi't-Tasavvuf*, s. 225 ve devamı.

[359] Kâf, 50/16, Ayrıca "Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi bilir. Gizli görüşme yapan üç kişi yoktur ki dördüncüleri O olmasın veya beş kişi yoktur ki altıncıları O olmasın, ister bundan daha az, ister daha çok olsun; nerede olurlarsa olsunlar muhakkak O kendileriyle beraberdir. En sonunda Kıyamet Günü yapıp ettiklerini onlara bir bir haber verecektir; şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir" mealindeki ayet için bkz., Mücâdele, 58/7.

[360] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 44; Toprak, *a.g.e.*, s. 91.

Kul olan insan, dünyada yapıp ettiklerinin hesabını Kıyamet Günü verecektir. Orada yapılacak olan yargılama son derece titiz ve adaletli olacaktır. Kulluk, hesap vermeye razı olmak, hatasının farkında olmak ve hatasının karşılığını kabule hazır olmayı gerektirir. Yunus Emre de işte bu noktada tam bir teslimiyet içindedir:

"*Sırat kıldan incedir, kılıçtan keskincedir*
Varıp anın üstüne, evler yapasım gelir
Altında Gayya vardır, içi nar ile pürdür
Varuben ol gölgede, biraz yatasım gelir
(...)
Ben günahımca yanam, rahmet suyundan yunam
İki kanat takınam, biraz uçasım gelir"[361]

Kulluğun sınırlılığı ifade edilirken yaşama süresinin de sınırlı olduğunu unutmamak gerekir. Bu dünya geçici bir meskendir. Bir imtihan yeridir. İmtihan, bulüğ çağına erdikten itibaren başlar ve aklın yerinde olduğu bütün zamanları kapsar. İman etmek bir teslimiyet işidir ve bu teslimiyetin ne kadar samimi olup olmadığı, teslim olunanca sınanacaktır. "İnsanlar sadece 'iman ettik', demekle sınanıp denenmeden bırakılacaklarını mı sanıyorlar? Doğrusu onlardan öncekileri de sınamıştık… "[362]

Kur'an'da bildirildiğine göre herkes değişik şekillerde sınanacaktır: "Kesinlikle sizi korkuyla, açlıkla, mallar, canlar ve verimliliklerin azalmasıyla sınarız ama sabredenleri müjdele!"[363] Sınanma olmadan, samimiler, zorluklara karşı direnenler ve diğerlerinden daha fazla çaba gösterenler ortaya çıkmaz. "İçinizden Allah yolunda üstün

---

[361] Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*, s. 92.
[362] Ankebût, 29/2-3.
[363] Bakara, 2/155.

çaba gösteren ve zorluklara karşı direnenleri bilip ortaya çıkarıncaya kadar sizi mutlaka sınayacağız, zira Biz, sizin bütün iddialarınızı sınarız."[364] İmtihanların neticesinde kazananların varacakları yer de cennettir. İmtihan kazanılmadan cennete girilmez.[365]

"İplik virdüm çulhaya sarup yumak etmiş
Becid becid ısmarlar gelsin alsun bezini"[366]

Yûnus bu söz suâlini 'aklına girü 'arz ider
Bilmek içün cevâbını kimseye imthânı yok"[367]

Mutasavvıfların bu noktada farklı söyleyecekleri vardır. Onlar, cenneti kazanmak gibi bir amaç edinmezler. Onlar severler, sevdikleri için öyle yaparlar. Öyle yapmalarının sonucu olarak da cennet gibi bir talepleri olmaz. Yunus'un da "mutlaka cennete girmek", "cennete girmek için yaşamak" gibi bir felsefesi yoktur çünkü o menfaatsiz kullukta en üst seviyeye ulaşmıştır.

"*Gözüm Seni görmek için, elim Sana ermek için*
Bugün canım yolda kodum, yarın Seni bulmak için

Bugün canım yolda koyam, yarın ivazın veresin
Arz eyleme Uçmağını, hiç arzum yok Uçmak için

---

[364] Muhammed, 47/31.
[365] Âl-i İmrân, 3/142: "Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenleri ve yolunda sabit kalmak üzere direnenleri seçip ayırmadan cennete girebileceğinizi mi sanıyorsunuz?"
[366] Tatcı, *Yunus Emre Şerhleri*, IV, s. 200.
[367] Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 64.

Benim Uçmak neme gerek, hergiz gönlüm ana bakmaz

İşbu benim zâriliğim, değildirdürür bir bağ için

Uçmak Uçmağım dediğin, müminleri yiltediğin

Bir ev ile birkaç hûri, hevesim yok koçmak için"[368]

Yunus Emre bu beyitler de yüce yaratıcısına şöyle seslenmektedir; Ey Allah'ım Gözüm seni görecekse bir işe yarıyordur, elim sana ulaşmamda bir vesile olacaksa anlamlıdır. Bana ait (gibi görünen) ne varsa aslında hep seni tespih etmek için var. Ben bugün canımı senin rızan için feda edebilirim çünkü benim canımdan olmam seni bulmamı sağlayacaktır. Kendimden geçmem, sana ulaşmam demektir. Bugün canımı senin yoluna vereyim ki yarı öbür dünyada sen karşılığını veresin. Ama senden beklediğim karşılık (başkalarının umduğu gibi) cennet değildir. Çünkü cemalini görmek cennetten daha büyük bir nimettir. Bana cenneti sunma çünkü ben onu arzulamıyorum. Cennet cennet diye inananları meylettiğin (yer), bir ev ile birkaç huri (den ibaretir). (oysa) ben onları kucaklamak (dünyada onları hak etmek için çalışmak adına) hiçbir istek duymuyorum demektedir.

Benzer anlamda bir başka mısra da şöyledir:

"*Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri*

İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni"[369]

---

[368] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 235; Toprak, *a.g.e.*, s. 120.
[369] Toprak, *a.g.e.*, s. 114; Tatcı, *a.g.e.*, s. 368.

Yunus Emre'nin gözüyle bakıldığında cennet karşılığını almak için kul olmanın, kulluğun gereğini yapmanın çok da tutar tarafı yoktur hatta bu durum bir ahlak zafiyeti olarak bile görülebilir. Bu durumda insanla Allah arasındaki ilişki "al ibadetleri, ver cenneti" türünden, tatsız, anlamsız bir şekle dönüşebilir. Yunus Emre bunun farkına varmış ve böyle bir ilişki biçiminden uzak durmuştur:

"*Bunda dahi verdin bize, ol hûrilerden bir çift helal*
Andan dahi geçti arzum, arzum Seni görmek için

Sofulara ver Sen anı, bana Seni gerek Seni
Ben nice terk idem Seni, şol bir ala çardak için"[370]

Yunus Emre bunları söylerken, bilinen düz mantıklarla yahut gelenekte fazlasıyla örneği olan medrese okuyan bir talebenin düşünce ve hissiyatına göre değil, âşıkça konuşmaktadır. Aşağıdaki satırlarda o hem âşık kişiyi tanımlar hem de bilinen tanımları alt-üst edecek şu saptamaları yapar:

"*Din ü millet sorar isen, âşıklara din ne hacet*
Âşık kişi harap olur; bilmez ne din, ne diyanet
Âşıkların gönlü, gözü, mâşuk depe gitmiş olur
Ayruk surette ne kalır, nice kılısar zühd ü tâat

Tâat kılan Uçmak için, din tutan Tamu için
Ol ikiden fâriğ olur, neye benzer bu işaret

---

[370] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 235; Toprak, *a.g.e.*, s. 120.

Her kim Dost sever ise, Dosttan yana gitmek gerek

İşi gücü Dost olucak, cümle işten olur âzat

(...)

Ol kıyamet bazarında, her kula başı kaygısı

Yunus sen âşıklar ile hiç görmeyesin kıyamet"[371]

Yunus Emre, Allah'ın karşısında insanın kul olduğunun farkında olması gereğinden hareket ederek bir sufî inceliğinde bu gerçeği dile getirir. Kul olan âsi olmaz. Kul olan kulluğunun farkında olur;[372] eksikliğinin, yanlışlar yapabileceğinin bilincindedir. Hata yapan kul, eğer Müslüman ise işte bu noktada diğerlerinden farkı ortaya çıkar. Çünkü Müslüman olan, hata yaptığında bunu nasıl telafi edeceğini bilir. Hemen Rabbine hatasından dolayı yalvarır:

"*Gene zâri kılayım, Çalabıma yalvarayım*

Allah'a sığınayım, medet Allahım medet

Âşık Yunus kıl zâri, günahın yusun Bârî

Göresin Peygamberi, medet Allahım medet"[373]

Yunus Felsefesinde Kulluk büyük önem arz eder. Yunusun felsefesinde insan ezelde Allah'a bir söz vermiş ancak Ona ibadet etmek için yaratılmıştır. Bu nedenle

---

371 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 308; Toprak, *a.g.e.*, s. 102.

372 Farkındalık varoluşun kilitlerini açar. İnsanın kendinin bilincinde olarak etrafında olup biten her şeye yanıt verme bilinciyle yaşaması demektir. Bu bilgiler için Bkz. Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş*, Özdenöze Yay., Ankara 2007, s. 151-152.

373 Toprak, *a.g.e.,* s. 118.

insan nefsine değil Allah'a kullukla mükelleftir. İnsanın bu mükellefiyetini yerine getirmesi gerekir.

"Eger gerçek kulımışsam ana kullık kılayıdum
Aglayadum bu dünyede yarın anda gülem diyü

Hemin geldüm bu dünyaya nefsüme kullık itmege
Eyü 'amel işlemedüm 'azabdan kurtulam diyü"[374]

İnsanın yaratılışın gayesi Tanrı'yı bilmektir. Allah insanları kendini bilsinler, tanısınlar diye yaratmıştır. Ama bu tanıma insana bir mecburiyet olarak gelmemelidir. Çünkü gerçek mutluluğa ermenin, huzur bulmanın, kendini gerçekleştirmenin yolu kulluktan yani Allah'ı bilmekten geçer. Kendinde ve âlemde Allah'ı bulan insan mesrurdur. Aslında Yunus felsefesinde insanın kendinden yola çıkarak, tümevarım yöntemleriyle Allah'ı tanıması istenir. Bu nedenle "kendini bilen Rabbini bilir" felsefesi yerleşmiştir. İnsan kendi kendini yaratamayacağına göre, görünmeyen yaratıcı varlık olan Allah'tır. O'nun olduğu yerde de benlik fikri abestir. İnsan ruhsal anlamda Allah'la daima birlikteyken dünyanın yaratılmasıyla birlikte bir ayrılık yaşamıştır. Bu nedenle insan yeryüzünde mahzundur ve Allah'ı arar. İnsanların yabancılık çekmesi, ahireti özlemesi çok normaldir. Ama gerçekten varlık nedenini gerçekleştiren, kulluğunu icra eden insan ezeldeki Tanrı ile olan kopmaz bağını yakalayabilirse mutlu olur. İşte insanın kulluğunu gerçekleştirmesi budur. Yoksa kulluk, "kölelik" ya da

---

[374] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 275.

“zorunlu bir hal” değildir. Bunun tam aksine kulluk; sevgi temelli ve insanın doğasına uygun, ruhsal ihtiyaçlarını karşılayan bir pozisyondur.

Yunusun kulluk algısı pasif, anlamdan uzak sırf şekilden ibaret olan şeriat kuralları değildir. Yunus kullukta şekil kadar belki de daha fazla “öz”e önem verir. İbadetin “öz”üne hizmet etmeyen bir şekilde kulluğun icra edilemeyeceğini belirtir. Onun kulluğu yerine getirirken, kullardan “özeleştiri” yapmalarını ister. Kulluğunun maksadının bilinmemesi halinde ve bu maksada ulaştırmayan ibadetleri kuru kuruya yaparak gerçek kulluğu yapamayacağımızı sürekli belirtir.

Yunus Emre kulluk konusunda en çok nefisle mücadeleye değinir. Tek ikazı bu da değildir. Nefisten ortaya çıkan mal, dünya, şöhret tutkusu, nefret, kin, yalan vs. her konuya değinmiştir.

İnsanın kul olduğunu, kul çizgisinde kalması gerektiğini söylerken, kul’un neler yapması gerektiğini de ifade eden Yunus Emre, kulluğun doğal getirisi olan acz’in de farkındadır ve bu konu hakkında da söyleyecekleri vardır. Bundan sonraki başlıkta Yunus Emre’nin insanın acziyetine dair söyleyecekleri ele alınacaktır.

B. İnsanın Acizliği

İnsanın bazı temel olumsuz özellikleri var. Acziyet bu olumsuz özelliklere bir cevap vermesiyle birlikte kemali gösteren bir tavır. Yoksa acziyet insanın hemen fark ettiği bir özelliği değil. Bu olumsuz özellikleri Kur’an-ı Kerim şöyle bahseder:

Kendisinin durumuna bakmaksızın apaçık düşman kesilmesi[375] herhangi bir nimetle karşılaştığında bunu kendisinden düşünmesi ve hemen ahireti reddetmesi[376] kendini yeterli gördüğünde azgınlık yapması[377] bir kötülük geldiğinde de hemen yalvarması[378] Aceleci olması,[379] hırslı ve sabırsız olması,[380] zalim ve nankör olması[381] tartışmacı olması,[382] zayıf yaratılması[383] herhangi bir şer dokunduğunda umutsuzluğa düşmesi, nimet verildiğinde yüz çevirmesi.[384] Ancak bununla birlikte insan kendisinin başıboş bırakıldığını düşünmemeli.[385]

Kulluğunun farkında olan insan, her şeye güç yetiremeyeceğinin, sınırlı olduğunun, aczinin de farkındadır. Acizliğinin farkında olan birisinden de azgın tavırlar beklenmez. Azgınlık, aczin farkında olmayışla at başı bir durumdur.

Aczin farkında olmak için ilave bir çabaya, farklı bir düşünceye, görüşe gerek yoktur. Yaşanan hayatta kişinin sıkça tanık olduğu ölüm olayı, ona acizliğini hatırlatacak en çarpıcı gerçektir. Tasavvuf yolunun bilge bir yolcusu olan Yunus Emre, acizliğini, göz açıp yummak kadar kısa olan hayatını “Allah, yeryüzünde kaç sene kaldınız? Bir gün ya da bir günden daha az bir süre kaldık. Hesap tutanlara sor derler. Allah, şöyle der: çok az bir zaman kaldınız. Keşke bunu daha önce bilmiş olsaydınız.”[386] Zamanın yel gibi hızla geçip gittiğini ortaya koyarak ifade eder ve basit bir anlatımla kafesten kuşun uçması gibi olan ölümü şöyle anlatır:

---

375 Yasin, 36/77.
376 Fussilet, 41/50.
377 Alak, 96/6-7.
378 Fussilet, 41/51.
379 İsra, 17/11; Enbiya 21/37.
380 Mearic, 70/19.
381 İbrahim, 14/34; Hacc, 22/66; Şura, 42/48; Zuhruf, 43/15; Abese, 80/17; Adiyat, 100/6.
382 Kehf, 18/54.
383 Nisa, 4/28.
384 İsra, 17/83; Fussilet, 41/49.
385 Kıyamet, 75/36.
386 Mümin, 23/112-114.

"*Geldi geçti ömrüm benim, şol yel esip geçmiş gibi*

Hele bana söyle gelir, şol göz açıp yummuş gibi

İş bu sözü Hak tanıktır, bu can gövdeye konuktur

Bir gün ola çıka gide, kafesten kuş uçmuş gibi

Miskin âdem oğlanını, benzetmişler ekinciye

Kimi biter, kimi yiter, yere tohum saçmış gibi"[387]

Şiirlerinin birinde, alçak bir yerden su çekip yukarı veren su dolabını konuşturan Yunus, "Topraktan yaratılan nefsimizi olgunlaştırırız veya dünyaya inen ruhumuza salih amel ve ibadetlerle yüceltiriz ve bu olgunlaşma çok zordur, insana çektirir." der. Dolap da suyu yukarı çıkarmanın verdiği zorlukla inilti çıkararak döner. Dünyanın fâni oluşunu, dolayısıyla dünyadakilerin de fâni olduklarını Yunus, dolaba söyletir:

"*Suyum alçaktan çekerim / Döner yükseğe dökerim*

Görün ben neler çekerim / Derdim vardır inilerim

Yunus bunda gelen gülmez / Kişi muradına ermez

Bu fânide kimse kalmaz / Derdim vardır inilerim"[388]

Yunus Emre, aşk yoluna düştükten sonra, içinde bulunduğu bu durumu da bir bakıma acziyet haline benzetmiş ve kendi benliğinin azgınlığından kurtulduğunu,

---

[387] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 374; Toprak, *a.g.e.*, s. 94.
[388] Toprak, *a.g.e.*, s. 100; Tatcı, *a.g.e.*, IV, s. 80.

nefsine gem vurduğunu, Allah aşkının kendisini olgunlaştırıp yetiştirdiğini, artık tasavvuf yoluna girmeden önceki hallerinin hiç birinin kalmadığını ifade ederken de şunları söyler:

"*Gönlüm düştü bu sevdaya / Gel gör beni aşk neyledi*
Başımı verdim kavgaya / Gel gör beni aşk neyledi

Ben ağlarım yana yana / Aşk boyadı beni kana
Ne âkilim ne divane / Gel gör beni aşk neyledi

Mecnun oluben yürürüm / Dostu düşümde görürüm
Uyanır melül olurum / Gel gör beni aşk neyledi

Aşkın beni mest eyledi / Aldı gönlüm hasteyledi
Öldürmeğe kast eyledi / Gel gör beni aşk neyledi

Gâh eserim yeller gibi / Gâh tozarım yollar gibi
Gâh akarım seller gibi / Gel gör beni aşk neyledi"[389]

Aşkı tatmamış bir bedenin ölümü kaçınılmazdır. Ölüm olayı vuku bulunca da yapılacaklar bellidir. Aktivitesini kaybeden beden, yıkanıp kefenlenip defnedilecektir. Bu aşamadan sonra toprağın altında kalan ten çürüyüp toprağa karışacaktır. Çürüme esnasında toprakta yaşayan kurtçuklara, böceklere yem olmasını engelleyecek bir

---

[389] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 385-386; Toprak, *a.g.e.*, s. 109.

mekanizma da yoktur zaten. Bu da aslında aczin en görünen belirtilerinden bir tanesidir. Yunus Emre, aşkı tattığı, ölümü, âşık olduğu maşukuna kavuşma olarak gördüğü için bütün bu yaşanacakları hiç üzüntü duymadan sıralayıverir:

"*Ey yarenler, ey kardeşler, ecel ere ölem bir gün*
İşlerime pişman olup kendüzüme gelem bir gün

Yanlarıma kona elim, söz söylemez ola dilim
Karşıma gele amelim, nittüm ise görem bir gün
(...)
Beş karış bezdir donum, yılan çıyan yiye tenim
Yıl geçe obrula sinim, unutulup kalam bir gün"[390]

Yunus yine, "Ey dostlar, yarın sizin karşınıza çıkacak kötü alışkanlıklardan uzak durun. Her canlı mutlaka ölecek ve her hesap da sorulacaktır." diyerek kendi şahsında tüm insanları uyarır ve devam eder: Allah'tan dileğim, bu yaptıklarımdan beni çok yakın bir zamanda pişman ettirip onun, yaptıklarımı affetme konusunda benim de tövbe etme konusunda ve tekrar aynı şeyleri yapmama konusunda kendime getirmesidir.

Bir gün öleceğim ve cepsiz bir kefene sarılacağım. Dünyaya ait ne varsa burada kalacak bunların hiç birisini kendimle götürmeyeceğim ve bu dünyadaki yaptıkları ahiret sorgusunda karşıma delilleriyle getireceklerdir. (Ona şöyle diyeceğiz): "- Oku kitabını, bugün üzerine hesap görücü olarak nefsin sana yeter."[391]

---

[390] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 239; Toprak, *a.g.e.*, s. 112.
[391] İsra, 17/14.

Bu dünyadan kendimle götüreceğim sadece beş karış kefen bezidir. Bu dünyadaki amellerim doğru yönde değilse kabir aşaması benim için bir zindan bir cehennem olacak vahşi hayvanlar bana kabir azabı çekmemde ön plana çıkacaklardır. Bu süreç içerisinde şükür ve istiğfarla günahlarımdan kurtulup sana saf ve temiz ruhumla dönmeyi nasip et diye içten seslenmektedir.

Yunus Emre'nin ölüm olayına yaklaşımı şiirlerinde çoğu kez, "âşık olan birinin, aşkı tattığında öldüğü"[392], dolayısıyla biyolojik ölümün onu etkilemeyeceği cihetindendir. Dolayısıyla O, maksadına ulaşmayı önceler, ölüm olayı Yunus Emre'nin ölümü sıradan bir durum olarak algılaması, İslam Dininin kendisine kazandırdığı "iman ile göçme" fikrinin de desteğiyledir.

"*Miskin Yunus ölücek, sini nurla dolacak*
İman yoldaş olucak, Âhirete şir gider"[393]

Miskin Yunus ölünce kabri nurla dolacak; iman yoldaş olunca ahrete aslanlar gibi cesur gider. Mümin öldüğünde yakınları, malı, mülkü onu en nihayet yalnız bırakır, bırakmak zorundadır. Bu aşamadan sonra kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukur olacaktır. İşte mezarı nurla dolu olacaklar iman noktasında zaaf göstermeyen hakiki ariflerdir. İman yoldaş olduğunda ahrete korkusuz gidebilir. Elbette Yunus Emre burada coşku içindedir ve bu halet-i ruhiyeyle korku ve ümit hallerinden ümide sarılmıştır. Sonsuz rahmet sahibi münasip gördükten sonra bu arzuların gerçekleşmesine kim mani olabilir.

---

392 Bu düşüncesini "*Aşkın âşıkları öldürür, aşk denizine daldırır / Tecellî ile doldurur, bana seni gerek seni*" (Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*, s. 114.) dizelerine döken Yunus Emre'nin ölümü algılayışı, mâşukuna kavuşmak şeklindedir.

393 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 49; Toprak, *a.g.e.*, s. 115.

Yunus Emre hiç ölüm endişesi taşımaz, ölümden de korkmadığını söyler. Çünkü ölüm denilen şey, Yunus Emre'ye göre fâsitlerin işidir. Müslüman bir bakış açısıyla ölüm ebediliğe atılan adımdır. Bu bakımdan âşık olan kişinin ölüm korkusu taşıması da düşünülemez.

"*Ko ölmek endişesin 'âşık ölmez bâkidür*
Ölmek senün nen ola çün canun İlâhidür

Ölümden ne korkarsın korkma ebedi varsın
Çün kim işe yararsın bu söz fasid da'vidür"[394]

Yunus Emre yukarıdaki beyitlerde şöyle seslenir; Ölüm korkusunu bırak. Zira âşıklar ölmez, onlar ebedilik sırrı sonsuzluğa ermişlerdir. Ölümü sev ve endişe etme çünkü ölüm ilahi bir nurdur aşıkın yanındaki eşya kadar ona yakındır. O, Allah'a ulaşma vesilesi olduğu için ilahi bir nur kabul edilir. "Bütün insanlar değil de, yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunu iddia ediyorsanız (bunda da) samimi iseniz haydi ölümü isteyin."[395]

Ölümden korkman için zaten sebep yok. Marifetullah sahibi mümin Allah'ın halk ettiği hiçbir şeyin kötü ya da korkunç olmayacağını bilir. Ölüm âşık için vatana dönüş demektir. Sınırlı bir hayattan ebedi var olma mekânına geçiştir. Ölüm hayatı bu dünyadan ibaret gören ve ona göre yaşayan, masıvaya gark olmuş fasitler içindir. Bu

---

[394] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 47; Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, s. 80.
[395] Cuma, 62/6.

beyitte ayrıca tasavvuftaki vahdet-i vücut, fenafillâh[396] ve bekabillah[397] inanışlarına da telmih vardır.

"Yunus cihana, hikmet gözüyle bakmış, akıp giden, gidip gelmeyenleri iman saltanatının haritasında süzmüştür. Düşünmüş, düşünmüştür. Ömür ırmaklarının karıştığı karanlık akıbet denizinde vücut teknesi, hangi rıhtıma yanaşacaktır? Bu çetin sorunun billurî cevaplarını kendi kendine vermeye çalışmıştır."[398] Yunus Emre, dünyanın bâki[399] olmadığını, kimseye kalmayacağını, insanların da dâhil olduğu yaratılmış her şeyin geçici olduğunu bilir ancak bunun idrakinde olmayanların yerine kendini koyarak bir kez daha bu gerçeği haykırır:

"*Dünyayı bakî sandım, gaflet içinde kaldım*
Ölüm, var imiş bildim, medet Allahım medet"[400]

Yunus Emre bu beyitlerde acizliğini şöyle ifade etmektedir: Bu yalan dünyayı ebedi sanarak çok büyük bir aldanış içinde kaldım ve bir aldatmanın içine düştüm. Oysa bu dünya zamanı sınırlarla çevrili bir handır. Sırası gelen bu handan ayrılacaktır. İnsanların ve benim içine düştüğümüz en büyük gaflet, bu sınırlı dünyayı ebedî sanarak, sana olan gerekli ibadet ve şükürde gerekli ihtimamı gösteremememizdir.

---

396 Fenafillâh: Tasavvufta fenafillâh ise bütün varlıkların Allah'tan geldiğini ve yine ona döneceğini, onda fani olup ebediyen onda yaşayacağı anlamına gelmektedir. Bu, bir nevi kulun zat ve sıfatının Allah'ın zat ve sıfatında yok olması demektir. Bkz. Halil Aktüccar, *Yunus Emre Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Gökşin Yay., İstanbul 1984, s. 132-135; Bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 269; Baltacı, *a.g.e*., s. 65; Uludağ, *a.g.e.,* s. 91-92.

397 Bekâbillah: tasavvuf yolcusunun yolculuğunda fenafillâhtan sonra varacağı en son mertebedir. Bu meretebede Sâlik, Allah'tan başka, mevcudatın hiç birini göremez, maddenin ne kendisini nede eserini müşahede edemez, kendini ve gönlünü bunlarla oyalamaz. Her şeyiyle Allah'a bağlanır. Bkz. Halil Aktüccar, *Yunus Emre Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Gökşin Yay., İstanbul 1984, s. 137; Bkz. Baltacı, *a.g.e.,* s. 35, Uludağ, *a.g.e.,* s. 92.

398 Mustafa Necati Bursalı, *Yunus Emre Hayatı ve Şiirleri*, Ailem Yay., İstanbul 2007, s. 15-16.

399 Bekâ, Rabbe yakın olma manasına gelir. Fenâ'nın tersidir. Bâki olmak, sadece Allah'a ait bir özelliktir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 198.

400 Toprak, *a.g.e.*, s. 118.

Gerçek olan ahiret dünyasına yeterli hazırlığı yapmamamızdır. Oysa hesap gününde oraya gidenler Allah'a şöyle yalvaracaktır: "Bana bir şans ver, dünyaya indir. Bütün işim sana ibadet ve tefekkür olsun."

C. İnsanın Tabiatı

a. Nefs

Arapça bir kelime olup çok sayıda manaları ihtiva eder. Nefsi benlik, bir şeyin kendi varlığı,[401] ruh, akıl, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, ukûbet, arzu, murad. Tasavvufî olarak Kâşâni'nin ifade ettiği gibi, kendisinde iradî hareket, duygu, his ve hayat kuvveti bulunan latif buharlı bir cevherdir. Kötülüğü emreden manasında anlaşıldığı gibi, Allah tarafından insana üflenen ve ruh-ı Rahmânî, ilâhî ben manasına da kullanılmıştır. Hakim Tirmizi bunu şöyle tanımlar: O, hayvanî ruhdur, kalb (nefs-i nâtıka) ile beden arasında vasıtadır. Kendisine, Kur'an-ı Kerim'de mübareklik özelliğini taşıyan, şarka ve batıya ait bulunmayan ağaç olarak işaret edilir.[402] (Nur/35).

Bir ahlâkçı olan Yûnus, nefis kavramıyla ilgili geniş bilgiler verir. Ona göre, nefis, çeşitli makamlarda ayrı tavırlar sergiler. Beyitlerde bu kavramla birlikte "ar, namus, benlik, varlık, dirlik, hırs" gibi isimler de "nefis" anlamında kullanmaktadır.[403]

Yunus Emre, nefis ile ilgili koç, it, ejderha, yılan ve kuş gibi benzetmeler kullanmaktadır. Nefis, rıza, fedakârlık ve teslimiyet makamında, boynunu bıçağın altına koyan bir "koç"'a, saldırganlık, hırçınlık, yırtıcılık ve benzeri özellikleriyle "it"e, azgın

---

[401] Abdürrezzak Kaşani, *Tasavvuf Sözlüğü* (çev. Ekrem Demirli) İstanbul 2004, s. 557-558; Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara 2006, s. 522; Baltacı, *a.g.e.* s. 129; Uludağ, *a.g.e.* s. 405.
[402] Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 545.
[403] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 297-298.

ve obur olmasıyla ejderhaya, kindar ve sinsî olmasıyla ve de basının kesilmesiyle yılana, kin, kibir ve şehvet gibi bir başa bağlı bulunması özellikleriyle de kuşa benzetilmiştir.[404] Nefisle ilgili bu benzetmeler Yunus'un şiirlerinde söyle geçmektedir:

"Kazdı kahır kazmasıla canda cefâ ocagını
Çaldı nefsümim boynına himmet eri bıçagını"[405]

"Derviş oldur itden kaçar it besleyen kanlar içer
Kogıl hem it beslemegi it besleyen sekban olur"[406]

"Nefsümün ej dehâsı döndi bana hami itdi
Kanâat hay dimezse hakîkatdür yir indi"[407]

"Kesildi nefs başı öldi fisk u fesâd işler kaldı
Hak'dan bana nazar oldı kanatlandum uçar oldum"[408]

İnsanın hayatta dört yoldaşı vardır: can, din, imân ve nefis. Bunlardan ilk üçü ile Yunus'un arası iyidir ama nefisle sürekli savaş halindedir.

"Ol dördün birisi can, biri din, biri imân
Biri nefsimdir düşman, yolda savaşıp geldim"[409]

---

[404] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 301.
[405] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 363.
[406] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 105.
[407] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 369.
[408] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 213.
[409] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 248.

Bütün insanlar, bir tek nefisten yaratıldıkları halde[410] nefsin her vücuddaki faaliyeti değişiktir. Sufilere göre nefis, vücudun en bayağı tabakasıdır. Bunun üstünde kalb, ruh ve sır mertebeleri vardır:

"Miskin Yunus'un nefsi dört tabi'at içinde
'Işkla can sırrına pinhan varasum gelür"[411]

Nefsin altında, 'tab' denen 'beden-dört unsur' vardır. Sufi sırasıyla, tab'dan nefse, nefisten kalbe, kalbten ruha, ruhtan da sırra geçerek müşahedeye erer. Bu yükseliş sırasında üst makamın sırrı, alt makamdaki salik tarafından anlaşılmaz.[412]

Yunus bir yerde, ruh ve nefsi "iki dilbere" benzetir. Bunlardan hangisi üstün gelirse, insan ona meyleder.[413]

"On ikidür hücresi yidi dervazesi vardur
Anda iki dilber var bilemezsin ki sorasın"[414]

"Nesünün varlıgırı 'akl-ı külle ulaşdur
Varlıgun yoga degşür cevher ol olma muhas"[415]

"Kudret kılıcın almış nefsün boynını çalmış
Nefsin depelemiş elleri kan içinde"[416]

[410] Nisa, 4/1.
[411] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 60.
[412] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 298.
[413] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 299.
[414] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 247.
[415] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 121.
[416] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 293.

"İlim 'ilim bilmekdür 'ilim kendin bilmekdür

Sen kendüni bilmezsin ya niçe okumakdur

Okumakdan ma'ni ne kişi Hakk'ı bilmekdür

Çün okudun bilmezsin ha bir kurı emekdür"[417]

Yunus yukardaki beyitlerde insanın kendini bilmesiyle Allah'ı bilmesi eşittir demektedir. Allah'ı bilmenin onu tanımanın ve onu anlamanın ilk ve bekli de en önemli şartı, insanın kendini bilmesidir. Kendini bilen rabbini de bilir çünkü insanın yaratılış sıfatları tefekkür sahibi yüce Allah'a götürür.

Yunus Emre'ye göre İnsan, geçici dünyaya meyletmeyip ondan uzaklaştığı yani varoluşsal benliğine (nefs) uzaklaştığı ölçüde olgunlaşarak, Allah'a yakın olacak ve Allah'ı kendi içinde bulacaktır. Nefs Allah ile insan arasında bir perde olduğu için nefsi kontrol altında tutmak gerekir. Tasavvuf, insanın nefsini öldürmesi değil, nefsini derece derece terbiye etmesi esasına dayanır. Fakat nefsin olgunlaşmasını önleyen kibir, gurur, cimrilik, öfke, hased, gıybet, gibi engeller vardır. Bu engellere karşı verilen meşakkatli sınavda Yunus Emre, dürüstlük, doğruluk ve kanaatkârlıktan vazgeçilmemesi gerektiğini söylemektedir.

"Toğrulık mancınıgı istigfâr taşıyıla

Toğru vardı atıldı, yıkıldı nefs kal'ası"[418]

---

[417] Tatcı, *a.g.e,* II, s. 101.
[418] Tatcı, *a.g.e,* II, s. 363.

"Kanaati yar idin, uyma nefs dilegine

İresin hakîkata, yirün buldun tur indi"[419]

Böylece dünyalık benliğini yani nefsini kontrol ederek olgunlaştıran, erdemlerle ruhunu besleyen insan, Allah ile arasındaki perdeleri kaldırarak, ilâhî aşkta gerçek benliğine ulaşır. Gerçek benliğini kazanması ikilikten kurtulup birliğe ermesidir.

Nefis, Allah ile insan arasındaki psikolojik bir perdedir. İnsanın bu perdeyi mutlaka asması gerekmektedir. İnsanda ruh ve beden, can ve nefis sürekli olarak birbirleriyle mücâdele ederler. Bazı kişilerde nefis bütün bedeni ve hattâ ruhu bil kontrolü altına alır; artık bütün yetenekler ve zekâ nefse hizmet etmektedir. Bu durumda hayvanlar dünyasının üzerinde bir varlık olarak yaratılan insan, hayvanlardan daha aşağı bir seviyeye düşmektedir. İnsan için ideal olanı ise nefsi devamlı kontrol altında tutmak, ruhun hizmetine vermek, yüce Allah'ın çizdiği sınırlar içinde yasayarak can ile birlikte Allah'a kulluk görevini yapmaktır.[420]

b. Ruh

"Ruhun mahiyeti problemi asırlardan beridir insanlığı en çok düşündüren konulardan biridir."[421] Arapça, ruh, can, nefs, rahmet, vahiy, Cebrail, nefs-i nâtıka, insan latîfesi vs. gibi anlamları olan bir kelime.[422]

Yunus Emre'nin ruh konusuna yaklaşımını da su şekilde izah edebiliriz: "Rûh, ilâhî bir nefestir ve Allah'ın emri cümlesindendir. Hakk'ın tecellîsidir. Zâhirî ve bâtınî

---

[419] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 369.
[420] Mustafa Ergün, *Yunus Emre'de Tasavvuf ve Egitim,* Ocak Yay. Ankara 1997, s. 76-77.
[421] Himmet Konur, *"Tasavvuf Ahlakı ve İlahi Ahlak İnsana Yolculuk"* H.Yay. İstanbul 2009, s. 54.
[422] Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 598; Kâşâni, *a.g.e.,* s. 274; Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara 2006, s. 560; Uludağ, *a.g.e*., s. 439-441; Baltacı, *a.g.e.,* s. 141.

olmak üzere iki hali vardır. Zâhiri hali, gözlerimizin gördüğü canlı ve kesif mevcudattır. Bâtınî hali ise, bu zuhûr âlemine rücu eden latif halidir. Rûhun her iki hali de, Allah'ın <<kün>> emrine mazhar olmuşlardır. İnsanın bir iç ve bir de dış âlemi vardır. Dışı kesif, yani rûha kafeslik yapan vücûdu, içi de latiftir."[423] Ruh Âdem'e üflenen ilâhî bir nefha'dır.[424] Nefis mertebelerini tamamlayan sülük ehli, "rûh" makâmındadır. Bu kişide, hayvani nefis, insanî rûha dönüşmüştür. Esasen, nefis ve akıl, ruhun tabiat âlemindeki isimlerinden ibarettir.[425]

Rûh'un mahiyeti ile ilgili Kur'ân-ı Kerimde söyle buyrulmaktadır: "Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir."[426]

Yunus Emre bu konuyu söyle ifade etmiştir;

"*Rûhumdan kimsene haber viremez*
Emrdür kadîrlığı virür harekât"[427]

Rûh cisim (tabiat) belâsına düşünce, aslını unutmuştur. Yûnus, rûhu belâya düşmüş bir sultân seklinde düşünür. Ona göre beden dört unsurdan meydana gelmektedir, bu dört unsurun aslı ise ruhtur.

"Bu cisimüm belasıdur adum Yunus oldugı
Zatum soar olursan sultana benem sultan"[428]

---

[423] Mahmut Sadettin Bilginer, *"Allah ve İnsan"*, Baha Yay., İstanbul 1969, s. 75.
[424] Hicr, 15/28-29.
[425] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 304.
[426] İsra,17/85.
[427] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 34.
[428] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 256.

"Bu vücudun ser-mayesi od u su toprag u yildür

Her biri aslına gider gafil olmak nendür senün"[429]

Bazı İslâm düşünürler insan bedenini, kafese; insan ruhunu ise kuşa benzetmişlerdir. Kafese benzetilen insan bedenini ve kuşa benzetilen insan ruhunu Yûnus Emre dizelere ne güzel dökmüş;

"*Kurıyduk yaş olduk ayagıduk baş olduk*

Kanatlanduk kuş olduk uçtuk el-hamdüli'llâh"[430]

"*Çiğ bişüp kazan taşmadın rûh cismine ulaşmadın*

Ana rahmine düşmedin ol togmadın ölen nedür"[431]

Yunus Emre'nin Divanı'nda ruh, bazı benzetme unsurlarıyla da işlenmektedir. Ruh, vücud zindanına düşen bir mahpustur; ten kafesten kurtulup Hazret'e uçan bir kuştur;

"Yunus Emre sen kanda kalmayasın zindanda

Zindan kanda ben kanda kimün malın yimişim"[432]

"Kan degül benüm aşum hırs u heva yoldaşum

Hazret'e uçar kuşum meger tene girmişem"[433] Kovanından çıkarılmış bal;

---

[429] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 149.
[430] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 281.
[431] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 103.
[432] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 229.
[433] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 229.

"Yunus ne hoş dimişsin bal u şeker yimişsin

Ballar balını buldum kovanum yagma olsun"[434] gibidir. Vücud toprağında gizli bir gevher olan 'ruh', aslına ulaşmıştır.[435]

"Suret toprakdur diyeni gönlün kabul itmez anı

Bu toprağun cevherini Hazret'e irgürdüm ahi"[436]

c. Beden

İnsanlar olarak hepimiz, yaşadığımız süre boyunca bizi hayatta tutan bir varlıkla kendimizi ifade ederiz. Bu ifade aracı beden'dir. Zaten sözlüklerde beden; "insanın maddi vücudu, kesif cisim olarak tanımlanmaktadır."[437]

Yunus'un dil zenginliği aşikârdır. Bedenle ilgili birçok kavram ve analoji kullanır. *Vücut, ten, cisim, sûret* bu kavramlardan birkaçıdır. Yunus, bedenin anâsır-ı erbaa'dan yaratıldığını söyler. Birbirine muhalif bu dört unsurla birlikte insana bazı sıfatlar gelir. Toprak, beraberinde bedene sabır, iyi huy, tevekkül ve mekremet getirir. Toprağın zapturapt altında tutması gereken muhalif nesne 'yel'dir. Yel de insana kizb, riya, tizlik ve nefes bahseder. Yunus, Tanrı'nın nuruyla temellendirdiği toprağın, Tanrı'nın heybetinden kaynaklanan yeli hâkimiyet altında tutmak için çaba harcaması gerektiğini söyler. Öte yandan safâ, sehâ, lûtf ve visal sıfatlarıyla birlikte vücûda gelen ve Tanrı'nın hayâ sıfatından kaynağını alan suyun da, beraberinde şehvet, kibr, tama ve haset getirmiş olan ateşi kontrol altında tutması gerekir. Toprak, su, ateş ve yel bunların

---

[434] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 265.
[435] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 305.
[436] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 356.
[437] Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 147.

hepsi Tanrı'nın Nur, Hayat, Hısm ve Heybet "pertevlerinden" kaynaklanır; Yani bedenin temelleri, Tanrı'nın sıfatlarına dayandırılır.[438]

Yunus Emre bedeni beyitlerde öyle güzel dile getirmiş ki;

"*Cân bir ulu kimsedür beden anun âletidür*
Her ne lokma yirisen bedenün kuvvetidür"[439]

"Cân bedenden uçıcak menzilinden göçicek
Ol cihâna geçicek göze 'iyân olasın"[440]

"Beden bir gün olur haste
Dilün dönmez olur beste
Kalursun söyle dem-beste
Ana dur ölmesi zinhar"[441]

Yunus Emre aşağıdaki beyitte, bedenin günahlardan tevbe ile arınması gerektiğini, yalan dünyadan vazgeçip nefsine uymamayı bilmenin gerektiğini şöyle ifade eder.

"*Murâdum budur tevbeden*
Günâhdan arına beden

---

[438] Elif Dursun, *Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri 2009, s. 40.
[439] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 48.
[440] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 256.
[441] Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 41-42.

Vaz gelip yalan dünyâdan

Nefsüme uymayı bilsem"[442]

"*Çün cân bedenden çekile*

Şol elif kâmet büküle

Gözünden gevher döküle

Gel merteben gör diyenler"[443]

II. Yunus Emre'nin Düşüncesinde Allah

Allah: Kâinatı yaratan ve idare eden bütün övgülere layık bulunan en yüce varlık. Ulûhiyete mahsus sıfatların hepsini kendisinde toplamış bulunan, zat-ı vacibü'l-vücuda dalalet eden ismi olup sayılan isimler içinde en ulu ve en büyüğü ismi azamdır.[444]

Yunus Emre, hayatının tamamını, insanın Allah'la ilişkileri üzerine düşünce üreterek, olması gerekenleri ortaya koyarak, yaşayarak geçirmiştir. O, tasavvufî ahlakı yaymaya çalışmıştır.[445] Bunun da temelinde Allah'la "aşk" boyutunda bir yakınlık[446] kurma çabası vardır. "Kendisini Allah'a ve O'nu bilmeye adamış bir insan, bütün

---

442 Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 82.
443 Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 41.
444 Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 104-106; Süleyman, Uludağ, *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995, s. 42-43; Bekir Topaloğlu, *"Allah"* DİA., İstanbul 1989, c. 2, s. 471-498; A.Saim Kılavuz-U.Murat Kılavuz, *İslama Giriş (Gençliğin İslam Bilgisi) "Allah"* DİB. Yay., Ankara 2007, s. 41-44; Bilginer, *a.g.e.,* s. 7-11; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esma-i Hüsna*, DİB. Yay. Ankara 2007, s. 100-107; Hasan İzzeddin Cemel (Terc.Abdurrahman Poyraz), *Ayet ve Hadislerle El-Esmaül Hüsna,* Ravza Yay., İstanbul 2000, s. 42; Komisyon, *a.g.e.,* s. 23.
445 Köprülü, *a.g.e.*, s. 300.
446 Allah'a yakınlığın Tasavvuf dilindeki karşılığı Kurb'tur. "Allah'ın taatına yakın olmak ve bütün zaman boyunca ona ibadet vasfı ile muttasıf olmaktır" şeklinde tanımlanan Kurb ve onun zıt anlamlısı olan bu'd ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Kuşeyrî, *a.g.e.* s. 213.

varlığa karşı derin bir sevgi ve aşktan aldığı zevk ile geçirmeye çalışır."[447] Yunus Emre, Allah'la arasındaki "aşk" temelli ilişkisi o denli ileri götürür ki, aşkı olmayana, âşık olamayana, din ve imanın da gerekmeyeceğini söyler:

"*Aşkı olmayana din ve iman gerekmez*"[448]

İman ve din aşk demektir. Seni sevmek benim dinim imanım. Beni dini imandan ayırma demektedir. "Yunus hep Hakk'ı aramıştır… Nazar ettiği her şeyde, her zerrede Hak'tan bir eser görmüştür. Zaten şiirin vazifesi de budur. Hakk'ı aramak, hak olanı terennüm etmek Cihan, bu saadet tezahürleri için açılmış bir bahçedir."[449]

"*Sensin bize bizden yakın*[450]*, görünmezsin hicap nedir*

Çün aybı yok görklü yüzün, üzerinde nikap nedir

---

[447] Metin Yasa, *Din Felsefesi Açısından Yunus Emre'de Aşk-Yaratılış-Kendi Olma*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2008, s. 33.

[448] Öztelli, *a.g.e.*, s. 61.

[449] Bursalı, *a.g.e.*, s. 16.

[450] Kuşeyrî'nin naklettiğine göre, sûfilerden biri, yakîn, kalbe tevdi edilen bir ilimdir demiştir. Bu zât, yakînin kesbî olmadığına, Hakk vergisi olduğuna işaret etmiştir. Sehl de şöyle der: Yakînin başlangıcı mükaşefedir. Bunun için seleften biri (Allah ile aramda bulunan hicap ve) perde ortadan kalksa yine yakînim artmazdı, demiştir. Mükaşefeden sonra muayene (gözle görme) ve daha sonra da müşâhede gelir. Bu bilgiler için bkz. Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 320, Yakîn konusunda benzer bilgiler için bkz. et-Tûsî, *el-Luma fi't-Tasavvuf*, s. 70; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, II, s. 570 ve devamı.; İlme'l-yakîn, nazar ve istidlâl tarîkı ile ayne'l-yakîn keşf ve ilham yoluyla, hakka'l-yakîn ise; toprağa bağlı beşerî vasıflardan sıyrılmanın gerçekleşmesi ve vuslat isteyen kimsenin bu dereceye erişmesi ile elde edilir.Fâris; İlme'l-yakînde ızdırap yoktur. Ayne'l-yakîn: Allah'ın sırları tevdî ettiği ilimdir. İlim, yakîn vasfına sahipse, onda şüpheli bir taraf yoktur. Hakka'l-yakîn, ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakînin işaret ettiği şeyin hakikatı ve esasıdır." Demiştir. Cüneyd: "Hakka'l-yakîn, kulun bu ilimle iç içe olmasıdır. Kulun görünen şeyleri gözü ile ayan beyan gördüğü gibi gaybları da öylece müşahade etmesi, gayb hakkındaki bilgisini kesinleştirerek oradan dosdoğru haberler vermesidir. Bu Hz. Peygamber'in "Geriye çoluk çocuğun için ne bıraktın?" diye sorduğunda Hz. Ebu Bekir (r.a.)'ın: "Allah'ı ve Resûlünü" cevabını vermesine benzer. Bazıları ilme'l-yakîn tefrika hâli; ayne'l-yakîn cem' hâli; Hakka'l-yakîn de tevhid lisanı ile cem'u'l-cem' hâlidir." demişlerdir. "Yakîn'in ismi, resmi, ilmi, aynı ve hakkı vardır. İsim ve resm avam için; ilme'l-yakîn evliyâ için; ayne'l-yakîn havassü'l-evliyâ için; Hakka'l-yakîn de enbiyâ içindir. Hakka'l-yakînin hakikatı ise yalnızca Hz. Peygamber (s.a.s.)'e mahsustur." Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif* Tercümesi, Çev. H. Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz, Mustafa Uzun, İstanbul 1987, s. 254.

Sen eyittin ey Padişah, yehdillâhü limen yeşâ[451]

Şerikin yok senin hâşâ, suçlu kimdir, ikap nedir

Levh üzere kimdür yazan, azduran kimdür ya azan

Bu işleri kimdür düzen, bu su'ale cevbp nedür"[452]

Yüzünü nereye çevirirse çevirsin Yunus Allah'ı, O'nun tezahürlerini görür. Karakoç, Yunus'un bu konudaki;

"*Her kancaru bakarısam / Gördüğüm seni sanaym*"[453]

Dizelerini, bir ayetten[454] ilham alarak söylediğini ifade ettikten sonra; "Yunus böyle Kur'an ve hadislerin ışıklarından örülen İslam mesaj ve kültürünü Türkçede baştan sona bağlantı halinde işlemiş ve bu kültürü Türk ruhuna geçirmiş böylece çağının gereği şairlik görevini yerine getirmiştir. Erimiş bir maden gibi İslam ruhu, şiirlerinde donup biçim almıştır"[455] yorumunu yapar.

Bu girişten sonra şimdi Yunus'un Allah telakkisinin ne olduğunu anlamaya çalışalım.

A. Allah'ın Yegâne Sığınılacak Güç Olması

İnsan, yaratılmış bir varlıktır. Onun Yaratan karşısındaki konumu "kul" olmasıdır. Kul, Rabbinin kendisini kendinde var olan sıfatlarla donattığı, kendi ruhundan üfleyip

---

[451] Onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Fakat Allah dilediğini hidayete erdirir. Kur'an'da Bakara suresinde bu duruma vurgu yapılır. Bkz. Bakara, 2/272.

[452] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 99; Toprak, *a.g.e.*, s. 88.

[453] Tatcı, *a.g.e.,* s. 261.

[454] Bakara, 2/115. (Doğu da Allah'ındır batı da. Şu halde nereye dönerseniz dönün, orası da Allah'ın yönüdür, çünkü Allah sınırsızdır, ilmi her şeyi kuşatmıştır.)

[455] Karakoç, *a.g.e.*, s. 54.

diğer yaratılanlardan üstün tuttuğu ama bulunla birlikte hata etmeye meyyal, günaha girmeye müsait bir varlıktır. Dünyaya gönderiliş amacı da zaten budur: "O, ölümü ve hayatı, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için yaratmıştır."[456]

İnsanlar, dünyada yaptıkları hataların karşılarına öldükten sonra çıkacağını ve bunların hesabını vereceklerini bildikleri için genel olarak ölüm olayını sevecen bulmazlar ve korkarlar. Yunus Emre de her insan gibi ölümden korktuğu kadar sonrasındaki hesap günü gelince yaptıklarından sual olununca muhasebenin altından kalkamayacağı korkusunu taşımaktadır.

"Sensin Kerim sensin Rahim
Allah sana sundum elüm
Senden artuk yokdur umum
Allah sana sundum elüm

Ecel irdi va'de yitdi
Bu 'ömrüm kadehi toldı
Kimdür ki içmedin kaldı
Allah sana sundum elüm"[457]

Dünyada kulluk görevini iyi yapanın ölümden korkmasına gerek yoktur. Çünkü insanlar, öldüklerinde bu dünyada yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. Bu dünyada işlenmeyen bir kötülüğün ya da yapılmamış bir iyiliğin kıyamette karşımıza çıkması beklenemez. İslam geleneğinde dünya, ahretin tarlası kabul edilmiş ve dünyadayken

---

[456] Mülk, 67/ 2.
[457] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 181.

ekilenlerin ahrette biçileceği bilinci oluşturulmuştur. Yunus Emre bu noktayı şöyle vurgular:

"*Eğer gerçek kul imişsem O'na kulluk kıla idim*
Ağlayaydım bu dünyada yarın onda gülem deyi"[458]

Her şeye rağmen insan, dünyada, kendisinden beklenen iyi, güzel ve faydalı işleri layıkıyla ortaya koyamamış olabilir. Ölümün ne vakit geleceği belli olmadığından, daha zihninde yapacakları bitmemişken ölüm onu yakaladığında, arkada plan olarak bıraktığı yapacaklarını yapamamış bir halde hesap görmeye vardığında, kötülükleri miktar olarak iyiliklerinden çok gözükebilir. Bu durumda kulun yapacağı şey noksanlığından ve günahlarından Allahın affına sığınmaktır.

"*Hemin geldim bu dünyaya nefsüme kullık itmege*
Eyü 'amel işlemedümm 'azabdan kurtulam diyü

"İy bi-çare miskin Yunus günahun çok neyleyesin
Sığındum ol Allah'uma didi hem 'afv kılam diyü"[459]

Müslüman kişi, günlük hayatta karşılaştığı her olayı, kendi anlam dünyasında nasıl kategorize eder, nasıl algılarsa algılasın sonuç olarak bunların hepsinin yaratanının Allah olduğu noktasından asla sapmaz. Müslüman, Allah'ın insanların iyiliğini

[458] Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 65.
[459] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 275; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 65.

istediğini, iyilikten taraf olduğunu bilir.[460] Ancak kişilerin başına gelen olumsuzlukların da kendi yaptıklarıyla bağlantılı olduğu da muhakkaktır.[461] Yunus Emre, bütün bunların farkında bir inanmış kişi olarak hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğini, dolayısıyla O'nun sığınılacak yegâne Varlık olduğunu söyler:

"*Yunus bu sözleri kogıl kend' özünden elin gugıl*
Senden ne gele bir değil çûn Hak'tan gelir hayr ü şer"[462]

Yunus bu sözleri terk et, bırak! Kendi özünden bile elini çek! Senden fani bir canlı olarak ne gelebilir ki? Sen kulluk imtihanında ancak hayır veya şerden birisini seçebilirsin; o bile Hakk Teâlâ'dandır.

Yunus burada iddialı sözler sarf etmekten kaçınmak ve tevekkülle Allah'a güvenmek gerektiğini söylemektedir. Çünkü bütün hayrın ve şerrin halk edeni kuşkusuz O'dur.

İmanın dünyada insanı, kendinden daha alt düzeydeki yaratılmışlara esaretten, tapınmaktan alıkoyması gibi ahirette de yapılanların hesabının verildiği sırada "yapılan salih işlerin gerekçesi olarak şahadeti" söz konusu olacaktır. Allah'a iman, O'na teslimiyetle mümkün olur ve Rabbine teslim olmuş Yunus, ahiret yolculuğuna çıktığı andan itibaren Allah'ı hep yanında hisseder.

---

[460] Bu konudaki ayet için bkz. Bakara, 2/185.

[461] Şûra, 42/30 (Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizle yaptıklarınızın sonucudur; üstelik O birçoğunu da affetmektedir.), Ayrıca bkz. Rûm, 30/41 (İnsanların elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde bozulmalar meydana geldi…)

[462] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 43; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 73; Aynı dizeler için bkz. Toprak, *a.g.e.*, s. 124.

"*Çün cenazeden şeştiler üstüme toprak aştılar*
Hep koyubanı kaçtılar Allah sana sundum elim

Yedi tamu sekiz uçmak her birinin vardır yolu
Her bir yolda yüz bin çârsu Allah sana sundum elim

Geldi Münker ile Nekir her birisi sordu bir dil
İlahi sen cevap vergil Allah sana sundum elim"[463]

Yukardaki beyitlerde de Yunus: İnsanların, cenazelerini toprağa verdikten sonra her biri bir yana dağılıp giderler "Berzah Âlemi denilen kabir âlemi, insanın ölümden sonra başlayıp mahşere kadar devam eder."[464] İşte o zaman insan amelleriyle ve Allah'la baş başa kalır. Şayet Allah insana yardım etmezse (elinden tutmazsa) hâli perişandır. Yedi cehennem ve sekiz cennete giden yol mutlaka vardır. Her bir yolda insanın dikkatini dağıtacak, onu yoldan alıkoyacak, bu dünyaya bağlayacak bir sürü eğlence, meşale (çarsu=çarşı) vardır. Şayet Allah insana yardım etmezse (elinden tutmazsa) hâli perişandır. "Münker ile Nekir sorgu suale başlayıp her biri peş peşe soruları sıralamaya başlayınca"[465] senin yardımından başka bir çare düşünemiyorum. Şayet Allah insana yardım etmezse (elinden tutmazsa) hâli perişan olacaktır diyor.

İnsan, günah işlediğinde çaresiz değildir. Yaptığından pişmanlık duyduğunda, bunu bertaraf etmek isterse yapacağı şey Rabbine yalvarmak ve af dilemektir. Allah,

---

[463] Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 89.
[464] Süleyman Toprak, *Ölümden Sonra Hayat Kabir Hayatı,* Nur Yay., Konya 1986, s. 20.
[465] Süleyman Toprak, *a.g.e.,* s. 267.

insanın sığınacağı tek merci olduğu için duasını, tevbesini[466], yalvarışını da O'na yapmalıdır:

"*Yatanların yatlı hâli hiç nesneye ermez eli*
Seher eser rahmet yeli tanla seher vaktinde dur

Kuşlar ile durgıl bile kıl namazı imâm ile
Yalvar günahını dile tanla seher vaktinde dur"[467]

Yunus Emre, mezarda yatanların, bu dünyadan göçüp gidenlerin bu dünyadaki hiçbir nesneyi ele geçirmeye ne varlıklarının, ne bedenlerinin, ne de güçlerinin yetebileceğini belirterek insanları namaz ve duaya yönlendirir: Seher vakti rahmet yeli estiğinde kalk ve sabah namazını kıl, çünkü Allah katında sabah namazı çok değerlidir. Nefse en zor geleni de odur. Öyle ki seher vaktinde bütün canlılar uykudadır, her şey sakindir. O vakit sen o Yaratıcıdan başka bir şey düşünmezsin veya seni Yaratıcıyı düşünmekten alıkoyacak başka bir şey yoktur. Tan yerinin ağarmasıyla birlikte gün başlarken sen O'na yönel ve halini arz et ki rahmetin en bol olduğu bu anda af dile.

Erkenden kalktığında imamla birlikte sabah namazını kıl, o esnada da günahlarının affı hususunda Yüce Yaratıcıdan af dile. Çünkü O, Rahman ve Rahimdir. Zira merhamet sahibi Yüce Allah, nefse zor gelen işleri kendi rızası için yapan müminlerin günahını affeder ve onları "gazabını geçmiş geniş rahmeti" [Sebakat

---

[466] Sâliklerin vuslata ermeleri için uğradıkları menzillerden ilk menzil olan tevbe, taliplerin ulaştıkları makamlardan da birinci makamdır. Arap dilindeki hakiki manası rucu etmek, yani dönmek olan tevbe, şeriatın yerdiği şeyden övdüğü şeye dönmek olarak tanımlanmıştır. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 227.

[467] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 98; Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, s. 99.

rahmetî Ğadabî (hadis-i kudsî)] ile bağışlar, diyen Yunus, Allah'ın rahmetinin gazabına galebe çaldığını belirtmektedir.

B. Allah'ın Kâinatın Hâkimi Olması

El-Melik; Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri. Mâlik ve sahip olmak, elinin altında bulundurup tek başına tasarruf etmek görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibi, mutlak surette hükümdarı.[468]

Mâlikü'l-Mülk; Bütün mülkün ebedi gerçek sahibi, hükümdarı, kulun emrolunduğu şeyden, bulunduğu hale göre karşılık veren Hakk'a, mâlikü'l-mülk denir. Kula layık olduğu karşılığı verecek kişi Allah'tır.[469]

Yunus Emre'ye göre dünya geçici bir meskendir. Ancak onun geçiciliğini unutan insan, güzelliklerine kanar, aldanır ve yapmaması gereken şeyleri yapmak ister. Bu noktada Yunus Emre herkesi uyarır ve gaflet içinde olunmaması gerektiğini söyler:

"Behey miskîn aç gözüni bu fânîden yum gözüni
Günâhdan kara yüzüni hîç agartmayasın bigi

Behey miskîn gafil olma dünya fîni bâkî sanma
Günahdan kara yüzüni hîç agartmayasın bigi"[470]

---

[468] Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 106; Bekir Topaloğlu, *"Melik"* DİA., Ankara 2004, c.29, s. 50-51; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esma-i Hüsna,* DİB. Yay. Ankara 2007, s. 83; Hasan İzzeddin Cemel (Terc.Abdurrahman Poyraz), *Ayet ve Hadislerle El-Esmaül Hüsna ,* Ravza Yay., İstanbul 2000, s. 140; Komisyon, *a.g.e.,* s. 406.

[469] Cebecioğlu, a.g.e., s. 106-485; Bekir Topaloğlu, *"Malikü'l-Mülk"* DİA., Ankara 2003, c. 27, s. 535; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esma-i Hüsna*, DİB. Yay. Ankara 2007, s. 83; Hasan İzzeddin Cemel (Terc.Abdurrahman Poyraz), *Ayet ve Hadislerle El-Esmaül Hüsna ,* Ravza Yay., İstanbul 2000, s. 320; Komisyon, *a.g.e.,* s. 408.

[470] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 397.

Gücü elinde bulunduran varlıklar, ellerindeki gücü sınırlandırmazlarsa bundan adil olmayan, insanların hayrına olmayan, insanların zarar görebileceği sonuçlar doğabilir. Ancak bu durum Allah için söz konusu değildir. Allah, gücün sahibi olmakla beraber bu gücünü, canının istediği şeylere sorumsuzca, hesapsızca, haksızca kullanmaz. Kullanırsa zaten zulmetmiş olur. Yunus, Allah'ın zulüm etmeyeceğinden kesinlikle emin olarak konuşur:

"*Gönül sultan hâkîm cân cümle iş ana kurbân*
Dil dahı bir tercemân yürür kudret içinde"[471]

"*'İlmi –i hikmet içinde el-'alimu'llahsun*
'Âsiye rahmet kılursun sen Kerimu'llahsun

Cümlenün rızkın virürsün minnetün yok kimseye
Cümlenün ma'büdısun sen el-Hakimu'llahsun

Tanrılık da'vi kılana kakıyup hışm itmedün
Yüz bin anca mürüvvetün var bir Rahîmu'llahsun

Yirde gökde sana benzer senden artuk Tanrı yok
Gizledün sen seni sende gör niçe Settâr'sun

[471] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 283.

Dergâhundan kâfiri mahrûm idüp göndermedün

Nemrûd'a virdün murâdun bir Kerîmu'llahsun

Dillerün tesbîhisün sen körlerün arzûsısun

Dertlerün dermânısun sen bir Hakîmu'llahsun

Yûnus'un senden temennâ kıldugı sensin yine

Gelmegin yok gitmegin yok el Mukîmu'llahsun"[472]

İnsan, düşünebilecek bir şuura sahip olduğu zaman öğrenmeye başlar. Belli bir yaşa ulaştıktan sonra da öğrenim görmeye ve bilgiler edinmeye devam eder. 'Bilmek' fiilinin, insanların asla tasavvur edemeyeceği, güç yetiremeyeceği bir boyutu daha vardır. O da Allah'ın bilmesidir. Allah'ın isimlerinden olan "Alîm" sıfatı, her şeyi çok iyi bilen, bilgisi ezeli ve ebedi olan manasındadır ki, Allah göklerin, yerin, bu ikisi arasında olan tüm canlıların, kâinatta işleyen tüm kanunların, her an meydana gelen tüm olayların bilgisine sahiptir. Çünkü tümünün Yaratıcısı O'dur. "Doğu da Allah'ındır, batı da Allah'ındır. Her nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (kıblesi) orasıdır. Şüphesiz ki Allah, kuşatandır, bilendir."[473]

Allah, tüm bunların yanında insanın içini, aklından geçenleri, gizli veya açık işlediği tüm fiilleri de bilir. Kâinatın her noktasına tam olarak hâkim olan Allah, insanın içine ve dışına da hâkimdir. Rabb'imizin, sonsuz bilgisini bildirdiği ayetlerden biri de şu şekildedir: "Göklerde ve yerde bulunanlarla, dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşların Allah'a tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi tesbihini ve duasını bilmiştir. Allah,

---

[472] Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 98.
[473] Bakara, 2/115.

onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir."[474] Yunus da tüm bunları bildiği için Yaratıcıya: Bütün hikmet ilimleri ve âlimler içinde Sen her şeyi en iyi bilensin, el-alim'ullahsın, demektedir.

Yunus Emre, şiirinin ikinci dizesinde Allah'ın "Kerim" ismini dile getirir: Sen, asi kullarına bile rahmet kılarsın. Çünkü Sen, insanı yaratan ve insanın asla güç yetiremeyeceği üstün nimetleri bağışlayansın, en büyük kerem sahibisin, Kerim'ullah'sın. "... Kim şükrederse, artık o kendisi için şükretmiştir, kim nankörlük ederse, gerçekten benim Rabbim Gani (hiçbir şeye ve kimseye ihtiyacı olmayan)dır, Kerim olandır."[475] "Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir."[476]

Yunus Emre, şiirinin bu dizelerinde de Yaratıcı'nın isimlerini zikreder: Sen herkesin, tüm canlıların rızkını verirsin. Bunu yaparken de kimseye ihtiyaç duymazsın; Sen'in, kimsenin yardımına ihtiyacı yoktur. Çünkü Sen, muhtaç olan değil; muhtaç olunansın. "Hiç şüphesiz, rızık veren O, metin kuvvet sahibi olan Allah'tır."[477] Aynı zamanda Sen, cümlenin ibadet ettiği, kendisine ibadet olunansın; her şeye hükmeden ve her şeyi bilensin. İnsandan başka canlı ve cansız varlıkların tamamı Allah'a ibadet ve itaat ederler. Yunus, yine aynı ayete telmihte bulunur: "Göklerde ve yerde bulunanlarla, dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşların Allah'a tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi tesbihini ve duasını bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir."[478] Yunus'un işaret ettiği ayetlerden biri de şudur: "Yedi gök, dünya ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, çok yumuşak ve bağışlayıcıdır."[479]

---

[474] Nur, 24/41.
[475] Neml, 27/40.
[476] Alak, 96/3.
[477] Zariyat, 51/58.
[478] Nur, 24/41.
[479] İsra, 17/44.

Sen, tanrılık iddia edene bile kızıp öfkeyle muamelede bulunmadın. Saymakla bitirilemeyecek kadar, yüz binlerce iyiliğin, cömertliğin var. Çünkü Sen, merhamet sahibi, acıyan, esirgeyen ve koruyansın, kullarına merhametle muamelede bulunan Yüce Allah'sın, Rahim'ullah'sın.

Yaratıcı, "Rahman ve Rahim" isminin tecellisi olarak ezelde bütün yaratılmışlar hakkında hayır, rahmet ve irade buyurur, sevdiğini sevmediğini ayırt etmeyerek sayısız nimetlere kavuşturur. Yaratıcı'ya kulluk edenler olduğu gibi nankörlük ederek Allah'a kulluk etmekten yüz çevirenler de vardır. Buna rağmen Allah insanların üzerinde Rahman ismini en güzel şekilde tecelli ettirir. İman etmeyenler, münafıklar ve müşrikler de dünya hayatında aldıkları hava, içtikleri su dahil olmak üzere gizli açık tüm nimetlerden faydalanırlar. Allah müminlere verdiği gibi onlara da mal-mülk, içinde oturacakları güzel evler ve soylarını devam ettirecekleri evlatlar verir. Onları da güzel rızıklarla besler. Onlara da sağlık, güç ve güzellik verir. Çünkü Allah Rahman'dır. "Rahman ve Rahimdir."[480]

Yunus, gönlündeki tek Sevgili'ye seslenir: Yerde ve gökte sana benzer, senden başka ilah yoktur. Yerleri ve gökleri yaratan Sen'sin ve Sen teksin. Sen'in eşin benzerin yoktur. İmanın birinci şartı, Allah'a imandır. Amentü'deki "billahi" ifadesi, Allah'ın varlığına, birliğine inanmayı, iman etmeyi bildirmektedir. Her şeyi yaratan Allah'tır. Yerde ve göklerde bulunan bütün varlıkları, maddeleri, cisimleri, özellikleri, olayları, kuvvetleri, kanunları, bağlantıları yaratan, yalnız O'dur. O'ndan başka yaratıcı yoktur. Kur'an-ı Kerim'de buyuruluyor ki: "Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, birdir."[481]

---

480 Fatiha, 1/2.
481 Rad, 13/16.

“Allah’tan başka, yerde-gökte ilahlar olsaydı, yerin-göğün nizamı bozulurdu. Arşın Rabbi olan Allah, onların vasfettiklerinden münezzehtir, Allah’tan başka ilah yoktur.”[482]

Ya Rabbi, Sen dergâhına gelen kâfiri bile geri çevirmedin, nimetlerinden onları da mahrum etmedin, onları da rızıklandırdın. Yunus, bu sözleri söylerken yine Allah’ın yüce isimlerine telmihte bulunur. Sen, kapına gelen bir kâfiri bile boş göndermezsin, der. Çünkü Sen, iyilere de kötülere de rahmet edensin, Sen “Rahman”sın. Yani yarattıklarının hepsine merhamet edensin. Rahman olan Rabbimiz bu dünyada mü’mine de, kâfire de rahmetiyle muamele ediyor. İkisinin de toprağa attığı buğdaya on, yirmi, otuz, elli kat fazlasıyla buğday veriyor. Allah dünya hayatında inkâr edenleri belki dine dönerler, düşünüp aklederler ve Kendisi'ne şükrederler diye yararlandırmaktadır.

Sen, isteyenin muradını verirsin ki, tanrılık iddiasında bulunacak kadar Sana karşı gelen Nemrut’un bile muradını verdin, ona mülk verdin. Sen, asi kuluna mülk verecek kadar cömertsin, kerem sahibisin. Yunus, beyitin ikinci dizesinde Allah’ın Kerim ism-i ilahisini zikrederken Nemrut hadisesine de telmihte bulunur: "Allah'ın, kendisine mülk verdiği o kimseyi, görmedin mi? Ki o, İbrahim'le Rabb'i konusunda, mücadele ediyordu. İbrahim dediği zaman, benim Rabb'im O ki, diriltir ve öldürür. (Nemrut) dedi ki: 'Ben de diriltir ve öldürürüm. 'İbrahim dedi ki: 'Muhakkak benim Rabb'im, güneşi doğudan getiriyor, sen de batıdan getir.' (Bunun üzerine) o hakkı örten, şaşırdı. Muhakkak Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez."[483]

Bütün diller seni tesbih eder, seni söyler. Körler bile senin yarattıklarını göremese, onları temaşa edemese de yine bütün yaratılmışların Yaratıcı’sı olan Sen’i arzular. Yunus, bu dizesinde de daha önce zikrettiğimiz ayetlere telmihte bulunuyor. Cümle mahlûkat ve mevcudat, bütün yaratılmışlar, lisan-ı hal ile Yaratıcı’sını tesbih

---

[482] Enbiya, 21/22.
[483] Bakara, 2/258.

etmektedir. Ayet-i Kerime'de buyuruluyor ki: "Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, halîm'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır."[484]

Övgülerin en güzeli, en güzel medh ü senalar O'na ait olduğu için Yunus Emre, Allah'ı tesbih ve methetmeyi sürdürür: Dertlerin dermanısın, Sen "Hikmet" sahibi olansın. Derdi de Sen verirsin, dermanını da. Çünkü Sen, her şeyin sahibi ve Hâlık'ısın. "O Allah ki, yaratandır, (en güzel bir biçimde) kusursuzca var edendir, 'şekil ve suret' verendir. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanların tümü O'nu tesbih etmektedir. O, Aziz, Hâkimdir."[485]

Yunus'un Sen'den istediği yine Sen'sin. Benim Sen'den isteyebileceğim, Sen'den başka ne olabilir ki? Sen, duaları kabul eden, dileyenin dileğini verensin. Benim de Sen'den dileğim sadece Sen'sin. Sen'in gelmen yok gitmen yok, çünkü Sen Mukîm'sin. İkamet eden, ayakta duran, okuyan, bir ülkede devamlı duran gibi anlamları olan; vatanında veya vatanı sayılan bir yerde on beş günden fazla kalan kimse anlamında bir fıkıh terimi olan mukîm, diğer yandan da bir kelâm terimi olarak Cenab-ı Hakk'ın isimlerinden olup her şeyi ayakta tutan, sürdüren ve kayyûmluk (kendi zatıyla varolmak) sırrı ile bir an bile hiçbir şeyden ilgisiz olmayan anlamındadır. Yunus, şiirinin bu beyitinde de Allah'a seslenerek, Sen Mukîm'sin diyor ve Yaratıcı'nın bu ism-i şerifine telmihte bulunuyor.

---

[484] İsra, 17/44.
[485] Haşr, 59/24.

"Senündür pâdişahlık kudretün var

Yaratdun yiri göği heybetün var"[486]

Allah'ın, kâinatın hâkimi olmasını, her şeyi yaratmasına, cihanı yaratmasına bağlayan Yunus Emre'nin Rabbine teslimiyeti nihaî noktadadır:

"*Sen yarattın cism ü cânı, Sen yarattın bu cihanı*

Mülk Senindir kerem kânı, kimsenin olmaz Allahım"[487]

Yunus Emre, Yaratıcısına: Allah'ım! Her şeyin yaratıcısı Sen'sin. Bedeni yaratan da Sen'sin onun içine ruhu üfleyen de. Evrende ne varsa hepsini Sen yarattın. Sen *el Hâlık*'sın, Sen doğmamış ve doğrulmamışsın. Her şey Sen'de başlıyor Sen'de bitiyor. "Allah'ım! Mülk Sen'indir. Sen kerem sahibisin; bu mülkü istediğine verirsin, istediğinden de geri alırsın."[488] Bizler sadece bu mülkün taşıyıcılarıyız. Sen *el Kerîm*'sin, diye seslenmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Allah'ın mevcudata hükmetmesi ve boyun eğdirmesi, Allah Teâlâ Kuran'da, insanları ve cinleri ancak kendisine kulluk etsinler diye yarattığını beyan etmiştir.[489] Bu ayet-i kerîme başta insan ve cinler olmak üzere mevcudatın Allah'a olan ihtiyacını gözler önüne sermektedir. Eşref-i mahlûkat insandır. Buna rağmen insan tam anlamıyla kendine yeter değildir. Birçok şeye muhtaçtır insan. Nebatata muhtaç olduğu gibi, hayvanata da muhtaçtır. Daha da önemlisi diğer insanlara

---

[486] Tatcı, *a.g.e.* II, s. 99.
[487] Toprak, *a.g.e.*, s. 136; Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 73.
[488] Al-i İmran, 3/26.
[489] Zariyat, 51/56

muhtaçtır insanoğlu. Tek başına yaşaması mümkün değildir. Kendi kendine ot bitiremediği gibi, hayvanları da yaratamaz. Diğer insanlar olmadan insana hayat zindan gibi gelir.

Varlığı kendinden olmayan mevcudata bile bu kadar muhtaç iken insan, nasıl her şeyin var edicisi Allah'a muhtaç olmasın. Dolayısıyla insan en çok Allah'a muhtaçtır. Allah'a muhtaç olduğumuz için O'nun emirlerine boyun eğmekle mükellefiz. Takdirine razı olmak zorundayız. Allah bu âlemin tek hâkimidir.

Varlıkta söz sahibi olan tek varlık Allah'tır.[490] Bu durumda akıl sahibi varlıklara tek görev düşmektedir: O'na kulluk etmek. Çünkü istesek de O'nun kuluyuz, istemesek de. Burada bizim için bir tercih hakkı yoktur. Tercih hakkı, kul olmaya layık olup olmamaktadır.

Varlığın en şereflileri olan akıl sahipleri Allah'a kul olmakla görevlendirildiğine göre, akıl sahibi olmayan diğer varlıklar hayli hayli Allah'ın emrine ve hükmüne boyun eğeceklerdir. Dolayısıyla âlemdeki tertip ve düzen hep O'nun eseridir. Her yerde O'nun hükmü caridir. Kuran'ın ifadesiyle Allah Rabbu'l-Âlemîn'dir.[491] Rab kelimesi idare eden, sevk eden ve yöneten anlamına gelir. Kuran'ın henüz ikinci ayetinde ."Hamd Âlemlerin Rabbinedir."[492] diyerek O'nun rab olmasına vurgu yapılması önemlidir

Âlemde her hangi bir varlığın Allah'ın hükmünden dışarı çıkması mümkün değildir. Eğer O'nun hükmünün geçerli olmadığı bir nokta dahi olsa, Allah tanrı olmakla vasıflanamaz. Zira tanrı en mükemmel varlıktır ve onda hiçbir eksiklik yoktur. Bu bağlamda âlemdeki her şey O'nun hükmü altındadır. Bunun aksindeki durum bir çelişki meydana getirir.

---

[490] Saffat, 37/96
[491] Şuara, 26/109; Tekvir, 81/ 29.
[492] Fatiha, 1/ 2

C. Allah'ın Sevgi, Şefkat ve Merhamet Sahibi Olması

Allah, yarattığı bütün mahlûkata karşı sevgi, şefkat ve merhamet sahibidir. İslam dini, İnsan ile Allah'ın arasındaki bağı dostluk ve sevgi temeline dayandırır. Sevmek, gönülden bağlanmak, yapılacak olan şeyleri zorla değil, gönül huzuruyla ve isteyerek yapmak ve nihayet istemek dinî hayatın olmazsa olmazlarındandır.

Allah'ın sevgisi, mutlak olması münasebetiyle insanınkinden her zaman fazladır ve Allah bundan dolayı hep daha üstün olduğunu sevgi konusunda da hissettirir. "Bir karış gelene O, bir kulaç gitmektedir."[493] Kullarıyla ilişkisinde sevgi ön plandadır, temel taştır. Allah, "Muhsinler"i (Kendilerine nimet olarak verilenleri başkalarıyla paylaşmayı bilenleri)[494], tevbe edenleri, günahlardan temizlenenleri[495] ve temiz olanları[496], kulluk bilinciyle davranıp günaha girmekten kendileri sakınanları[497], sabredenleri[498], tevekkül[499] edenleri[500], adaletli davrananları[501] sevdiğini açıkça ifade etmektedir.

Allah yarattıklarını severken yarattıkları içinde her zaman ayrı bir yeri olan insan da O'nun bu sevgisine karşılık verir. Yunus Emre de bu karşılığı en iyi verenlerdendir.

---

[493] Buhârî, Tevhid, Tevbe, 1; Müslim Zikr 2,3; Tirmizî Da'avât, 131; Müsned II, 251, 316.
[494] Bakara, 2/195; Âl-i İmrân, 3/134,148; Rad, 13/93.
[495] Bakara, 2/222.
[496] Tevbe, 9/108.
[497] Âl-i İmrân, 3/76; Tevbe, 9/4-7.
[498] Âl-i İmrân, 3/146.
[499] Tevekkül, Tasavvuf ilminde önemli ıstılahlardan bir tanesidir. Tasavvuf'un temel kaynaklarının hemen hepsinde tevekkül bahsi işlenmiş ve tevekkülün tanımları en güzel ifadelerle ortaya konmuştur. Bunlardan birkaçı şöyledir: "Tevekkül'ün yeri kalptir. Zâhirde (tedbir ve sebebe tevessül ile çalışmak) hareketle meşgul olmak kalpteki tevekküle zıt değildir. Kul, takdirin Allah cihetinden olduğuna hakikaten ve yakinen kanaat getirmiş olursa, bu durumda istediği bir şeyi elde edemezse, 'Onun takdiri budur' diye, elde ederse, 'Bu onun lütfudur' diye düşünür". Serrâc'a göre; "Tevekkülün şartı Ebu Türâb Nahşebî'nin şu sözüdür: Bedeni kulluğun içine atmak, kalp ile Rab Teâlâ'ya bağlanmak, Allah kâfidir diye itminan içinde bulunmak, verilirse şükretmek, sevilmezse sabretmek tevekkülün şartıdır, demiştir." Bu bilgiler için bkz. Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 303-304; Tevekkül konusuyla ilgili olarak ayrıca bkz. et-Tûsî, *a.g.e.*, s. 51; Ebû Tâlib el-Mekkî, *a.g.e.*, II, s. 3; Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 717; Uludağ, *a.g.e.* s. 531-532; Tevekkül konusunda Gazzali'nin görüşleri için bkz. Gazzali, *a.g.e.*, IV, s. 446 ve devamı.
[500] Âl-i İmrân, 3/159.
[501] Mâide, 5/42; Hucurât, 49/9.

Yunus Emre, Allah'ın aşkından ciğeri yanmış, sevdasını çileye dönüştürmüş, aşk zincirini boynuna takmış bir dervіştir:

"N'eylerler Fani dünyayı
Allah sevgüsi var iken
Yâ dahı kanda giderler
Ol dost sevgüsi var iken

Allahla olan kişi
İhsân olur anun işi
N'eylerler gayrı teşvîşi
Allah sevgisi var iken"[502]

Yunus Emre Allah sevgisinin karşılıklı olduğunu bilir, kul Rabbini severse Rabbi de buna karşılık verir ancak kulun "seviyorum" demesiyle sevgi olmaz. Sevenin Dosttan yana gitmesi gerekir. Yukarıda ifade edildiği üzere Allah da zaten bir karış gelene bir kulaç gidecektir.

"Senden sana varur yolum senden seni söyler dilüm
Allah sana irmez elüm bu hikmete kaldum tana"[503]

"Eğer seversen Allah'ı
Hoş nida eyle o şahı

[502] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 237.
[503] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 24.

Hak rahmet ider va'llahi

Gel ikrar it erenlere''[504]

Seven taraflardan birinin insan olması, Allah'a kıyasla aynı zamanda o tarafın diğerinden eksik olması demektir. Eksik olan, eksikliğinden dolayı bir karşılık bulmaz. Eksikliğine rağmen sevilir, merhamet ve şefkat görür. Yunus, seven tarafların birisi olarak eksikliğini de Rabbine arzetme ve O'nun kereminden yararlanma taraftarıdır:

"*Yunus eksikliğini Çalabına arzeyle*
Anın keremi çoktur, sen ettiğin ol etmez"[505]

Burada şair: Ey Yunus! Eksikliğini, acizliğini Yüce Allah'ına arz eyler. O, bu eksiklikleri görüp kapatacaktır. Çünkü O el *Settâr*'dır, O'nun keremi çoktur. Her ne kadar sen O'nun verdiklerine karşı şükretmesen de O vermeye devam eder; çünkü O *Er Rezzak'*dır. O *el Ğanî'*dir, diye seslenmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Allahu Teâlâ mevcudatın yaratıcısıdır. Varlığı kendinden kaynaklanmayan hiçbir varlık sebepsiz yere var olamayacağından ötürü Allah dışındaki tüm varlıklar (mâsivâ) Allah'ın yaratmasıyla vücuda gelmişlerdir. Bu bakımdan mâsivânın tamamı özü gereği O'na muhtaçtır. Onun ihsanı, lütfu, keremi ve rahmeti olmadan varlığını sürdürmesi düşünülemez. Bu derece muhtaç olan varlıkların Allah'ı bir şeye mecbur kıldığı da söylenemeyeceği için Allah'ın mevcudatı yaratması ve varlığa getirmesi tamamen O'nun rahmetinin eseridir. Allah mevcudata rahmet etmeseydi onları yaratmazdı. Zira O'nu yaratmaya zorlayacak hiçbir güç yoktur. Allah Teâlâ âlemi yarattığına göre ve O'nun fiillerinde –tanrı olmasından ötürü- abese yer

[504] Tatcı, *a.g.e.,* s. 305.
[505] Toprak, *a.g.e.*, s. 106.

olmadığına göre Allah'ın âlemi yaratmasında rahmetten başka bir mana yoktur. O âlemi sevmeseydi yaratmazdı. Bu duruma birçok ayet delil olur. Allah'ın âlemlere zulmedici olmaması, türlü türlü nimetler vermesi, rahmetinin gazabından öne geçmesi, kendine rahmeti yazması, Hz. Peygamberi âlemlere rahmet olarak göndermesi gibi birçok husus Allah'ın rahmetine delildir.

İslam felsefesi ve tasavvuf düşüncesinde Allah'ın "mahzâ hayır" olduğu vurgulanmıştır. Mahzâ hayır olmasından kasıt O'nda kötünün ve kötülüğün bulunmamasıdır. O'nun takdirinin de hep hayır olması, bu düşüncenin intâc ettiği sonuçlardan biridir. O halde Allah'ın âlemi yaratması, sevk ve idare etmesi hep O'nun iyiliğiyle, rahmetiyle, sevgisiyle ilgilidir.

Her hayrın başı olan besmelede Allah'ın sıfatı olarak rahmân ve rahîm'in zikredilmesi manidardır. Öte yandan Allah'ın güzel isimleri rahmân ve rahîm ile başlamaktadır. Bunlar Allah'ın vasıfları içerisinden öne çıkanların O'nun rahmetiyle ilgili olanlar olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Allah'ın isimlerine ve vasıflarına mücellâ olan mevcudat en ziyade rahmet vasfıyla kuşatılmıştır.

D. Allah'ın Hesap Gününün Sahibi Olması

Sözlükte "saymak, hesap etmek", ayrıca müfâale babından olmak üzere "hesaba çekmek" manasında mastar olan hesap kelimesi; terim olarak insanların hesaba çekilecekleri ahiret safhalarından birini ifade eder.[506] Kur'an'ı Kerime göre bu sorgulama işi hem peygamberlere hem de diğer mükelleflere yöneltilecektir.[507] Buna göre önce peygamber ilahi tebliği ulaştırıp ulaştırmamaktan, mükellefler de onu

---

[506] Emrullah Yüksel, *"Hesap",* DİA, İstanbul 1998, XVII, 240.
[507] Araf, 7/6.

benimseyip benimsememekten sorguya çekilecek,[508] ardından herkese kitabı verilecek ve kötülük işleyenlerle inanıp yararlı iş yapanlar birbirinden ayrılacaktır.[509] Özellikle insanların ne yapıp ettiklerinden haberdar olduğunu[510] belirten Cenab-ı Allah, böylece o günün dehşetinden insanların sakınmasını vurgular. Ayrıca hiç kimsenin bir başkasına faydasının olamayacağına[511] dikkat çekerek herkesin yaptıklarının karşılığını göreceğini[512] ve hesap gününün gerçek sahibinin kendisi[513] olduğunu belirtir. Nitekim Allah'ın isimlerinden biri de hesaba çeken anlamında "hasîb"tir[514]. Bu, Cenab-ı Allah'ın her şeye şahid ve kadir olduğuna işaret etmekte ve hesabı çabuk göreceğine delil olmaktadır.

Buraya kadar zikrettiğimiz delillerden de anlaşılacağı üzere ehl-i sünnet âlimleri, kıyamette hesaba çekilmeyi bir inanç esası saymışlardır.[515] Müellifimiz Yunus Emre de şiirlerinde hesap gününden bahsetmekte ve o günün dehşetinden haber vermektedir. Nitekim O, Kur'an'da da ifade edildiği üzere "yarın"[516] O'nun huzuruna hesap vermek üzere varılacağını söyler:

"*Yunus Emrem eydür hele burada*
Heman ömrüm zâyi geçti arada

---

508 Kasas, 28/65.
509 Casiye, 45/21-22.
510 Araf, 7/7.
511 İnfitâr, 82/19.
512 Zilzâl, 99/6-7.
513 Fatiha, 1/3.
514 Nisa, 47/86.
515 Bkz. Pezdevî, Ebu'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin, *Usûlü'd-Dîn*, (çev. Şerafettin Gölcük), İstanbul 1980; s. 232-233.
516 Haşr, 59/18.

Yarın Hak yanında yüzü karada

Olacağın hiç gönlüne gele mi"[517]

Yunus Emre'nin ilgili beytinde Al-i İmran suresi 106'ncı ayete telmih yapılmıştır. İlgili ayette şöyle buyrulmuştur: "O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, 'İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın'"[518] denilecek.

Hesap gününün hâkiminin Allah olacağı gerçeğini bir başka şiirinde şöyle dile getirir:

"*İsrâfil sûrunu ura hep mahlûkat yerden dura*

Deriliben haşre vara kadı anda Sübhân ola

Zebâniler çeke tuta ilete tamuya ata

Deri yana süğnük tüte katı ulu efgan ola

Mâlik çağıra tamuya çekip meydana getire

Tangrı korkusundan tamu zârî kılıp nâlân ola"[519]

Yunus Emre sorumlu meleğin (İsrafil) sûru üflediğinde bütün yaratılmışlar canlanıp mahşerde ve oranın kadısı (hâkimi) bütün noksanlardan uzak olanın (süphan)'nın huzurunda toplanacağını söyler. "Sur'a üfürüleceği gün, biz suçlu günahkârları o gün, (yüzleri kara, gözleri) gömgök (kaskatı ve kör) olarak

---

[517] Toprak, *a.g.e.*, s. 122; Tatcı, *a.g.e.,* IV, s. 160.
[518] Al-i İmran, 3/106.
[519] Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 97; Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 26.

toplayacağız."[520] Zebaniler (günahkârları) tutup cehenneme atacak ve o günahkârların orada derileri yanacak, kemiklerden duman çıkacak ve ağlamalar, inlemeler çok şiddetli olacak. Cehennemin bekçisi olan melek (Malik), cehennemi çağırıp meydana getirecek ve cehennem bile Allah korkusuyla ağlayıp feryad edip inleyecek, diyerek Yunus, günahkârlar için olacak kötü hali, güzel dili ile ifade etmiştir.

Dünyadayken yapılanlar, her zaman iyi, güzel, faydalı, insanların hayrına şeyler olmayabilir. İnsanlığımızın gereği olarak canımızı sıkan, hoşumuza gitmeyen, çıkarlarımız için engel gördüğümüz, yapılmasını faydalı bulmadığımız birçok şeyi de yaparız. Bunları kendimizi haklı gördüğümüz, yaptığımız şeyin doğru olduğunu düşündüğümüz için hiç çekinmeden yapmışızdır. Üstünden biraz zaman geçince hatalı olduğumuzu anlar ve pişman oluruz. Ancak, hayatımız boyunca hiç pişman olmadan ısrar ettiğimiz yanlışlarımız da olabilir. Bunların yanlışlığını, bu dünya hayatı bittikten sonra fark edebilir ve telafisi için bütün zamanımızı tüketmiş olabiliriz. Bu durumda imanımızı kendimize şahit tutmaktan başka çaremiz kalmayacaktır. Yunus Emre tam da bunu söyler:

"Sen seni hoş tutgıl arı istigfâr eyle yarı
Îmân bilüne baglanup din tonın tonanmaz mısın"[521]

"*Bir gün ol Hazret'e karşu varam ağlayu ağlayu*
Azraile hem canımı verem ağlayu ağlayu

[520] Taha, 20/102.
[521] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 260.

Âşık Yunus'un budur işi, yoluna fedâdır başı

İman et bize yoldaşı, deyem ağlayu ağlayu"[522]

Yunus Emre yukarıdaki beyitlerde der ki: Bir gün o her şeyi yoktan var eden yüce yaratıcı ve hesap gününün tek sahibi'nin huzuruna vardığımda, O'nun kıymetini ve büyüklüğünü anlamamaktan ve her anımı O'na ibadet ve zikirle geçirememekten dolayı ağlayıp sızlarım. Ölüm anında Azrail'e canımı verirken de bu yapmadıklarım aklıma geldiği için büyük bir ızdırap içinde ağlayıp feryadı ve figan ederim.

Âşık Yunus'un işi budur, yani Allah'a taat ve ibadet ile her şeyde onu görebilmek ve zikirdir. Allah yolunda bu âşık Yunus'un başı fedadır. Allah yoluna cismi ve ruhu ile kendini vermeye hazırdır. Allah'a ibadet etme konusunda geri kalma dost! Çünkü bu duyguyu tadamadığımız için, her şeyde O'nu göremediğimiz için, ne kadar ağlasak yeridir.

III. YUNUS EMRE'NİN DÜŞÜNCESİNDE İNSAN-ALLAH İLİŞKİSİ

A. Allah'ın Yüce Kudreti Karşısında Boyun Eğen İnsan

Yunus'un aşkla bağlı olduğu Tanrı'sı mutlak irade, ceberut ve kudret sahibidir. O her şeyin var olma sebebi olan bu Tanrı'yı Kâdir, Kerim, Mâlik, Hâlik, Kâdim, Kâdir-i Kün Feyekün gibi nasda geçen isimlerin yanı sıra döneminin kudret sembolü Pâdişah, Sultân, Şâh, Pâdişahlar Pâdişahı, Bostanlar Başı, Şâh-ı Kerim, Sultân-ı Cihan isimleriyle de isimlendirmektedir.

---

[522] Toprak, *a.g.e.*, s. 128.

İnsan, dünyaya tanrılık iddia etmesi ya da kendiyle aynı yahut daha alt düzlemdeki bir yaratığa boyun eğip kölelik etmesi için değil, Allah'ın kendisine verdiği yetki ve sorumlulukların farkına vararak "halifelik etmesi" için gönderilmiştir. Kur'an'da insanın yeryüzüne halife olarak tayin edildiği gerçeği açıkça ifade edilmiştir[523]. Müslüman insanın bu gerçeğin farkına varması ve hayatını bu gerçekten uzaklaşmadan devam ettirmesi beklenir. Bu gerçekten uzak olmak iki önemli tehlikeyi beraberinde getirir. Bunların ilki tanrılık iddiasında bulunan ve haddini aşan insan, ikincisi de kendine verilen değeri anlayamayan ve kendi yapabileceklerini, yetkilerini kavrayamamış ve başkalarının kulu-kölesi haline gelmiş zavallı insan.

İnsanoğlu, Rabbinin kendisine bahşettiği "insanlık onurunu" iyi kavramalı, "eşref-i mahlûkat" ve "Ahsen-i takvîm"[524] olarak yaratılan insan, ömrünü bu doğrultuda değerlendirmesini bilmelidir. İyi yolda değerlendirilememiş bir ömrün, insana kazandırdığı bir şey olmayacağının farkında olan Yunus, Allah'a itaatten habersiz tüketilen ömrü zemmederek şunları söyler:

"*Yok yere geçirdim günü, ah nideyim ömrüm seni*
Geldin geçtin bilmedim, ah nideyim ömrüm seni

Seni bahaya almadım, anın çün kadrin bilmedim
Sana vefadar olmadım, ah nideyim ömrüm seni"[525]

Tasavvuf düşüncesi, müntesibine, dünya hayatının geçiciliğini, insanın sınırlılığını, sevginin ilişkilerin temeli olması gerektiğini öğretmesi yanında Allah'ın

---

[523] Bakara, 2/30.
[524] Tin, 95/5; Teğâbün, 64/3.
[525] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 370; Toprak, *a.g.e.*, s. 57.

mutlak hâkim olduğunu da öğretir. Yunus Emre de bu manada iyi yetişmiş bir mutasavvıf olarak Allah'ın mutlak hâkim güç olduğunu, O'nun iradesi olmadan herhangi bir şeyin gerçekleşme ihtimalinin bulunmadığını gayet iyi bilir ve bunu sözlerine yansıtır:

"*Bu işleri sen bilirsün, sen virürsin sen alırsın*
*Ne kim kıldım çün bilirsin, ya bu soru hisap nedi*r"[526]

Allah'ın yarattığı âlem, O'nu unutmaz, O'ndan bağımsız olmaz, O'nu dikkate almamazlık edemez. Yaratılmış ne varsa Allah'ı zikretmesini sürdürür. Tasavvuf yolunun yolcusu, yaratılmışların bu zikirlerine şahit olur, onlarla birlikte kendisi de Yüce Yaratıcısını zikreder. Yunus Emre, tabiattaki her şeyin Rabbini zikrettiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

"*Her bir çiçek bin nâzıla öger Hakk'ı niyâzıla*
Her murgı hoş âvâzıla ol Pâdişâhı zikreder."[527]

Yunus Emre der ki: Kâinatta her varlık kendi dilince Hakk'ı över, ona yakarış ve yalvarış halindedir. (Dikkatle dinlemeyi bilirsen) Her kuş, hoş seslerle o Padişah'ı (Allah'ı) zikreder. Âşık her hal ü karda maşuğuyladır. Hak âşıkları da sevdiklerinin her türlü güzelliğini kâinatın her yerinde tecelli etmiş görürler. Allah yarattığı her canlıya fıtri olarak kendisini sevme ve tanıma kabiliyeti vermiştir. Melekler gibi imtihandan muaf olan canlılar onu tabii bir biçimde tanır, sever ve lisan-ı hallerince sevgilerini

---

[526] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 99; Toprak, *a.g.e.*, s. 88.
[527] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 42; Komisyon, *Yunus Emre Divanı*, s. 72.

dillendirirler. Fakat insan gibi imtihan için gönderilmiş varlıklar bu dereceye ancak belirli bir say ü gayretle ulaşabilirler. Bu bile Cenabı Hakk'ın dilemesi ile mümkündür der.

Kendini Rabbinin kulu olarak algılayan insanın, Rabbi'yle olmaktan, O'na giden yolu bulmaktan, O'na giden yolda yürümekten, O'nu bulmaya gayretinden daha zevkli, daha önemli bir işi olabilir mi? Elbette ki olamaz. Rabbi'ne giderken kendini bulan, kendini bulduğunda kulluğunu fark eden ve kulluğunun gereğini yerine getirmeye çalışan insanın yolu, dosdoğru bir yoldur. Bu yolun yolcusu olmak, bu yolda çaba sarf etmek, kula kendini buldurur. Kuranı Kerim pek çok ayetinde insanın Allah önündeki acizliğine dikkat çeker. "O kentlerde yaşayanlar geceleyin uyurlarken azabımızın kendilerine gelmeyeceğinden emin mi oldular? Veya gündüz vakti oyalanırlarken azabımızın kendilerine gelmeyeceğinden emin mi oldular? Yoksa Allahın mekrinden emin midirler? Hâlbuki kendilerine yazık edenler dışındakiler Allahın mekrinden emin değildirler."[528] "Semada olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O vakit bakarsınız ki yer çalkalanmaktadır. Semada olanın üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermesinden emin mi oldunuz? Bu uyarımın nasıl olduğunu yakında bilirsiniz. Onlardan öncekiler de yalanlamıştı. Ama benim onları reddim (inkârım) nasıl oldu gördünüz."[529] "Ey cin ve ins topluluğu! Eğer göklerin ve yerin sınırlarından çıkmaya gücünüz yeterse, haydi çıkın! Fakat bir ferman olmayınca çıkamazsınız. Öyleyse Rabbinizin hangi nimetini yalanlarsınız? Üzerinize ateş kıvılcımları ve erimiş madenler gönderilir, bir yardım da alamazsınız. Öyleyse Rabbinizin hangi nimetini yalanlarsınız?"[530] Abdullah ibn Mes'ud (r) şöyle demiştir: Peygamber (s) kum üzerine bir kare resmi çizdi. Sonra (başlangıcı) karenin ortasından olarak, kare dışına uzanan bir

---

[528] Araf, 7/97-99.
[529] Mülk, 67/16-18.
[530] Rahman, 55/33-36.

çizgi çizdi. Sonra bu çizginin ortasından itibaren bu ortadaki çizgiye dik açıyla dayanan birtakım küçük çizgiler çizdi. Sonra Peygamber (bu çizgileri tarif ederek):

"Şu (karenin ortasındaki uzun çizgi) insandır. Şu (kare de) eceldir, her tarafından onu kuşatmıştır. Şu kare dışında uzanan çizgi de, insanın emelidir. Şu ufak çizgiler de insana arız olan âfetler, musibetlerdir, şimdi insana şu âfet dokunmazsa, öbür âfet dokunur, o da dokunmazsa, öbürü dokunur."[531] Yunus Emre kul olduğu yolda kadem basarak "âdem"i, O'nun varlığı, kudreti ve azameti karşısında hiçliği bulmuştur ve bundan memnuniyetini dizelerine dökmüştür:

"*Zâtına yol bulamadım, senden nişan alımadım*
Çünki sen bilemedim, kulluğunu kılmazam

Yoluna basaldan kadem, varlığımı kıldım âdem
Gözden ırılma sen bir dem ki sensiz ben olumazam"[532]

Hz. Peygamber (s) yüce kudrete acizliğini "Ey ibadet edilmeye layık olan Rabbim! Seni hakkıyla tanıyıp sana kulluk edemedim."[533] Beyan ederken, Yunus Emre kul olmanın Rab olmamak olduğunu, bunun da tam'lık değil eksiklik olduğu çok iyi anlamıştır. Ancak eksiklik O'na göre yüz kızartıcı, üzüntü verici, hoşa gitmeyen bir durum değildir, çünkü eksiği olmayan Kerem sahibi ancak böyle fark edilebilir. Eksiği olmak insan için ne kadar doğal bir durumsa, eksikliklerden beri olmak da Allah Teâlâ için o denli gerçekçi ve olması gereken bir durumdur. Çünkü Allah sübhandır. Sübhan, bütün noksanlıklardan münezzeh olmaktır. Yunus Emre eksik oluşunu ve acizliğini

[531] Buhari, Rikâk, 4.
[532] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 189; Toprak, *a.g.e.*, s. 95.
[533] El Bihar, 68/23.

peygamberimizin bu hadisiyle durumunu Rabbi'ne arz eder. Onun keremi çoktur, ikramı boldur ve eksiği varmış gibi davranmaz diye düşünmektedir.

"*Yûnus eksükliğüni Allah'una 'arz eyle*
Anun keremi çokdur, sen ittüğün ol itmez"[534]

Yunus! Mükemmellik arayışında noksanlığını görerek acizliğini yüce rabbine arz eyler. O, bu eksiklikleri görüp hemen kapatacaktır. Çünkü Allah *el Settâr*'dır, Allah'ın fazlı ve keremi çok Kerim'dir. Her ne kadar sen O'nun verdiklerine karşı şükretmesen de O Allah ki, cömerttir vermeye devam edecek; çünkü O *Er Rezzak'*dır. O *el Ğanî'*dir.

Yaratılmış olan, kendi varlık sebebinin kendisi olmadığını bilendir. Yaratılmışı bir Yaratan vardır ve ona emanet olarak kullanacağı beden, can, imkânlar, kendisine yaşarken lazım olacak her şeyi vermiştir. Kuldan beklenen, kendisine emaneten verilenlerin kıymetini bilip, bunları Rabbi'ne isyana değil, ona kulluğa giden süreçte kullanmasıdır. Yunus Emre, canın kendisine Allah tarafından verildiğini ve Azrail'e bu emaneti teslim etmeyip sadece Allah'a emanetini teslim edeceğini söyler:

"*Bana canı sen verdin, Azraile buyurdun*
Senden artuk kimseye, emaneti vermezin

Ey Yunus'u yaradan, götür hicabı aradan
Sâdıkım yoluna ben, yalan dâva kılmazın"[535]

[534] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 120; Toprak, *a.g.e.*, s. 106.
[535] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 252; Toprak, *a.g.e.*, s. 113.

Yunus Emre, kul olarak Rabbinin kendisine zor durumlarında yardım edeceğini bilir. Karşılaşabileceği zorluklara karşı yapması gerekenin de farkındadır. O böyle durumlarda Rabbinden medet bekler:

"*Ey canıma cânânım, ey derdime dermanım*
Âlemlere sultanım, medet Allahım medet

Bu derdim onmaz gibi, Azrail gülmez gibi
Umduğum olmaz gibi, medet Allahım medet"[536]

İnsanlık çizgisi, ölümlülüğün farkına varıldığı ve ölümün bir gün geleceğinin bilindiği çizgidir. Bu çizginin üstünde olanlar, dünyanın fâni olduğunu bilirler, ölümün bir gün geleceğini bilirler ve ölüm var bilinciyle yaşamlarını devam ettirirler. Ölümlü olan insanın, öldükten sonra da hesap vereceğini unutmadığı sürece yapabileceği kötülükler de sınırlıdır. İnsanı kötülük yapmaktan alıkoyan önemli bilinç düzeylerinden birisi de dünyanın bâki olmadığı ve ölümün varlığı bilincidir:

"*Dünyayı bâki sandın, gaflet içinde kaldım*
Ölüm, var imiş bildim, medet Allahım medet

Gene zâri kılayım, Çalabıma yalvarayım
Allah'a sığınayım, medet Allahım medet"[537]

---

[536] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 31; Toprak, *a.g.e.*, s. 118.
[537] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 29; Toprak, *a.g.e.*, aynı yer.

Rabbinin Yüceliği, kudreti karşısında boyun eğen insanın Rabbine dua etmesi, kendi gücünün yetmediği durumlarda O'ndan yardım istemesi, O'nunla irtibatını devam ettirmesi gerekir. Yunus Emre bu manada kulluğunun bilincinde bir mümindir ve Rabbine ellerini açıp dua eder. Özellikle bu dünyadan sonra yaşanacaklara dair Rabbinden istekleri vardır duasında bu isteklerini sıralar:

"*Yâ Rab nola halim, kabre vardığım gece*
Eyi olmazsa amelim, kabre vardığım gece

Yâ Rabbena yandırma, günahlara bandırma
Çırağım söğündürme, kabre vardığım gece

Yâ Rabbena hayr eyle, Muhammed'e yâr eyle
Muhammed'e eş eyle, kabre vardığım gece

Yâ Rabbena eşimden, eşimden yoldaşımdan
Aklı alma başımdan, kabre vardığım gece

Derviş Yunus'un sözü, kan ağlar iki gözü
Mahrum eyleme bizi, kabre vardığım gece"[538]

Yunus Emre'ye göre İnsan, sorumluluk taşıyan bir varlıktır. Bu, onun temel özelliklerinden birisidir. Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmakla

---

[538] Toprak, *a.g.e.*, s. 67.

sorumlu olan insan, mutlaka bir gün dünyada yaptıklarından, O'nun huzurunda sorgulanacaktır. Çünkü insan, tesadüfen dünyaya gelmiş değildir, Allah'ın takdir ve yaratması ile var olmuştur. Hem de Allah Teâlâ kâinatta olan her şeyi onun hizmetine vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de:

"Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin gerçekten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"[539] buyurulmuş ve insanın bir gün hesaba çekileceği bildirilmiştir.

Öldükten sonra dirilip Allah'ın huzuruna getirileceğimiz bu güne "Hesap Günü" diyoruz. Bu gün, insanın en önemli günlerinden bir gündür. Peygamberler bile bu günün dehşetinden Allah'a sığınmışlardır. İşte bu Peygamberlerden biri, İbrahim aleyhi's-selâm'dır. Bakın o, Allah Teâlâ'ya nasıl dua ediyor:

"(Ey Rabbim) İnsanların dirilecekleri (ve huzuruna gelip hesap verecekleri) gün, beni utandırma. O gün ne mal fayda verir, ne evlât. Ancak Allah'a temiz bir kalp ile gelenler başka."[540]

Dizelerde dile getirilen bir başka husus ise insanın, ahiretin tarlası olan bu dünyada işlediklerinin ahirette karşılığını görecek olmasıdır. Yunus'un ikinci dizesinde telmihte bulunulan ayette: "Hepinizin dönüşü ancak onadır. Allah bunu bir gerçek olarak vadetmiştir. Şüphesiz o başlangıçta yaratmayı yapar sonra, iman edip salih ameller işleyenleri adaletle mükâfatlandırmak için onu (yaratmayı) tekrar eder. Kâfirlere gelince, inkâr etmekte olduklarından dolayı, onlar için kaynar sudan bir içki ve elem dolu bir azap vardır."[541] İşte, Ayet-i Kerimelerde belirtildiği gibi Yunus da Sevgili'ye

---

[539] Mu'minûn, 40/ 115.
[540] Şûara, 42/87-89.
[541] Yunus, 10/4.

seslenir ve kabre vardığı gece, şayet amelim iyi olmazsa, halim nice olur! Amelimin iyi olmadığı gibi halim de iyi olmaz, diyerek insanların uğrayacağı durumu kendi şahsında dile getirmektedir.

Yunus, yine Sevgiliye seslenir: Allah'ım, kabre vardığım zaman günahlara bandırıp da beni yakma, çırağımı söndürme! Yunus'un, dizesinde dile getirdiği çırağ; mum, ışık, nur anlamındadır ki; kâinatın karanlıktan aydınlığa Allah'ın zatı ile çıkılacağını sembolize etmek için tasavvufta çerağ/çırağ uyandırmak şekliyle de kullanılır.

Kur'an'da: "Ey insanlar! Size Rabb'inizden bir delil gelmiştir. Biz size her şeyi açık seçik gösteren bir ışık gönderdik."[542] buyurulmuştur. Şu ayette de: "Ey Resulüm! Sen Allah'ın izniyle bir davetçi ve nur saçan bir delil olarak gönderildin[543]. Kur'an ayetlerinde görüldüğü gibi, Hz. Muhammed'in ışık ve nur saçan bir delil olarak gönderildiği ifade edilmektedir. Bu açıklamalara göre "çerağ", Allah'ın ve Hazret-i Muhammed'in nurunun timsalidir. Aynı zamanda:

"Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde misbah (lâmba) bulunan kandil (ışık saçan bir kaynak) gibidir. Misbah, sırça (cam) içindedir. Sırça (cam), inci gibi (parlayan) yıldız gibidir. Doğuda ve batıda bulunmayan mübarek bir ağacın yağından yakılır. Onun yağı, ona ateş değmese de kendi kendine ışık verir. Nur üzerine nurdur. Allah, dilediğini nuruna hidayet eder (ulaştırır). Ve Allah, insanlara örnekler verir. Ve Allah, her şeyi en iyi bilendir."[544]

---

542 Nisa, 4/174.
543 Ahzap, 33/46.
544 Nur, 24/35.

Ayette geçen "mişkat (kandil), mü'minin nefsi; zücace (billur), mü'minin kalbi; misbah (çerağ), kalpteki imandır. Şeceretin mübareketin ise (mübarek ağaç) tevhid'tir ki, ihlâsla tutuşur.

Yunus Emre, münacatına devam eder: "Ey Allah'ım, o büyük kabir gecesinde, sonumuzu hayreyle! Bizi, Hazret-i Muhammed'e yâr, kabrimizi de nur eyle!" Günümüzde yâr kelimesi, sadece kadın-erkek arasındaki muhabbeti ifade ederek anlam daralmasına uğramıştır. Eski kültürümüzde 'yâr' deyince; birbiri için ölüm dâhil her şeyi göze alan vefalı dost, arkadaş anlamı akla gelirdi. Mesela; hicret esnasında Hz. Muhammed'e yoldaşlık eden Hz. Ebubekir için mağara arkadaşı anlamına gelen 'yâr-ı gâr', dört halife için de dört dost, dört yoldaş anlamına gelen 'çehâr-yâr' kavramları kullanılırdı. Yunus'un, "yâr" olmak istediği, Kâinatın Efendisi, Gönüllerin Tabibi, Sevgililer Sevgilisi, En Sevgili olan Hz. Muhammed'dir. O'nun bedeni dünyadan göçmüşse de inayeti ruhlara ayândır. O, (s.) Hakk'ın bildirmesi ile her şeye nigahbân ve yüce divandan önce uğranılacak tek sığınak, yegâne limandır.

Yunus, şiirinin yukarıdaki dizelerinde kabir azabının ve kıyametin dehşetin insan gözünde canlandırmaya, bu vesileyle yalvarmaya devam eder: Allah'ım! Mal ve mülkün, eşin, yoldaşın, evlatların fayda vermediği; herkesin ancak kendini düşüneceği; tek yoldaşın âmeller olacağı o akıl almaz mahşer gününün dehşetinden, kötü âmel işleyip dehşete düşmekten, hesap gününün sahibi olan Sana sığınırım. Kabir gecesinde eşimin, yoldaşımın ve aklımın alınmasından yine Sana sığınırım. Yunus, aslında yegâne eş ve yoldaş olarak, insanı yaratan, onu akıl ve mükemmel özelliklerle donatan yegâne Yaratıcı'yı görmektedir ve O'nu kaybetmekten yine O'na sığınır.

Derviş Yunus'un tek sözü ve arzusu cânının Cânân'ıdır. Sözü O'nu söylerken, gözü de O'na ulaşmak arzusuyla yaş dökmektedir. Yunus'taki "vuslat" arzusu o kadar

şiddetlidir ki, bu arzunun şiddetiyle yaş döken gözleri kan bağlar, artık kan ağlamaya başlar. Yunus'un sözünde yine Sevgili vardır: Ya Rabb! Kabre vardığım gece beni Sen'den, rahmetinden mahrum eyleme, der. Çünkü Sevgili görününce güneş doğmuş olur ve yıldızlar kaybolur, yani âşığın gözyaşları diner.

B. Allah'ın Hesap Gününde Yargılayacağı Günahkâr İnsan

Yunus Emre, Ahiret hayatına dair bütün detaylara iman eden samimi bir mümindir. Ölümden sonra hesap kitabın olacağını, Sırat'ın kıldan ince kılıçtan keskin bir hesap verme yeri olduğunu, Cehennemi, cehennemin içinin ateş dolu olduğunu, günahkâr insanların orada ceza çekeceklerini, günahlarının karşılığı olan cezasını çektikten sonra Cennete gideceğini de dizelerinde ifade etmiştir:

"*Sırat kıldan incedir, kılıçtan keskincedir*
Varıp anın üstüne, evler yapasın gelir

Altında Gayya vardır, içi nar ile pürdür
Varuben ol gölgede, biraz yatasım gelir

Oda gölgedir deyu, ta'n eylemen hocalar
Hatırınız hoş olsun, biraz yanasım gelir

Ben günahımca yanam, rahmet suyundan yunam
İki kanat takınmam, biraz uçasım gelir

Anda Cennete varam, Cennete Huriler görem

Huri ile Gılmanı, bir bir koçasım gelir”[545]

Yunus Emre yukarıdaki beyitlerde şöyle söyler: Sırat, cehennemin üzerinde kurulu olan kıldan ince, kılıçtan keskin bilinen köprüdür. Müminler sırat üzerinden yıldırım hızıyla ve ayakları yere değmeden geçeceklerdir. Yunus bu kadar ince keskin köprünün üstüne, evler yapasım gelir, diyor ve o ince sanatıyla tezat yapıyor.

Yunus'un bu dizeleri (şiiri), klasik İslâmiyet söylemlerine ince göndermeler yaptığı bir şathiye örneğidir. Sırat köprüsünün altında Gayya denilen cehennem kuyusu vardır ve içi ateş ile doludur. Yunus, Gayya kuyusunun gölgesine varıp yatasım gelir, diyerek halkın düşüncesinde menfi anlamlar ifade eden sözcüklere, yine halkın diliyle farklı anlamlar yükler, farklı bir bakış açısı sergiler, tezat sanatının hünerlerini sergilemeye devam eder. Yunus burada hocalara seslenir: Ey hocalar! Gayya kuyusu gölgedir, gitti Yunus gölgeye yattı diye ayıplamayın. Hatırınız kalmasın, hatırınız hoş olsun diye o ateşte biraz da yanasım gelir. Hâkikât âleminde, Gayya kuyusuna giren kişi, elbette ateşten nasibini alacaktır. Yunus, kuyuya gölge diye girse bile, kendilerini hoca olarak ifade eden birtakım kişilerin temennisi gerçekleşecek ve ateşe düçar olacaktır. Böylelikle o kişilerin gönülleri, hatırları hoş olacaktır. Ben günahımca yanayım, sonra da rahmet suyuyla yıkanayım. Yunus burada, müslümanın günahı kadar yandıktan sonra rahmete kavuşup cennete gireceği inancına telmihte bulunuyor. Ben de günahım kadar yanayım, sonra Allah'ın rahmetine kavuşayım, diyor. Hemen ardından ekliyor: İki kanat takınayım, biraz uçasım gelir. Yunus, dizesinde ince göndermelerini sürdürür ve meleklerin kanatlı oluşuna ve uçmak özelliğine telmihte bulunur. Ayette,

---

[545] Toprak, *a.g.e.*, s. 92.

"Meleklerin ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler olarak yaratıldığı"[546] bildiriliyor. Nurdan yaratılmış varlığın kanatlara ne ihtiyacı olabilir? Ayette, kanatların varlığı "elçilik" göreviyle bağlantılı bir şekilde söz konusu edilmiştir. O halde, bu kanatların varlığı uçmaktan ziyade meleklerin aynı anda farklı elçilik görevlerine bir işaret olarak algılanmalıdır.

Dizeleri şu zaviyeden de yorumlamak mümkündür: Müslüman, günahının cezasını çeker; günahınca yandıktan sonra cennete girerek Allah'ın rahmetine mazhar olur. Günahlarından arınan ve rahmet suyuyla yıkanan kişi de günahlarının ağırlığından kurtulduğu için hafifler, bir melek misali uçmaya başlar. Kişi, tasavvuf düşüncesinde olduğu gibi çokluk perdelerini aşıp şehadet âleminden ulvî âlemlere, Allah'a doğru dikey seyir içerisine girer (seyr ilallah). Ondan sonra Cennete gideyim, derken Yunus günahınca yanıp günahlarının cezasını çektikten, bütün günahlarından arınıp rahmet suyuyla yıkandıktan sonra Cennete gideyim demektir. Sorumluluk sahibi olan insan, işlediklerinin karşılığını çekecek, çektikten sonra Cennete girecektir.

Yunus'un Huri ile Gılman'ı bir bir kucaklamak istemesi, tasavvufa göre bütün mevcudatın "vahdet"ten (Hakk'tan) bir parça olmasından gelir. Bu bakımdan, yaratılmışa duyulan sevgi dolaylı yoldan Hak seviyesine çıkar. Yunus bu durumu:

Yaradılanı hoş gör Yaradandan ötürü

Sözleriyle dile getirir. Yaradılan sevilmelidir; çünkü canlı ve cansız bütün varlıklar, Allah'ın tecelli ettiği "mazhar"lardır.

Yunus Emre, Allah'la yakınlaşmak istediğini her fırsatta dile getirirken, kendisinin bir kul olarak günahkâr olduğunun da farkındadır. İnsan olan da zaten günahsız olmaz. İnsandan beklenen hiç günah işlememesi değil, işlediği günahın farkına

---

[546] Fâtır, 35/1.

varması, kendisini günahsız görmemesi ve yaptıklarına pişmanlık duyup girdiği günahta ısrar etmemesidir. Yunus bu durumu dile getirir:

"*Aguya bal deyu parmak uzattım*
Aşuma zehr-i katil katmışam ben

Bîçâre Yûnus'un çokdur günâhı
Hakkın dergâhına yüz tutmuşum ben"[547]

İslam kültüründe "yarın" algısı çok önemli bir yer tutar. İnsanların yaşadıkları hayatın tamamı "bugün" yani sadece bir gün gibi düşünülecek olursa, bu günün sabahı insanın doğduğu vakit, öğlesi, insanın fizikî, aklî ve ruhî melekelerini kullanma konusunda zirve yaptığı orta yaşlar, ikindisi olgun ve ileri yaşlar, akşamı ise ölüm vaktinin yaklaştığı zamanlar gibidir. Akşam olunca nasıl karanlık oluyor, hayat duruyor ve aktivite bitiyorsa, insan ölünce de onun yapıp edebilecekleri bitmiş olur. Sıra, yapıp edilenlerin hesaplarının verileceği bir başka güne gelmiştir. O gün "yarın"dır. Yarın gibidir. Kur'an'da bu düşünceye paralel olarak insana bir uyarı yapılmış ve "Herkes, yarın için ne hazırladığına bir baksın"[548] buyrulmuştur. "Yarın", dünyada yapılanların hangi niyetlerle yapıldığının ortaya çıkacağı, yalanın[549], hilenin, kayırmanın, gizliliğin geçerli olmayacağı bir gün olacaktır. Dolayısıyla bu dünya hayatında yalan söyleyen birinin yalanını iyi saklaması sonucunda gerçek bir süreliğine gizlenebilir. İnsanlar doğru olmayan şeyleri geçici bir süre doğruymuş gibi gösterebilirler. Ancak bütün bu

547 Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 254; Toprak, *a.g.e.,* s. 56.
548 Haşr, 59/18.
549 Yalan büyük günahların analarındandır. Kişi yalancı bilinirse sözüne güveni kalmaz, gözden düşer. İnsanların yanında değersiz olur. Yalanın çirkinliğini anlamak istersen, başkalarının yalanının çirkinliğine bak nefsin ondan ne kadar nefret duyacak gör, yalanın sahibini ne kadar alçaltacağına söyleyeceği yalanını ne kadar çirkin bulacağına dikkat et. Bu bilgiler için bkz. İmam Gazali, *İhyau Ulumi'd-Din*, c, III, s. 299.

hileler, en uzun olarak bugünün sonuna kadar saklanabilir ve "yarın" gerçek ortaya çıkınca insan elbette utanacak, mahcup olacaktır.

"*Sözi togrı diyene Kuli'l-Hak didi Çalap*
Bunda yalan söyleyen, yarın utanasıdur"[550]

Yunus Emre'de "yarın" algısı çok güçlüdür. Dünyada yapılan bütün iyilik ve kötülüklerin "yarın" kıyamet gününde insanın karşısına çıkacağının bilincindedir. Bu bilinç onu konuşturur ve etrafındakilere düşündüklerini açıkça söyler:

"*Bir hastaya vardın ise, bir içim su verdin ise*
Yarın anda karşı gele, hak şarabın içmiş gibi

Bir miskini gördün ise, bir eskice verdin ise
Yarın anda karşı gele, hulle donun biçmiş gibi"[551]

Kıyamet günü, hesabın ödeneceği, yapılanların karşılıklarının görüleceği gündür ve bu günün sahibi bellidir. O gün, insanların hangi davranışları hangi gerekçelerle yaptıklarını bilen Yaratıcıları yargılamayı yapacaktır ve yine o gün insanlar, kendi başlarının derdine düşeceklerdir. Kur'an'da "herkesin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçmak istediği o gün, herkesin durumu, kendisi

---

[550] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 43; Toprak, *a.g.e.,* s. 91.
[551] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 374; Toprak, *a.g.e.,* s. 94.

için yeterli bir endişe kaynağı olacak"[552] ayetiyle işaret edilen ayete Yunus Emre şu ifadelerle atıfta bulunur:

"*Ol kıyamet bazarında, her kula başı kaygısı*

Yunus sen âşıklar ile hiç görmeyesin kıyamet"[553]

Kıyamet günü bilinci Yunus Emre'de çok güçlüdür. O, etrafındaki herkesin bu bilinçte olmasını ister. Böylece insanlar kötülük etmekten uzak durur, iyiliğe yönelirler. Kıyamet günü kötü bir sonuçla karşılaşmak istemeyen kişinin yapacağı şey aslında çok da zor bir şey değildir. Yunus Emre bunu formüle eder ve şöyle der:

"*Kesgil haramdan elin, çekgil gıybetten dilin*

Azrail eli ermedin, dükkânı der gider"[554]

Ey Yunus, Haramdan elini kes! Gıybetten dilini çek! Azrail'in eli sana ulaşmadan bu dünya dükkânını toparlayıp hazırlan. Haram mal ve gıybet büyük günahlardandır. Bunları terk etmeden vadenin dolması bir kulun başına gelebilecek en büyük felaketlerdendir. Bu nedenle tasavvufta salik ölmeden önce ölme sırına ermiştir. Azrail'i karşılamaya her an hazırdır.

Yunus Emre, kul olarak günah işlememiş olmanın imkânsızlığını biliyordu. Zaten asıl olan da günah işlememiş olmak, hiç günahı olmamak değildir. İşlediği günahın

---

[552] Abese, 80/33-37.
[553] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 308; Toprak, *a.g.e.,* s. 102.
[554] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 49; Toprak, *a.g.e.,* s. 115.

farkında olmak, bundan dolayı tevbe[555] edebilmek, tekrar aynı günaha dönmemektir. Hesabın verileceği güne bu farkındalıkla varan Yunus Emre'nin dilinden konuyla ilgili şu cümleler dökülür:

"*Yazuğum çok, günah öküş yürürüm bu dünyada hoş*

Ettiklerimin hesabın, vereyim anda varayım"[556]

Yunus günahlarının çokluğundan korkarak bu çok günahla nasıl huzuruna gelirim diye Rabbine dert yanmaktadır. Dünyada işlemiş olduğu günahlardan ahirette değil bu dünyada karşılığını görmek ve âhirete bırakmamak istemektedir. Yaratanına öyle yürekten seslenir ki yarabbi bu dünyada bana öyle dertler ver ki: günahlarıma kefaret olsun da senin karşına öyle çıkayım; çünkü ben senin karşına bu çok günahlarla çıkmaktan utanıyorum demektedir.

C. Allah'la Dost Olan İnsan

Yunus Emre'nin düşünce sisteminin özü, Allah'la dost olan insan olmak, bunun yollarını aramak ve bu yolu bulup ilerlemektir. Bu yol bulunması zor bir yol değildir.[557] Aynı zamanda üzerinde ilerlenilmesi imkânsız bir yol olmadığı da yolcuları tarafından bilinir. Yolun girişi, "görülmeyene/ğayba" inanmaktır. Ğayba iman edenler[558] ana kaynakla irtibata geçerler. Aslında ana kaynakla irtibat hiçbir zaman kopmuş değildir.

---

555 Tevbe ile ilgili olarak daha ayrıntılı izahat için bkz. Konur, *a.g.e.*, H Yay., İstanbul 2009, s. 64-68.

556 Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 215; Toprak, *a.g.e.,* s. 121.

557 Yaratılış, Tanrı'nın aşkının eseri olmasına rağmen, Yunus'a göre dünya veya daha geniş anlamda bütün yaratılmış şeyler (âlem) bizi doğrudan Tanrı'ya ve onun aşkına götürmektedir. Çünkü insan da dâhil her şey, her varlık, Tanrı'yla insan gönlü arasında bir perde gibidir. Bayrakdar, *a.g.e.,* s. 30.

558 Bakara, 2/3, Ayrıca bkz. Yâsin, 36/11; Kâf, 50/33.

Ancak taraflardan birinin olanca yakınlığına karşı, diğerinin cevap vermesi arzulanır. Kendine dostluk teklifi yapılanlar, bu teklifi kabul ederek özleriyle barışık hale gelirler. Kendilerini bulurlar. Kendini bulan da başka bir şey aramaz. Kendini bulmak için çıktığı yolda, aradığını bulunca başka mükâfatlara saldırmaz, onları elde etmek için hırs yapmaz. Yunus Emre bu bilinci öyle güzel kavramış ve şiirlerine aktarmıştır ki "Divan"ında sık sık asıl amacının Rabbiyle dost olmak olduğunu işler ve bunun dışındaki şeylere itibar etmediğini tekrarlar. Dost, şiirlerde Allah ile Hz. Peygamberin sembolü ve sözlük anlamıyla kullanılmıştır. Daha ziyade ise Allah'ın sembolü olarak yer almıştır.[559]

Yunus'a göre Rab, aşkın tecelli ettiği büyük bir aşk kitabıdır. Bu aşk kitabını okuyabilen, kendini onda bulur. Okuyamayıp da gözü onun süsüne ve nakışlarına takılan onda oyalanır kalır[560].

"*Gözüm Seni görmek için, elim Sana ermek için*
Bugün canım yolda kodum, yarın Seni bulmak için

Bugün canım yolda koyam, yarın ivazın veresin
Arz eyleme Uçmağını, hiç arzum yok Uçmak için

Benim Uçmak neme gerek, hergiz gönlüm ana bakmaz
İşte benim zârîliğim, değildürür bir bağ için"[561]

---

[559] Kaplan Üstüner, Yunus Emre Divanı'nda, "Dost*", I. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu, Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru*, Karaman Valiliği, Karaman 2010, s. 141.
[560] Bayrakdar, *a.g.e.,* s. 35.
[561] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 234; Toprak, *a.g.e.*, s. 120.

Yunus aşk yoluna düşen salik için en önemli hedefin sevgilisini görüp vuslata ermek olduğunu belirttiği beyitlerde, âşığın bu uğurda çeşitli sıkıntılara katlanmasını, hatta canını bile vermesinin gerekliliğini vurgular. Onu göre, Cennet bile sevgilinin cemali karşısında değersiz "bir bağdır".

Yunus Emre Rabbini "Dost" olarak niteler ve O'nunla, "arada ağyârın olmadığı iki yâr ilişkisi" yaşar. Dostu Ona dost gibi davrandığından, dostu gibi muamele ettiğinden, Yunus Emre bu muameleye "dostça" karşılık verir. Onun dizelerine bu perspektiften bakıldığında her ayrıntı daha iyi anlaşılır ve yeni anlamlar ortaya çıkar. Yunus, dosta dair şiirlerini değişik hal ve makamlarda yazmıştır. O, söylediklerini yaşar. Bu yüzden yaşamadıklarını hiçbir zaman söylemez. Bilgiyi içselleştirmiş olarak sunar.

Dünyada geçirilen günlerin sonu sayılabilecek ölüm, Yunus Emre'nin düşünce dünyasında farklı bir yerden bakılarak görülen asıl anlamını yakalar. Tasavvuf erbabına yabancı olmayan bu bakış açısı Dost'a kavuşmaktır. Dolayısıyla olayın adı mutasavvıfın dilinde hiçbir zaman "ölüm" olmaz. Bu duruma en güzel sayılabilecek Yunus Emre yaklaşımı şöyledir:

"*Dosttan haber geldi bana, durayım anda varayım*
Müjdeleyene canımı vereyim anda varayım"[562]

Yunus Emre'de "Allah'la dostluk" vurgusu çok güçlüdür. O'nun hemen her şiirinde bu vurguya rastlamak mümkündür. O, Dostuna varır, Dost'un yüzünü görmek ister, Dostuna yalvarır ve hatta gönlünü, gözünü Dosta teslim eder:

---

[562] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 234; Toprak, *a.g.e.*, s. 121.

"*Ol Dost bize gelmez ise*

Ben Dosta geru varayın

Çekeyim cevr ü cefayı

Dost yüzün görüvereyin

(...)

Kurulmuştur dükkân bazar

Dost içine girmiş gezer

Günahım çok gönlüm sezer

Ben Dosta çok yalvarayın

Gönlüm eydür Dost benimdir

Gözüm eydür Dost benimdir

Gömlüm eydür göze sabret

Bir dem haberin sorayım"[563]

Yunus Emre, dostluktan konuşurken, dost olunabilecek yegâne Varlığın Allah Teâlâ olduğunu bilerek konuşur. Bu gerçeği anlamayanları "münkirlik"le isimlendiren Yunus Emre'nin, başka birinin dostluğuna ihtiyacı olmadığını anlatırken söyledikleri çok dikkat çekicidir:

"*Ben Dost ile dost olmuşam, kimseler dost olmaz bana*

Münkirler bakar gülüşür, selam dahi vermez bana

[563] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 260; Toprak, *a.g.e.*, s. 130.

Ben Dost ile dost olayım canımı feda kılayım

Ölmezden öndün öleyim, dünya bâki kalmaz bana"[564]

Yunus Emre hakiki dostla (Allah ü Teâlâ) dost olan, çok düşman edinir. İnkârcılar, münafıklar, menfaatçiler, bu samimi dostluğu çekemez. Çıkarsız ve ihlâsla her türlü sevgisini Allah'a bağlayan mümin, insanların alay konusu olur, şimşekleri üzerine çeker. Hatta münkirler işi o boyuta vardırırlar ki onla her türlü ilişkilerini keserler ve ona selam dahi vermezler. Âşık olmayan münkirler bu hali anlayamaz.

Fakat Allah'la dost olduktan sonra canımı bile feda edebilirim.[565] Bu canın gerçek sahibi O değil mi? Yunus Emre'ye göre Tasavvuf yolu, ölmeden önce ölme sırrına erenlerin yoludur. Zaten bu dünya hiç kimseye baki kalacak değildir demektedir.

Yunus Emre, tasavvuf yolunun her yolcusu gibi gerçek bir Hak âşığıdır. O, sevginin kaynağı olan, sevgiyi üreten, sevgisini insana göstererek buna karşılık almak isteyen asıl Sevgiliye aşkını ilan etmiştir.

Her şeyin asıl sahibi, her şeyin asıl belirleyicisi, her şeyin asıl fâiline aşkını dile getiren Yunus Emre, sadece O'nun varlığının her şeyin varlığına karşılık geldiğini, O'nun yokluğunun da hiçbir şeyin var olmaması demek olduğunu çok iyi kavramıştır. Bu sebeple istediği sadece O'dur. Âşıkın yanında, mâşukun kendini kaybetmesi olağan bir durumdur. Bu kaybolmanın adına ölüm konacak olursa Yunus âşık olduğu Varlığın yanında ölmüştür. Ancak bu ölüm bitiş, yok oluş değil, yeniden doğuş ve bir daha ölmemek üzere yeniden hayat buluştur.

---

[564] Toprak, *a.g.e.*, s. 134.

[565] İnsanlardan öylesi de var ki, Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek canını feda eder. Allah ise kullarına çok şefkatli ve çok merhametlidir. Bkz. Bakara 2/207.

"*Aşkın aldı benden beni, bana seni gerek seni*

Ben yanarım dün-ü günü, bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim[566]

Aşkın ile avunurum, bana seni gerek seni

Aşkın âşıkları öldürür, aşk denizine daldırır

Tecellî ile doldurur, bana seni gerek seni"[567]

Yunus Emre Allah'a olan aşkını açıkça ifade etmiş, kendisini Sevdiğinden ayrı düşünemez olmuştur. Talebi, Maşukunun didarını görebilmek ve O'ndan ayrı kalmamaktır. "Yârim" dediği Rabbinden niyazı maşuğun yüzünü görmek bunlardır:

"*Yunus dahi âşık Sana, göster didarını ana*

Yârim dahi Sensin benim, ayruk nigârım yokdürür."[568]

Âşık Yunus'un istediği, Sevdiğinin cemalidir. O'nun cemalini gören âşıkların ebediyen ölmeyeceklerini, O'ndan ayrı düşenlerin ise hiçbir zaman "Cemâlullah"ı göremeyeceklerini söyler:

"*Zâr olur Âşıkın işi, durmaz akar gözü yaşı*

Senden ayrı düşen kişi, didârını görmez Allahım

566(Başınıza gelecek olayları, önceden bir Kitaba yazdık) Ki elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve (Allâh'ın) size verdiğiyle sevinip şımarmayasınız. Çünkü Allâh, kendini beğenip övünen kimseleri sevmez. Hadid, 57/23.

567 Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 367-368; Toprak, *a.g.e.*, s. 114.

568 Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 66; Toprak, *a.g.e.*, s. 145.

Âşık Yunus Seni ister, lutf eyle cemalin göster

Cemalin gören âşıklar, ebedî ölmez Allahım"[569]

Yunus Emre Aşığın en önemli vasfı sadakattir demektedir. Başına ne gelirse gelsin usanmadan Allah'a ulaşmak için çaba sarf etmektir. Allah'a kavuşma yolunda acı çekip ağlayan âşık için, en önemli lütuf onun cemalini görebilmektir. Yunusa göre Allah'ın cemaline ulaşan âşık, ölümsüzlüğe ermiş demektir.

Aslında Yunus Emre'nin tercih ettiği bu yaşam şekli, alışık olunan, bilinen bir şekil değil, olağan dışı bir tercihtir. Bu sebeple orta yerde, sıradan insanların yanında anlamı yoktur bu halin. Başkalarına, birlikte yaşadığı insanlara, aynı ortamı beraber paylaştıklarına kendi derdini anlatamamanın ıstırabını çeken Yunus Emre, kendisi hakkında söylendiğini tahmin ettiği "bîçare", "deli", "divane" gibi sıfatlara aldırmaz, dahası bunları kabul ettiğini bildirmekten de çekinmez:

"*Kimseler bilmez halimi, aşk odu yaktı canımı*

Seçmezem soldan sağımı, nâmus-ü âr olmaz bana

Ben bir âşık-ı bîçareyim, baştan ayağa yâreyim

Ben bir deli divaneyim, aklım da yar olmaz bana"[570]

Yukardaki beyitlerde Yunus, aşk ateşine düşen âşığın özelliklerini anlatır. Ona göre aşka tutulan kişiye aklı bile yardım edememektedir, soldan sağını seçemez, namusu ve arı bırakmıştır, çaresizdir, divanedir.[571]

---

[569] Toprak, *a.g.e.*, s. 136.
[570] Toprak, *a.g.e.*, s. 134.

Bütün bunlara rağmen Yunus, içinde bulunduğu durumdan şikâyetçi değildir. Tam tersine fevkalade memnundur. Böylece kendinde beğenmediği yönlerini törpüleyebilmiş, kendini bulmuş ve yaşadıklarından mest olmuştur:

"*Derviş deye dolundum, ulu suçta bulundum*

Yunus umduğum Haktan, rahmet imiş benim"[572]

Allah ile dost olup gerisini önemsememek, tam da aşk hali olarak tanımlanabilir. Yunus Emre'ye göre Âşık kişi, öyle bir düşünceye ulaşmış, kendini öyle bir konuma yerleştirmiştir ki artık onun için önem sırası değişmiş, benlik[573] duyguları kaybolmuş, yokluğu tercih etmeye başlamıştır.

Yunus Emre, ikilik dediği bu durumdan uzaklaştığını, sen, ben şeklindeki parçalanmalara pirim vermediğini ve artık yaşadığı hayatta bunların bir değeri kalmadığını şu mısralarla söyler:

"*Senlik benlik olucağız, iş ikilikte kalır*

Çıktık ikilik evinden, sen beni yağmaya verdik

Bu bizim pazarımızda, yokluk olur müşteri

Geçtik bitmez sağınçtan, zamanı yağmaya verdik"[574]

---

[571] Divane:mecnun gibi aşığın aşkına yenilip kendisine haki olamaması, aşık gibi anlamlara gelir, bu bilgiler için bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 227.

[572] Toprak, *a.g.e.*, s. 93.

[573] Benlik duygusuna dayanan ve gurur üzerine kurulan bir ahlak olamayacağı, her şey bendedir diyenin, hakikaten her şey eski sahiplerine iade edildiği zaman bomboş kalacağı konusunda bkz. Hilmi Ziya Ülken, *a.g.e.*, s. 72. "Yunus'a göre varoluşsal benlik, insanı gerçek aşktan, dolayısıyla da Tanrı'dan uzak tutan bir benliktir. Bu bakımdan bu benlik daha geniş anlamıyla insanın Tanrı'dan ayrılığını ve uzaklığı ifade eder." Bu bilgiler için bkz. Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 45.

[574] Toprak, *a.g.e.*, s. 90.

"*Nitekim ben beni bildüm, diledügüm Hakk'ı buldum*

Korkum anı buluncadı korkıdan kurtuldum ahî

Ayruk düşünmez korkmazam, bir zerrece kayumazam

Ben şimdi kimden korkayım, korktuğum ile yâr oldum"[575]

Yunus Emre'ye göre Allah, bir korku unsuru, korkunun nesnesi sayılabilecek bir varlık değildir. Ancak din dilini kullananlar arasında böyle bir anlatıma sıkça rastlanır. "Allah korkusu" denilen şeye sıkça vurgular yapılır. Yunus Emre kendisinin de böyle bir dönemden geçtiğini inkâr etmez. Hakk'ı bulunca korkusunun geçtiğini, çünkü korktuğunu bulduğunu söyler. Bulmakla da kalmamıştır Yunus Emre, bir dönem korktuğu, tanıyıncaya kadar uzağında olmayı tercih ettiği Rabbi ile artık yâr olmuştur.

"Şair, düşüncelerini sehl-i mümteni denilen tarzda açık, yalın, kolay ve sade bir söyleyişle dile getirir. Şiirlerde. Kuran'ın sevgiye dair ayetlerine telmih yapılır. Yunus Divanı'nın tefsir bilimi açısından incelenmesi, şairin Kuran bilgisini de ortaya çıkaracağını umuyorum.

Yunus, kendine özgü sıcaklığı ve içtenliği olan dost kelimesinin bütün anlam tabakalarından olabildiğince yararlanarak adeta "dost felsefesi" meydana getirmiştir. Şair, halkın bilip kullandığı bu kelimeyle en ince tasavvufi meseleleri anlatabilmiştir.

İnsanlar, kendi gibi konuşan, söyleyen Yunus'u kendilerine yakın hissetmişler ve kalplerinde yer vermişlerdir. Böylece Yunus yüzyıllardır varlığını Türk dünyasında

---

[575] Toprak, *a.g.e.*, s. 147; Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 356-357.

etkisini sürdürmüş ve dilden dile söylenir olmuştur."[576]

"Canlar canımı buldum, bu cânım yağma olsun

Assı ziyandan geçtüm, dükkânım yagmâ olsun

Ben benligümden geçdim, gözüm hicâbın açdum

Dost valsına ulaşdum, gümanum yagma olsun"[577]

Yunusa göre ne aradığını bilmemek, aradığını bulamamaktan daha üzücü, daha kötü bir durumdur. İnsanların çoğu, ne aradıklarını bilmediklerinin farkına varamadıkları için, aradıklarını bulamadıklarını sanırlar. Aranan belli olunca bulmak da kolaylaşacaktır. Yunus Emre, ne aradığını bilen ve aradığını bulunca da mutlu olan bir dervіştir. O, kendinden geçerek, benliğini ön plana çıkarmayarak, Dost'unu bulmuştur. Gerisiyle bu bakımdan ilgilenmemektedir.

D. İNSANIN YÜCELİŞİ – ALLAH'A VUSLAT

Allah'a ulaşma arzusu, aslına bakılırsa bütün Müslümanların ortak arzusu haline gelmiştir. Ubade bin Sâmit (radıyallahü anh) hazretlerinin naklettiği bir hadis-i şerifte Kâinatın Medar-ı İftiharı Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: "Kim Allah'a kavuşma arzusu içinde olursa Allah (azze ve celle) de –Zat-ı Ecell-i A'lâsına

---

[576] Kaplan Üstüner, Yunus Emre Divanı'nda, "Dost", *I. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu, Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru,* Karaman Valiliği, Karaman 2010, s. 141-142.
[577] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 264; Toprak, *a.g.e.,* s. 149.

yakışır şekilde– ona kavuşmayı ister; kim de Allah'a vuslat özlemi içinde bulunmazsa Cenab-ı Allah da onunla karşılaşmayı istemez."[578]

VUSLAT**:** Sözlükte " ermek, erişmek, ulaşmak, varmak, kavuşmak demektir. Bir şeyin bir şeye ulaşması, bir şeye irtibat kurmak, sonra onda yoğunlaşmak anlamında ele alınabilir. "Allah'ın birleştirmesini emrettiğini birleştirenler..." (Râd/21) ayetindeki vuslat, bir insanın bir insana ihsanda bulunarak, onunla irtibat sağlaması anlamındadır. Allah, bir kuluna Rabbanî fetihte bulununca, kulun arzu ettiği şeylere ulaşması halinde, ona vuslata erdi denir. Muhyiddin Arabî vuslatı; kaybolanı, bulunmayanı elde etmek, diye tanımlar. Vuslat, ontolojik manada değildir. Hz. Peygamber (s) bile, Miraç Gecesinde Allah'la ontolojik manada vuslata erememiş, Allah ile arasında "Kâbe kavseyn" mesafesi kalmıştır. Peki, Allah ile birleşseydi ne olurdu? Hâşâ Allah olurdu... Bu da mümkün değil muhaldir. Tasavvufta Allah'a ulaşarak O'nunla birlikte olma hali demektir."[579] Tasavvuftaki vuslatı, bu çizilen sınırlar içinde değerlendirmekte yarar görüyoruz.

---

[578] Buhari, Rikâk, 41; Müslim, Zikir, 14,16; Tirmizî, Cenâiz, 67, Zühd, 6; Nesâî, Cenâiz, 10; Müsned, 2/313.
[579] Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 760; Komiyon, *a.g.e.*, s. 695.; Uludağ, *a.g.e.* s. 573.

SEYR Ü SÜLÜK: Arapça, gitmek ve girmek demektir. Bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan manevî ve ruhi yolculuk[580]. Seyr ü sülûk'un, 1) Seyr ilallah,[581] 2) Seyr fillâh,[582] 3) Seyr maallah,[583] 4) Seyr anillah[584] mertebeleri vardır. Tasavvuf terimi olarak sülûk "kulun Allah'a kavuşmaya hazırlık mahiyetinde olmak üzere ahlakını süslemesidir."[585]

Tatcı'nın bu konuda söylediklerine değinmemek olmaz. Şimdi de Tatcı'nın seyr ü sülûk konusundaki görüşlerine yer veriyoruz.[586]

Bir tasavvuf ıstılahı olarak sülûk, " Allah'a vâsıl olmaya istidat kesbetmek için ahlâkı güzelleştirmekten ibarettir."[587] Sülûktan gaye, Muhammedî ahlâk üzere olmaktır. Allah'a vuslat, ancak sûluk ile mümkündür. Sülûk ehline "sâlik," sâlikin takip ettiği yol ve metoda " meslek," menzile ulaşan sâlike ise, "vâsıl" ismi verilir.

Sûluk sırasında bir takım makâmlar geçilir, haller yaşanır. Bütün bu makâm ve haller, kul ile Allah arasında manevî birer sırdır. Kul, sülûk esnasında, nefîs merhalelerini sırayla yaşar. Yûnus Emre'nin " sülûk" anlayışı, "nefsi tasfiye" üsûlüne

---

580 Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 637-638; Komisyon, *a.g.e.,* s. 591.; Uludağ, *a.g.e.,* s. 482.; Baltacı, *a.g.e.,* s. 155.

581 Seyr ilallah, Arapça, Allah'a doğru yolculuk yapmak demektir. Sülûkun dört mertebesinden ilki. Sâlik zikrederek Allah'a urûc (yükselme) yoluyla hareket eder. Bunun sonu, velayet-i suğra (küçük velilik) olup buna "fena fillah" denir, iki tür seyr-i ila'llah vardır. 1) Seyr-i afakî, buna suluk adı verilir. 2) Seyr-i enfüsî ki, buna da cezbe denir. Bu bilgiler için Bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 637.

582 Seyr fillâh, Arapça, Allah'da seyr demektir. Manevî yolculuğun dört basamağından ikincisi. Buna sefer-i sâni (Cem') de denir. Allah'ın sıfatlarıyla muttasıf, isimleriyle mütehakkık, ahlakullah ile ahlaklanmak, ufuk-ı âlâya ulaşmak, bütün bedenî özelliklerinden kurtulmak, seyr-i fillah'ı tanımlar. Bu seferin nihayetinde, sâlike vücûh-ı âlemden perdelerin kalkıp, ilm-i ledünnînin keşfolunduğu kaydedilir. Bu bilgiler için Bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 637.

583 Seyr maallah, Arapça, Allah ile seyretmek demektir. Dört basamaklı seyr-ü sülûk'un üçüncü basamağı. Buna "sefer-i sâlis" veya "fark ba'de'l-cem" denir. Bu mertebede ikilik kalkar. Buna, "makâm-ı Kabe kavseyni ev ednâ" adı verilmiştir. Seyr maallah'ın sonu velayettir. Bu bilgiler için Bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 637.

584 Seyr anillah, Arapça, Allah'tan seyr demektir. Sülûkun dört mertebesinden, dördüncüsüdür. Buna "telvin ba'de't-temkin" (temkinden sonra telvin) denir. Bu seyir vahdet (birlik)'ten, kesret (çokluk)'e doğrudur. Bundan gaye, Hak'dan halka terbiye ve irşâd için dönüştür. Bu yüzden, seyr-i anillaha "beka ba'de'l-fenâ", "sahv ba'de's-sekr" veya "fark ba'de'l-cem" de denir. Bu durumdaki kişi, vahdette kesreti, kesrette vahdeti görür. Bu bilgiler için Bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 638.

585 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1991, s. 148.

586 Bundan sonraki bilgiler, Tatcı, a.g.e., I, s. 323-329'dan alıntı yapılarak aktarılmaktadır.

587 et-Tehavenî, Muhammed el-A'lâ, *Keşşâfu Istılahati'l-Fünûn* , c. II, Kalküta 1863, slk maddesi.

dayanır.[588] Bu sülûk sisteminde, rüyâ, yakaza ve hâlde yaşanan zuhûrâtın pek büyük önemi vardır. Nitekim her üç mefhum –yakaza yerine eşkere denmek kaydıyla- beyitlerde genişçe işlenmektedir.

Beyitlerde seyr ü sülûk kavramı genellikle, " seyr, seyran, sefer, sülûk seyri, teferrüç" ifadeleriyle işlenmektedir. Şu beyitte, doğrudan seyr ü sülûk ifadesine yer verilmektedir:[589]

"Levh ü kalemde yazılan tertîb-i tevhid okuram

İlm-i ledun seyr ü süluk güftâr iden gelsün berü"[590]

Yukarıdaki ifadeler çoğu zaman dervişin manevi yolculuğuna işaret eder. Bazen de, rûhun ezel bezminden ayrılışıyla başlayan bir uzun yolculuğu dile getirir.

Yukardaki beyitlerde, seyr ü sülûk konusunda söylenmiş bir hayli deyim bulunmaktadır. Bu deyimler sülûkun mahiyetini ortaya koyacak önemli bilgiler vermektedir. Bazıları şunlardır: "Yol iletmek,[591] sülûk seyr etmek,[592] (kanatlanıp) kuş olup uçmak,[593] canı asla ulaşmak,[594] Dost iline sefer etmek,[595] yola düşmek,[596] yolca yürümek,[597] sefer kılmak,[598] Hakk'a yol varmak,[599] uçup bir hoş yere varmak,[600] yedi

---

[588] Bu sülûk tarzı için bkz. Şemseddin Muhammed Nuri, Risale-i Murakabe, İstanbul 1282, s. 3-14.
[589] Tatcı, *a.g.e.,* I, s. 324.
[590] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 276.
[591] Tatcı. *a.g.e.,* II, s. 52.
[592] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 279.
[593] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 281.
[594] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 17.
[595] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 102.
[596] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 102.
[597] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 70.
[598] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 112.
[599] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 219.
[600] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 213.

mezhepten geçmek,[601] sarp yola varmak,[602] Hak'tan yana yönelmek,[603] toğru yola gitmek,[604] hazret'e yitmek,[605] dost yoluna gönülmek,[606] yolu dosta gitmek,[607] yol urup gelmek,[608] dosta gitmek,[609] dostan yana uçmak,[610] dosttan yana gitmek,[611] dost iline uçmak.[612]

Yukarıdaki deyimlerin bazılarından anlaşılacağı gibi, Yûnus sâliki kuşa benzetmektedir. Tabii, uçmak da sülûk için bir mecâzdır. Kuşun uçması "kanat" vasıtasıyla mümkün olduğu gibi sâlikin yolculuğu için de, aşk ve bâtın ilmi gibi iki vasıta gerekir. Yûnus'un mecâz sistemi içinde sülûk, "kanatlanıp uçmak" demektir:

"Kesildi nefs başı öldü fısk ü fesad işler kaldı
Hak'dan bana nazar oldı kanatlanıp uçar oldum"[613]

"Bir kuş olup uçmak gerek bir kenara geçmek gerek
Bir şerbetten içmek gerek içenler ayılmaz ola"[614]

Seyr ü sefer terkibinin zikredildiği bir beyitte de sâlik, denize ulaşmak isteyen bir ırmağa benzetilir. Şunu da belirtelim ki, sülukta yaşanacak olan ilk makâm " fenâfi'ş – Şeyh" (Şeyhte yok olma) makâmıdır:

---

601 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 261.
602 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 287.
603 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 47.
604 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 164.
605 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 382.
606 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 332.
607 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 28.
608 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 192.
609 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 325.
610 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 265.
611 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 309.
612 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 159.
613 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 213.
614 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 317.

"Tâlib meseli ırmak mürşid meseli deryâ

Seyr ü seferi hoş gör ummân bulasın bir gün"[615]

Sülûk, sûfilerin Mi'râcıdır.[616] Her sufî, bu manevî yolculuğu, kendi nefsinde yaşar.[617] Tamamen bir manevi hâldir. Bu yola, bir mürşid-i kâmilin klavuzluğunda gidilir.[618] Yol uzaktır, korkulu geçitleri vardır.[619] Erenlerin yolları gayet incedir:

"Erenlerün yolları inceden inceyimiş

Süleymân'a yol kesen şol bir karıncayımış"[620]

Yûnus Emre, sâlike (Süleyman'a) sülûkunda bir karıncanın bile yol kesebileceğini sembolik olarak belirtir. Karınca, kanaatimizce sâlikin hırs sıfatını temsil eder. Beyitte ayrıca, yolun inceliği ile karıncanın küçüklüğü arasında tenasüp vardır.

Dünya, sülûk ehline bir tuzaktır.[621] Miskînler ve mürşide teslim olanlar, yol alır.[622] Sülûkta nefis terki gayedir. Bu da, sabır, kanaat ve riyazatla hâsıl olur.[623] Sülûk, dünyada Elest şuuruyla şuurlanmak tevhîdi gerçekleştirip yeniden birlik âlemine dönmektir. Sâlikler, geçici dünya âleminden hakîki âleme sefer ederler:

---

[615] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 230.
[616] Bu bilgiler için bkz. Muslihuddin Vahyi, *Miracü'l- Beyân, Mirâcın Tasavvufî Boyutu*, (Haz. M. Tatcı - C. Kurnaz), Ankara 2002.
[617] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 151.
[618] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 90-106.
[619] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 84.
[620] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 124.
[621] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 244.
[622] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 18.
[623] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 142.

"Bu dünyaya gelen kişi âhir yine gitse gerek

Müsâfirdür vatanına birgün sefer itse gerek"[624]

Seyr ü sülûk, "başlangıç ondandır, dönüş onadır" ilâhi hükmünce, mazi ve istikbali bir noktada birleştiren yolculuktur. Sülûkunu tamamlayana manâ adamı, gözünden ve gönlünden bütün izafetleri kaldırmış, hakikati bulmuştur. Bu makâmdaki kişi ezel ve Elesti dünyada gören kişidir*:*

"Ezel benüm ilümdür Elest benüm yolumdur

Ezelile Elest'i ben bunda göre geldüm"[625]

Seyranın da başlangıcı olan sülûk, nefsî vücûttan ilâhî vücûda (seyr ilallah); ilâhi isimlerden sıfatlara ve zata (seyr fillah) bütün zıtlıklardan kurtulup Kâbe Kavseyn'e (aynü'l cem) ve Allah ile Allah'ta seyre (seyr billâh anillah) doğru bir silsile arz eder. Bu son makâm tam velayet makâmı olup Hak'tan – Hak ile beraber- tekrar halka dönmeyi ifade eder. Artık vahdette kesret, kesrette vahdet yaşanacaktır.[626] Şu beyitler, Yûnus'un kesretten vahdete seyrettiğini göstermektedir:

"Gerçek sana kul olan gönlini sana viren

Kendüde seni bulan kancaru sefer itsün"[627]

---

[624] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 141.
[625] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 175.
[626] Sülûk makâmları için bkz. Mahir İz, *Tasavvuf*, İstanbul 1981, s. 204.
[627] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 233.

"Akıdayım kanlu yaşım arturayım bagrum başın

Ta ki bulunca nakkâşım seyrân ideyim bir zamân"[628]

"Meydânumuz meydân oldı canlarımuz hayrân oldı

Her dem ' Arşa seyrân oldı Hazret oldı dîvânumuz"[629]

"Her gice cevlân ider Hakk'un cemâlin görmeye

Arş-ı'azim dem-be-dem seyrânıdur âşıklarun"[630]

"Her sevdüği terkin ura kayıkmaya değme yola

Her dem anun seyrengehi hem zât u hem sıfat olur"[631]

Sülûk seyreden âşık, her şeyi birlemiştir. Onun dinden içeri mezhebi Hak mezhebidir:[632]

"Sülûk seyir iden 'ışkun erine

Niçe mezheb olur dînden içerü"[633]

Sülûk, yedi nefis mertebesini yaşayarak tamamlanır.[634] Emmare nefisten kâmile nefs makâmına yükselen kişi "insan-ı kâmil" mertebesine ulaşır. Yûnus, yedi mertebeden şöyle bahseder:

---

[628] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 235.
[629] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 120.
[630] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 151.
[631] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 58.
[632] Bu mesele için bkz. Niyazî Mısrî, *el Es'iletü Ve'l-Ecvibe*, İstanbul 1966, s.15. ve devamı.
[633] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 279.
[634] Hasan Sabri Dölen, *Yedi Durak Risâlesi*, s. 31. vd.

"Hakîkatdür Hak şârı yididür kapuları

Dergâhında yüz dürlü gerek kudret göresin"[635]

"Ma'şûka halvetinün yidi kapusı vardur

Ol kapudan içerü seyrân kılasum gelür"[636]

Yunus Emre'ye göre Yedi merhalenin yetmiş yedi perdesi vardır. Dost, bu perdelerin gerisindedir. Perdeler, yakîn ile kaldırılır:

"Yitmiş yidi perde var dostunı arzulama

Yidisinden geçmedin yâkin arzu kılursun"[637]

Bu perdelerin otuzu gözde; otuzu gönüldedir. Kalan on tanesi ise, sırdır:

"Otuzı gözde durur otuzı gönüldedür

Onın dahi bilmedin görmek arzu kılursın"[638]

Yukarıda söylediğimiz gibi, sülûkta pek çok haller yaşanır. Sûretten sıfata (yani, suretin sahibine) geçen hayallerde takılmayan sâlik, sülûk hallerini acaib karşılamayacaktır:

---

[635] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 240.
[636] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 59.
[637] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 251.
[638] Tatcı*, a.g.e.,* II, s. 251.

"Sûretten gel sıfata yolda sâfa bulasın
Hayâlerde kalmagıl yoldan mahrum kalasın

Bu yolda acâib çok sen acâib anlama
Acâib onda ola dost yüzini göresin

Işk kuşağın kuşangıl dostun yolını vargıl
Mücâhede çekersen müşâhede idesin

Bundan 'ışkun şehrine üç yüz deniz geçerler
Üç yüz denüz geçüben yidi tamu bulasın

Yidi Tamu'da yangıl her birinde kül olgıl
Vücûdun anda kogıl ayruk vücûd bulasın

Hakîkatdür Hak Şârı yididür kapuları
Dergâhında yüz dürlü gerek kudret göresin"[639]

Şiirin devamında yedi nefis merhalesi ve bu merhalelerde sâlike yapılan ilâhî imtihanlar söz konusu edilir. İmtihan unsurları semboliktir. Birinci kapıda bir kişi durur. İkincide iki arslan, üçüncüde üç evren, dördüncüde dört pirler, beşincide beş ruhbân, altıncıda bir Hûri, yedincide yediler vardır. Bu kapıcılardan geçen, Allah'a ulaşır:

---

[639] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 239-240.

"Çün içerü giresin dost yüzini gersin

Enel-Hak şerbetini dost elinden içesin"[640]

Yûnus Emre'nin bu "sülûk-nâme"si İsmail Hakkı Bursavî tarafından şerhedilmiştir. Şiirde bahsi geçen semboller şöyle değerlendirebiliriz. Birinci mertebedeki "kişi," nefs-i emmâredir. İki arslan, kibir ve gazap sıfatlarıdır. Üç evren (ejdehâ) riyâ, hased ve mal sevgisidir. Dört pîr (veya rehber) Hz.İbrahim'in dört kuşu olarak yorumlanmıştır. Bu kuşlardan tâvus ziyneti; karga hırsı, horoz şehveti; güvercin hevâyı temsil eder. Beş ruhban (periler) insandaki hayâl, fikir, akıl, hıfz, fikr kuvveleridir. Altıncı kapıdaki Hûrî, ilimdir. Bunun da terki gerekir. Yediler ise ilâhî sıfatlardır: Hayat, iradet, kudret, semi, basar, kelâm. Altıncı kapıdaki ilim, sâlikin vuslatına mâni olacak mahiyetteki gaybî ilimlerden biridir. Huddemcilik gibi.[641]

Yûnus Emre, sülûk bahsinde müstakil bir şiir daha yazmıştır.

"Bir ay gördüm bu gice kamu burclardan yüce

Esritdi gönlüm cânum bilmezem hâlüm niçe"[642]

Yukarda ki beyit, süluk mertebelerinden bahseder. Hz. İbrahim'in telmih edildiği şiirde, rü'yet makâmı söz konusudur. Böylece, Yûnus Emre'nin sülûk çizgisini de açıkça görmekteyiz Bir manzumeye göre, Yûnus Emre, makâm-ı rü'yetten oldukça zevk almış bir derviştir.

640 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 241.
641 Tatcı, *a.g.e.*, I, s. 328.
642 Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 327.

Seyr bahsinde önemli olan bir diğer husus, sâlikin sülûk neticesinde, istediği an afâkî seyre; istediği anda enfüsî seyre girebilmesidir. Enfüsî seyr insanın kendi nefsinde seyredebilmesidir. Afâkî seyr ise, diğer nefislerin hakîkatlerine inip yükselebilmektir. Sâlik enfûste ve afâkta seyre girebilir. Yûnus Emre, kemale ulaşmış bir sûfîdir. Zira nefsinin ve nefislerinin hakîkatine vakıf olmuştur. Aşağıdaki beyitler, Onun enfüsî ve afâkî seyriyle alakalıdır:

"Ben sende seyri der iken 'acep sırra irdüm ahî

Bir siz dahı siz de görün dosti bende gördüm ahî"[643]

"Varlık çün sefer kıldı andan dost bize geldi

Vîrân gönül nûr toldı cihânum yağma olsun"[644]

Yûnus Emre, "Çıkdum erik dalına" matlalı şathiyyesinin bir beytinde sülûku "Çulha (mürşid)ya verilen bir "ip" e benzetmektedir. İp, çulha tarafından sarılıp yumak edilecektir. Gerçekten de sülûk, hâl ve makâmlar yaşandıkça ipliğin yumak ve kuşak edildiği gibi tamamlanacaktır.

"İplik virdüm çulhaya sarup yumak itmemiş

Becid becid ısmarlar gelsün alsun bizini"[645]

---

[643] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 356.
[644] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 264.
[645] Tatcı, *a.g.e.,* II, s. 390.

Sûfilerin " adâbü's-Sülûk" (sülûk edebleri) olarak zikrettikleri üç ana kaideden birincisi, mürşide teslimiyet, ikincisi nefsi tasfiye ederek zihin ve şuuru berraklaştırmak, üçüncüsü manevi makâm ve mertebelerin gereklerini tam riayet etmektir.[646] Buraya kadar yaptığımız tahlile göre, Yûnus Emre'nin seyr ü sülûk anlayışında, bu üç şart aynen mevcuttur.

Doğramacı ise, Yunus'un dizelerinden hareketle, vuslatla ilgili şunları söyler:

"Vuslat hâlin aydısaram vuslat hâlin bilenlere
Yidi dürlü nişan gerek hakıykate irenlere

(Bu) yidisinden birisi eksük olursa olmaya
Bir nesne eksük gerekmez bu sarp yola varanlara

Evvel nişanı budurur yermeye cümle milleti
Yerenler yerini kaldı yir değmedi yirenlere

İkinci nişanı oldur kim nefsini semirtmeye
Zinhar siz andan olmanuz nefsine kul olanlara

---

[646] Bu konuda bkz. Karabaş-ı Veli, *Miyâr-ı Tarîkat*, (Haz. M. Tatcı-C. Kurnaz), Ankara 2002; Muhammed bin Hasan Halvetî *el-Adâbü's-Seniyye*, Süleymaniye Ktb. Düğümlü Baba bl. Nu: 218, vr. 29a. 84a (Tatcı'dan naklen.)

Üçünci nişanı budur cümle heveslerden geçe

Hevesler eri yolda kor yitemez yol varanlara

Dördünci nişanı oldur dünyadan münezzeh ola

Dünya seni sayru eyler ne kul kaysısayrulara

Yunus yidi nişan didi evet üçüni gizledi

Anı dahi diyüvirem gelüp halvet soranlara"[647]

Hakikate ermek için yedi çeşit özellik gerekir. Bu yedisinden biri eksik olursa vuslat gerçekleşmez. Bu zorlu yola çıkanlarda tek özellik bile eksik olmamalıdır. Kimseyi kınamamak ilk özelliktir. Kınayanlar, (oldukları) yerde kaldılar, kınayanlara(ileride) yer kalmadı. Nefsini beslememek, (azdıracak biçimde) şişirmemek ikinci özelliktir. Sakın ha siz onlardan; nefsine kul olanlardan olmayınız. Bütün (dünyevî) arzulardan geçmek üçüncü özelliktir. Arzular; Hak yolcusunu yolda koyar, gidenlere yetişmez. Dünyadan kendini çekmek dördüncü özelliktir. Dünya seni hasta eder, hastalara kulluk kaygısı ne ki? Yunus yedi özellik dedi, evet üçünü gizledi. Onları da gelip halvetin ne olduğunu soranlara söyleyivereyim.

Doğramacı, şiirin tahlilini şöyle yapar: Arapça V-S-L kökünden türeyen vuslat kelimesi; hedefe ulaşmak, özlenene kavuşmak, ayrı kalınanla birleşmek anlamlarına gelir. Tasavvuf literatüründe dervişin biricik gayesi olan Allah'a Ermek, vuslat kelimesi ile ifadesini bulur. Aslında kul Allah'tan ne ayrı ne de uzaktır. Kâinatı hükmü altına

[647] Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 287-288.

alan, evren içinde evrenler yaratarak, her an yeni bir oluşla kusursuz sistemini işleten Allah için kulunun ayrı olması zaten muhaldir. Ayrılık algısı tamamen kula göredir; Allah'a göre değil!.[648]

648 http://sufizmveinsan.com

SONUÇ

Yunus Emre 13 y.y.'nın önemli düşünürlerinden biridir. İbn-i Arabî, Mevlana Celaleddin-i Rum-i ve Hoca Ahmet Yesevi ile aynı ekolün farklı kesimlere hitab eden temsilcidir. Yunus Emre, vahdeti vücud düşünce sistemini sade ve anlaşılır bir sembol diliyle, Türkçe olarak Divan ve Risalesinde ki şiirleriyle anlatmıştır. Tezimizde Yunus Emre'nin Divan ve Risale'sinde üzerinde uzun uzun durduğu, onun düşüncesinin temel iki konusu olan Tanrı ve insana ilişkin görüşlerini vermeye çalıştık. Bu iki konu ve bunların yakından ilişkili olduğu aşk ve dini tecrübe konularına ilişkin görüşlerini tasavvuf açısından çözümlemeye tabi tutarak ele aldık. Bunu yaparken Yunus'un entelektüel manada dönemini yakaladığını, döneminde sistemleşmiş vahdet-i vücud düşüncesini kavradığını ve bu düşünce sistemini halk nezdinde anlaşılır kılmaya gayret göstererek zamanını aştığını gördük.

Yunus'un Tanrı ve İnsanla ilgili oluşturmuş olduğu metafizik öğretinin temel zemini islamdır. Üstelik Bâtıni yönü ağır basmayan bir İslam. Bu öğretinin temel amacı elit entellektüel düzeyde daha etkili yaşandığına inandığı keşf yoluyla gerçekleşen Tanrı'nın tek hakikat olduğu ve insanın Tanrıyla daha etkili iletişim kurma çabasını halk nezlinde de maksimum düzeyde anlaşılır ve yaşanır kılmaktır.

Yunus Tanrı, insan ve aşk konularını vahdeti vücud nazariyesi içinde değerlendire bileceğimiz kavram ve metotlarla, bu düşüncenin vazettiği fikir dünyası içinde kalarak ele almıştır. Yunus'un takip ettiği yolu kısaca tarif etmek gerekirse Tanrı'nın nuruyla aydınlanmış ve yine onun vazettiği din sayesinde de hadesten temizlenmiş keşf yolu ve yolculuğudur. Yunus keşf yolculuğu anlatırken anlaşılır kılmak için dili etkili bir araç olarak kullanır. Kuşdili de dediği ve kendine kadar ki

dönemde Farsçanın ve Arapçanın etkisinde kalmış sufilere has bu özel dili Türkçe kavramlarla tanıştırmıştır. Konuyu ele alırken destan anlatıyormuş gibi konuları senaryolaştırarak ele alarak da herkesin anlayabileceği ortak bir dil oluşturmaya çalışmıştır. Bu çabalar Tanrı'yı insan zihnine yaklaştırarak, vahdeti vücut nazariyesini halkın anlayabileceği düzeye çekmeye çalışmıştır.

Yunus, Tanrı'yı varlığımızı yokluk sahasında iskân ettirerek, yani kendimizi fan kılacağımız bir mücahededen sonra ulaşacağımız, sevginin öznesi, nesnesi ve kendisi olabilen, âlemin aşkın, aynı zamanda içkin yaratıcısı olarak görür. Yunus, *divanının* ve *risalesinin* başrol oyuncusu, aynı zamanda senaristi olan Tanrı'nın aklın yardımıyla bir yere kadar, gönül ile ise imkân dâhilindeki son noktaya kadar bilinebileceğini ifade eder. Gönül sahasında gerçekleşen dini tecrübeyle Tanrı kendini, salike tanınır kılar. Tanınan bu Tanrı'nın isim ve sıfatları ise genel manada sevgi ve aşk eksenlidir.

Yunus insanı can, beden ve nefisten oluşan, varoluş amacı Tanrı'ya ulaşma (bu bağlamda kulluk) olan, bir varlık olarak algılar. Ona göre, insan, Tanrı tecellisini yansıtabildiği ölçüde kemal kazanır. Varlık ve kemâlin kazanılması, bireyin din, etik ve estetikle ilgili sağlam birlik ve dirlik kurmasıyla ve bu süreçte kendi varlığını Tanrı uğruna şükrâne vermesiyle mümkündür.

Varlık felsefesinde insanın konumunun tespiti misali, Yunus Emre'yi anlamak namına ummanda bir katre olan bu çalışmamızda, onun bakışındaki zaviyeyi yakalayabilmeyi amaçladık.

Yapılan bu araştırma, Yunus Emre'nin dünyasında Allah ile insan ilişkisinin "iki dost" temelinde olması gerektiğini ve "sevgi"nin ön plana çıkartılmasının önemini ortaya koymaktadır. Yunus Emre'nin, bütün mevcudata hoşgörü zaviyesinden bakan engin sevgisini, bu sevginin merbut olduğu Hak sevgisi ile ele aldığımız

araştırmamızda, şairi anlamanın, onun düşüncelerini anlamakla mümkün olabileceği düşüncesindeyiz. Onun dünyasını oluşturan düşünceler, diğer büyük sufilerde ve İslam büyüklerinde olduğu gibi İslam'ın temel kaynaklarından beslendiği içindir ki, Yunus Emre'yi anlamak; dini anlamak, İslam'ı anlamaktır, insanı anlamak, yaratılanı anlamaktır, varlığın temelini ve sebebini anlamaktır. Dolayısıyla Yunus'u anlamak, Yaratıcı'yı tanımak ve anlamaktır. Bütün bunları, varlık sırrını anlamak isteyen kişinin, elbette öncelikle Yunus'u anlaması gerekir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, Yunus Tanrı (onun şahsında insanla) ilgili egzistansiyel sorunların cevabının veya gerçeğinin birebir Tanrı ile ilişki kurarak yani onda yok olarak cevaplanacağına inanır. Bu cevapların bulunmasında insanın üstüne düşen görevleri yerine getirmesi, yani ahlaki doğrultudaki dinsel ve ruhsal yetkinliğini estetik yetkinlikle de pekiştirmesi gerekir. Yunus'un bireyin varoluş amacına uygun olarak gördüğü ve dile getirdiği, yöntem, araç ve amaç boyutunda somuta dökülmüş fikirleri en genel mana da müşahede tecrübesi, özel manada ise vahdet-i vücud düşüncesi merkezlidir.

KAYNAKÇA

Açıkgenç, Alparslan, *İslama Giriş*, DİB Yay., Ankara 2007.

Adler, Alfred, *İnsanı Tanıma Sanatı,* (Çev.: Kamuran Şipal), Say Yay., İstanbul 1997.

Akseki, Ahmet Hamdi, *Askere Din Kitabı*, DİB. Yay., Ankara 1980.

Aktüccar, Halil, *Yunus Emre Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Gökşin Yay., İstanbul 1984.

Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul 1276.

Ateş, Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992.

Aydın, İ.Hakkı, *Kenz-i Mahfî,* DİA., Ankara 2002

Bahadır, Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din,* İnsan Yay., İstanbul 2002.

Baltacı, Cahit, *Tasavvuf Lügatı*, Elif Neşriyat, İstanbul 1981.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2001.

Bayrakdar, Mehmet, *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1994.

Bilginer, Mahmut Sadettin, *Allah ve İnsan*, Baha yay. İstanbul 1969.

Bursalı, Mustafa Necati, *Yunus Emre Hayatı ve Şiirleri*, Ailem Yay., İstanbul 2007.

Carrel, Alexis, *İnsan Denen Meçhul*, Hayat Yay., İstanbul 2000.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997.

-------------*Hacı* Bayram Veli, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

Cemel, Hasan İzzeddin, *Ayet ve Hadislerle El-Esmaül Hüsna,* (Terc: Abdurraman Poyraz), Ravza Yay., İstanbul 2000.

Cevizli, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Pradigma Yay. İstanbul 1999.

Constantin, Abraham Mouradgea D'ohsson, *Moğol Tarihi*, (çev.: Bahadır Apaydın), Nesnel Yay., İstanbul 2008.

Coşan, Esad, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

Çağrıcı, Mustafa, "Riya", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV/137-138.

Çelik, Ali, *Halkın Hadis Bilgisi ve Bilgi Kaynakları*, Emin Yay., Bursa 2009.

Çınar, Aliye, Yunus Emre'de Sufizim Çözümlemesi 'Olmak ya da Olmamak', *I.Ulusal Yunus Emre Sempozyumu, Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru*, Karaman Valiliği, Karaman 2010, s. 260.

Çubukçu, İbrahim Agâh, *Yunus Emre ve Düşüncesi*, Kılıç Kitabevi, Ankara 1984.

Demirci, Mehmet, *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, Selçuk Yay., Ankara 1991.

--------------*Yunus'ta Hak ve Halk Sevgisi*, H Yay., İstanbul 2008.

Demirel, Kemal, *Tanrının Onuru İnsan,* Yapı Kredi Yay., İstanbul 1997.

Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Dünya Aktüel Yay., İstanbul 2007.

Doğramacı, Mehmet, *Bizim Yunus, Yunus Emre Hayatı ve Divanı,* Kitsan Yay., İstanbul tarihsiz.

Düzgün, Şaban Ali, *Varlık ve Bilgi Aydınlanmanın Keşif Araçları*, Beyaz Kule Yay. Ankara 2008,

Düzenli, Yaşar, *Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, İFAV Yay., İstanbul 2000.

Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif* Terc., Çev. H. Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz, Mustafa Uzun, İstanbul 1987.

Ebu'l-Vefa et-Teftazânî, *İslam Tasavvufuna Giriş*, (çev.: Mehmet Demirci), *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1986.

Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *el-Luma fî't-Tasavvuf*, Mısır 1960.

Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, Mısır 1961.

Emiroğlu, İbrahim, *Sûfî ve Dil*, İnsan Yay., İstanbul 2005 (II. Baskı).

"Mevlânâ'da Aşkı İfade Etme İmkânı ve Aşk Betimlemeleri", *DEÜ. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 2009 Sayı: XXVII, Yıl: 2008.

Ergün, Mustafa. *Yunus Emre'de Tasavvuf ve Eğitim*, Ocak Yay., Ankara 1997.

Fromm, Erich; *Sevme Sanatı*, (Çev.: Işıtan Gündüz), Say Yay., İstanbul 2000.

----------*Kendini Savunan İnsan*, (Çev.: Necla Arat), Say Yay., İstanbul 1998.

Garaudy, Roger; *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, (Çev.: Cemal Aydın), Pınar Yay., İstanbul 2000.

Göçgün, Önder, "Dünden Bugüne Yunus Emre", *Atatürk Kültür Merkezi Yayını*, sayı: 92, Ankara 1995.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1961.

-------------*Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009.

-------------*Yunus Emre Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1975.

-------------*Yunus Emre Risâletu'n-Nushiyye ve Divan*, İstanbul 1965.

-------------*Yunus Emre Divanı Metinler Sözlük Açıklamalı,* Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1943.

Gökdemir, Sevgi-Gökdemir Ayvaz, *Yunus Emre Güldeste*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.

Gözütok, Şakir, Tasavvufi Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi, “*İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf”,* Özgür Yay., Ankara 2001, s. 92.

Gürkan, Salime Leyla, *“Ölüm”* DİA., c. 34, s. 32-34, İstanbul 2007.

Hançerlioğlu, Orhan, Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar) Remzi Kitabevi, İstanbul 2000

Hökelekli, Hayati, “*İslam'a Giriş, Gençliğin İslam Bilgisi, ‘Kendini Bilmek'”* Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., İstanbul 2007.

İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Lisâni'l-Arab, Beyrut 1990.

İmam Gazzali, *İhyâ u Ulûmi'd-Dîn*, Bedir Yay., İstanbul 1974.

İz, Mahir, *Tasavvuf*, Basım Yeri Yok, İstanbul 1981.

Kabahasanoğlu, Vahap, *Yunus Emre Şiirinde Çağdaş bir Yaklaşım*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yay., İstanbul 1993.

Kabaklı, Ahmet, *Yunus Emre*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul 1983.

Karakoç, Sezai, *Yunus Emre*, Diriliş Yay., İstanbul 2009.

-------------"Şiir (Yunus Emre'den) ", *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler,* Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1994.

Karagöz, İsmail, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esma-i Hüsna*, DİB. Yay. Ankara 2007.

-------------*Âyet ve Hadislerin Işığında Sevgi Dostluk*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2006.

Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar,* Dergâh Yay., İstanbul 2002.

-------------"Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü", *Yunus Emre ile İlgili Makalelerden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay. , sayı: 1275, s. 95, Ankara 1991.

Karabaş-ı Veli, *Miyâr-ı Tarîkat*, (Haz. M. Tatcı-C. Kurnaz), Ankara 2002.

-------------"Yunus Emre'nin İnsan Ve Ahlak Görüşü", *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler,* Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1994.

Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'an'da Ümit-İman İlişkisi" *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2006, sayı 18, s. 155-176.

Kaşani, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözülüğü*, (çev.Ekrem Demirli), İstanbul 2004.

Kaya, Remzi, "*Kur'an'da Hz. Peygamber'in Beşer ve Ümmî Oluşu"*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, c.11, S. 1, Bursa 2002.

Kılavuz, A.Saim-Kılavuz, U.Murat *İslama Giriş (Gençliğin İslam Bilgisi) "Allah"* DİB. Yay., Ankara 2007.

Komisyon, *Yunus Emre Divanı*, Dergah Yay., İstanbul 1981.

Komisyon, Karaman Fikret; Karagöz İsmail; Paçacı İbrahim; Canbulat Mehmet; Gelişgen Ahmet; Ural İbrahim, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara 2007.

Konur, Himmet, *Tasavvuf Ahlakı ve İlahî Ahlak İnsana Yolculuk*, H Yay., İstanbul 2009.

Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1991.

Kuşeyrî, Abdulkerim, *Kuşeyrî Risalesi*, (Hazırlayan: Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul 1981.

Maalouf, Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2008.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara 2000.

Mevlana, *Mesnevî ve Şerhi*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, MEB. Yay.,C.V, İstanbul 1973.

Müftüoğlu, Ömer, *Vahiy Kaynaklı Metinler Bağlamında Dinin Bağlayıcılığı ve İnsanın Özgürlüğü*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2006.

Niyazî Mısrî, *el Es'iletü Ve'l-Ecvibe*, Basım Yeri Yok, İstanbul 1966.

Özafşar, Mehmet Emin, *İslam'a Giriş*, *(Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar)*, DİB. Yay., Ankara 2007.

Özbay, Hüseyin-Tatcı Mustafa, *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

Özçelik, Mustafa, *Bizim Yunus*, Odunpazarı Belediyesi Yay., Eskişehir 2007.

Özdoğan, Öznur, *İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş,* Özdenöze Yay., Ankara 2007.

Öztelli, Cahit, *Yunus Emre*, Özgür Yay., İstanbul 2009.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 2004.

Pala, İskender, "Yunus Emre'de Ölüm Düsüncesi". *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1995, s.69, ss. 540.

Pezdevî, Ebu'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin, *Usûlü'd-Dîn*, (çev. Şerafettin Gölcük), İstanbul 1980.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev.: Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1986.

Schimmel, Annamarie, *Tasavvufun Boyutları*, (çev.: Ender Gürol), Adam Yay., İstanbul 1982.

Soysaldı, Mehmet, Şimşek, Songül, *“Kur’anda Ümmî Kavramının Semantik Analizi ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber’in Ümmîliği Meselesi”*, EKEV Akademi Dergisi, Yıl:7, S.1, Ankara 2005.

Soysaldı, İhsan, “*Yunus Emre’nin İnsan Anlayışı*” Diyanet ilmi Dergi, Ankara 2005, 41,2, s. 99.

Sümer, Faruk, *Anadolu’da Moğollar*, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Basım Yeri Yok, Ankara 1970.

Şahin, İnci, *Yunus Emre*, Semerkand Yay., İstanbul 2007.

Şapolyo, Enver Benhan, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Türk Yurdu dergisi, 5. cilt, sayı. 319,Yunus Emre Özel sayısı.

Tâhiru’l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, I-XIV, Selam Yay., İstanbul 1963-1975

Tatcı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2005.

--------------*Yunus Emre Divanı Tahlil*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2005.

--------------*Risâletü’n-Nushiyye Tenkitli Metin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2005.

--------------*Âşık Yunus,* Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2005.

--------------*Yunus Emre Şerhleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2005.

--------------*Yunus Emre Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1991.

--------------*Yunus Emre Divanı Risâletü’n-Nushiyye Tenkitli Metin*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

--------------*Aşk Bir Güneşe Benzer*, H Yay., İstanbul 2009.

--------------*Dervişler Hümâ Kuşu Yunus Emre Yorumları*, H Yay., İstanbul 2009.

--------------*İşitin Ey Yarenler Yunus Emre Yorumları,* H Yay., İstanbul 2009.

Taneri, Aydın, *Yunus Emre'de Türk ve İslam Değerleri*, Ocak Yay. , Ankara 1997.

Taylan, Necip, *“Bilgi*”, T.D.V.İ.A. cilt 6, s.160.

Tekindağ, Şehabeddin, *Yunus Emre Hakkında Araştırma*, TDK, Belleten, Sayı:117, Ocak 1966.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1972.

Topçu, Nurettin, *"Yunus Emre'de Vahdet-i Vücud"*, *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler,* Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1994.

Toprak, Burhan, *Yunus Emre Divanı*, Odunpazarı Belediyesi Yay., İstanbul 2006.

Toprak, Süleyman, *Ölümden Sonraki Hayat Kabir Hayatı,* Nur Yay., Konya 1986.

Topaloğlu, Bekir, *“Melik”* DİA., c.29, s. 50-51, Ankara 2004.

------------- *“Mâlikü'l Mülk”* DİA., c.27, s. 535, Ankara 2003.

------------- *“Allâh”* DİA., c.2, s. 471-498, İstanbul 1989.

Türk Dil Kurumu, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB. Yay., İstanbul 2000.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay. Ankara 2005.

Ulucan, Mehmet Nîyazî-i Mısrî'nin Şiirlerinde Varlık Anlayışı, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bililer Dergisi,* Elazığ 2009, C.19, sayı 1, s. 32.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995.

-------------- *İslama Giriş (Temel Esaslar),* DİB. Yay., Ankara 2007, s. 374.

Ülken, Hilmi Ziya, *Aşk Ahlakı,* Demirbaş Yay., Ankara 1971.

Ünal, Turgut, (2001), *Büyük Türk Düşünürü Yunus Emre*: Hayatı, Çevresi, Düşünceleri, Berikan Yay., Ankara 2001.

Üstüner, Kaplan, Yunus Emre Divanı'nda, “Dost”, *I. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu, Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru,* Karaman Valiliği, Karaman 2010, s. 141-142.

Vicdânî, Sâdık, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye,* (Tarikatler ve Silsileleri), (Haz.: İrfan Gündüz), Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.

Yardım, Mehmet Nuri, *Yunus Emre Divanı*, Kahraman Yay., İstanbul 2006.

Yasa, Metin, *Din Felsefesi Açısından Yunus Emre'de Aşk-Yaratılış-Kendi Olma*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2008.

Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2000.

Yılmaz, Faruk, *Yunus Emre Hayatı-Düşüncesi-Etkisi*, Marifet Yay., İstanbul 1992.

Yüksel, Emrullah, *"Hesap",* DİA, İstanbul 1998, XVII, 240.

ÖZET

Kayaer, Aydın, Yunus Emre'nin Dünyasında İnsan-Allah İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, 240 s.

Yunus Emre Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında son derece önemli görevler ifa etmiş bir derviştir. Yaşadığı dönem, tarihte kavgaların, iddiaların, davaların çok olduğu bir dönemdir. Ancak O, masum bir köy delikanlısı olarak düşünmeye başlamış ve her tasavvuf yolunun yolcusu kavgayı değil barışmayı, dâvi'yi değil sevgiyi tercih etmiştir. Yunus Emre'nin yaptığı şey, içinde bulunduğu hayatta yanlış bulduğu şeyleri eleştirmek, bunların yerine alternatifler üretmektir. Yunus Emrede, Allah'ı yeniden tanımlamıştır. O'nun korkulacak değil, Dost olunabilecek, âşık olunabilecek bir Varlık olduğunda ısrar etmiştir.

Önerdiği bu yeni ilişki biçiminin detaylarını kendisi yaşayarak göstermiş ve şiirlerine bu durumu konu etmiştir. Yunus Emre, Rabbi'ne tam manasıyla teslim olmuş iyi bir Müslüman, tam ve sahih bir iman sahibi iyi bir mümindir. Yunus Emre aynı zamanda Salih bir kuldur. Rabbiyle arasındaki ilişki, tek cümleyle ifade edilecekse eğer, "arada ikisinden başka hiçbir varlık veya kurumun (=ağyâr) olmadığı iki Dost" ilişkisidir. Dostlar birbirlerini gerçek anlamda severler. Sevgileri öyle yoğun, öyle samimi ve öyle niteliklidir ki taraflardan birisi olan Yunus, içinde bulunduğu bu durumdan fevkalade memnun ve mutlu olduğunu ısrarla ve sıklıkla ifade etmiştir.

Söyledikleriyle ve yaşantısıyla halkın büyük beğeni ve takdirini kazanan Yunus Emre, yaşadığı dönemde herkese örnek olmuştur. Günümüzde pek çok yerde, onun mezarının olduğu iddiası, Yunus Emre'nin söylemlerinde kendini bulan halkın O'nun ne kadar sevdiğini ortaya koyan önemli bir göstergedir. Yunus Emre Anadolu insanı tarafından o denli benimsenmiştir ki herkes yakınında köyünde, kasabasında O'nun

mezarının olduğunu söylemiştir. Yunus Emre'nin elbette sadece bir tane mezarı vardır. Ancak O'nun halk nezdindeki sevgisi bir yere hapsedilemeyecek kadar geniş ve aşkındır.

Yunus Emre, İslam dinini temel kaynaklarından okuyup öğrenmiş ve şiirlerine bu öğrendiklerini aktarmıştır. Dolayısıyla O'nun öğrettiği, aktardığı din, ana kaynaklarından öğrenilen sahih dindir.

ABSTRACT

Kayaer, Aydın, Human-God Relation in the world of Yunus Emre, Master Thesis, Supervisor: Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, 240 p.

Yunus Emre was a dervish playing a great role in Turkicized and Islamization of Anatolia. The time he lived was a term having a great deal of disputes, claims and cases in history. However, he started thinking as an innocent village boy and preferred peace and woo like mysticism of each passenger instead of dispute and hostility. What he done was to criticize mistakes in life he had and produce alternatives against them. He characterized the God once more again. He insisted that the God was not a terrible existence.

The details of this new relation form he suggested were appeared by his living and he treated that to his poems. Yunus Emre was a good Muslim surrendering to the God and an authentic believer. Also, he was a righteous liege. The relation between the God and him was a friendly relationship that no existence or institution was not between them. Friendly beings have truly loved each other. Yunus having an extreme, familiar and qualified woo insistently indicated that he marvelously satisfied with this love.

Yunus Emre has gotten great admiration and appreciation of society by his expression and his life and has served as a model at his lifetime duration. The nowadays, it has claimed being his tomb on a great number of land by society. It was

denotatived that he loved by society. It is certainly that there is only one tomb. But, the affection of Yunus Emre is tremendous in crowd shot.

Yunus Emre read and learned the Islamic religion and his getting knowledge has transferred. Thereby, the religion was learned and transferred by Yunus Emre, is accurate.